

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU EKONOMİSİ (MALİYE)
ANABİLİMDALI

KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ ve GÜVENLİK

Doktora Tezi

Emin DEDEBEK

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU EKONOMİSİ (MALİYE)
ANABİLİMDALI

KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ ve GÜVENLİK

Doktora Tezi

Emin DEDEBEK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Semih ÖZ

Ankara-2015

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İ
TABLOLAR LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
EKLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL VE KÜRESEL KAMUSAL MALLAR	7
1. KAMUSAL MALLARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ	8
1.1. Kamusal Mal Türleri	10
1.2. Dışsallıklar ve Kamusal Mallar	13
1.3. Kamusal Mallar Teorisinin Dönüşümü	13
2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR KAVRAMI	21
2.1. Küresel Kamusal Mal Tanımı	21
2.2. Küreselleşme Olgusu ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi	28
3. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	31
3.1. Geleneksel ve Yeni Küresel Kamusal Mallar	31
3.2. Küresel Kamusal Malların Sektörel Sınıflandırılması.....	32
3.3. Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar	39

3.4. Küresel Kamusal Malların Doğasına Göre Sınıflandırılması	40
3.5. Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetlere Göre Küresel Kamusal Mallar	44
3.6. Üretim Zincirindeki Yeri Göre Küresel Kamusal Mallar	45
3.7. Ülke, İnsan ya da Nesil Odaklı Olma Kriterine Göre Sınıflandırma.....	47
3.8. Kamusalığın Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar	49
4. KÜRESEL KAMUSAL MALLARDA SUNUM.....	51
4.1. Optimal Sunum İlkesi	53
4.2. Yerellik İlkesi.....	53
4.3. Toplam Sunum Teknolojileri Kriterine Göre Küresel Kamusal Mallar	55
4.3.1. Toplama Tekniği (A Summation Technology)	56
4.3.2. En Zayıf Halka Tekniği (Weakest - Link Technology).....	57
4.3.3. En İyi Vuruş Tekniği (Best Shot Technology)	58
4.3.4. Ağırlıklı Toplam Tekniği (Weighted Sum Technology)	59
4.4. Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Sorunlar.....	62
4.4.1. Küresel Kamusal Malların Tüketim Yanlı Eksik Kullanım Sorunu	64
4.4.2. Küresel Kamusal Malların Arz Yanlı Eksik Sunum Sorunları.....	65
4.4.3. Küresel Kamusal Malların Aşırı Sunum Sorunu.....	66
4.5. Küresel Kamusal Malların İdeal Dağıtım Sistemi	67
4.6. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Siyasal Karar Alma Süreci.....	69
4.7. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Aktörler	69
4.7.1. Küresel Kamusal Malların Bir Hegemon Tarafından Sunumu.....	71
5. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN FİNANSMANI	75
5.1. Dışsallıkların Büyük Ölçüde İçselleştirildiği Durumlarda Küresel Kamusal Malların Finansmanı.....	77
5.2. Dışsallıkların Sınırlı İçselleştirildiği Durumlarda Küresel Kamusal Malların Finansmanı .	84
5.2.1. Özel Sektör Kaynakları	84

5.2.3. Ortaklık Kaynakları.....	86
5.2.4. Kamu Kaynakları.....	86

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ VE GÜVENLİK.....	96
1. GÜVENLİK İKİLEMİ.....	114
2. BARIŞ VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA ÖLÜMCÜL ÇATIŞMALARIN ÖNLENMESİ.....	121
3. BARIŞ VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA SAVUNMA HARCAMALARI... 133	
3.1. Savunmanın Hizmetlerinin Yararı: Caydırma ve Koruma (Savma)	135
4. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN SINIFLANDIRILMASINDA BARIŞ VE GÜVENLİK.....	144
5. KÜRESEL KAMUSAL MAL SUNUMUNDA BARIŞ VE GÜVENLİK.....	148
5.1. Küresel Barış ve Güvenliğin Sunumunda Uluslararası İşbirliğinin Önemi	156
6. KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ VE GÜVENLİĞİN FİNANSMANI	168
6.1. Dışsallıkların Büyük Ölçüde İçselleştirilebildiği Durumlarda Barış ve Güvenliğin Finansmanı .	169
6.2. Dışsallıkların Sınırlı Olarak İçselleştirilebildiği Durumlarda Barış ve Güvenliğin Finansmanı... 170	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KAMUSAL MAL/KÖTÜLÜK OLARAK SAVUNMA HARCAMALARI	179
1. SAVUNMA HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ	184

1.1. Örgütsel Politik Modeller	185
1.2. Silahlanma Yarışı Modelleri	187
1.3. Neoklasik Model	189
1.4. Savunma Harcamalarına İlişkin Literatür	192
1.5. Veri Toplama ve Yöntem	200
2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE SAVUNMA HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ	213
3. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE SAVUNMA HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ	222
4. DÜNYADA SAVUNMA HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ	225
5. NATO ÜLKELERİNDE SAVUNMA HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ	233
SONUÇ.....	254
KAYNAKÇA.....	260
ÖZET.....	282
ABSTRACT	284
EKLER	286

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Mal ve Hizmetlerin Temel Karakteristiklerine Göre Sınıflandırılması	12
Tablo 2: Nesiller Arası Malların Temel Karakteristiklerine Göre Sınıflandırılması	24
Tablo 3: Küresel Kamusal Malların Sektörlere Göre Sınıflandırılması	33
Tablo 4: Küresel Kamusal Malların Sektörlere Göre Sınıflandırılması	38
Tablo 5: Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar	40
Tablo 6: Kamusallığın Doğasına Göre Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması	43
Tablo 7: Küresel Kamusal Malların Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetlere Göre Sınıflandırılması	45
Tablo 8: Kamusallığın Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar	51
Tablo 9: Toplam Sunum Teknolojilerine Göre Küresel Kamusal Mallar	57
Tablo 10: Toplama Teknolojilerine Göre Küresel Kamusal Mallar	60
Tablo 11: Alternatif Toplama Tekniklerine Göre Kamusal Sunum	61
Tablo 12: Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Temel Sorunlar	64
Tablo 13: Küresel Kamusal Mallar ve Sunum Sorunları	66
Tablo 14: Mal ve Hizmetlerin Üretim Birimi Olarak Özel ve Kamu Sektörü Bileşimi	70
Tablo 15: Küresel Gelir Kaynağı Örnekleri	75
Tablo 16: Küresel Kamusal Malların Finansman Yöntemleri	77
Tablo 17: Küresel Kamusal Malların Finansman Mekanizmaları	94
Tablo 18: Muhtemel Barış Amaçları ve Araçları	97
Tablo 19: Barışın Sekiz Temel Yapı Taşı	100
Tablo 20: Alternatif Ulusal/Uluslararası Güvenlik Modelleri	154
Tablo 21: Modern ve Postmodern Devlet	157
Tablo 22: Uluslararası İşbirliği Örnekleri	166
Tablo 23: Küresel Savunma Harcamaları (2014)	180
Tablo 24: Küresel Silah Satışı (milyon \$)	182
Tablo 25: Uluslararası Politika Türleri	183
Tablo 26: Silahlanma Yarışı Modelleri	188
Tablo 27: Gelişmekte Olan Ülkelerde Savunma Harcamalarının Belirleyicileri	198
Tablo 28: Savunma Harcamalarının Belirleyicileri	200

Tablo 29: NATO, IMF ve BM Savunma Harcaması Tanımları	201
Tablo 30: Çalışmada Kullanılan Gelişmekte Olan Ülkeler.....	213
Tablo 31: Gelişmekte Olan Ülkeler Ekonometrik Beklenti Matrisi	214
Tablo 32: Model (1) GOÜ Sabit Etkiler Modeli Sonuçları.....	216
Tablo 33: Model (1) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	217
Tablo 34: Model (2) GOÜ Pooled Ordinary Least Squares Sonuçları	218
Tablo 35: Model (2) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	219
Tablo 36: Model (3) GOÜ Sabit Etkiler Modeli Sonuçları.....	220
Tablo 37: Model (3) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	221
Tablo 38: Çalışmada Kullanılan Gelişmiş Ülkeler	222
Tablo 39: Gelişmiş Ülkelerde Ekonometrik Beklenti Matrisi	223
Tablo 40: Model (4) GÜ Pooled EGLS Sonuçları	224
Tablo 41: Model (4) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	225
Tablo 42: Tüm Ülkelerde Ekonometrik Beklenti Matrisi	226
Tablo 43: Model (5) GÜ ve GOÜ Pooled Ordinary Least Squares Sonuçları.....	228
Tablo 44: Model (5) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	229
Tablo 45: Model (6) GÜ ve GOÜ Pooled Ordinary Least Squares Sonuçları.....	230
Tablo 46: Model (6) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	230
Tablo 47: Model (7) GÜ ve GOÜ Sabit Etkiler Modeli Sonuçları	231
Tablo 48: Model (7) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	232
Tablo 49: Ampirik Çalışmada Kullanılan NATO Ülkeleri.....	233
Tablo 50: NATO Ülkelerinde Ekonometrik Beklenti Matrisi	234
Tablo 51: Model (8) NATO Ülkeleri Sabit Etkiler Modeli Sonuçları	236
Tablo 52: Model (8) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	237
Tablo 53: Model (9) NATO Ülkeleri Sabit Etkiler Modeli Sonuçları	238
Tablo 54: Model (9) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları	239
Tablo 55: Tezde Kullanılan Modeller Sonuç Matrisi	240
Tablo 56: Savunma Harcamaları/GSYİH Değişkeni Üzerindeki Etki Sonuçları ...	243

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mal ve Hizmetlerin Geleneksel Sınıflandırılması	17
Şekil 2: Mal ve Hizmetlerin Tanımlanması: Kamusal Mal Konseptindeki Genişleme	18
Şekil 3: Kamusal Üçgeni Yöntemi	20
Şekil 4: Küreselleşme Küresel Kamusal Mal İlişkisi	30
Şekil 5: Küreselleşme Küresel Kamusal Kötülükler İlişkisi	30
Şekil 6: Ülke, İnsan ya da Nesil Odaklı Olma Kriterine Göre Sınıflandırma	48
Şekil 7: Küresel Kamusal Malların Sunumu için Düzenlenen Organizasyonlar.....	55
Şekil 8: Parçalı Küresel Düzendeki Küresel Kamusal Mallar	68
Şekil 9: Küresel Kamusal Malların Alternatif Finansman Yolları	93
Şekil 10: Çatışma Süreci.....	126
Şekil 11: Askeri İşbirliklerinin Savunma Harcamaları ve Savunma Harcamaları Dışındaki Harcamalar Üzerindeki Etkisi	142
Şekil 12: I Ülkeleri Üretim İmkânları Eğrileri	143
Şekil 13: Askeri Birlikteliklerde Genel Denge.....	144
Şekil 14: Barış ve Güvenlik: Uluslararası Kamusal Mallar Dağıtım Sistemi	165
Şekil 15: Resmi Kalkınma Yardımlarının Yoksulluk Tuzağından Kurtulmadaki Rolü	175
Şekil 16: Yoksulluk Tuzağı	176
Şekil 17: Temel Sermaye Birikim Mekanizması.....	176
Şekil 18: Barış ve Güvenlik: Finansman Yöntemleri (Karar Ağacı).....	178
Şekil 19: Dünyada Savunma Harcamaları (1988-2014 milyar \$)	180
Şekil 20: Küresel Silah Ticareti (1988-2014 milyon \$).....	181
Şekil 21: Savunma Harcamaları Karar Alma Sürecinin Yapısı.....	186
Şekil 22: Modellerde Kullanılan Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler.....	215
Şekil 23: Çalışmada Kullanılan NATO Üyesi Ülkeler.....	234
Şekil 24: Küresel Demokrasi-Otokrasi 1946-2011.....	250

EKLER LİSTESİ

EK 1: Küresel Kamusal Malların Finansmanında Yer Alan Uluslararası ve Uluslarüstü Yapılar	286
Ek 2: Analizlerde Kullanılan Değişkenler.....	289
Ek 3: Gelişmekte Olan Ülkelerin Güvenlik Alanları	292
Ek 4: Gelişmiş Ülkeler Güvenlik Alanları	295
EK 5: Gelişmekte Olan Ülkeler Birim Kök Testleri	297
EK 6: Gelişmiş Ülkeler Birim Kök Testleri	298
EK 7: Tüm Ülkeler Birim Kök Testleri.....	299
EK 8: NATO Ülkeleri Birim Kök Testleri	300
EK 9: Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Savunma Harcamaları Belirleyicileri Analiz Sonuçları	301

GİRİŞ

Küresel kamusal mallar kavramı, içinde bulunduğumuz yüzyılda küreselleşme olgusuyla birlikte anılmaktadır. 1990'lı yılların sonuna doğru daha fazla yazında yer almaya başlayan kavram başlangıçta sadece atmosfer, okyanuslar ve ozon tabakası olarak ele alınırken günümüzde kamusal mallardaki maliyet ve fayda taşmalarının küreselleşmenin de etkisiyle yayılma alanındaki gelişme çevre ve sağlık başta olmak üzere finansal istikrar, bilgi, barış ve güvenlik kavramlarını da içine alan bir yapıya kavuşmuştur.

Klasik kamu maliyesi yazınında tüketimde rekabetin olmaması ve dışlanamama temel karakteristikleri kamusal malları tanımlamakta kullanılırken hızla küreselleşen dünya, kamu maliyesi yazınında da yeni yaklaşımlar ve yeni kavramları beraberinde getirmiştir. Geleneksel maliye yaklaşımının aksine günümüzde kamusal malların yanı sıra artık uluslararası ve küresel kamusal mallar ulusların ve bireylerin refahında merkezi konuma yerleşmiştir. Yaşanan gelişmeler ulusların ulaşım, iletişim, ticaret, vergilerin harmonizasyonu ve para politikası vb. alanları destekleyen hızla büyüyen ortak sistemlerin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlara ilaveten küreselleşme, beraberinde banka krizleri, internet temelli suç ve dolandırıcılıklar, ticaret ve seyahatlerdeki artış sonucu ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar, sigara ve uyuşturucu kullanımının neden olduğu zararların dünya çapında yaygınlaşması vb. kamusal kötülükleri (public bads) beraberinde getirmiştir. Bu kamusal kötülüklerin ülke sınırlarını aşarak önce bölgesel ardından küresel boyutta önemli sorunlara yol açması ulus devletlerin bu sorunların üstesinden tek başlarına gelememelerine neden olmuştur.

Faydaları tüm ülkelere, nüfus gruplarına ve nesillere yayılan (ya da en azından faydasının birden fazla ülke ya da gruba yayıldığı), herhangi bir nüfus grubu veya bugünkü ve gelecek nesillere ayrımcılık yapılmadan üretilen, tüketimde rekabetin ve dışlamanın mümkün olmadığı finansmanının küresel olarak karşılandığı mallar olarak tanımlanan küresel kamusal mallar maliye biliminin yanında; siyaset, iktisat ve uluslararası ilişkiler başta olmak üzere birçok disiplinin alanına

girmektedir. Bu yönüyle küresel kamusal mallar sadece kamu maliyesi ve iktisadın değil aynı zamanda uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminin en güncel ilgi alanları haline gelmiştir. Yazındaki eksiklik her disiplinin konuyu sadece kendi uzmanlık alanı içerisinde değerlendirmesi olmuştur. Kavramın çıkış noktası olan kamu maliyesi teorisinde bile sağlam teorik temellere oturtulamamış olan küresel kamusal mallar sınıflandırma başta olmak üzere sunum ve finansman konularında çoğunlukla kavram kargaşalarının yaşandığı oldukça bakir bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Basit bir örnekle kavramın uluslararası, ulus aşırı ya da küresel olup olmadığı hala yazında tartışmalıdır.

Yazında genelde küresel kamusal kötülük olarak daha çok yerini bulan küresel kamusal mallar üst başlığı altında barış ve güvenlik mallarının incelenmesi öncelikle ortak disiplin sayısını artırmakta ve zorunlu olarak disiplinler arası bir çalışmayı gerektirmektedir. Özellikle güvenlik alanında yazında hiçbir kitap tüm disiplinleri içine alacak şekilde bugüne kadar bir çalışma yapamamıştır. Birçok çalışmada bunun denenmesine rağmen, bir uçta psikoloji diğer uçta uluslararası ilişkiler ve diğer birçok disiplini içine alan güvenlik konusu çalışmayı oldukça zorlu bir hale getirmiştir. Barış ve güvenliğin bir boyutunu oluşturan uluslararası ilişkiler alanında çalışmalarda güvenlik konusu daha çok analizlerin bir seviyesi olarak tanımlanmıştır.

Küresel kamusal mal olarak ele alınan barış ve güvenliğin sunulmasında girdi olarak kullanılan barışın sağlanması (peacebuilding) - ölümcül çatışmaların önlenmesi- ve ülkelerin kendi savunma sistemleri de tamamlayıcı faaliyet olarak küresel kamusal mal sayılmaktadır. İki ayrı tamamlayıcı faaliyette maliyet ve fayda taşmaları komşu ülkeler başta olmak üzere bölgeye ve küreselleşme olgusunun da etkiyle tüm dünyaya yayılmaktadır. Geleneksel kamusal mallar teorisine göre bu tür malların sunumunda devlet birinci elden sorumlu aktör olarak bu malların üretimini üstlenmektedir. Yani sunumun kim tarafından gerçekleştirileceği oldukça açıktır. Konu küresel kamusal mallar düzleminde ele alındığında ise küresel bir devletin olmaması bu malların kim tarafından sunumunun gerçekleştirileceğini belirsiz hale getirmiştir.

Güvenlik ve barışın sağlanması küresel kamusal mal sayılmakla birlikte güvenlik ve barışın sağlanmasına katkı sağlayacak örneğin yoksulluğun azaltılması, ülke bazında çatışmaların ortadan kaldırılması da yazında küresel kamusal mal olarak ifade edilmektedir. Barış ve güvenliğin sağlanmadığı hallerde, çatışma ve güvensizlik ortamı ortaya çıkacağı açıktır. Bu durumda ülkelerin savunma harcamalarını artırdıkları yapılan ampirik çalışmalarda ortaya konulmuştur. Benzer şekilde yoksulluğun azaltılması başta olmak üzere tamamlayıcı ve çekirdek mal sınıflandırması açısından savunma harcamalarını azaltıcı ekonomik, sosyal, askeri ve politik tüm değişkenler küresel kamusal mal sayılmaktadır.

Tezin amacı yazında küresel kamusal mal olarak kabul edilen barış ve güvenliğin küresel kamusal mal olarak sayılıp sayılmayacağını ampirik olarak test edilmesidir. “**Barış ve güvenlik küresel kamusal maldır**” ana hipotezi çalışmada alt hipotezler yardımıyla test edilmeye çalışılmıştır. Bir malın küresel kamusal mal olarak kabul edilebilmesi için bu malların maliyet ve fayda taşmalarının küresel boyutta olması gerekmektedir. Mevcut barış ve güvenliğin neden olacağı fayda taşmalarını ölçmek kamusal malların doğası gereği mümkün görünmemektedir. Tezde mevcut barış ve güvenlik durumu yerine bu iki kavramın tersi olarak yazında kabul edilen çatışma ya da savaş halinin neden olacağı olumsuz dışsallıklar dikkate alınarak öncelikle “**çatışma olan yıllarda savunma harcaması diğer yıllara göre daha fazladır**” hipotezi test edilmeye çalışılmıştır. Bu hipotezde savunma harcamaları artışı yazına paralel olarak küresel kamusal kötülük olarak kabul edilmiştir. Bu hipotezin testi ile herhangi bir ülkede hâkim olan çatışma ortamının tüm dünya ülkeleri için potansiyel tehdit olduğu aynı zamanda hem bugünkü hem de gelecek nesiller üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda olumsuz etkiler yarattığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Savunma harcamaları sonucu oluşacak dışsallığın nasıl ve hangi değişkenler kullanılarak ölçüleceği ana hipotezin testi için önemli bir aşama olarak çalışmada yer almıştır. Bu dışsallığı tespit ederken hangi değişkenin tercih edilmesi gerektiği ana hipotezin testi açısından oldukça önemlidir. Bu olası dışsallıkları ölçmek için güvensizlik ve barışın olmadığı bir ortamın; çevre ülkeler, bölgeler ve tüm dünyaya nasıl bir dışsallık yayıldığı Rosh tarafından ilk defa geliştirilen “**güvenlik alanı**

(*security web*)” kavramı ile test edilmeye çalışılmıştır. Rosh, herhangi bir ülkenin mevcut coğrafi konumunda güvenlik alanı olarak tanımlanan çevre ülkelerin ya da bölgesel güçlerin ülkelerin savunma harcamaları üzerinde etkili olduğunu, bölgesel güvenlik alanının ülkelere komşu olan ülkelerin savunma harcamalarının milli gelirine oranlanması ile hesaplanacağını ifade etmiştir.

Güvenlik alanı değişkeni bir ülkede ya da bölgedeki savunma harcamaları artışının yaratacağı dışsallığın (savunma harcaması artışı) ölçülmesine yardımcı olarak “*bir ülkedeki savunma harcaması artışı önce bölge ardında dünya ülkelerinin savunma harcamalarını artıracaktır*” hipotezinin testine olanak tanımıştır. Bu hipotezin ampirik olarak kabulü halinde savunma harcamalarını azaltan her unsur dolaylı olarak küresel kamusal mal kabul edilecektir. Bu hipotezin kabulü aynı zamanda savunma harcamaları üzerinde ekonomik, sosyal ve politik etkenlerin belirlenerek bu harcamaları artıran faktörlerin küresel kamusal kötülük, azaltan faktörlerin ise tamamlayıcı faaliyet kapsamında küresel kamusal mal olarak kabulü ampirik olarak destekleyecektir.

Bu çalışmada ekonometrik yöntem olarak özellikle savunma harcamaları veri setlerindeki veri eksikliği başta olmak üzere dezavantajları ortadan kaldırdığı için “*panel veri yöntemi*” tercih edilmiştir. Böylece hem ülke gruplarının savunma harcamaları üzerinde komşu ülkelerin savunma harcamaları artış ve azalışlarının etkilerini hem de ülke gruplarında savunma harcamalarının belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezde örneklem olarak insani gelişmişlik endeksinde yüksek insani gelişmişlik seviyesine sahip olan ülke gruplarının yer aldığı 43 gelişmiş ülke, yüksek insani gelişmişlik seviyesi altında bulunan 90 gelişmekte olan ülke, bu iki ülke grubunun birleşimi olarak 133 ülke olmak üzere özellikle askeri birlikliklerin savunma harcamaları üzerindeki etkisini tespit edebilmek için 26 NATO üyesi ülke kullanılmıştır. Zaman aralığı olarak ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ve bu ülkelerin tamamının kullanıldığı örneklemde 1988-2013 yılları, NATO örnekleminde ise 1990-2013 yılları kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde küresel kamusal mal kavramında yer alan kamusal mal geleneksel maliye teorisi çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmış devamında ulusal sınırları aşan ekonomik aktivite genişlemelerinin kamusal malların taleplerini nasıl etkilediği, küresel kamusal mallara neden ihtiyaç duyulduğu sorularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede birbiriyle zaman zaman karıştırılan zaman zaman ikame edilen uluslararası kamusal mallar, bölgesel kamusal mallar ve küresel kamusal mallar arasında sınırlar belirlenerek kavram kargaşasının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Devamında küresel kamusal malların sınıflandırması, sunumu ve finansmanı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Küresel kamusal malların sunumu bölümünde ise bu mallarının sunumunun kim tarafından hangi seviyede ve nasıl daha etkin yerine getirilebileceği, bu malların sunumunda karşılaşılan sorunlar ve sunum teknikleri üzerinde durulmuştur. Finansman bölümünde ise küresel kamusal malların finansman teknikleri ele alınarak bu alanda alternatif çözüm önerileri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası ilişkilerin temel sorunsalları arasında yer alan barış ve güvenliğin kuramsal, tarihsel ve teorik açıdan değerlendirilmekle birlikte küresel kamusal malların sınıflandırılması, sunumu ve finansmanı perspektifinden buldukları konum ve yazındaki tartışmalara yer verilmiştir. Bu bölümde özellikle barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının tamamlayıcı aktiviteleri olan ölümcül çatışmaların önlenmesi yani barışın tesisi ve devamlılığın sağlanması ve ülkelerin kendi savunma sistemleri küresel kamusal mallar sınıflandırılması ve farklı finansman yöntemleri açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde küresel kamusal kötülük olarak değerlendirilen savunma harcaması tanımı başta olmak üzere savunma harcamaları üzerinde etkili olan askeri değişkenleri inceleyen modellerin yanı sıra savunma harcamaları artışını ekonomik, sosyal ve politik olarak da açıklayan modeller dikkate alınmıştır. Temel hipotezlerin testinin yapıldığı bu bölümde öncelikle savunma harcamalarını belirleyen faktörler üzerinde literatürde yapılmış çalışmalar 1988-2013 dönemi dikkate alınarak verilmeye çalışılmıştır. Bu literatür taramasından hareketle tezde yöntem olarak panel veri analizi tercih edilerek gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, GÜ+GOÜ ve NATO üyesi ülke örneklemi kullanılarak hipotezler

istatistiksel olarak test edilmeye çalışılmıştır. Devamında literatürden hareketle kurulan model sonuçları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise ilk iki bölüm başta olmak üzere ekonometrik analizlerin yapıldığı üçüncü bölümde ulaşılan temel bulgular üzerinden genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ve KÜRESEL KAMUSAL MALLAR

TEORİ

Bu bölümde öncelikle küresel kamusal mallar kavramında yer alan kamusal mal tanımlanmaya çalışılacak, devamında ise ulusal sınırları aşan ekonomik aktivite genişlemelerinin kamusal malların taleplerini nasıl etkilediği, küresel kamusal mallara neden ihtiyaç duyulduğu sorularına cevap aranacaktır. Bu çerçevede birbiriyle zaman zaman karıştırılan zaman zaman ikame edilen “uluslararası kamusal mallar”, “küresel kamusal mallar” ve “bölgesel kamusal mallar” arasında sınırlar belirlenerek kavram kargaşasının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Literatürdeki tartışmalar öncesi kamusal mallara ilişkin temel bilgilerin verilmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Bu bölümünde aynı zamanda kamusal mallarla ilgili tartışmaları küresel kamusal mallar kavramını daha iyi açıklayabilmek adına, kamusal mal ve hizmet kavramının temel özellikleri, sunumu ve finansmanında yaşanan temel sorunlar üzerinde durulacaktır.

Kamusal mallar-özel mallar ayırımında birden fazla ölçüt kullanılabilir. Burada söz konusu olan mallar (*goods*) kavramı birden fazla anlama gelmektedir. Birincisi; kullanım değeri olan somut nesnelere işaret etmektedir. Sahip olunan bir dolmakalem özel bir mal (*private good*) iken, devlet tarafından herkesin kullanımına açık inşa edilmiş bir köprü ise kamusal bir maldır (*public good*). İkincisi; soyut olarak “iyi olan ve iyi olduğu varsayılan” anlamında kullanılır. Dolayısıyla sokakların güvenli olması bir kamusal maldır. Başka bir ifade ile bir dostumuzla sohbet ederek keyifli bir akşam geçirme özel mala (iyi olma durumu) örnektir. Kavramın ikinci anlamını taşıdığı durumlarda söz konusu olan mal elle tutulur bir nesne değildir. Üçüncüsünde ise mallar; “iyi olanı anlama” şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durumda “kamusal” ve “özel” sıfatları, dilbilimcilerin “öznel” veya “nesnel” iyelik halleri olarak adlandırdıkları şeyin karşılığı olarak yorumlanır. Yani, “olabilecek çeşitli anlayışlar arasından seçilmiş bir malın (yarar) halk

tarafından anlaşıldığı şekli veya halk için (olabilecek çeşitli anlayışlar arasından) mal (yararlı) olarak anlaşılma şekli” olarak ifade edilir (Geuss, 2007: 28-29). Tezde küresel kamusal malları incelerken daha çok ikinci kullanım türü olan kamusal iyilik ya da kötülükler tercih edilecektir.

1. Kamusal Malların Temel Özellikleri

Kamusal mallar kavramının kökeni 18. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Davit Hume 1739 yılında kaleme aldığı “*The Treatise of Human Nature (İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme)*” eserinde “*ortak mallar (the common goods)*”dan, bu malların üretilmesindeki zorluklardan söz etmiş ve bundan 30 yıl sonra Adam Smith “*Nature and Causes of the Wealth of Nations (Ulusların Zenginliği)*” çalışmasıyla benzer soruları sorarak kamusal malların sunumundaki zorlukları analiz etmeye ve çözüm yolu bulmaya çalışmıştır (Sandler, 1999: 3). İlk defa kamusal mallar yaklaşımıyla bir teori ortaya koyan Samuelson, piyasa ekonomisinin düzgün çalışamayacağını ifade ederek kamusal malların ekonomideki yerini temel düzeyde ifade etmiştir. Sonuç olarak Samuelson piyasada malları saf özel mal ve saf kamusal mal olarak iki farklı şekilde genel bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur (Samuelson, 1954a).

Saf özel mal ve saf kamusal mal ayrımında genel olarak incelenecek olur ise özel mallar piyasa mekanizmasının üretebildiği ve tüketebildiği mallardır. Kamusal mallar ise, teknik ve içsel özelliklere sahiptir. Yani kamusal mallara sadece devletin ürettiği mal sepeti olarak bakılmamalıdır. Kamusal malın temelde iki özelliği bulunmalıdır. Bunlar rakip olmama (tüketimde rekabetin olmaması-bölünmezlik) ve dışlanamama (dışarıda tutulamama) şeklinde kabul edilmektedir. Rakip olmama, bir birim mal üretildiğinde ek bir kişinin o malı kullanması için gerekli maliyetin sıfır olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle malın kullanımını tek tek bireylere bölmek söz konusu olamaz. Bir kişi için sunulan miktar diğerlerinin payını azaltmaz. Deniz feneri rakip olmamaya verilebilecek en iyi örnektir. Dışta tutulamama özelliği ise kişilerin o malın faydasının dışında tutulamamasından öte bedel ödemeyenlerin de o malı kullanması anlamına gelir (Samuelson, 1954a).

Samuelson (1954b) kamusal malları ilk defa sistematik bir şekilde ele alarak biçimsel bir yapıya kavuşturmuştur. Samuelson, tüm mal ve hizmetleri kendi

içerisinde özel tüketim malları ve bireylerin ortaklaşa yararlandıkları kullanım sonucu tüketimde azalma olmayan ortak tüketim malları olmak üzere iki ana başlık altında toplamıştır. $X_j = \sum_{i=1}^s X_j^i$ eşitliğindeki 1,2,...,s sayıda birey arasında paylaşılan X_1, \dots, X_n özel tüketim malları ve tüm bireylerin ortaklaşa yararlandıkları yani bir bireyin tüketiminin diğer bireylerin tüketiminde azalmaya neden olmadığı (X_{n+1}, \dots, X_{n+m}) ortak tüketim malları olarak Samuelson tarafından ifade edilmiştir.

Adam Smith'in kamusal mallar listesi; ulusal savunma, kanun ve düzen, bayındırlık hizmetleri gibi bireyin tek başına üretemeyeceği mal ve hizmetlerden oluşmasına rağmen ekonomistlerin çoğu bu listeye; istikrar, regülasyonlar ve gelir dağılımını devamında da yüksek işlem maliyetlerini düşürme, ortak dil, ortak para kullanımı gibi unsurları da bu listeye dâhil etmişlerdir. Kamusal mallar ise piyasaya konu olmayan onur, saygı ve şeref gibi mallar olarak sıralanmıştır (Kindleberger, 1986: 2). Micheal Walzer günümüz ahlak felsefesinde insan hakları, politik güç ve etki, adil yargılanma, konuşma, yayın, toplantı ve din özgürlüğü, evlilik ve doğum hakkı, askerlik hizmetinden muaflik, her çeşit onur ve ödüller gibi malların alınıp satılarak piyasaya konu olamayacağını söylemiştir (Walzer, 1983: 101-104). Tarihsel süreçte ise bu mal ve hizmetlerin birçoğunun bazı kültürlerde ticarete de konu olabileceği görülmüştür.

Tüketimde rekabetin olmaması, sabit bir kamusal malın birden fazla tüketici tarafından rakip tüketicilerin faydasını azaltmadan yarar sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Tüketimde rekabetin olmadığı malların fiyatlandırılmaya çalışılması bu açıdan bakıldığında anlamsızdır. Çünkü tüketimde rakip olmayan ilave tüketici diğer tüketicilerin faydalarını azaltmayacaktır. Kamusal mallarda belirli bir kapasite sınırına kadar tüketici kullanımının marjinal maliyeti sıfırdır. Bu durum kamusal malların tüketici için sunumunu garanti altına almaktadır. Tüketimde rekabetin olmaması aynı zamanda “kamusal kötülükler (*public bads*)” içinde geçerlidir. Çevre kirliliğine yol açan atmosfere salınan maddeler sonucunda oluşacak negatif dışsallık toplumun büyük bir bölümünü kamusal malların tüketimde rekabet olmaması özelliği sonucunda maliyet taşması şeklinde olumsuz etkileyecektir (Hyman, 2010: 146).

Kamusal malların diğer bir karakteristik özelliği bu malların tüketiminde dışlamanın mümkün olmamasıdır. Buchanan'ın kamusal mallar tanımlaması literatürde “*dışlanabilirlik (excludability)*” özelliğinin dikkate alınmasına neden olmuştur. Tam kamusal mallarda belirli bir grubu oluşturan bireylerden hiçbirinin tüketimden dışlanması mümkün değildir. Bu durum ortak mal ve hizmetten yararlanma karşılığında tüketiciye fiyat ödettirilmesini imkânsız kılmıştır. Musgrave; bu tür hizmetlerin eşit olarak tüketildiğini ileri sürmüş ve bir fiyat ödemeyen bireylerin hizmetlerin yarattığı avantajlardan yoksun bırakılamayacaklarını, dolayısıyla gönüllü bir ödemenin söz konusu olmayacağını belirtmiştir. (Sönmez, 1987: 113-114).

Kamusal malların kullanımında dışlamanın teknik olarak mümkün olmaması, dışlama mümkün olsa bile bu durumun toplum açısından arzu edilmemesi kamusal malların iki temel özelliğidir. Bu iki özelliğin ortaya çıkardığı temel sorunsal fiyat sistemi yoluyla dışlamanın mümkün olmayışı ve rekabetçi piyasanın pareto-etkin miktarda kamu malı üretememesine neden olmasıdır. Herkesin milli savunmaya kendince bir değer biçtiği ancak devletin bu malı arz etmediği durumda, özel firma işe girip bu boşluğu doldurabilir mi? Bunu yapmak için firmanın, sunduğu hizmetler için bedel koyması gerekir. Ne var ki, her birey sunulan hizmetten, hizmet için ister katkıda bulunsun ister bulunmasın yararlanacağına inandığından, hizmetlerin bedelini gönüllü biçimde ödemeye istekli olmayacaktır. Böylece bireylerin kamusal mallarının finansmanı için gönüllü katılım konusundaki isteksizlikleri sonucu “bedavacılık problemi” ortaya çıkmaktadır (Stiglitz, 1994: 150).

1.1. Kamusal Mal Türleri

Kamusal malları, özel mallardan ayıran temel kriterler her zaman geçerli olmamaktadır. Örneğin bazı mal ve hizmetler kamusal mal ve hizmetin tüm özelliklerini taşımalarına rağmen kısmen bölünebilir ya da fiyatlandırılabilirler. Kamusal malların kendi içerisinde yapılan farklı sınıflandırmalar küresel kamusal malların sınıflandırmasını yaparken kolaylık sağlayacaktır.

Saf kamusal mallar, dışlamanın mümkün olmadığı ya da istenmediği mallar olarak daha önce tanımlanmıştı. Tüketimden dışlamanın mümkün olmadığı mallarda

sunumun bütün halinde yapılma zorunluluğu açıktır. Saf bir kamusal malın hemen hemen tüm temel özelliklerini taşıyan deniz fenerleri saf kamusal mallara verilebilecek en güzel örnektir. Buna rağmen deniz fenerinde hizmetten mahrum etmek güçtür ancak imkânsız değildir. Örneğin fener sahibi fiyat olarak katkıda bulunmayan gemi kapsama alanına girdiğinde ışığını söndürebilir (Stiglitz, 1994:154). Tüketimden dışlamanın mümkün olmaması, şayet mal ve hizmet bir kere sunulmuş ise fiyat sistemiyle etkin bir şekilde hane halklarını tüketimden alıkoymanın mümkün olmaması anlamına gelmektedir. Saf kamusal malların diğer bir özelliği de hane halklarının çok arzu etmeleri durumunda aynı anda bu mallardan eşit miktarda tüketebilmeleri olarak karşılığını bulan tüketimde rekabetin olmamasıdır (Myles, 2001: 258).

Saf olmayan kamusal mallar, kamusal malların bir diğer türüdür. Saf olmayan kamusal mallar kendilerine özgü birçok problemi bünyesinde taşır. Otoban örneğinde olduğu gibi kullanımın kontrol edilebilir olduğu mallar bu kapsamda değerlendirilir. Bu tür mallarda temel sorun; şayet erişim kontrol edilmeyecek olur ise otoban örneğinde sistemin kapasitesinin ne kadar olacağıdır. Şayet sistemin kapasitesi bu kalabalıklaşmayı azaltacak kadar artırılacak olur ise insanlar sistemi daha fazla kullanacağı için kalabalıklaşma tekrar artacaktır (Leach, 2004: 156).

Tam kamusal mal ve özel mal arasındaki keskin ayrım park, sosyal alanlar, polis ve itfaiye, yol ve köprülerde yapılamamaktadır. Bu tür mallarda ek bir kişinin bu mallardan tüketimi, diğer kişilerin bu mallardan elde ettiği faydayı azaltır fakat tamamen dışlamaz. Bu mallar kısmen rakip ya da tıkanıklık maliyeti olan, aynı zamanda dışlamanın da mümkün olduğu mallar olarak tanımlanmaktadır (Leach, 2004: 187). Tablo 1’de kamusal mal ve hizmetlerin temel karakteristik özelliklerine göre sınıflandırılması bir bütün halinde gösterilmiştir.

Ortak üretim ve kulüp mallar, özel haklar rejimine dayanan neoklasik ekonomi teorisinin, tüm mal ve hizmetleri bireysel olarak fayda sağlayan ve tüketilen mallar olarak kabulü görüşündeki eksiklikleri önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. Saf kamusal mallar teorisinin başlangıç dönemlerinde bu alanda sadece birkaç tane uç örnekle karşılaşılmaktadır. Örneğin Samuelson çalışmasında mal ve hizmetleri

sınıflandırırken çok katı bir ayrım kullanarak tam kamusal ve tam özel olmak üzere mal ve hizmetleri ikiye ayırmayı tercih etmiştir. Eksik olan parça işbirliği üyeliği olarak da yazında tanımlanan “kulüp mallar teorisi” olmuştur. Bu teori, birbirine benzemeyen çok sayıda birey için tüketim hakları üzerindeki haklarını genişleten değişkenleri içermektedir. Basit bir şekilde ifade edilecek olur ise yüzme havuzu örneğinde tek bir kişinin kullanımı maliyetin tamamının bu kişinin yüklenmesi anlamına gelecek ve bu durum kullanıcının maldan elde edeceği faydayı önemsiz hale getirecek ve sonuçta birey mutsuz olacaktır. Basit çözüm bu imkânı kolektif paylaşım düzenlemeleri ile yeniden düzenlemektir (Buchanan, 1965: 1-3). Buchanan tarafında geliştirilen bu teoriyle üyelik ile dışlamanın mümkün olduğu, aynı zamanda kulüp içerisinde kısmen rekabetin olduğu mallar kulüp mal olarak kabul edilerek Samuelson (1954b)’un tam kamusal ve özel mallar sınıflandırmasındaki eksik parça tamamlanmıştır.

Tablo 1: Mal ve Hizmetlerin Temel Karakteristiklerine Göre Sınıflandırılması

Fayda	Rakip	Kısmen Rakip	Rakip Değil
Dışlama	Tam Özel Mallar Yiyecek Araba	Kulüp Mallar Uluslararası uzay istasyonu Kanallar Suyolları	Hava izleme istasyonu
Dışlanamaz	Ortak Mallar Ücretsiz erişim alanları (mera, otlak) Yollar Avlanma alanları	Saf Olmayan Kamusal Mallar Okyanus balıkçılığı	Tam Kamusal Mallar Kirlilik kontrolü Salgın hastalık Önleme programlar Stratejik silahlar Temel araştırmalar
Kısmen Dışlanabilir	Saf Olmayan Kamusal Mallar Bilginin dolaşımı		

Kaynak: Cavallo, D., Cottani, J., Silva, C., ve Bandura, A. (2008). *Public Goods For Economic Development*. O. Memedovic (Dü.). içinde Vienna: United Nations Industrial Development Organization, s.8.

1.2. Dışsallıklar ve Kamusal Mallar

Kamusal malların “*tüketimde rekabetin olmaması*” ve “*dışlanamama*” özelliklerine ek olarak diğer karakteristik özelliği bu malların kullanımı sonucu yaydıkları yoğun dışsallıktır. Dışsallıkları tanımlarken literatürde birbirini tamamlayan iki farklı yöntemin kullanıldığı görülmektedir. İlk tanımlamada dışsallıklar çevreye yaydıkları etkilere göre önem taşıırken, diğer tanımlamada ise dışsallıkların oluşma nedenleri ve sonuçları önem taşımaktadır (Myles, 2001: 304). Mishen (1971), Baomol ve Oates (1988)’e göre yaygın tanımda dışsallık firmaların çıktıları ya da kişilerin faydaları arasındaki karşılıklı etkileşim olarak ifade edilmiştir. Dışsallıklara ilişkin ilk koşul bir ekonomik aktörün fayda ya da üretiminin diğer ekonomik aktörün üretim ya da tüketim faaliyetini etkileyerek refah seviyesini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemesidir.

Bu geniş tanımdan dışsallıkların “*üretim dışsallığı*” ve “*tüketim dışsallığı*” olmak üzere iki kategoride değerlendirilebileceği sonucu çıkmaktadır. Üretim dışsallığında kârlar üzerinde, tüketim dışsallığında ise fayda seviyeleri üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkiler anlaşılmaktadır. Hane halkları için dışsallıklar hem tüketim kalıpları hem de fayda fonksiyonları üzerinde etki yaratarak refah seviyesini etkilemektedir. Benzer etki ise firmalar için üretim yapıları ya da kârları üzerinde söz konusu olmaktadır (Myles, 2001: 304).

Dışsallıklara ilişkin belkide en önemli koşul, karar vericilerin aktivitelerinin diğer aktörlerin fayda seviyeleri ya da üretim seviyeleri üzerindeki para ile ifade edilmeyen etkiler yaratmasıdır (Baomol ve Oates, 1988: 17-18). Bu ikinci koşul daha çok etkisiz kaynak dağılımının olduğu olumsuz durumlarda ortaya çıkmaktadır. İkinci koşul birinciye göre daha güçlü olmasına rağmen mevcut yazında dışsallıkların daha çok birinci koşula bağlı olarak tanımlandığı görülmektedir (Myles, 2001: 305).

1.3. Kamusal Mallar Teorisinin Dönüşümü

Samuelson ve Musgrave tarafından temelleri atılan geleneksel kamusal mallar teorisi nitelik ve nicelik olarak değişikliklere uğrayarak günümüzde yerini yeni

yaklaşımlara bırakmıştır. Yaklaşık 50 yıl önce Samuelson tarafından atılan temeller küreselleşme olgusu ile birlikte değişime uğramaktadır. İlk olarak kamusal mallara ilişkin analitik düşünce derinleşmiş, kamusal malları daha geniş bir çerçevede sadece saf kamusal mal olarak değil bunun yanında; tam kamusal mal, tam olmayan kamusal mal, kulüp mal, ortak kullanım malları olmak üzere daha geniş yelpazede incelenmeye başlanmıştır (Cornes ve Sandler, 1996: 10-11). Aynı zamanda kamu tercihi teorisi ve politik tecrübelerden kamusal mal sunumunun tarafsız olmadığı, kamusal ve özel mal üretimindeki rekabette devletin önemli bir rol oynadığı görülmeye başlanmıştır (Desai, 2003: 65).

Dileyici ve Vural (2005: 43-44) kamusal mallar alanında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasında temel faktörleri aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

- Küreselleşme süreciyle birlikte, devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesindeki artış ve bu artışa paralel olarak kamusal malların tanımı küresel ölçekte genişlemiştir.
- Politik deneyim ve yeni politik iktisada ilişkin çalışmalar; kamusal malların sunumunun, tarafsız ve politika dışı kamusal alanda meydana gelmediğini göstermiştir.
- Kamusal mallar teorisinde “kamusal” kavramının sadece devlet tarafından sunulan mal ve hizmetler anlamına gelmediği, devletin bu malların sunumunda belirleyici olan diğer bir faktörün, bu malların “*kamusallık derecesi*” olduğu anlaşılmıştır.
- Teknolojik gelişmeler ile birlikte kamusal malların üretim yapısında değişiklikler meydana gelmiştir.
- Kamusal malların finansmanında devletin yetersiz kalması, alternatif mal ve hizmet sunum ve finansman yöntemlerine başvurulmasına neden olmuştur.

Geleneksel kamu maliyesi teorisindeki değişimi anlayabilmek için Şekil 1 ve Şekil 2 açıklayıcı olacaktır. Daha önce ifade edildiği gibi geleneksel kamu maliyesi yazınında malları sınıflandırırken kullanılan temel kriterler dışlama ve tüketimde rekabettir. Bu kriterlere göre mallar, kamusal ve özel mallar olmak üzere tanımlanmaktadır. Şekil 1’de birinci bölge tüketimde dışlamanın mümkün ve

tüketimde rekabetin olduğu özel malları ifade etmektedir. Şekilde süt, arazi ve eğitim örnek olarak verilmiştir. Tüketimde rekabet ve dışlama özellikleri arasındaki ilişki süt örneğinde olduğu gibi kolay bir şekilde gerçekleşmemektedir. Arazi örneğinde; hem dışlama hem de rekabet söz konusu olmaktadır. Örneğin toprak üzerindeki mücadeleler sürekli devam etmiş; bazı toplumlar toprak hakkı rejimini kurarak toprak mülkiyeti üzerindeki belirsizlikleri en aza indirmiş ve bu mala dışlanabilirlik özelliğini kazandırmıştır (Kaul ve Mendoza, 2003: 81).

İkinci bölgede ise, tüketimde dışlamanın mümkün olmasına rağmen tüketicilerin tüketimde rekabet etmediği ticari olmayan bilgi, kural ve standartlar, mülkiyet haklarının tesisi gibi örnekler yer almaktadır. Üçüncü bölgede, tüketimde rekabet ve dışlamanın mümkün olmadığı kamusal mallar yer alırken; dördüncü bölgede ise tüketimde rekabet olmasına karşın dışlamanın teknik olarak mümkün olmadığı atmosfer ve yaban hayatı gibi örnekler yer almaktadır. Bu sınıflandırma zaman içerisinde dünyada ve kamu maliyesinde yaşanan gelişmeler neticesinde daha karmaşık ve yoruma açık hale gelmiştir.

Malların geleneksel ve günümüzdeki sınıflandırmaları Şekil 1 ve Şekil 2 kullanılarak karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılması mümkündür (Kaul ve Mendoza, 2003: 81-87):

- Şekil 2’de gerçekleştirilen sınıflandırma geleneksel sınıflandırmadan farklı olarak, öncelikle sosyal yapıdaki bu malların mevcut durumlarına göre yapılmıştır.
- Geleneksel sınıflandırmada özel ve kamusal mal kavramının nerede kullanılacağı önem arz ederken, yeni sınıflandırmada bu malların temel özellikleri ve toplumdaki belirlenmiş statüsü sınıflandırmada temel alınmıştır.
- Atmosfer; Şekil 1’de rakip ve dışlamanın mümkün olmadığı 4. bölgede yer alan serbest kullanıma tabi maldır. Şekil 2’de ise yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda atmosfer hem 4A hem de 4B bölgesinde yer almıştır. Çünkü atmosfer artık, yapılan ulusal ve uluslararası anlaşmalarla kullanımı izine bağlı yani dışlamanın mümkün olduğu bir mal haline gelmiştir. Aynı zamanda kirli ya da temiz atmosferin tüm insanların kullanımına açık olması gerekmektedir. Bu konudaki

diğer bir yaygın görüş; göl, nehir ve farklı yabancı hayvan türleri için bu ikili sınıflandırmanın (hem 4A hem de 4B) geliştirilmesidir. Avlanma izinleri, balık kotaları, doğal yaşam kaynaklarının yönetimi için sıklıkla kullanılan benzer politikalar arasında yer almaktadır.

- Bilgi ise günümüzde mülkiyet hakları kullanılarak dışlanabilir özel mal niteliği kazanmıştır. Bilgiyi genellikle bu şekilde algılayan toplumlar için bilgi özel alanda, dışlanabilen fakat rekabetin olmadığı 2A bölgesinde yer almaktadır.

- Üretim süreçleri patent yönetimi ile koruma altındadır. Buna rağmen ticari olmayan mühendislerin kullanmış olduğu bilimsel bilgi dışlamanın olmadığı kamusal alanda yer almıştır (Şekil 2, 2B).

- Toplumlar tüketimde rakip olmayan malların daha fazla kamusal (dışlanamaz) olmasını tercih etmektedir (Şekil 2, 2B). İnsan haklarına saygı, mülkiyet haklarının tesisi, kural ve standartlar gibi malların tüketimi günümüzde artık zorunlu hale gelmiştir.

- Tüketimde rakip mallar dışlanamaz yapılabilmektedir (Şekil 2, 4B). Halk parkları, doğal kaynaklar zaman içerisinde yapılacak düzenlemelerle dışlanabilir olan mallar halini alabilmektedir. Temel eğitim ve sağlık hizmetleri bunlara örnek olarak gösterilmektedir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin dışlanamaz mal grubuna girmesinin temel nedeni, eğitim ve sağlığın temel ihtiyaçlar ve insan hakları olarak kabul edilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması çerçevesinde değerlendiriliyor olmalarıdır.

- Şekil 1 ve 2'de üçüncü bölgede yer alan mallar teknik olarak dışlanamayan aynı zamanda dışlanmaz formda üretilmesi gereken mallardır.

- Yeni teknolojik gelişmeler sonucu malların sınıflandırma içerisindeki yeri değişmektedir. Kablolu TV ve şifreli yayın gibi 2B bölgesinde yer alan mallar, teknolojik gelişmeler sonrası dışlanabilir tüketimde rakip olmayan mallar haline dönüşmüştür.

- Şekil 1 ve 2'de 3. bölgede yer alan tüketimde rakip olmayan, dışlamanın mümkün olmadığı mallardır. Bu özelliklere sahip mallar arasında barış, kanun, düzen, finansal istikrar yer almaktadır. Barış, kanun, düzen ve finansal istikrar bir kere tesis edildiğinde artık tüm insanlar bundan faydalanmaktadır. Dışlama ve bölünebilirlik mümkün değildir. Özellikle fayda ve maliyet

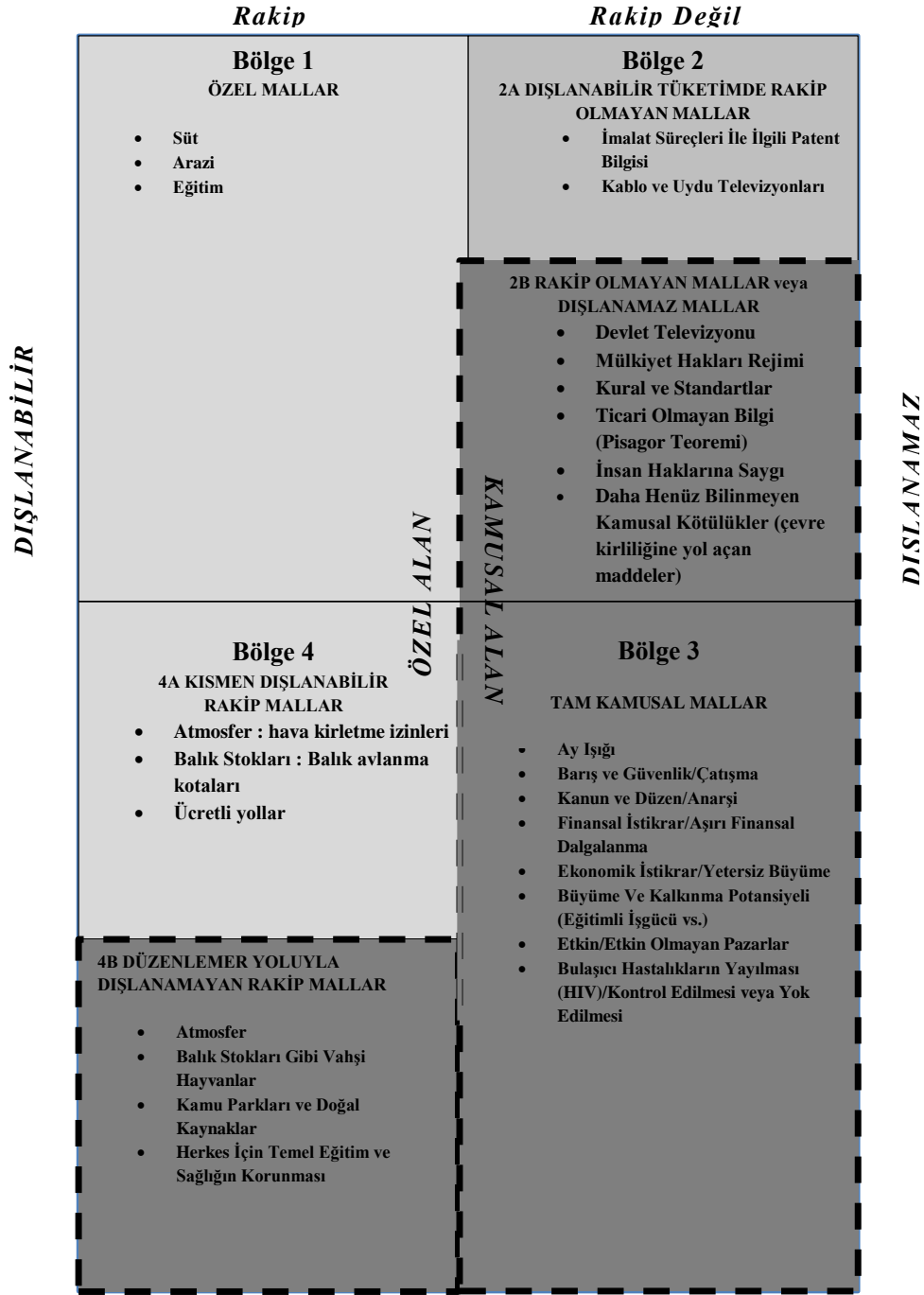
taşmalarından ötürü bu hizmetler bütün halinde sunulmak zorundadır. Sağlık da bu başlıkta değerlendirilmektedir. Örneğin grip salgınıyla mücadelede dışlama ve bölünebilirlik mümkün değildir.

Şekil 1: Mal ve Hizmetlerin Geleneksel Sınıflandırılması

	<i>Rakip</i>	<i>Rakip Değil</i>
<i>Dışlanabilir</i>	<p>Bölge 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Süt • Arazi • Eğitim 	<p>Bölge 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve geliştirme • Ticari olmayan bilgi (Pisagor teorisi vb.) • Kural ve standartlar • Mülkiyet hakları • İnsan haklarına saygı • Televizyon sinyalleri
<i>Dışlanamaz</i>	<p>Bölge 4</p> <ul style="list-style-type: none"> • Atmosfer • Vahşi doğa 	<p>Bölge 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ay ışığı • Barış ve güvenliğin sağlanması ve korunması • Kanun ve düzen/anarşi • Finansal istikrar/aşırı finansal istikrarsızlık • Ekonomik istikrar/yetersiz büyüme • Büyüme ve kalkınma potansiyeli (eğitilmiş iş gücü) • Etkin/etkin olmayan piyasalar • Bulaşıcı hastalıkların yayılması/kontrol edilmesi ya da yok edilmesi

Kaynak: Kaul, I., ve Mendoza, R. U. (2003). *Advancing the Concept of Public Goods*. In I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Eds.), *Providing Global Public Goods*. New York: Oxford University Press, s. 82.

Şekil 2: Mal ve Hizmetlerin Tanımlanması: Kamusal Mal Konseptindeki Genişleme

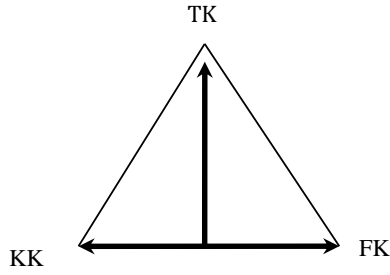
Kaynak: Kaul, I., ve Mendoza, R. U. (2003). *Advancing the Concept of Public Goods*. In I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Eds.), *Providing Global Public Goods*. New York: Oxford University Press, s.83.

Geleneksel kamu maliyesi teorisine bir diğer katkı Kaul ve Mendoza tarafından ilk defa sözü edilen “*kamusallık üçgeni (triangle of publicness)*” yaklaşımıdır. Geleneksel kamu maliyesi teorisinden farklı olarak bu yaklaşımda herhangi bir malın kamusal derecesi-malın tüm insanların tüketimine uygun olması- gerçekten dışlanamaz olması arasındaki farklılara dayanarak kamusal mallara ilişkin yeni bir tanımlama yapılmıştır. Şekil 3’de kamusal üçgeninde malların üç önemli özelliği, “*tüketimde kamusal*”, “*karar almada kamusal*” ve “*net fayda dağılımında kamusal*” olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir.

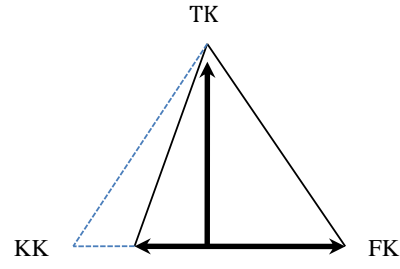
Karar almada kamusal; kamusal alanda hangi malların üretileceği, ne kadar üretileceği ve bu malların fayda ve maliyetlerinin nasıl dağıtılacağı konularında karar alma sürecine katılımı ifade etmektedir. *Fayda dağılımında kamusal*; ortaya çıkan faydanın farklı tüketici gruplarına nasıl dağılacağı yani malın faydasından kişilerin aynı ölçüde yararlanması temel ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaul ve Mendoza’nın ifade ettiği “*kamusallık üçgeni*”nde mallarda olması gereken iki temel özellik ile kamusal malların temel özelliği olan tüketimde kamusal birleştirilmiştir. Bu üç kriterin birleştirilmesi, kamusal alanda yer alacak malların nasıl, ne kadar üretileceği bunun yanında faydanın farklı gruplar arasında adil dağılımının nasıl temin edileceği şeklinde ortaya çıkmaktadır. Şekil 3’te kamusal üçgeninde ideal durum ve ideal durumdan sapmalar gösterilmiştir (Kaul ve Mendoza, 2003: 92-93).

Şekil 3: Kamusal Üçgeni Yöntemi

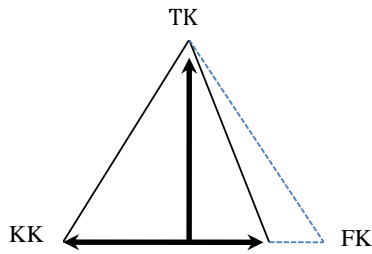
TK: Tüketimde Kamusalılık **KK=**Karar Almada Kamusalılık **FK:** Net Fayda Dağıtımında Kamusalılık

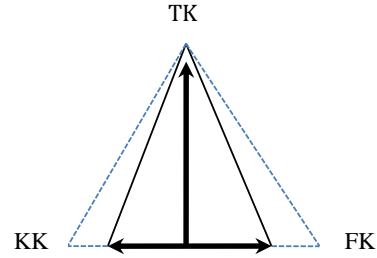
Durum A: İdeal kamusal üçgeni.

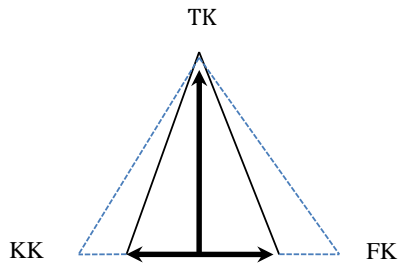
Durum B: Karar almada tam kamusalılık yok, Karar verme ve tüketim kamusal
Örn: G8 ülkelerinin kurları sabitlemesi

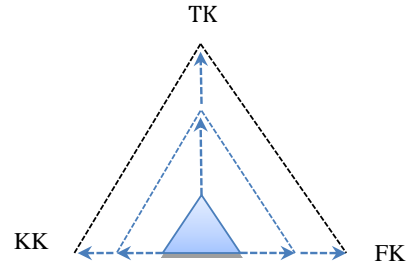
Durum C: Faydanın bölüşümünde kamusal değil, Tüketim ve karar vermede kamusal
Örn: Dünya ticaret örgütünde her ülkeni bir oy hakkı olmasına karşın bazı gelişmekte olan ülkenin sınırlı etkiye sahip olması

Durum D: Fayda bölüşümü ve karara vermede kamusal olmayan, sadece tüketimde kamusal olduğu durum.
Örn: Uluslararası finansal yapı

Durum E: Küresel Kamusal mallarında dahil olduğu kadınların faydasından mahrum bırakıldığı kamusal mallar. Sonuç olarak kadınlar daha az lider pozisyonunda gelebiliyor. Karar vermede kamusallığı sınırlandırıyor.

Durum F: Gölge alan dışsallığı sürekli artan bölgesel kamusal malı göstermekte. Bu malların daha fazla tüketimi, bu malları küresel kamusal mal yapmaktadır.

Kaynak: Kaul, I., & Mendoza, R. U. (2003). Advancing the Concept of Public Goods. I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, & R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods*. New York: Oxford University Press, s.102

2. Küresel Kamusal Mallar Kavramı

1980 sonrasında meydana gelen hızlı değişim ve dönüşüm özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin de katkısıyla, McLuhan (1962)'ın tanımlamasıyla dünya artık “küresel köy” haline gelmiş ve küreselleşme olgusu kendisini her alanda hissettirmeye başlamıştır. Hızla küreselleşen dünya, kamu maliyesi yazınında da yeni yaklaşımlar ve yeni kavramları beraberinde getirmiştir.

Geleneksel maliye yaklaşımının aksine günümüzde uluslararası, kısmen küresel ve kamusal mallar; ulusların ve bireylerin refahında merkezi konuma yerleşmiştir. Yaşanan gelişmeler ulusların ulaşım, iletişim, ticaret, vergilerin harmonizasyonu ve para politikası gibi alanları destekleyen hızla büyüyen ortak sistemlerin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlara ilaveten küreselleşme, beraberinde banka krizleri, internet temelli suç ve dolandırıcılıklar, ticaret ve seyahatlerdeki artış sonucu ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar, sigara ve uyuşturucu kullanımının neden olduğu zararların dünya çapında yaygınlaşması vb. kamusal kötülükleri (public bads) beraberinde getirmiştir (Sandler, 1999: 9). Küreselleşme olgusu kamusal malların geleneksel tanımında kullanılan tüketimde rakip olmama ve dışlanamama özelliklerinin artık küresel olarak da ele alınması gerektiği ortaya koymuştur.

Bu bölümde sırasıyla küresel kamusal mal kavramına, söz konusu malların özelliklerine, sınıflandırılmalarına ve küreselleşme ile olan ilişkilerine dair bilgiler verilecektir.

2.1. Küresel Kamusal Mal Tanımı

Küresel kamusal mallar ilk defa Kindleberger (1986)'ın "*International Public Goods without International Government (Uluslararası Hükümsüz Uluslararası Kamusal Mallar)*" makalesinde, “...kolektif tüketim faydaları bağımsız uluslararası paylaşılan mallar” olarak küresel kamusal malların günümüzdeki tanımlamalarına öncülük yapmıştır. Kindleberger; güvenlik başta olmak üzere, denizlere ulaşımın serbest olduğu açık piyasa sistemini, iyi tanımlanmış mülkiyet haklarını, uluslararası para konusundaki ölçü ve ağırlık standartlarını, sabit döviz

kurunu uluslararası kamusal mallar olarak tanımlamıştır¹. Ayrıca çalışmasında Kindleberger uluslararası hükümet olmadan uluslararası siyasal ve ekonomik ilişkilerde ciddi sorunlar olacağına işaret etmiştir (Kindleberger, 1986: 7-8). 1988 yılında Bernard P. Herber'in "*The International Public Goods of Antarctica: A New Politico-Economic Regime for the World's Seventh Continent (Uluslararası Kamusal Mal Olarak Antarktika Kıtası: Dünyanın Yedinci Kıtası İçin Yeni Ekonomi Politik Rejim)*" başlıklı makalesinde yine uluslararası kamusal mal olarak "Antarktika Uluslararası Kamusal Mali"ni kullanarak yazına katkıda bulunmuştur (Herber, 1990).

Daha sonra çalışmalarında küresel kamusal mallar kavramını kullanan yazarlardan Sandler ve Cornes "*The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods (Dışsallıklar, Kamusal Mallar ve Kulüp Mallar Teorisi)*" isimli kitaplarında çevre ve savunma problemlerinin ulusları aşan bir sorun olarak tanımlamışlardır. Çözüm olarak da ülkeleri aşan ortak küresel bir eyleme ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir (Cornes ve Sandler, 1999: 33). Sandler diğer çalışmalarında küresel kamusal mal kavramını kullanarak yazındaki eksikliği tamamlayan yazarlardan birisi olmuştur.

Küresel kamusal mallar kavramına en yakın tanımı Mendez (1992) "*International Public Finance: A New Perspective on Global Relations (Uluslararası Kamu Maliyesi: Küresel İlişkilerde Yeni Bir Perspektif)*" adlı çalışmasında yaparak faydaları uluslararası olan okyanuslar, denizler ve ozon tabakası gibi malları yer yer "uluslararası kamusal mal", "küresel uluslararası kamusal mal", "evrensel kamusal mal" şeklinde tanımlamıştır. Mendez çalışmasında uluslararası kamusal malların tüketiminin dünya çapında olması halinde bu malların "küresel uluslararası kamusal mal" olarak tanımlanması gerektiğini söylemiştir.

İlk defa kapsamlı bir şekilde, 1999 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan "*Global Public Goods: International Cooperation In The 21St Century (Küresel Kamusal Mallar: 21 Yüzyılda*

¹Kindleberger çalışmasında küresel kamusal mal (global public goods) yerine uluslararası kamusal mal (international public goods)'ı kullanmıştır.

Uluslararası İlişkiler)” adlı çalışma ile küresel kamusal mallar sistematik bir şekilde incelenmiş ve günümüz maliye yazınında daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Sözü geçen çalışma; geleneksel kamu maliyesinin kamusal malları tanımlarken kullandığı tüketimden mahrum bırakmama ve tüketimde rekabet olmaması kriterlerine ek olarak kalkınma faaliyetlerini de içeren kapsamlı bir küresel kamusal mal tanımını esas almıştır. İlgili çalışmada Kaul, Grunberg ve Stern’in yapmış olduğu küresel kamusal mal tanımının iki özelliği dikkat çekmektedir (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999:2-3):

Birincisi; bu malların faydalarında büyük ölçüde tüketimde rakip olmama ve dışlamanın mümkün olmamasıdır. Önceki bölümlerde ifade edilen kamusal malların temel özelliklerini özünde kamusal mal olan küresel kamusal malların da taşıması gerektiği açıktır. İkinci temel ölçüt; bu malların faydalarının hemen hemen tüm ülkeleri (birden fazla ülkeyi), insanları (tüm nüfus grupları) ve kuşakları (şimdiki ve gelecekteki kuşakları ya da gelecek nesillerin faydasını azaltmadan şimdiki nesillerin faydasını artırma) ilgilendirmesidir. Bir çıktı olarak küresel kamusal malları “...faydaları tüm ülkelere, nüfus gruplarına ve nesillere yayılan ya da en azından faydasının birden fazla ülke ya da gruba yayıldığı, herhangi bir nüfus grubu veya bugünkü ve gelecek nesillere ayrımcılık yapılmadan üretilen mallar” olarak tanımlamak mümkündür (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 16). Bu tanımda küresel kamusal malların nerede üretildiğinden ziyade, yaratılan faydanın yeryüzündeki dağılımı ve söz konusu faydaya dünya üzerindeki herhangi bir yerden ulaşılabilir olması ön plana çıkmaktadır (Ortaç, 2004: 15)².

Sandler (1999), küresel kamusal malları nesiller arası kamusal mallar açısından değerlendirmiştir³. Sandler, şimdiki neslin ihtiyaçlarının gelecek nesillere zarar verme pahasına karşılanmaması gerektiğini savunmuştur. Yazar, mevcut nesil ve gelecek nesil ayrımını yaparak, bu iki sınıf arasında stratejik bir etkileşim olduğunu, eğer nesiller arası kamusal malların faydası ülkeleri ve nesilleri aşılıyor, başka bir ifade ile fayda taşmaları (spillovers) meydana geliyor ise bu mallara ilişkin politikaların gelecek nesillerin kaynaklarını azaltmayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Sandler çalışmasında, aynı nesil ve gelecek nesiller

² Ortaç (2004) çalışmasında küresel kamusal mal yerine küresel kamu mallarını kullanmıştır.

³ Sandler makalesinde uluslararası kamusal mal kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

arasında muhtemel dışsallık ilişkisinin mutlaka dikkate alınmasının gerekliliği üzerinde durmuştur (Sandler, 1999: 44). Sonuç olarak Sandler, küresel kamusal mallarda mutlaka bir zaman boyutunun olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmış, bu malların şimdiki ve gelecek nesilleri kapsamaması gerektiğini savunmuştur. Tablo 2’de nesiller arası kamusal mallar ve bunlara örnekler verilmiştir. Nesiller arası küresel kamusal mallara ozon tabakası, salgın hastalıkların yok edilmesi, ölümcül çatışmaların önlenmesi, barış ve güvenliğin sağlanması ve korunması örnek olarak verilebilmektedir.

Tablo 2: Nesiller Arası Malların Temel Karakteristiklerine Göre Sınıflandırılması

	Bölgesel	Küresel
Tam Kamusal Mallar	<ul style="list-style-type: none"> • Orman Yangını Önleme • Yer altı Sularının Temizlenmesi • Hayvan Hastalıkları Kontrolü • Taşkın Kontrolü • Sulak Alanların Korunması * • Göllerin Temizlenmesi* • Zehirli Atıkların Temizlenmesi* • Kurşun Emisyonunun Azaltılması* 	<ul style="list-style-type: none"> • Okyanus Kirliliğinin Temizlenmesi • Hava Durumu Tahmini • Gözlem İstasyonları • Dünya Mahkemesi • Ozon Tabakasının Korunması * • Küresel Isınmanın Azaltılması* • Hastalıkların Yok Edilmesi (AIDS) * • Bilginin Üretilmesi*
Kamu Tarafından Sunulan Özel Mallar	<ul style="list-style-type: none"> • Su Yolları • Nehirler • Otobanlar • Yerel Parklar • Asit Yağmurlarının Azaltılması* • Balık Tutulan Alanların Korunması * • Avlanma Bölgelerinin Korunması * • Uçucu Organik Kimyasal Bileşenlerin Azaltılması* 	<ul style="list-style-type: none"> • Elektro Manyetik Alanların Paylaşımı • Uydu Yayını • Posta Servisi • Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü • Aşırı Antibiyotik Kullanımı* • Okyanus Balıkçılığı * • Antarktika'nın Korunması* • Devrim Yapma (Fransız Devrimi) *

* Bu gruptaki mallar hem bölgesel hem de küresel olarak tanımlanabilir.

Kulüp Mallar	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Pazarlar • Kriz Yönetim Merkezleri • Elektrik Hattı • Bilgi Ağları • Ulusal Parklar* • Sulama Sistemleri* • Göller* • Şehirler* • NATO⁵ 	<ul style="list-style-type: none"> • Kanallar • Hava Koridorları • İnternet • Taşıma Hatları (deniz, kara) • Uluslararası Parklar* • Yüksek İrtifa Uyduları* • Kutup Yörüngeleri* • Mercan Kayalıkları*
Ortak Üretim (joint product)	<ul style="list-style-type: none"> • Barışı Sağlama • Askeri Güçler • Tıbbi Yardımlar • Teknik Yardımlar • Taşkın Kontrolü* • NATO* • Kültürel Kurallar* 	<ul style="list-style-type: none"> • Dış Yardımlar • Felaketlere Yardım (deprem, tsunami) • Uyuşturucu Madde Yasaklama • Tropikal Ormanların Korunması • Uzay İstasyonu* • Birleşmiş Milletler* • Yoksulluğun Azaltılması*

Kaynak: (Sandler, 1999: 24-25)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Buraya kadar olan açıklamalarda küresel kamusal mallar tanımında tüketimde rekabet, dışlama ve zaman boyutu dikkate alınarak tanımlama yapıldığı görülmektedir. Morrissey, Te Velde ve Hewitt (2002) küresel kamusal malların kim tarafından finanse edildiği noktasında konuya yaklaşmıştır. Küresel kamusal malların sınıflandırılmasında, finansman konusu daha sonra ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Şimdilik bu malların kim tarafından finanse edildiği dikkate alınarak küresel kamusal malları; “*Faydaları tüm ülkelere, nüfus gruplarına ve nesillere yayılan (ya da en azından faydasının birden fazla ülke ya da gruba yayıldığı), herhangi bir nüfus grubu veya bugünkü ve gelecek nesillere ayrımcılık yapılmadan üretilen, tüketimde rekabetin ve dışlamanın mümkün olmadığı finansmanının küresel olarak karşılandığı mallar*” olarak tanımlamak mümkündür.

Küresel kamusal mallar tanımlamasında, kalkınma ve yoksulluğu merkeze alan başka bir tanım ise Dünya Bankası Kalkınma Komitesi tarafından “*Overty*

⁵ Sandler'in çalışmasında NATO bölgesel ortak üretim malları alt başlığında yer almıştır. Tezin ilerleyen bölümlerde ifade edildiği gibi NATO'nun aynı zamanda bölgesel kulüp mal olarak kabul edilmesi yerinde olacaktır.

* Bu guruptaki mallar hem bölgesel hem de küresel olarak tanımlanabilir.

Reduction and Global Public Goods (Yoksulluğun Azaltılması ve Küresel Kamusal Mallar)” adlı çalışmada yapılmıştır. Burada coğrafi temelli faydaların taşınma alanlarına göre; kamusal malların faydaları belirli bir coğrafya ile sınırlı olması halinde yerel ya da ulusal kamusal mal; faydalar tüm ülkelere ya da belirli ülkelere yayılıyor ise bu mallar bölgesel ya da küresel kamusal mal olarak tanımlanmıştır. Çalışmada küresel kamusal mallar “*kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında önem arz eden, gelişmiş ve GOÜ’lerin ortak hareketleri ve organizasyonlar tarafından etkin bir şekilde arz edilebilecek, faydaları sınırları aşan mallar, kaynaklar, hizmetler, kural veya politik sistemler*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamada ülke sınırlarını aşan faydaları içeren tüm mal, hizmet ve aktiviteler küresel kamusal mal olarak kabul edilmiştir. Bu tanım aynı zamanda Dünya Bankası ve ortaklarının, söz konusu sınırı aşan faydaları ortaya çıkarabilmek için sınır ötesi ortak bir eyleme ihtiyaç duyduğu paydaş ülkelerin işbirliği içerisinde arzu edilen miktarda küresel kamusal mal ve hizmet üretilmesi amacıyla birlikte çaba harcanması gerektiğini, eksik sunumun önüne geçebilmek için ortak finansmanın kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır (World Bank Development Committee, 2000: 2-3). Uluslararası işbirliğinin önemine dikkat çeken bu tanım, küresel kamusal malların sunumunda ülkelerin yanı sıra uluslararası örgütlerin önemini ortaya koymaktadır.

DB’nin yaptığı tanımı da içine alacak şekilde tanımlar birleştirilecek olur ise küresel kamusal malları: “*faydaları tüm ülkelere, nüfus gruplarına ve nesillere yayılan ya da en azından faydasının birden fazla ülke ya da gruba yayıldığı, herhangi bir nüfus grubu veya bugünkü ve gelecek nesillere ayrımcılık yapılmadan üretilen, tüketimde rekabetin ve dışlamanın mümkün olmadığı, finansmanının küresel olarak karşılandığı, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında önem arz eden, gelişmiş ve GOÜ’lerin ortak hareketleri veya organizasyonlar tarafından etkin bir şekilde arz edilebilecek, faydaları sınırları aşan mallar, kaynaklar, hizmetler, kural ya da politik sistemler*” şeklinde geniş anlamda tanımlamak mümkündür. Yapılan bu tanımdan hareketle küresel kamusal malların temel özelliklerini aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- Kamusallık (tüketimde rekabetin olmaması, tüketimde dışlamanın mümkün olmaması)

- Fayda yayılma alanı (ülke sınırlarını aşan)
- Nesiller arası fayda yayılması (bugünkü ya da gelecek nesil)
- Kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun azaltılması
- Finansmanında küresellik
- Uluslararası kuruluşların etkin rolü

Geleneksel kamu maliyesi yazınında kamusal mal yerine zaman içerisinde küresel kamusal mal kavramının kullanılması üç temel nedene dayandırılır. Birincisi mevcut kamusal mal tanımının günümüz koşullarında yetersiz kalması, ikincisi; küresel kamusal malların gerek sunulmasında gerekse bazı malların kamusal hale getirilmesinde kamu politikaları gerekliliğinin öne çıkması ve son olarak da küresel kamusal mal tanımlamasında “*kamusallık*” tanımı etrafında yapılan farklı tanımlamalardır (Akyol ve Varlık, 2010).

1980 ve 90’lı yıllarda uluslararası kamusal mal olarak nitelendirilen bu mallar özellikle DB’nin daha önce ifade edilen çalışmaları ile yerini küresel kamusal mallara bırakarak kavram kargaşasının önüne büyük ölçüde geçilmesi sağlamıştır⁶. Küresel kamusal mal kavramının literatürde genel olarak kabul edilmesi neoklasik yaklaşımda teorik ve metodolojik olarak yer bulan örgütler ve kişilerin meşruluğu ve rasyonelliği açısından önem arz etmektedir. Küresel kamusal malların yazında kendine yer bulması, devlet yönetiminin bir parçası olarak bazı örgütlerin, uluslararası örgütlerin (WB, IMF), kalkınma kuruluşlarının (UNDP) yaptıkları tüm müdahalelerin meşruiyeti açısından önem arz ettiği düşünülmektedir (Coussy, 2006: 184-185).

Literatürde uluslararası kamusal mallar ve küresel kamusal mallar birbirinin yerine ikame edilmiş bazı çalışmalarda uluslararası kamusal mallar küresel kamusal malların alt başlığı olarak kullanılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerde uluslararası kamusal mallar aksi belirtilmediği sürece küresel kamusal mallar olarak kabul edilecektir.

⁶ Bu çalışmaların birçoğunda uluslararası kamusal mal kavramı kullanılmış. Örneğin Sandler (1999) gibi yazarların bir kısmı hem uluslararası kamusal mal hem de küresel kamusal mal kavramını aynı anda kullanmıştır.

2.2. Küreselleşme Olgusu ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi

Yirminci yüzyılın ilk yarısı, beş bin yıllık insanlık tarihinden daha fazla felaketlerin meydana geldiği bir dönem olmuştur. İki dünya savaşı milyonlarca insanın ölümüne ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmuştur. Birinci dünya savaşı dünyada ideolojik bir dönüşüme, ikinci dünya savaşı ise en vahşi savaşlardan birisi olarak insan ırkının yok olması tehlikesiyle karşılaştığı bir olay olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. 1930'lardaki dünya kriziyle kapitalist sistemin yıkıcı zararlar vermeden ekonomileri yönetemeyeceği anlaşılmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya tamamen değişmiş, içeride meydana gelen çekişmelerle şekillenen Avrupa, kendisini birlik ve ortak bir pazar kurma yolunda bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Almanya toplumların, ekonomilerin ve sosyal hayatların dönüşümünde önemli bir rol oynamış, batının refah ekonomisine dayalı sosyal sistemi Sovyet toplumlarını etkilemiştir. Tüm bunlar ile birlikte üç endüstri devrimi batı toplumları tarafından gerçekleştirilmiştir. Zenginlik ve güç yarışı her geçen gün artmış buna karşın ulus devletler, gelişmiş ve GOÜ'lerde zengin ile fakir arasındaki makas gün geçtikçe açılmıştır (Zwass, 2002: 13-14).

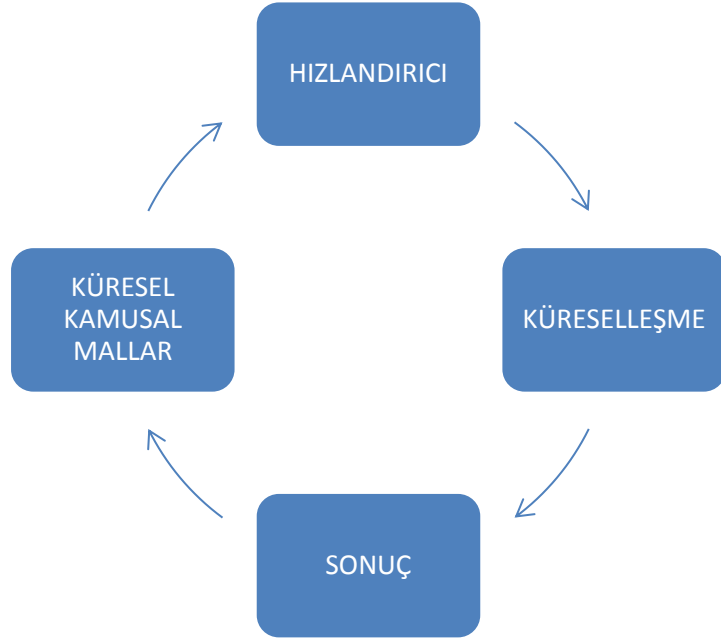
1980'lerin sonlarına doğru doğu batı arasındaki ayrımın ortadan kalkmasına, ülkelerin dışa açıklık seviyelerinin artması ve piyasaların birbirine entegre olmasına rağmen, dünya keskin eşitsizlikler ve sınırlar tarafından şekillenmeye devam etmiştir. Bu yüzden kamusal malları küresel olarak tanımlamak kolay değildir. Kamusal malların küresel kamusal mallara dönüşümünde rol alan aktörler, dünya nüfusunun paylaşıldığı ülkeler, sosyo-ekonomik gruplar ve nesillerdir. Uluslararası örgütlenmenin temeli ulusal devletlerdir. Farklı amaç ve nedenlerden ötürü ülke formları, bölgesel (Asya Ülkeleri, Latin Amerika Ülkeleri, Sahra Altı Afrika Ülkeleri, Avrupa Ülkeleri), ticaret blokları (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması, Southern Common Market (Mercosur)), Savunma Birliklikleri (NATO) ve kulüpler (OECD, G8) olmak üzere zaman içerisinde dönüşüm geçirmiştir. Pozitif ve negatif dışsallık gelinen noktada sadece ülke ya da ülke grupları arasında değil aynı zamanda farklı sosyo-ekonomik gruplar üzerinde etki yaratmaya başlamıştır. Gelirdeki makasın açılmasının yanı sıra bilgiye ve teknolojiye erişim düzeyleri de farklılaşmıştır. Kamusal mallara ulaşım noktasında faydaları

herkesi ilgilendirmesine rağmen bu malların faydalarından bazı sosyo-ekonomik gruplar diğerlerine göre daha fazla fayda sağlamış ve sağlamaya da devam etmektedir. İnsan yaşamındaki sınır, bazı kamusal malların fayda ve maliyetinin hem bugünkü hem de gelecek nesillere yayılmasına neden olmaktadır (Sandler, 1999: 10-11).

Küresel kamusal mallar ile küreselleşme arasında çok sıkı bir ilişki olduğu açıktır. Küresel kamusal mallar hem küreselleşmenin bir sonucu hem de küreselleşmeyi hızlandıran bir faktördür. Bazı küresel kamusal mallar küreselleşme sürecini hızlandırıp küreselleşmenin nasıl şekilleneceğini belirlemektedir. Örneğin uluslararası posta servisi ve ulaşımın gelişmesi sınırların aşılacak mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayarak küreselleşmeyi şekillendirmiştir. Diğer taraftan küresel kamusal mallar aynı zamanda küreselleşmenin bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel kamusal mallar kavramındaki mal, fayda ya da kötülükler olarak kullanıldığında, sadece pozitif dışsallıkların değil aynı zamanda negatif dışsallıkların da küreselleşme ile birlikte tüm dünyaya yayıldığına şahit olunmaktadır (UNDP, 2002: 6-7).

Örneğin daha yoğun ve sık gerçekleştirilen seyahat ve malların nakliyesi bulaşıcı hastalıkların tüm dünyaya yayılmasını da beraberinde getirmiştir. Ülkelerin açıklık seviyelerinin artması herhangi bir ülkede meydana gelen finansal istikrarsızlığın bölgeye hatta tüm dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Şekil 4 ve Şekil 5’de küreselleşme küresel kamusal mallar ve küresel kamusal kötülükler ilişkisini ortaya koymaktadır.

Şekil 4: Küreselleşme Küresel Kamusal Mal İlişkisi

Kaynak: UNDP. (2002). UNDP. Temmuz 30, 2013 tarihinde UNDP: <http://web.undp.org/globalpublicgoods/globalization/pdfs/ques-ans.pdf> adresinden alındı.

Şekil 5: Küreselleşme Küresel Kamusal Kötülükler İlişkisi

Günümüzde küreselleşme ile ilgili çok yoğun tartışmaların yaşandığı bir literatür bulunmaktadır. Bu sürecin nasıl yönetileceğine dair küreselleşme tarihi ve

alternatif doktrinler geniş bir şekilde tartışıla gelmiştir. Bu çalışmada küresel kamusal mallar çok boyutlu incelenmeye çalışılıp bu kapsamda küreselleşme, küresel kamusal mallar ve daha çok küresel kamusal kötülükler açısından bir fırsat mı yoksa tehdit mi sorularına cevap aranacaktır.

3. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

İlk bölümde kısaca tarihsel süreçte geçirdiği evreleri kısaca açıklanan küresel kamusal malların bu bölümde literatürde farklı sınıflandırmalarına yer verilecektir. Küresel kamusal malların tanımı konusunda olduğu gibi sınıflandırmasında da görüş birliği sağlanamamıştır. Küreselleşme süreci birçok alanda olduğu gibi küresel kamusal mallar kavramını da etkini altına almış, kavramın sınıflandırılmasında yazındaki boşlukların da etkisiyle birbirinden farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde sınıflandırmada yaşanan bu farklılıklar da dikkate alınarak tezdeki temel hipotezleri test etmede yardımcı olacak farklı küresel kamusal mallar sınıflandırmaları açıklanacaktır. Yöntem olarak küresel kamusal malların sınıflandırmasına küreselleşme öncesi geleneksel yapı ile küreselleşme sonrası ortaya çıkan yeni küresel kamusal mal sınıflandırmaları ile başlayıp devamında diğer sınıflandırmalara yer verilecektir.

3.1. Geleneksel ve Yeni Küresel Kamusal Mallar

Geleneksel küresel kamusal mallar sınıflandırmasında iki önemli tasnifle karşılaşılmaktadır. Birincisi; önceden var olan atmosfer, ozon tabakası, açık denizler gibi ortak kullanım alanları, ikinci grupta ise tarihsel olarak 17. yüzyıla dayanan açık denizlerin serbestçe kullanımına izin veren anlaşmaları içeren alt sınıflandırmadır. Bu tür anlaşmalar, 19. yüzyılda fazlasıyla artmış, küreselleşmenin de etkisiyle ekonomik faaliyetlerdeki artış beraberinde 20. yüzyıl başlarında gemicilik, telekomünikasyon, sivil havacılık ve posta dağıtım alanlarında kendini göstermeye başlamıştır. Geleneksel sınıflandırmada şayet sözü edilen anlaşmalar çok taraflı ve küresel bir yapıya sahipse küresel kamusal mal olarak kabul edilmiştir. Uluslararası hukuk kural ve düzenlemeler bir kere yapıldığında oluşacak faydadan tüm ülkeler yararlanmakta yani tüketimde dışlama mümkün olmamaktadır (Kaul, 2000: 298).

Geleneksel küresel kamusal malların iki önemli özelliği bulunmaktadır. Öncelikle bu mallar ülkeler açısından doğal kurallarda olduğu gibi dışsal bir faktördür. Diğer özelliği ise bu malların ülkelerarası ilişkileri ilgilendiren sınır aşan ticaret tarifeleri, sermaye kontrolleri ve milli güvenlik gibi konuları içermesidir. Bu nedenle bu ikinci tür küresel kamusal mal çeşidi geleneksel olarak dış ilişkiler olarak kavramlaştırılmıştır. Günümüzde bu tür mallar özellikle uluslararası ekonomik aktivitelerin artışı ile birlikte daha fazla yazında yer almaya başlamıştır (Kaul, 2000: 298-299).

Küreselleşme dalgası ile birlikte daha önce küresel kamusal mal olmayan birçok mal ve hizmet faydaları ya da zararları sınırları aşarak gününüzde artık küresel kamusal mallar haline gelmiştir. Bu durum aynı zamanda sınır aşan politikaların uyumu için politik işbirliğini zorunla hale getirmiş ve zaman içerisinde yeni tip küresel kamusal mallar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerle daha önce kamusal mal olarak yazında yer bulan temiz hava, sağlık, finansal istikrar, piyasaların etkinliği ve bilgi yönetimi hatta insan hakları ve eşitlik gibi konuların artık ulusal politikalar ile yönetilemeyeceği anlaşılmıştır (Kaul, 2000: 299).

Kaul (2000)'a göre küresel kamusal mallar alanında yaşanan bu dönüşümün ardında ülkelerin dışa açılmaları, giderek artan finans piyasalarındaki değişkenlik (volatility), küresel iklim değişikliği, küresel işsizlik benzeri sistematik riskler ve sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve çok uluslu şirketlerden oluşan devlet dışı aktörlerin giderek güçlenmesi yatmaktadır.

3.2. Küresel Kamusal Malların Sektörel Sınıflandırması

Bu sınıflandırmada küresel kamusal malların sektörlere sağladıkları faydalar dikkate alınmıştır. Bu başlıkta iki farklı ve birbirinin eksiklerini tamamlayan sınıflandırma ile karşılaşılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan ilki küresel kamusal mal olarak barış ve güvenliği ele alan aynı zamanda bu çalışmada tercih edilen Morrissey, Te Velde ve Hewitt (2002)'in yapmış olduğu sınıflandırmadır. Diğer sınıflandırma ise Gardiner ve Le Goulven (2002)'in sektörel sınıflandırmasıdır.

Morrissey, Te Velde ve Hewitt küresel kamusal malları⁷ çevre, sağlık, bilgi, barış/güvenlik ve yönetim olarak beş ana başlık altında incelemiştir. Aynı zamanda yazarlar tezin devamında yer alan DB'nin kullandığı çekirdek ve tamamlayıcı küresel kamusal mallar yaklaşımıyla sınıflandırmayı zenginleştirmiştir. Küresel kamusal malların üretimine yönelik olan mallar çekirdek faaliyet ya da mal olarak kabul edilirken, ülkelerin bu malları tüketme kabiliyetleri ya da bu malların üretimine katkıda bulunan mal ve hizmetler tamamlayıcı mal ve hizmetler olarak DB tarafından tanımlanmıştır.

Tablo 3'de tamamlayıcı ve çekirdek faaliyetleri de kapsayan sektörel ayrım ulusal ve uluslararası alt seviyelerde gösterilmiştir. Çekirdek ve tamamlayıcı mal faaliyetlerini içeren sınıflandırmada yer alan alt başlıklar konunun yazında yeni olması sebebiyle kesinlik taşımamaktadır. Aşağıda Morrissey, Te Velde ve Hewitt'in temel sınıflandırmasına kısaca değinilmektedir.

Tablo 3: Küresel Kamusal Malların Sektörlere Göre Sınıflandırması

Kamusal Mal		Çekirdek Faaliyet	Tamamlayıcı Faaliyet	
			Üretim	Tüketim
Çevre	Uluslararası	Emisyon Miktarının Azaltılması	Araştırma	
	Ulusal	Doğal Kaynakların Korunması	Tarımın Desteklenmesi	Yoksulluğun Azaltılması ⁸
Sağlık	Uluslararası	Bulaşıcı Hastalıkların Yok Edilmesi	Hastalıkların Araştırılması	Sağlık Hizmetleri
	Ulusal	Koruyucu Sağlık Hizmetleri	Sağlık Sistemi	

⁷Çalışmada küresel kamusal mal yerine uluslararası kamusal mal kullanılmıştır. Morrissey, O., Te Velde, D. W., ve Hewitt küresel kamusal mal ve uluslararası kamusal mal kavramlarının birbirinin yerine ikame edilebileceğini, bir mal ve hizmetini küresel kamusal mal ya da uluslararası kamusal mal olabilmesinin temel koşulunun faydaların coğrafi taşıma alanları olduğunu ileri sürmüştür (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002).

⁸ Morrissey, Te Velde ve Hewitt yapmış olduğu sektörel sınıflandırmada yoksulluğun azaltılmasını ulusal seviyede bir tamamlayıcı faaliyet olarak kabul edilmiştir. Küreselleşme ile birlikte artık yoksulluk olgusu ülkelerin tek başlarına üstesinden gelebilecekleri bir problem olmaktan çıkmış küresel bir sorun haline gelmiştir. Yoksullukla mücedelenin tabloda hem ulusal hemde küresel düzlemde tamamlayıcı bir faaliyet bölümünde yer alması daha sağlıklı olacaktır.

Bilgi	Uluslararası	Araştırma Merkezleri	İnternet Hizmetleri	Küresel Ağlar
	Ulusal	Eğitim Hizmetleri	Evrensel Eğitim	Okullar
Bariş/Güvenlik	Uluslararası	Ölümcül Çatışmaların Önlenmesi	Bariş Koruma Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	Yoksulluğun Azaltılması
	Ulusal	Suçun Azaltılması	Asayiş	
Yönetişim	Uluslararası	Küresel Kurumlar	Araştırmalar	Finansal İstikrar
	Ulusal	İyi Yönetim	Yönetim Kapasitesi	Eşitlik

Kaynak: Morrissey, O., Te Velde, D. W. ve Hewitt, A. (2002). *Defining International Public Goods: Conceptual Issues*. M. Ferroni, ve A. Mody (Dü) içinde, **International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing**, s.17.

Küresel kamusal mal olarak çevre: Temel (çekirdek) kamusal mal ve aktivite olarak çevre kalitesinin korunması anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çevre, uluslararası boyutu olan uluslararası kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Doğrudan fayda sağlama ve risk azaltma şeklinde ortaya çıkan faydalar uluslararası boyuta yayılma kapasitesine sahiptir. Örneğin şehirlerdeki endüstriyel kirliliğin azaltılması yerelde hava kalitesini koruyarak hastalık risklerini de azaltacaktır. Bununla birlikte zararlı gaz emisyonundaki azalış küresel kirliliğin önlenmesine katkıda bulunacaktır (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002: 15). Tek başına bir ülkenin çevre sorunları ile mücadelesi mümkün görünmemektedir. Son elli yılda gerçekleşen hızlı sanayileşme kaynakların aşırı kullanılmasına, gezegenin atmosfer ve su kaynaklarının tükenmesine neden olmuştur. Geline nokta küresel çevresel problemlerin çözümünde yeni uluslararası işbirliklerini zorunlu hale getirmiştir (Chichilnisky, 2006). Uygulanacak çevre politikaları doğrudan çevreyi korumaya yönelik bir alan olmayıp, özellikle hukuk, maliye, şehircilik ve ülkelerin sanayi politikaları ile yakından ilgili olmaktadır. Bu alanlarda düzenlemeler yapılırken çevre her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum küresel çevre politikalarının uygulanmasında en önemli engellerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Mutlu, 2006: 63).

Küresel kamusal mal olarak sağlık: Ulusal ve uluslararası düzeyde sağlık kalitesinin artırılması temel uluslararası kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Bulaşıcı hastalıkların ortadan kaldırılması uluslararası kamusal mallar için temel mal olarak kabul edilmekte, hastalıkların ortadan kaldırılması ve kontrol altına alınması için yapılan araştırmalar ise tamamlayıcı aktivite sayılmaktadır. Hastalıkların bulaşıcı olması halinde hastalığın görüldüğü her ülke hastalığın kontrolü ve azaltılması için katkı sağlamak zorundadır (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002: 15). Küreselleşme ile birlikte ekonomik, sosyal ve teknolojik alanda yaşanan hızlı entegrasyonlar tüm ülkeleri küresel sağlık politikalarının ister istemez zorunlu birer paydaşı haline getirmiştir. Tüketimde rekabetin ve dışlamanın mümkün olmadığı, olası HIV/AIDS ya da H1N1 gibi bulaşıcı hastalıklarda negatif dışsallıkların ülkeleri aştığı durumlarda ülkelerin bu sorunu görmezden gelmeleri mümkün olmamaktadır.

Küresel kamusal mal olarak bilgi: Bilgi uluslararası kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Uluslararası araştırma merkezleri faaliyetleri küresel seviyede temel aktivite olarak kabul edilebilir. Örnek olarak Uluslararası Tarım Araştırma Merkezleri hem küresel bilgiye ulaşımında hem de çevresel kamusal malların nasıl destekleneceğine dair araştırmalar için katkıda bulunmaktadır. Araştırma merkezleri temel bilgi aktiviteleri olmalarının yanı sıra diğer kamusal mallar kategorilerini destekleyici tamamlayıcı aktivite özelliği taşımaktadır (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002: 15-16).

Küresel kamusal mal olarak barış ve güvenlik: Küresel barış uluslararası kamusal mal olarak sayılmaktadır. Bu kapsamda güvenlik ve barışa katkı sağlayan ölümcül çatışmaları önleme gibi tüm aktiviteler çekirdek faaliyet sayılmaktadır. Barışı koruma faaliyetleri çatışmayı önlemede katkı sağlayan tamamlayıcı aktivite olmasına rağmen çekirdek aktivite sayılmaktadır. Örnek olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi uluslararası seviyede tamamlayıcı aktiviteleri sunmaktadır. Yine yoksulluğun azaltılması barış ve güvenliğin faydasından yararlanmayı sağlayan tamamlayıcı mal olarak kabul edilmektedir (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002:16).

Küresel kamusal mal olarak finansal istikrar: Finansal istikrar ülke sınırlarını aşan gerçekleşmemesi halinde potansiyel kamusal kötülük olarak kabul edilen bir maldır. Özellikle kolektif hareket sorunu eksik arz sorununa neden olmaktadır. Örnek olarak varlık piyasalarındaki meydana gelecek aşırı istikrarsızlık milyonlarca aktörü etkileyecektir. Sermaye hareketlerinin bir yerden başka bir yere hızlı bir şekilde hareketi sadece özel sektörün karşılaştacağı bir problem olmanın yanında ulusal otoritelerin aniden karşılaştacağı beklenmeyen sonuçlar doğurmaktadır. Tüm bu örneklerde ortaya çıkacak olası negatif dışsallıklar açık bir şekilde rakip olmayan ve dışlanamayan bir karaktere sahiptir (Wyplosz, 1999: 156).

Küresel kamusal mal olarak yönetim: İstikrarlı iyi bir yönetim herkese fayda sağlama ve kapasiteyi artırma özelliklerini taşıyan kamusal maldır. Küresel düzeyde bu malların sunumunu koordine edecek kuruluşların kurulması ise temel faaliyet sayılacaktır. Örnek olarak Birleşmiş Milletler Çevre Fonu'nun sunduğu hizmetler temel faaliyettir. Ulusal seviyede iyi yönetim temel faaliyet olarak kabul edilmekle birlikte yönetim kapasitesinin artırılması tamamlayıcı faaliyet sayılmaktadır. Tablo 3'de sektör ve faaliyet temelli yapılan sınıflandırmada tam bir kesinlik bulunmamaktadır. Sınıflandırmaların çoğu faaliyetlerin birden fazla kamusal mal türüne katkı sağlaması nedeniyle farklı yorumlara açıktır. Örneğin Uluslararası Araştırma Merkezleri temel bilgi faaliyetleridir. Kanser Araştırmaları Uluslararası Ajansı (IARC) ise çevresel kamusal malların sunumunda tamamlayıcı faaliyet olarak kabul edilebilir. Benzer şekilde küresel bir yapı olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin faaliyetleri temel yönetim faaliyetleridir. Fakat güvenliğin sağlanması hizmeti ise tamamlayıcı faaliyettir (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002: 16).

Gardiner ve Le Goulven'in yapmış olduğu sektörel sınıflandırmada ise küresel kamusal mallar⁹ çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal niteliklerine göre dört farklı grupta değerlendirilmiştir. Tablo 4'deki sınıflandırmada küresel kamusal malların fayda ve maliyetlerinde “dışlanabilme” ve “tüketimde rakip olmama” özellikleri dikkate alınarak bu mal ve hizmetlerin sunumunda karşılaşılan sorunlar ve neticesinde meydana gelen küresel kamusal zararlar ön plana çıkmıştır.

⁹ Gardiner ve Le Goulven küresel kamusal mal kavramını çalışmalarında kullanmayı tercih etmiştir.

Morrissey ve arkadaşlarının yaptığı sınıflandırma ile Gardiner ve Le Goulven yaptığı sınıflandırma arasında temel fark hangi malların temel küresel kamusal mal olarak kabul edilip edilmediğidir. Örnek olarak, Morrissey, Te Velde ve Hewitt'in finansal istikrar ve yoksullukla mücadeleyi küresel kamusal malların üretiminde tamamlayıcı faaliyetler olarak ele almasına karşın Gardiner ve Le Goulven bu mal ve hizmetleri temel küresel kamusal mal ve hizmetler başlığı altında değerlendirmiştir. Küresel kamusal mallara farklı açılardan bakan bu iki sınıflandırma aslında birbirini tamamlayan sadece öncelik sıralamalarında farklılıklar bulunun sınıflandırmalardır. Morrissey, Te Velde ve Hewitt küresel kamusal malların üretiminde kullanılan temel hizmetlerin yanı sıra bu malların üretimine katkı sağlayan tüm malları da küresel kamusal mal olarak kabul etmiştir. Bu açıdan iki sınıflandırma arasındaki temel fark hangi malların temel hangilerinin tamamlayıcı olarak kabul edileceğidir.

Tablo 4: Küresel Kamusal Malların Sektörlere Göre Sınıflandırması

Sınıflandırma/Küresel Kamusal Mal Türleri		Faydalar		Arz Sorunları	İlgili Küresel Kamusal Zararlar	Maliyetler	
		Dışlama	Rakip Olmama			Dışlama	Rakip Olmama
Çevresel	Okyanuslar	Evet	Hayır	Aşırı Kullanım	Küresel Isınma Riski Ekosistem, Türler ve Genetik Çeşitliliğin Bozulması	Kısmen	Evet
	Atmosfer (iklim)	Evet	Hayır	Aşırı Kullanım		Evet	Evet
	Biyçeşitlilik	Evet	Evet	Aşırı Kullanım		Evet	Evet
Sosyal	Evrinsel İnsan Hakları	Kısmen	Evet	Yetersiz Kullanım(Erişim Sorunu)	İstismar ve Ayrımcılık	Kısmen	Evet
	Yoksulluktan Kurtulma	Hayır	Hayır	Yetersiz Arz	Suç, Yolsuzluk ve Eşitsizlik		
	Sağlık	Evet	Evet	Yetersiz Arz	HIV, Sıtma, Tüberküloz Gibi Bulaşıcı Hastalıklar	Evet	Evet
	Barış	Evet	Evet	Yetersiz Arz	Savaş ve Çatışma	Kısmen	Evet
Ekonomik	Etkin Ticaret	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Bölünmüş Piyasalar	Evet	Evet
	Finansal İstikrar	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Finansal Kiriz, Aşırı Dalgalanmalar	Evet	Evet
Kurumsal/Altyapı	İnternet (fiziksel ve sanal altyapı)	Kısmen	Evet	Yetersiz Kullanım (Erişim Sorunu)	İnternet Engelleri	Kısmen	Evet
	Bilgi	Kısmen	Evet	Yetersiz Kullanım	Bilgi Engelleri (Saydamlık)	Kısmen	Evet
	İyi Yönetim (Hukukun Üstünlüğü, Eşitlik, Adalet, Demokrasi)	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Yolsuzluk ve Adaletsizlik	Kısmen	Evet

Kaynak: Gardiner, R., ve Le Goulven, K. (2002). Kasım 12, 2013 tarihinde <http://erdgipfel.de/downloads/Globalpublicgoods.pdf> adresinden alındı, s.17.

3.3. Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal malların tüketimde dışlanamama ve tüketimde rakip olmama özelliklerine dikkate alınarak yaydıkları faydalara göre, Morrissey, Te Velde ve Hewitt (2002:10) tarafından “*risk azaltıcı küresel kamusal mallar*”, “*kapasite artırıcı küresel kamusal mallar*” ve “*doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar*” olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma Tablo 5’de gösterilmiştir.

Kamusal malların çoğu kamusal kötülüklerin risklerini azaltarak ya da ortadan kaldırarak fayda sağlamaktadır. Örneğin sera gazı emisyonunun azaltılması küresel ısınma riskini herkes için azaltacaktır. Aksine çevre kirliliği, okyanus, göller ya da ormanlar gibi ortak kullanım alanlarının kötüye kullanımı ile mücadele bu alanların kimler tarafından kullanıldığına bağlı olarak sınırlı fayda sağlayacaktır. Okyanusların kirlenmesi uluslararası seviyede herkesi etkileyecek böylece bu kirliliğin azaltılması uluslararası kamusal mal sayılacaktır (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002b: 37).

Hastalıklarla mücadele ederek riskin azaltılması hastalıkların yaygın görüldüğü alanlarda önemli ölçüde fayda sağlayacaktır. Bu özelliğiyle bölgesel kamusal mal olma özelliği taşıyacaktır. Güvenliğin sağlanması, barışın korunması ve uluslararası suçların önlenmesi gibi konular da kamusal mal olarak değerlendirilmekte, bu risklerin azaltılması küresel seviyede ise uluslararası kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Örnek olarak uluslararası terörizmin yaygın hale gelmesi, mültecilerin sayılarının artması çatışmaları uluslararası boyuta taşıyarak bu durumları ortadan kaldıran faaliyetleri uluslararası kamusal mal olarak kabul edilmesine neden olmaktadır (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002b: 37).

Bu sınıflandırmadaki diğer mal grubu özel ve kamusal mal üretim kapasitesini artıran mal ve hizmetlerdir. Bilgi örneğinde olduğu gibi bazı durumlarda erişimin ve kullanımın kısıtlı olması tamamlayıcı kamusal mallara ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Buna rağmen bilginin kendisi uluslararası kamusal mal olarak kabul edilecektir. Eğitim ulusal kapasiteyi artırma özelliğine sahip olmanın yanı sıra küresel bilginin üretimine katkı sağlanmaktadır. Böylece bu aktivite uluslararası

kamusal malların üretiminde kapasiteyi artırıcı özellik taşımaktadır. Benzer şekilde iyi yönetim de kapasiteyi artırıcı herkese fayda sağlayan bir maldır (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002b: 37-38).

Doğrudan fayda sağlayan diğer grup ise kamusal malların miktarını ve faydasını doğrudan artıran mallar olarak ifade edilmiştir. Okyanus veya orman gibi ortak kullanım alanlarında çevresel bozulmaların önlenmesi doğal kaynakların kalitesini artıracaktır. Aynı şekilde yoksulluğun azaltılması durumunda herkes fayda sağlayacaktır. Ayrıca yüksek gelire sahip yoksulluğun düşük olduğu ülkelerde devletlerin kamusal mal üretme olanağı artacak ve bu malların tüketimi de aynı oranda artmış olacaktır. Böylece yoksulluğun azaltılması tamamlayıcı kamusal mal olarak kabul edilecektir (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002b: 12-13).

Tablo 5: Yaratılan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamusal Mallar

Fayda Taşma Alanı	Fayda Türü		
	Risk azaltma	Kapasite artırma	Doğrudan fayda
Uluslararası seviyede (kıtaları aşan)	İklim değişikliği riskini azaltma	Küresel yönetim kurumları	Biyçeşitliliğin korunması
Sınırlı Seviyede (örneğin bölgesel)	Asit yağmurlarının azaltılması	Bölgesel kurumlar	Ormanların/göllerin korunması
Herkese fayda sağlayan	Hastalık riskini ortadan kaldırmak	Küresel bilgi üretimi	Bilinen yoksulluğun azaltılması
Sınırlı fayda sağlayan	Hastalanma sıklığını azaltma	Kuraklık ile ilgili araştırmalar	Bilinen hastalıkların oluş sıklığını azaltma
Kamuya fayda sağlayan	Çatışmaların önlenmesi	Barişin korunması	Bariş ve güvenlik

Kaynak: Morrissey, Te Velde, ve Hewitt, Defining International Public Goods: Conceptual Issues, 2002, s. 10.

3.4. Küresel Kamusal Malların Doğasına Göre Sınıflandırılması

Kaul, Grunberg ve Stern (1999) yapmış olduğu sınıflandırmada küresel kamusal mallar bu malların faydaları ve ilgili küresel zararları dikkate alınarak,

kamusallığın doğasına göre Tablo 6’da görüleceği gibi “*doğal küresel kamusal mallar*”, “*insan yapımı küresel kamusal mallar*” ve “*küresel politik sonuçlar doğuran mallar*” olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırmanın literatüre en önemli katkısı sınıflandırmada üretimin doğası ya da kullanım problemi sonucu ortaya çıkacak küresel kamusal kötülüklerin açık bir şekilde sınıflandırmada kullanılmasıdır.

*Doğal küresel kamusal mallar*¹⁰, fayda ve maliyetlerde dışlamanın mümkün olmadığı aynı zamanda tüketimde rekabetin olmadığı fiziki değerler olarak ifade edilmektedir. Bu özellikler aşırı kullanımı ve sonuçta küresel kamusal kötülüklereden neden olmaktadır. Bu sınıflandırmada ozon tabakası ya da iklim örnek olarak verilmiştir. Sınıflandırmadaki temel politika sürdürülebilirlik, temel sorun ise aşırı kullanımdır. Örneğin aşırı kullanım sonucu ozon tabakasının incilmesi ve radyasyon artışı, küresel ısınma riski gibi küresel sorunlarla karşılaşılmasına sebep olmaktadır (Sandler, 1999: 453).

İnsan yapımı küresel kamusal mallar ise tüketimde rekabetin olmadığı, dışlamanın ise kısmen mümkün olduğu yetersiz kullanım sonucu insan hakları ihlali, eşitsizlik, adaletsizlik gibi küresel kamusal kötülüklereden neden olan evrensel normlar ve kurallar, bilgi, internet vb. mallardır. İnsan yapımı küresel kamusal mallarda temel sorun yetersiz kullanımdır. Örneğin özgürce kullanıma açık patenti alınmamış küresel bilgi birikimi o kadar dağınık haldedir ki aktörlerin buna ulaşmaları ve ne olduğunu ve kadar değerli olduğunu anlamaları, hangi koşullarda bu bilgiye başvuracakları karşılaşılabilecek muhtemel zorluklar arasında yer almaktadır. Bu zorluklar bilgiye erişimi güçleştirmekte sonuçta eksik kullanım sorunu ortaya çıkmaktadır. İnternette ise eksik kullanım, bilgisizlik, dil engelleri, bilgisayar alacak kadar gelirin olmaması gibi sorunlar örnek olarak gösterilebilir (Sandler, 1999: 453).

Küresel politik sonuçlar doğuran küresel kamusal mallar, tüketimde rekabetin olmadığı barış, sağlık ve finansal istikrar gibi mallardır. Küresel kolektif hareket problemi bu mallarda eksik sunumdur. Bu malların eksik sunumu savaş,

¹⁰ Kaul, Grunberg ve Stern “*doğal küresel kamusal mallar*” yerine “*doğal küresel kamusal ortaklıklar*” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Aynı şekilde alt sınıflandırmalarda da “*insan yapımı küresel ortak mallar*” vb. formunda kullanım tercih edilmiştir.

çatışma, hastalık, finansal kriz, sivil çatışma vb. ciddi sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu gruptaki malların temel özelliği akım değişkenler olması yani insan yapımı küresel kamusal mallardan farklı olarak sunumun sürekli olması gerekliliğidir (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 455-456).

Doğal küresel kamusal mallar ve insan yapımı küresel kamusal mallar ayırımında sadece bunların yokluğu ya da kıtlığı halinde küresel kamusal kötülükler şeklinde temel politika sorunları ortaya çıkmaktadır. Doğal küresel kamusal ortak mallar genellikle doğal kaynakların aşırı kullanımı sonucu mevcut politikalar ve stratejilerin sürdürülemezliği ile ülkeleri karşı karşıya bırakmaktadır. İnsan yapımı küresel kamusal mallarda problem genellikle eşit olmayan erişim ve bunun sonucunda zengin ve yoksul arasındaki farklılıkların artması şeklinde kendini göstermektedir. Aşırı kullanım ve eksik kullanım başlangıçta kritik oranlara, sürdürülemez sınırlara yaklaşması devamında eşitsizliğin artmasına ve bu da küresel politik sonuçlara neden olmaktadır (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 458).

Tablo 6: Kamusalığın Doğasına Göre Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

Küresel Kamusal Mallar		Faydalar		Maliyetler		Üretimin Doğası ya da Kullanım Problemi	İlgili Küresel Kamusal Kötülükler
		Dışlanamama	Rekabetin Olmaması	Dışlanamama ^(a)	Rekabetin Olmaması ^(b)		
Doğal Küresel Ortak Mallar	Ozon tabakası	Evet	Hayır	Evet	Evet	Aşırı kullanım	Ozon tabakasının incilmesi ve radyasyon artışı
	Atmosfer (iklim)	Evet	Hayır	Evet	Evet	Aşırı kullanım	Küresel ısınma riski
İnsan Yapımı Küresel Ortak Mallar	Evrensel normlar ve ilkeler (evrensel insan hakları vb.)	Kısmen	Evet	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım (baskı altında)	İnsan hakları ihlali ve adaletsizlik
	Bilgi	Kısmen	Evet	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım (ulaşamama)	Eşitsizlik
	İnternet (altyapı)	Kısmen	Evet	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım (giriş engelleri)	Dışlama ve eşitsizlik (bilgiye sahip olan ile olmayan arasında)
Küresel Koşullar	Barış	Evet	Evet	Kısmen	Evet	Eksik sunum	Savaş ve çatışma
	Sağlık	Evet	Evet	Evet	Evet	Eksik sunum	Hastalık
	Finansal istikrar	Kısmen	Evet	Evet	Evet	Eksik sunum	Finansal kriz
	Serbest ticaret	Kısmen	Evet	Evet	Evet	Eksik sunum	Kırılgan piyasalar
	Yoksulluktan kurtulma ^(c)	Hayır	Evet	Evet	Evet	Eksik sunum	Sivil çatışma, suç ve şiddet
	Çevresel sürdürülebilirlik ^(c)	Evet	Evet	Evet	Evet	Eksik sunum	Ekosistemin dengesinin bozulması
	Eşitlik ve adalet ^(c)	Kısmen	Evet	Evet	Evet	Eksik sunum	Sosyal gerilim ve çatışma

Kaynak: Kaul, I., Grunberg, I. ve Stern, M. A. (1999). *Defining Global Public Goods*. In I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern, *Global Public Goods: Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*. New York: Oxford University Press, s.454-455

(a) Dışlanama küresel kamusal zararın maliyetinden her hangi birisinin kurtulmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir.

(b) Rakip olmama, birisinin kamusal kötülükten etkilenmesinin başkasının etkilenme derecesini azaltmayacağını ifade etmektedir.

(c) Bu mallara olan talep doğal küresel kamusal malların aşırı kullanım veya insan yapımı küresel kamusal malların eksik kullanımının tehlikeli boyutlarda olmasının kabul edildiği oranda ortaya çıkmaktadır.

3.5. Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetlere Göre Küresel Kamusal Mallar

Morrissey, Te Velde ve Hewitt'in üretim ve tüketim zincirindeki yerine göre yaptığı bu sınıflandırmada küresel kamusal malları “*temel faaliyetler*” ve “*tamamlayıcı faaliyetler*” olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmuşlardır. Literatürde DB sınıflandırması olarak da kabul edilen bu sınıflandırmada küresel kamusal malların üretimine yönelik olarak sunulan mallar temel faaliyetler, bu malların tüketimine yönelik mallar ise tamamlayıcı faaliyetler olarak kabul edilmektedir (Morrissey, Te Velde ve Hewitt, 2002b: 13-14). Temel ve tamamlayıcı faaliyetlere göre yapılan sınıflandırma Tablo 7’de gösterilmiştir.

Temel faaliyetler küresel kamusal malların üretimine yönelik faaliyetlerdir. Aslında uluslararası ilgilendiren küresel ve bölgesel aktiviteleri içeren bu faaliyetler bir ülke üzerinde yoğunlaşmasına rağmen faydası sınırları aşmaktadır. Birden fazla ülkeyi içeren programlar, tıbbi teknoloji alanlarındaki yeni buluşlar için yapılan uluslararası tarım araştırmaları, bankacılık alanında konulan temel standartlar ve kurallar temel faaliyetlere örnek olarak verilebilir. Ülke örneğinde, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ederek ülkelerin bu hastalıkları ortadan kaldırması aynı zamanda komşu ülkelerin bu riskten kurtulmalarını sağlayacaktır (The World Bank, 2001: 109).¹¹

Tamamlayıcı faaliyetler sırasıyla ülkelerin temel küresel kamusal malların tüketimine hazırlayan, tüketimini mümkün kılan aynı zamanda ulusal kamusal mal yaratan faaliyetlerdir. Yerel politikaları destekleyici ülke temelli geleneksel finansal akımlar, kurumsal reformlar ve altyapı yatırımları öncelikli olarak bu ülkeler için beklenen faydalardır. Fakat bu akımlar ve ulusal kamusal mallar aynı zamanda bu ülkelerin temel küresel kamusal mallara ulaşmasını mümkün kılacak tamamlayıcı faaliyetlerdir. Örnek olarak uluslararası tarım araştırmaları yerel tarım politikalarının olmadığı durumda etkili olmayacaktır. Bu nedenlerden ötürü temel ve tamamlayıcı faaliyetler küresel kamusal malların tüketim ve üretiminde iç içe geçmiş durumdadır (The World Bank, 2001: 110-111).

¹¹ Dünya Bankası bu çalışmada “*küresel kamusal mallar*” yerine “*uluslararası kamusal mallar*”ı kullanmayı tercih etmiştir.

Tablo 7: Küresel Kamusal Malların Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetlere Göre Sınıflandırılması

KAMUSAL MALLAR SEKTÖR		TEMEL FAALİYETLER	TAMAMLAYICI FAALİYETLER	
			ÜRETİM	TÜKETİM
Çevre	Uluslararası	Emisyon azaltılması	Araştırma	
	Ulusal	Koruma	Tarım desteklenmesi	Yoksulluğun azaltılması
Sağlık	Uluslararası	Hastalıkların ortadan kaldırılması	Hastalıkların araştırılması	
	Ulusal	Önleyici sağlık hizmetleri	Sağlık hizmetleri sistemi	Sağlık klinikleri
Bilgi	Uluslararası	Araştırma merkezi	İnternet servisi	Küresel ağlar
	Ulusal	Eğitim hizmeti	Genel eğitim	Okullar
Güvenlik	Uluslararası	Çatışma önleme	Barışı koruma	
	Ulusal	Suçların azaltılması	Birleşmiş milletler güvenlik konseyi	Yoksulluğun azaltılması
Yönetim	Uluslararası	Küresel kuruluşlar	Araştırma	Finansal istikrar
	Ulusal	İyi yönetim	Hükümet kapasitesi	Eşitlik

Kaynak: *Morrissey, O., Te Velde, D. W. ve Hewitt, A. (2002). Defining International Public Goods: Conceptual Issues. M. Ferroni, ve A. Mody (Dü) içinde, International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing, s.17.*

3.6. Üretim Zincirindeki Yerine Göre Küresel Kamusal Mallar

Üretim sürecindeki yerine göre küresel kamusal mallar “*nihai küresel kamusal mallar*” ve “*ara küresel kamusal mallar*” olarak ikiye ayrılmaktadır. Nihai küresel kamusal mallar temel mal konseptinden farklı olarak çevre veya insanlığın ortak mirası gibi somut mallar olabileceği gibi barış ve finansal istikrar gibi soyut mallar da olabilmektedir. Ara küresel kamusal mallar uluslararası rejimler gibi

küresel kamusal malların üretimine katkı sağlayan mallardır (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 13).

Küresel kamusal mallara ilişkin nihai ve ara mal ayrımı oldukça önemlidir. Mesela ozon tabakası için tehlike arz eden kloroflorokarbon¹² miktarındaki azalma aslında gerçekte nihai mal değildir. Ara mal olarak kloroflorokarbon miktarının azalması sonuçta nihai mal olarak ozon tabakasının korunması için önem arz etmektedir. Nihai kamusal mallar uluslararası müşterek hareketleri gerektirmektedir. Küresel kamusal mallar özel ve kamusal sonuçlar doğuran mallardır. Ara küresel kamusal malların tanımlanmasında temel amaç uluslararası kamusal müdahaleleri gerektiren belirli küresel kamusal malların sağlanacağı alan ya da alanlara dikkat çekmektir. Ozon tabakası örneğinde Montreal Protokolü ve protokole katılım ara küresel kamusal mallara örnektir (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 13). Bu örnekte protokole tek bir ülkenin katılımı nihai küresel kamusal mal olan ozon tabakası için yeterli olmamakta kolektif bir hareketi yani tüm ülkelerin katılımını gerektirmektedir.

Uluslararası rejimler ara küresel kamusal malların önemli örneklerindedir. Uluslararası gözetim sistemleri, uluslararası altyapı sistemleri ve uluslararası yardım programları diğer ara küresel kamusal mal örnekleri arasında yer alır. Ulaşım ve iletişimden sağlık, çevre, nüfus, hukuk sistemi, insan hakları ve makroekonomi politikalarına kadar her türlü gelişen aktiviteler uluslararası rejimlere yani ara küresel kamusal mallara örnektir. Yine küresel rejimler, hükümetler arası yapıya sahip olmalarına karşın uluslararası sivil toplum organizasyonları ve özel sektör uluslararası kurallar ve standartların oluşturulmasında uluslararası operasyonel aktivitelerde gün geçtikçe daha fazla etki yaratmaktadır. Bu yapılara uluslararası insan hakları örgütü Amnesty International or Médecins sans Frontières¹³, Kızıl Haç

¹² Kloroflorokarbon ozon tabakasında deliğe yol açtığı düşünülen gazlardan bir tanesi.

¹³ Amnesty International or Médecins sans Frontières: Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve diğer uluslararası standartlarca belirlenmiş her türlü insan hakkını savunma ve teşvik etmeyi amaç edinmiş uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur.

ve Médecins sans Frontières¹⁴ gibi insani yardım organizasyonları, International Standards Organization (ISO)¹⁵ örnek olarak verilebilir (Sandler, 1999: 13-14).

3.7. Ülke, İnsan ya da Nesil Odaklı Olma Kriterine Göre Sınıflandırma

Bu sınıflandırma uluslararası kamusal mal ve küresel kamusal mal ayırımında yol gösterici olmaktadır. Kapur (2002) tarafından yapılan bu sınıflandırmaya göre çok sayıda ülkeye fayda sağlayan bir mal birden fazla nesli ilgilendirmiyor sadece mevcut nesile fayda sağlıyor olabilir. Bu durumda küresel kamusal mal yerine uluslararası kamusal mal kullanımı yerinde olacaktır (Şekil 6 (a)).

Kapur'a göre küresel kamusal malların sınıflandırmasında üç önemli husus karşımıza çıkmaktadır. Birden fazla ülkeyi, bölgeyi ya da dünyayı kapsayan coğrafik alan, bireysel eylemlerin arzının tam olarak nasıl sağlanacağı ve tüketimde rakiplik ve dışlanabilirliliğin boyutudur. Küresel kamusal malların sunumunda önceliğin ne olacağı sorusu bize o malları küresel kamusal mal olarak konumunu verecektir. Öncelik insan ise insan odaklı küresel kamusal mal, nesiller arası fayda taşması söz konusu ise nesil odaklı küresel kamusal mal karşımıza çıkacaktır (Kapur, 2002: 340-341).

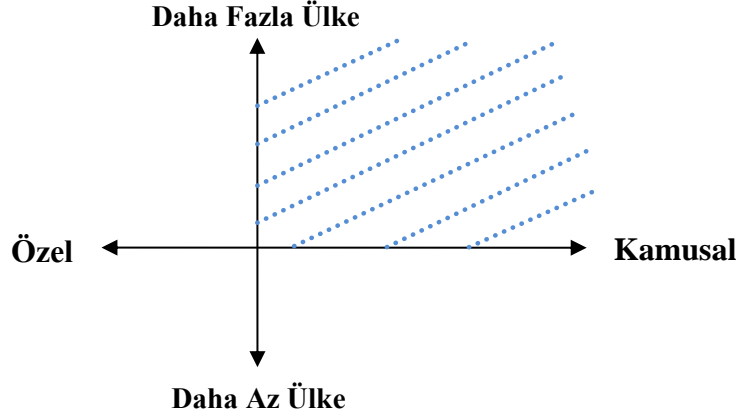
Şekil 6'da küresel kamusal malların sınıflandırılması gösterilmiştir. Şekil 6 (a) sunumda önceliğin ülke olduğu mallar uluslararası kamusal mallar, önceliğin kamusal mallardan yararlanan kişi sayısı ve birden fazla nesli ilgilendiren kamusal mallar küresel kamusal mallar olarak Kapur (2002) tarafından tanımlanmıştır.

¹⁴ Médecins sans Frontières: Savaş yüzünden zarar görmüş bölgelerde ve GOÜ'lerdeki endemik hastalıklara karşı projeler üreten insani yardım amaçlı sivil toplum kuruluşu.

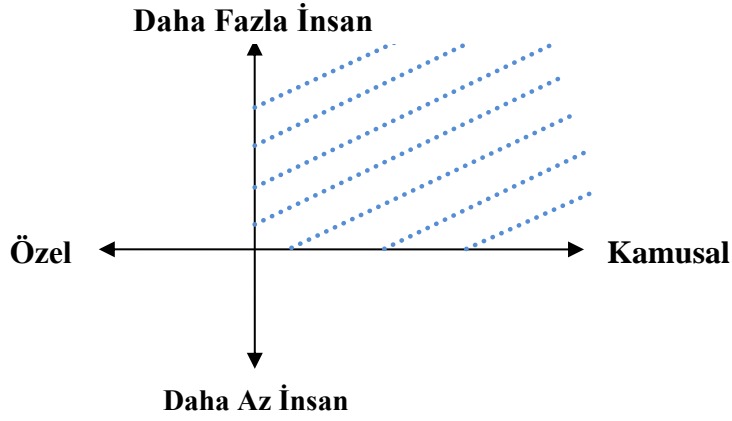
¹⁵ International Standards Organization (Uluslararası Standartlar Örgütü): Üretim ve kalite için uluslararası standartlar geliştiren örgüt.

Şekil 6: Ülke, İnsan ya da Nesil Odaklı Olma Kriterine Göre Sınıflandırma

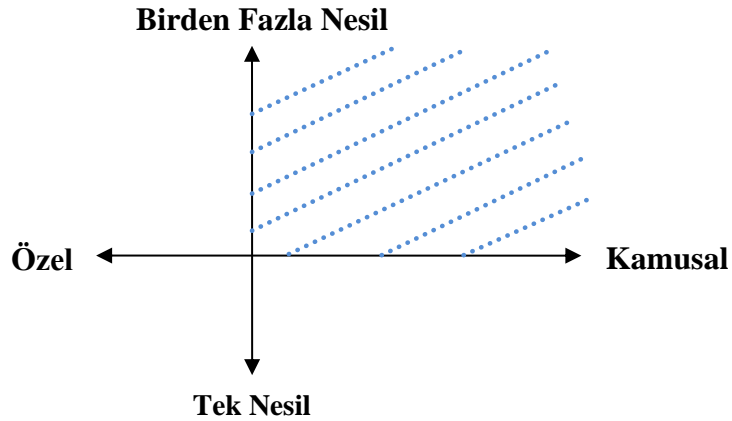
a) Uluslararası Kamusal Mallar

b) Küresel Kamusal Mallar (Statik)

b) Küresel Kamusal Mallar (Dinamik)

Kaynak: Kapur, D. (2002). The Common Pool Dilemma of Global Public Goods: Lessons from the World Bank's Net Income and Reserves. World Development , 30 (3), ss. 340-341.

3.8. Kamusallığın Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar

Geleneksel kamusal mal sınıflandırmasına dayanan kamusalılık derecesine göre küresel kamusal mallar , “*küresel tam kamusal mallar*”, “*küresel yarı kamusal mallar*”, “*küresel kulüp mallar*” ve “*küresel ortak mallar*” olmak üzere dört alt başlıkta ifade edilmiştir. Tüketimde rekabetin olmaması ve dışlanamama özelliklerine göre kamusal mallar önceki bölümde ifade edildiği gibi saf kamusal mallar ve saf olmayan kamusal mallar olarak ikiye ayrılmaktadır. Zaman içerisinde bu ikili ayrım, kısmen tüketimde rekabetin yanında dışlamanın mümkün olduğu kulüp mallar, ilave tüketicinin hizmet kalitesini diğerleri aleyhine azalttığı ortak kullanım malları yazında yer almaya başlamıştır (Cornes ve Sandler, 1999: 9).

Zaman içerisinde kamusal mallar için yapılan bu sınıflandırmalar küresel kamusal mallar içinde yapılmaya çalışılmıştır. Kanbur, Sandler ve Morrison (1999), Sandler (1999) ve özellikle Binger (2003) tarafından yapılan bu sınıflandırma küresel kamusal malların kim tarafından nasıl sunulacağı ve finansmanın nasıl gerçekleştirileceği sorularına üretilecek çözüm yolları için oldukça önemli sınıflandırmalardır. Tablo 8’de küresel kamusal mallar kamusalılık derecesi, fayda taşıma alanları ve tek nesil ya da birden fazla nesil üzerindeki etkisine göre dört kategoride ifade edilmiştir:

Tam küresel kamusal mallar, tüketimde rekabetin olmadığı, dışlanamayan mallardır. Örneğin bulaşıcı bir hastalığın yayılmasını önlemenin faydası katkıda bulunsun ya da bulunmasın tüm ülkeleri ilgilendirmektedir. Yine küresel ısınmanın önlenmesine ilişkin bir kuruluşun ya da ülkenin yaptığı katkı diğer kurumların yapacağı koruma faaliyetlerini sınırlandırmayacaktır (Binger, 2003: 11). Küresel kamusal mallar aynı nesli ilgilendirebileceği gibi birden fazla nesli de etkileyebilmektedir. Okyanus kirliliğinin önlenmesi, hava tahmin gözlem istasyonları ve Uluslararası Adalet Divanı gibi örneklerde faydanın taşıma alanı mevcut nesil iken, ozon tabakasının korunması, küresel ısınmanın önlenmesi, salgın hastalıkların yok edilmesi ve bilginin üretilmesi gibi mallarda faydanın taşıma alanı nesiller arası boyuta ulaşmaktadır (Tablo 8).

Küresel yarı kamusal mallar, faydanın kısmen rakip olduğu, maliyetlerde kısmen dışlamanın mümkün olduğu mallardır. Örneğin rekabetin olduğu okyanus balıkçılığında avlanmanın artması diğer balıkçıların faydalarının azaltacaktır. Organize suçların önlenmesi, asit yağmurlarının azaltılması görünüşte birbirine kısmen rakip olan mallardır. Çevresel ve toplumun güvenliğini sağlayacak aktiviteler ise dışlamanın mümkün olmadığı küresel yarı kamusal mallara örnek olabilir (Binger, 2003: 11). Yine faydanın taşma alanına göre elektromanyetik alanın paylaşımı, uydu yayını, posta hizmetleri ve hastalıkların kontrolü aynı nesli etkileyen küresel yarı kamusal mallar arasında yer alırken, aşırı antibiyotik kullanımı, Antarktika Kıtası'nın korunması nesiller arası fayda taşmasına neden olan küresel yarı kamusal mallara örnektir (Tablo 8).

Küresel kulüp mallar, faydada dışlamanın mümkün olduğu mallardır. Kanallar, hava koridorları ve internet taşıma yolları faydada dışlamanın olduğu, fayda taşma alanının mevcut nesil üzerinde etkisinin olduğu küresel kulüp mallara; uluslararası parklar, coğrafik yörüngeler, mercan kayalıkları ve kutup yörüngeleri faydasının nesiller arası taşma yarattığı küresel kulüp mallara örnektir (Tablo 8).

Küresel ortak üretim malları, kamusal derecesine iki ya da daha fazla çıktının ortaya çıktığı faaliyetlerdir. Ortak üretim malları çıktılarını tam kamusal, özel ya da yarı kamusal mal olabilir (Kanbur, Sandler ve Morrison, 1999: 58). Bu başlıkta sadece çıktılarının kamusal olduğu dış yardım, uyuşturucu ile mücadele, tropikal ormanların korunması, BM, yoksulluğun azaltılması gibi örnekler üzerinde genellikle durulmuştur.

Tablo 8: Kamusalığın Derecesine Göre Küresel Kamusal Mallar

Kamusalık Derecesi		Tam Kamusal Mallar	Yarı Kamusal Mallar	Kulüp Mallar	Ortak Üretim Malları
Fayda Taşma Alanı					
KÜRESEL	Aynı Nesil	<ul style="list-style-type: none">• Okyanus kirliliğinin önlenmesi• Hava tahminleri• Gözlem istasyonları• Uluslararası Adalet Divanı	<ul style="list-style-type: none">• Elektromanyetik alan paylaşımı• Uydu yayını• Posta hizmetleri• Hastalıkların kontrolü	<ul style="list-style-type: none">• Kanallar• Hava koridorları• İnternet• Taşıma yolları	<ul style="list-style-type: none">• Dış yardım• Felaketlerde yardım• Uyuşturucu ile mücadele
	Nesiller Arası	<ul style="list-style-type: none">• Ozon tabakasının korunması• Küresel ısınmanın önlenmesi• Hastalıkların yok edilmesi• Bilginin üretilmesi	<ul style="list-style-type: none">• Aşırı antibiyotik kullanımı• Okyanus balıkçılığı• Antarktika korunması• Devrim yapma	<ul style="list-style-type: none">• Uluslararası parklar• Coğrafi yörüngeler• Mercan kayalıkları• Kutup yörüngeleri	<ul style="list-style-type: none">• Tropikal ormanların korunması• Uzay kolonileri• Birleşmiş Milletler• Yoksulluğun azaltılması

Kaynak: Sandler, T. (1999). Intergenerational Public Goods: Strategies, Efficiency and Institutions. In I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Eds.), International Cooperation In the 21St Century, New York: The United Nation Development Programme, ss. 24-25.

4. Küresel Kamusal Mallarda Sunum

Küresel kamusal malların sunumu bu malların literatürde tanımlama ve tasnifteki belirsizlik ve farklılıklardan ötürü görüş birliğinin olmaması nedeniyle zorluklar içermektedir. Aynı zamanda kamusal mal olan küresel kamusal mallar, kamusal mallar yazınında dışlanamama ve faydanın bölünememesi nedeniyle sıklıkla karşılaşılan bedavacılık sorununun küresel seviyede tüm ülkeleri ilgilendiren sorun haline gelmesine neden olmuştur. Özellikle 1989 sonrası küreselleşmenin de etkisiyle dünya ekonomik, sosyal ve kültürel olarak fiziki anlamda daha küçük bir yer haline gelmiş, sınır komşusu olmayan ülkeler bile küreselleşme dalgasıyla birlikte pozitif ve negatif dışsallıklardan etkilenen yakın komşular haline gelmiştir. Son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal felaketler küresel kamusal malların

sunumunda ülkelerin tek başlarına bu sorunların üstesinden gelmesinin mümkün olmadığını göstererek küresel aktör ya da aktörlerin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Şayet günümüzde küresel kamusal malların sunumunda, küresel politik sorunların küresel aktör ya da aktörler tarafından çözülmesi gerekliliği kabul edilecek olur ise, bu aktörlerin kimler olduğu ya da olması gerektiği cevaplanması gereken sorular arasında yer alacaktır.

Susam (2008: 292)'a göre küresel kamusal malların sunumunda dikkate alınması gereken temel faktör küresel önceliklerin belirlenmesidir. Küresel kamusal malları öncelikli ve tartışılması gereken bir sorunsal haline getiren temel gerekçeler konunun aciliyeti, ihtiyaçlar ve politika tercihleridir. *Aciliyet* denildiğinde genellikle Asya Krizi gibi uluslararası olaylar örnek olarak verilebilir. Bunun yanında uluslararası Rio Zirvesi ve Global Environment Facility gibi uluslararası hareketler özellikle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için aciliyet gerekliliğini ifade eden hareketlerdir. *İhtiyaç* ise AIDS gibi tek bir ülkenin üstesinden gelemeyeceği bir sorunda uluslar üstü bir gayretin gerekliliğini ifade etmektedir. *Politik tercihler* konusunda ise her zaman hangi malların öncelikli olarak finanse edilmesi gerektiği etkili olmaktadır. Küresel kamusal malları öncelikli hale getirecek bir karar mekanizması olmadığı için uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri gibi yapılar bu malların üretiminin öncelikli hale getirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bu bölümde bu zorluklardan hareketle küresel kamusal malların sunumunun kim tarafından hangi seviyede ve daha etkin yerine getirilebileceği, bu malların sunumunda karşılaşılan sorunlar ve sunum teknikleri üzerinde durulacaktır.

Neoklasik perspektifte yerel ulusal kamusal malların sunumunda teorik olarak iki temel prensip açıklayıcı olmaktadır. Bunların birincisi "*Samuelson Koşulu*" olarak yazında yer bulan sunulan mal ve hizmetlerin marjinal maliyetinin marjinal faydaya eşit olduğu noktanın kamusal malların en uygun sunumunun gerçekleşeceği görüşüdür. Diğeri ise Olson tarafından ortaya konulmuş "*Mali Eşitlik İlkesi*"dir. Bu iki ilke küresel kamusal malların sunumunda küresel yönetim mekanizmasının ve alanının belirlenmesinde yol gösterici olmaktadır (Thoyer, 2002: 2-3).

4.1. Optimal Sunum İlkesi

Kamusal mallarda Samuelson tarafından ifadesini bulan optimal sunum ilkesi, tüm bireylerin marjinal ödeme güçlerinin toplamının sunulan malların marjinal maliyetine eşit olduğu noktada kaynakların optimal tahsisinin gerçekleştiğini ifade etmektedir. Samuelson koşulu birçok teorik ve ampirik çalışmaya ilham kaynağı olmuştur. Ampirik çalışmalar daha çok kamusal malların uygun değer sunum miktarının açıklanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Samuelson koşulunun sorunlu kısmı sunulan kamusal malların maliyetlerinin belirlenmesidir. Bunun nedeni ise tartışmaların daha çok yerel ve ulusal kamusal mallar üzerinde yoğunlaşmasıdır. Bu bakış açısıyla maliyetlerin ana yüklenicilerinin ya da finansörünün ülkeler olduğu kabul edilmiştir. Özetle temel sorunlar bireylerin tercihlerini açıklamamaları ve ödeme güçlerinin nasıl hesaplanacağı konularında daha çok yoğunlaşmıştır (Conceição, 2003: 152).

Konu küresel kamusal mallar açısından ele alındığında tercih açıklama sorunu ve ödeme gücünün hesaplanması oldukça güç hatta imkânsıza yakındır. Ülkelerin tercihleri arasında büyük farklılıkların ve ekonomik eşitsizliklerin olması ulusal seviyede tercihlerin toplanmasını güçleştirmiştir. Aynı zamanda uluslararası seviyede ülke kavramına eşit seviyede bir yapının olmaması tercihlerin açıklanmasını zorlaştırmaktadır (Conceição, 2003: 152-153). Sandler küresel kamusal mallar için en uygun sunumu tespit etme çabalarını “*kutsal kâseyi aramaya*” benzetmiş ve bunun yerine yeterli sunumun amaçlanması gerektiğini ileri sürmüştür (Sandler, 2003).

4.2. Yerellik İlkesi

Yerellik ilkesi temel olarak belirli sınırlar içerisinde her kamusal malın üretiminde devletlerin sorumlu olması, böylece kamusal mallardan fayda elde edenler ile ödeme yapanlar arasında denklik sağlama olarak tanımlanan “*mali denklik*” ilkesinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Olson, 1969: 483). Yerellik kamusal mallardan fayda elde edenler ile hizmeti sunacak birimin yetki alanının eşleştirilmesi işlemidir. Dışsallıkların oluşması halinde politik ve ekonomik yetki alanları ayrışabilmektedir. Kamusal malların en uygun sunumu için bu iki yetki

alanının çakışması gerekmektedir. Ekonomik alan bu mallardan fayda elde edenlerin oluşturduğu alanı, politik alan ise devletin hizmet sunmaya karar verdiği bölgeyi ifade etmektedir. Olson (1969)'a göre bu iki yetki alanının eşleşmesi mali denkliğin sonucudur. Bu yetki alanının uyuşmaması halinde mali dengesizlik ortaya çıkacaktır. Göllerin kirlenmesi örneğinde olduğu gibi politik yetki alanının ekonomik yetki alanından küçük olması halinde optimalin altında bir sunum söz konusu olacaktır. Durum tam tersi politik yetki alanının ekonomik yetki alanından büyük olması halinde vergi taşmaları nedeniyle kullanıcı olmayanların vergilendirilmesine neden olacaktır (Cornes ve Sandler, 1996: 33-34).

Yerellik ilkesi dışsallıklardan etkilenenlerin ilgili malların sunumunda karar alma süreçlerine katılmalarını sağlayacaktır. Konu küresel kamusal mallar düzleminde ele alınacak olur ise, yerel malların yerel olarak üretilmesi küresel kamusal malların küresel olarak sunulması gerekliliğini de büyük ölçüde açıklamaktadır. Örneğin Afrika Kalkınma Bankası'nın sadece Afrika ya da Afrika'nın belirli bir bölgesini ilgilendiren fayda taşmalarında DB yerine tercih edilmesi yerindelik ilkesine göre daha uygun olacaktır. Aynı şekilde fayda taşıma alanı Latin Amerika ise Inter Amerikan Bankası'nın finansmanı sağlaması yerindenlik ilkesinin gereğidir (Kanbur, Sandler ve Morrison, 1999: 52).

Anand (2004), Arce ve Sandler (2002) küresel kamusal malların sunumunda rol alacak organizasyonların belirlenmesinde iki temel sorunla karşılaşılabilceğini ifade etmişlerdir (Şekil 7). İlk sorun ölçek ekonomilerinde üretim miktarı artışı ile birlikte maliyetlerin azalması avantajına karşın, bu malların sunumunun faydaya en yakın bölgede kurulmasıdır. Örneğin barışı korumada NATO'nun Bosna ve Kosova'da BM'den daha etkin olacağı söylenebilir. Bu örnekte küresel bir kuruma ihtiyaç duyulmasına karşın birden fazla örgüt kurulması işlem maliyetlerini artırarak ölçek ekonomilerinin avantajlarından mahrum kalınmasına neden olacaktır. Dışsallığın belirli bölgelerle sınırlı olduğu durumlarda bölgesel sunum ve bölgesel organizasyonlar, küresel olması halinde küresel organizasyonların oluşturulması daha akılcı olacağı açıktır. Yerellik ilkesinin uygulanması halinde ihtiyaçtan daha fazla yerel organizasyonlar maliyetleri artıracaktır.

Küresel kamusal malların sunumunda organizasyon oluşturulmasında karşılaşılan diğer sorun birden fazla ürün ya da hizmetin birlikte sunulması sonucu üretim maliyetlerinin azaltıldığı kapsam ekonomilerinin avantajlarına karşın, küresel kamusal malların sunumunun sektörel bazda dar alanda yapılmasıdır. Örneğin sağlık alanında, Kuş Gribi ve Domuz Gribi gibi küresel sorunların çözülmesinde birden fazla yapı yerine BM gibi tek bir organizasyonun çatısı altında hizmetin sunulması işlem maliyetlerinin azaltacaktır (Arce ve Sandler, 2002: 38-39).

Şekil 7: Küresel Kamusal Malların Sunumu için Düzenlenen Organizasyonlar

Kaynak: Anand, P. B. (2004). Financing the Provision of Global Public Goods. The World Economy , 27 (2), s.224.

4.3. Toplam Sunum Teknolojileri Kriterine Göre Küresel Kamusal Mallar

Kamusal mallar tanımlanırken daha çok talep yönü dikkate alınmıştır. Standart modellerde kamusal malların üretimi için sosyal bir teknolojiyi içeren bir arz yönlü model görmek mümkün değildir (Hirshleifer, 1983: 372). Hirshleifer toplam üretim teknolojileri üzerinde ilk defa çalışmalar yapmış, alternatif bir “sosyal oluşum fonksiyonu” oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Hirshleifer’e göre sosyal oluşum fonksiyonu üç farklı şekilde ifade edilebilmektedir:

$$X = \sum_i^n x_i \quad \text{Toplam}$$

$$X = \min(x_i) \quad \text{En zayıf Halka}$$

$$X = \max(x_i) \quad \text{En iyi vuruş}$$

Kamusal malların finansmanında tüketimde rekabet ve dışlama ilkelerinin yanında kullanılması gereken diğer bir ölçüt Hirshleifer'e göre sosyal oluşum fonksiyonu ile başlayan kamusal malların tüketimi için kullanılan toplam miktar ile bireylerin katkıları arasında ilişkiyi açıklamada kullanılan toplama teknolojileri yöntemidir (Sandler, 2001: 16). Çok sayıda üretim teknolojisi yöntemi bulunmasına karşın literatürde daha fazla yer bulan Hirshleifer'in tarafından ortaya konulan "*toplama tekniği*", "*en iyi vuruş tekniği*", "*en zayıf halka tekniği*" ve bunlara ek olarak "*ağırlıklı toplam tekniği*"nin açıklanmasının küresel kamusal mallarda sunum sorunlarını açıklamada yerinde olacaktır. Tablo 9'da alternatif toplama teknolojilerine göre örnekler ve temel stratejiler gösterilmiştir.

4.3.1. Toplama Tekniği (A Summation Technology)

Bu alanda en yaygın olarak kullanılan teknik her bir birimin kamusal mala olan katkısının aynı seviyede ve kümülâtif bir şekilde eklendiği toplama yöntemidir. Burada her bir birim toplam üretime marjinal katkıda bulunduğu kabul edilmektedir. Yani herhangi bir ülkenin bu mal ve hizmetin üretimine yapmış olduğu katkı diğer ülkeler için tam bir ikâme özelliği taşımaktadır (Sandler, 2001: 16). Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Binger, 2003: 12):

$$Q = \sum_{i=1}^n q_i$$

Yukarıdaki eşitlikte (**Q**) kamusal malların toplam arzını ve (**q_i**) ise her bir ülkenin bu malın üretimine katkısını göstermektedir. Tablo 9'da görüleceği gibi çevre kirliliğinde toplam emisyon miktarı tüm kaynaklardan ortaya çıkan kirlitici maddelerin toplamına eşittir. Sera gazları toplamı, hayvan türlerinin sınıflandırılması ve bunların isimlendirilmesi örnek olarak verilebilir. Toplama tekniği rakip olmama ve dışlama özelliklerini bir araya getirdiği için bu malların finansmanında belirsizlik

gibi nedenlerden ötürü uluslararası koordinasyona ihtiyacı ortaya çıkaran bir yöntemdir (Binger, 2003: 12).

Kamusal malların sunumu toplama yöntemi ile açıklanması halinde ortak işbirliği sorunları ortaya çıkacaktır. Özellikle küresel kamusal mallarda bu sorun daha belirgin bir şekilde kendini hissettirecektir. Örneğin her bir ülkenin diğer ülkenin mal arzına güvenmesi “mahkûmlar ikilemi” sorununu ortaya çıkacaktır. Başka bir boyutta aktörler “tavuk” gibi davranarak, diğer aktörlerin katkılarının cesaretlerini düşürmesiyle sonuçta bedavacı haline geleceklerdir. Bunun en iyi örneği yardım alan ülkeler için söz konusudur. Burada bir bağışçının toplam faturayı ödemesi ve her bağışçının katkısı işlevsel olarak birbirine eşit olacaktır. Oluşacak isteksizliği ortadan kaldırmanın yolu ise müeyyide ya da ikna araçlarının kullanılması olacaktır (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 487).

Tablo 9: Toplam Sunum Teknolojilerine Göre Küresel Kamusal Mallar

Sunum Tekniği	Toplama Tekniği	En İyi Vuruş Tekniği	En Zayıf Halka Tekniği	Ağırlıklı Toplama Tekniği
Fayda Taşma Alanı				
Ulusal	<ul style="list-style-type: none"> • Kentsel hava kirliliğinin önlenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Teröristlerin etkisiz hale getirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • İsyanlara karşı koruma 	<ul style="list-style-type: none"> • Hava kirliliğinin sınırlandırılması
Bölgesel	<ul style="list-style-type: none"> • Çölleşmenin önlenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıtma hastalığını önleme 	<ul style="list-style-type: none"> • Zehirli atıkları önleme 	<ul style="list-style-type: none"> • Asit yağmurlarının önlenmesi
Küresel	<ul style="list-style-type: none"> • Küresel ısınma • Sürdürülebilir ekonomik büyüme 	<ul style="list-style-type: none"> • AIDS'e çözüm bulma 	<ul style="list-style-type: none"> • Hastalıkları önleme • Barışın sağlanması ve korunması 	<ul style="list-style-type: none"> • Nükleer kaza ve serpinti

Kaynak: (Kanbur, Sandler ve Morrison, 1999:66)'dan yararlanılmıştır.

4.3.2. En Zayıf Halka Tekniği (Weakest - Link Technology)

En zayıf halka tekniğinde en düşük katkı seviyesi her bir grup için toplam kamusal mal seviyesini vermektedir. Bu teknik aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Binger, 2003: 12):

$$Q = \min\{q^1, \dots, q^n\}$$

En zayıf halka tekniğini açıklamada kullanılan en basit ve güzel örnek Hirshleifer çalışmasında yer almıştır. Hirshleifer'in Anarchia adası örneğinde, ada sakinleri fırtınalardan ve sel felaketlerinden korunmak için farklı yüksekliklerde setler yaparak olası felaketlerden bireysel olarak korunmaya çalışmışlardır. Burada özellikle sel taşkınlarından ada sakinlerinin tam olarak korunabilmesi en düşük yüksekliğe sahip sete bağlıdır. Adada devletin olmaması herkesin kendi isteğine göre farklı yüksekliklerde set yapmasına ve sonuçta sel felaketlerinde en zayıf halkanın yani ün düşük yüksekliğe sahip setin yüksekliği kadar korunmayı mümkün kılmıştır (Hirshleifer, 1983: 1). Gerçek hayattan örnek olarak ülkeler tarafından yapılan koruyucu önlemler bulaşıcı hastalıklar ve uluslararası terörizm gibi sorunların ortaya çıkmadan bertaraf edilmesinde etkili olacaktır. İletişim ağının bütünlüğü en zayıf halka tekniğine verilecek diğer bir örnektir. Örnekte en az güvenilir hat iletişim ağının sürekliliğini belirleyecektir. Güvenlik alanında da durum aynıdır. Ülkelerin karşılaşacakları isyan gibi durumlarda ülkenin güvenliği en az güvenlik seviyesine sahip yani en zayıf halkanın gücüyle yine doğru orantılı olacaktır (Sandler, 2001: 18-19).

4.3.3. En İyi Vuruş Tekniği (Best Shot Technology)

En iyi vuruş tekniği en yüksek katkı saylayan aktörün toplam kamusal mal seviyesini belirlemesine dayanmaktadır. Bu teknik aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Binger, 2003: 13):

$$Q = \max\{q^1, \dots, q^n\}$$

Bu teknik küresel anlamda hızlı ve en uygun müdahaleleri gerektiren durumlarda kullanılmaktadır. En iyi oyuncunun katkısının önemli olduğu en iyi vuruş tekniğinin daha çok sağlık alanında özellikle bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınmasında kullanıldığı görülmektedir. En iyi vuruş tekniğine örnek olarak sağlık alanında sıtma hastalığının önlenmesi, AIDS tedavisinde kullanılacak ilaçların bulunması ve geliştirilmesi verilebilir. Özellikle sağlık alanında meydana gelen yeni buluşlar fayda taşması yaratarak tüm ülkeler üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır.

Bu teknikte birden fazla ülkenin aynı alanda üretim yapmasının kaynak ve zaman israfına neden olabileceği göz ardı edilmemelidir. Fonların tek bir elde toplanarak harcanması yeni ilaçların geliştirmesinde etkinliği artıracaktır.

4.3.4. Ağırlıklı Toplam Tekniği (Weighted Sum Technology)

Bu teknikte her bir ülkenin yaptığı katkının toplamı küresel kamusal malların üretim miktarını vermektedir. Küresel kamusal malların üretim fonksiyonu bu yöntemde aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$Q^i = \sum_{j=1}^n a_{ij} q^j$$

Eşitlikte yer alan (Q^i), (j) ülkesinin kamusal mal sunumunu ve (a_{ij}) ise (j) ülkesinin ürettiği maldan (i)'nin aldığı payı göstermektedir (Binger, 2003: 13).

Bu yöntem birden fazla ülkeyi ilgilendiren Avrupa Birliği ve NAFTA gibi bölgesel kamusal malları veya ortak özelliğe sahip ülkeleri ilgilendiren tropikal bölgeler ve tarih paylaşımı gibi küresel kamusal malların üretim miktarını belirlemede daha uygun bir yöntemdir (Anand, 2002: 4).

Tablo 10'da kamusallık derecesi temel alınarak toplama teknolojilerine göre mal örnekleri verilmiştir. Ayrıca tabloda küresel kamusal malların kamusallık dereceleri ve toplama teknikleri dikkate alınarak da örnekler verilmiştir. Tabloda kesin ayrımlar yapılmamakla birlikte bir örneğin birden fazla yerde bulunması söz konusu olabilir. Yine Tablo 11'de alternatif toplama tekniklerine göre örneklerde yer verilmiştir.

Tablo 10: Toplama Teknolojilerine Göre Küresel Kamusal Mallar

Toplama Teknolojisi	Tam Kamusal Mallar	Yarı Kamusal Mallar	Kulüp Mallar	Ortak Üretim
Toplama Yöntemi	Hava kirliliğinin azaltılması Çölleşme ile mücadele	Sağlık altyapısının güçlendirilmesi Mallar için pazar oluşturma	Uydu iletişim ağı Uluslararası parklar	Barışı korumak için caydırıcılık Yağmur ormanların korunması
Ağırlıklı Toplam Yöntemi	Çevre kirliliğinin azaltılması AIDS yayılmasının önlenmesi	Kirliliğin yayılması önleme Asit yağmurları önleme	Serbest ticaret anlaşmaları Güçlü iletişim ağları	Terör tehlikesinin önlenmesi İsyan tehlikesinin önlenmesi
En Zayıf Halka Yöntemi	Zararlı haşeratin yayılmasını önleme Çalışma standartları	Salgın hastalıkları kontrol altına alma Uyuşturucu ile mücadele	Taşımacılık ağı G10 ülkeleri arasındaki Basle Anlaşması	Aile planlaması Güvenlik istihbaratı
En İyi Vuruş Yöntemi	Genetik hastalıkların azaltılması Görüntüleme teknolojileri	Tarımsal keşifler Genetik mühendislik buluşları	Kriz yönetimi Uydu fırlatma sistemleri	Arabulucu tarafından isyanların bastırılması Maden arama faaliyetleri

Kaynak: Arce, D. G., ve Sandler, T. (2002). Regional Public Goods: Typologies, Provision, Financing and Development Assistance. Stockholm: Almkvist ve Wiksell International, s.28.

Tablo 11: Alternatif Toplama Tekniklerine Göre Kamusal Sunum

Sunum Tekniği		Örnekler	Stratejik Hususlar	Kurumsal Sonuçlar
Toplam	Kamusal malın seviyesi bireysel katkıların toplamına eşit	<ul style="list-style-type: none">• Çevre kirliliğini önleme• Küresel Isınmayı Önleme• Türlerin Belirlenmesi	Mahkûmlar ikilemi ile açıklanabilir. Önce bedavacı olma yönünde kuvvetli dürtü daha sonra en zenginin lehine tüketimin kısıtlanması	Yardım bağlamında çok taraflı organizasyonlara ya da zengin milletin lider olarak kabul edilmesi ve kamusal malı sunması.
En Zayıf Halka	En düşük katkı sağlayanın kamusal mal miktarının belirlenmesi	<ul style="list-style-type: none">• Nehirlerin Kirlenmesini önleme• İletişim Ağının Devamlılığını Sağlama• İsyanın Yayılmasını Önleme	Davranış tiplerini eşleştiren güvenoyunu. Hareket ve/veya anlaşmalar bireyseldir. En zengin oyuncu en fakir oyuncuya yardım eder.	Çok uluslu kuruluşlar fonları buralara kanalize ederek ya da direk müdahale ederek kamusal mal seviyesinin makul seviyeye çıkarılmasını sağlar.
En İyi Vuruş	En yüksek katkı sağlayanın kamusal mal miktarının belirlenmesi	<ul style="list-style-type: none">• AIDS tedavi bulma• Zararlı hayvanların yok edilmesi• Yeşil mühendislik devrimi	Tek bir destekçinin olduğu oyunun koordine edilmesi. Birden fazla katılımcı olması halinde tanımlana sorunu ortaya çıkması koordinasyon ihtiyacı.	Kaynakları bulma yönündeki arz çabaları önemli ölçüde başarıya ulaşır. Çok uluslu organizasyonlar ya da lider devletler kaynak ve çabaları bir araya getirebilir. Farklı katılımcılar arasındaki ortaklıklar ortak hareket problemlerini çözebilir.
Ağırlıklı Toplam	Her ülkenin katkısının farklı etkiye sahip olması	<ul style="list-style-type: none">• Sülfür emisyonunun temizlenmesi• Gezegenlerin farklı açılardan görüntülenmesi• Zararlı hayvanların yok edilmesi	Bazı katılımcıların büyük oranda özel fayda elde ettiği bu yüzden bu katılımcıların daha fazla katkı için ikna edilmeleri.	Çok uluslu organizasyonlar sadece bu ülkeler için desteğe ihtiyaç duyarlar.

Kaynak: Sandler, T. (2001). On Financing Global and International Public Goods. World Bank Economic Policy Prospects Group, s.45.

4.4. Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Sorunlar

Tüketimde rekabettin ve dışlamanın mümkün olmaması kamusal malların sunumunda karşılaşılan en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Kamusal malların arzında sorunlar yaratan bu iki özellik kamu maliyesi yazınında “*bedavacılık problemi*” ve “*mahkûmlar ikilemi*” ile açıklanmaktadır. Küresel kamusal mallarda bu durum bu malları sunacak küresel bir devletin olmaması nedeniyle içinden çıkılması daha güç bir sorun halini almıştır.

Özellikle küresel kamusal malların tüketimde rakip olmama ve dışlanamama özelliğinden yararlanarak bu malların faydalarından yararlanmalarına rağmen bazı ülkelerin bu hizmetlerin maliyetlerine katlanmak istememeleri bu malların sunumunda sorunlar yaratmaktadır. Küresel kamusal mallar açısından verilebilecek en önemli örnek NATO üyesi ülkelerin NATO’nun sunduğu savunma hizmetlerinden yararlanmasına rağmen bu askeri birlikteliğin maliyetlerine katlanmakta isteksiz davranarak bedavacı olmalarıdır (Model 20, 21).

Küresel kamusal malların sunumunda farklı miktar ve kalitede üretimin ortaya çıkması sonuçta bu malların eksik sunumu sorununu da beraberinde getirmiştir. Miktar ve kalite olarak karşımıza çıkan bu sorunların temel gerekçeleri yoksulluk, politik analiz ve düzenleme için yetersiz kapasite, ülkelerin bu mallar ile ilgili tercihlerindeki farklılıklar ve sınır ötesi negatif dışsallıkların varlığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Kaul ve Le Goulven, 2003: 342).

Yoksulluğun yayılması özellikle küresel sorunlar karşısında uygulamaların başarı şansını azaltmaktadır. Örneğin ulusal ve bölgesel olarak ülkelerin sivrisineek bataklıklarını kurutamayacak derecede yoksul olmaları, ülkelerin hem kendi insanlarına hem de diğer komşu ülkelere zarar vermesine neden olmaktadır. Yine insanların çocuklarını okula gönderemeyecek kadar yoksul olması kız çocuklarının eğitimi sonucu oluşacak pozitif dışsallıklarından yararlanamamalarına ve yine buna bağlı olarak nüfus artış hızını önleyememeleriyle sonuçlanmaktadır (Kaul ve Le Goulven, 2003: 342).

Yoksullukla bağlantılı eksik sunumunun artışı ülkelerin politika analizi ve düzenleme yapmalarını zorlaştıracaktır. Bazı durumlarda özel ve kamusal malların faydaları arasında denge kurmak ya da özel sektörün yapmış olduğu aktivitelerin dışsallıklarını içselleştirebilmeleri için en uygun güdüyü bulmak zorlaşacaktır. Bu durum sadece GOÜ'lere özel bir durum değildir. GÜ'ler kanun ve düzen gibi kamusal malları özel sektör ile ikâme edebilir. Özel mallarda olduğu gibi insanlar ve uluslar, kamusal mallar ve küresel kamusal mallar için farklı tercihlerde bulunabilirler. Bu tercihler kurallar, değerler, politik ve ekonomik çevre ve özellikle gelişmişlik seviyesi gibi faktörlere bağlı olabilir. Küresel ısınmada olduğu gibi sorun aslında tüm dünya ülkelerini ilgilendirmekte fakat GOÜ'ler sorunun çözümünde farkı düşünceye sahip olabilmektedir. Diğer bir sorun küresel kamusal mallar için ülkelerin yapmış oldukları katkıların sınır aşan negatif dışsallıklar nedeniyle azalmasıdır. Risk olarak algılanan bu durum ülkelerin açıklık seviyelerinin artışı nedeniyle derinleşmekte, GOÜ'lerin sınırlı kapasiteleri bu ülkelerin dış şoklara karşı kendilerini korumalarını güçleştirmektedir (Kaul ve Le Goulven, 2003: 342) .

Yukarı ifade edilen sorunların büyük bir kısmı bu malların tüketimine yönelik eksik kullanımdan kaynaklanabileceği gibi arz yanlı eksik sunumdan da kaynaklanıyor olabilir. Ek olarak arz tarafında farklı nedenlerle kaynakların optimal kullanımını engelleyen aşırı sunumla da karşılaşılabilir. Tablo 12'de küresel kamusal mallarda tüketim ve üretim yanlı ortaya çıkabilecek temel sorunlar bir bütün halinde gösterilmiştir.

Tablo 12: Küresel Kamusal Malların Sunumuna İlişkin Temel Sorunlar

Sunum Sorunları			
Tüketim Yanlı Sorunlar	Üretim Yanlı Sorunlar		
Eksik Kullanım	Eksik Sunum	Aşırı Sunum	
Küresel kamusal mal üretilmekte fakat kısmen ya da hiç tüketilmemekte <u>Erişim Problemi</u> <ul style="list-style-type: none">• Gelir yetersizliği• Resmi kısıtlamalar	Küresel kamusal mal ya hiç üretilmemekte ya da eksik üretilmemekte	Küresel kamusal mal üretilmekte fakat üretimde aşırı kaynak tahsisi söz konusu	
	Nicel Sorunlar		Nitel Sorunlar
	<ul style="list-style-type: none">• Eksik arz• Aşırı kullanım		<ul style="list-style-type: none">• Kötü sunum

Kaynak: Conceição, P., ve Mendoza, R. U. (2006). *Identifying High-Return Investments: A Methodology For Assessing When International Cooperation Pays—And For Whom*. In I. Kaul, ve P. Conceição (Eds.), *The New Public Finance: Responding To Global Challenges*, New York: Oxford University Press, s. 329.

4.4.1. Küresel Kamusal Malların Tüketim Yanlı Eksik Kullanım Sorunu

Kamusal mallar yazınında karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi bu mal ve hizmetlerin eksik sunumudur. Sorunun temel kaynağı önceki bölümlerde ifade edildiği gibi piyasa başarısızlığı olarak kabul edilen kamusalılık ve yine kamusalılıkla bağlantılı olarak ortak hareketin yetersizliği ya da hiç ortaya çıkmayıdır (Conceição, 2003: 154). Küresel kamusal mallarda ise bu sorunlar malların doğası gereği küresel boyuta taşınmıştır. Bu bölümde küresel kamusal malların sunumunda ortaya çıkan temel sorunların tespiti aynı zamanda bu malların finansmanında karşılaşılan olası problemlerin çözümünde yardımcı olacaktır.

Küresel kamusal malların sunumunda “yönetimsel eksiklik”, “katılım eksikliği” ve “teşvik eksikliği” olmak üzere üç ana sorunla karşılaşılmaktadır (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999c: xxvi):

Yönetimsel eksiklik, küreselleşen dünya ile farklı politika yapıcılardan oluşan uluslararası uyumsuzluk olarak ifade edilmektedir. Küresel piyasalarda ve sivil toplum üzerinde ulusların egemenlik haklarındaki aşırı derecede zayıflama sonucu

ulusal politika amaçları ile uluslararası diplomasi arasında bağ kurmada net bir strateji belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Birkaç ülke sadece yeni uluslararası politika ortamının gereklilikleri ile kendi ulusal politikaları arasındaki bu uyumsuzluğu dikkate almaktadır.

Katılım eksikliği, küresel kamusal malların ortaya çıkaracağı muhtemel problemlerin tüm dünya ülkelerini ilgilendirmesine karşın ülkelerin bu sorunların çözümünde isteksiz davranması ya da katılımın sadece belirli ülkeler arasında sınırlı kalması şeklinde ifade edilebilir. Katılım eksikliği sorununun demokrasinin yayılmasına karşın marjinal gruplar arasında yayıldığı görülmektedir. Uluslararası görüşmelerde sivil toplumun ve özel sektörün rolünün artmasıyla devletler bu süreçte çoğulculuk ve farklılıkları desteklerken politika çıktıları üzerinde etkilerini artırabilmişlerdir.

Teşvik eksikliği, küresel kamusal malların sunumunda ülkelerin işbirliği yapmaya yanaşmamaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Günümüzde uluslararası işbirlikleri, ülkelerarası ve uluslararası iş kuralları gibi sınırları ilgilendiren konuların ötesinde bir hal almıştır. Bu durum beraberinde operasyonel anlamda uluslararası anlaşmaları ön plana çıkarmıştır.

4.4.2. Küresel Kamusal Malların Arz Yanlı Eksik Sunum Sorunları

Küresel kamusal malların eksik sunumu bu malların hiç sunulmaması ya da yeterli derecede sunulmamasıdır. Daha önce bahsi geçen sebeplerden ötürü ortaya çıkabilecek olan bu sunum sorunları “*yetersiz üretim*”, “*kötü sunum*”, “*aşırı kullanım*” gibi nedenlere bağlanmıştır (Conceição ve Mendoza, 2006: 329);

Yetersiz üretim, küresel kamusal malların sunulmaması ya da kısmen sunulması durumudur. Bu yetersizlik nicel olarak ifade edilmektedir. Örnek olarak ülkelerin havaalanları güvenliğini yeteri seviyede sağlayamamaları durumunda kamusal mal küresel kamusal mal olarak üretilmeyecektir. Hastalık önleme sistemi sadece belirli ülkeleri kapsıyor ise sistem sadece ilgili alanda etkili olacak diğer ülkeler bundan yararlanamayacaktır.

Kötü sunum, insan grupları ve ülkelerin ortaya çıkacak fayda ve maliyetlerden olumlu ya da olumsuz anlamda etkilenmelerine neden olmaktadır. Kötü sunum yetersiz üretimin aksine daha çok niteliksel karaktere sahiptir. Örnek olarak çok taraflı ticari rejimler sistematik bir şekilde GÜ'lere GOÜ'lerden daha fazla fayda yaymaktadır. Sunum sorunu sadece bu mallara ulaşımın yanında aynı zamanda bir arz sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Aşırı kullanım, ortak kullanım alanlarının aşırı kullanımından kaynaklanmaktadır. İklim dengesinde olduğu gibi küresel atmosferin aşırı kullanımını sonucu ortaya çıkan kirlilik neticesinde ortaya küresel kamusal kötülükler çıkacaktır. Bu dengenin sağlanması ve dengenin sağlanmasına katkı sağlayan her faaliyet küresel kamusal mal olarak kabul edilmektedir.

4.4.3. Küresel Kamusal Malların Aşırı Sunum Sorunu

Küresel kamusal malların aşırı sunumu, ihtiyaç olandan daha fazla kaynağın bu malların üretimine ayrılmasıdır. Verilebilecek en iyi örnek nükleer silahlanma yarışıdır (Kaul ve Le Goulven, 2003: 330). Ülkelerin silahlanma yarışına girmeleri aksiyon reaksiyon güdüsüyle ülkelerin algılanan güvenlik seviyelerini artırarak ihtiyaçtan daha fazla kaynakların bu yarıştan ötürü savunma alanlarına aktarmaları ile sonuçlanacaktır. Sonraki bölümlerde güvenlik ikilemi olarak açıklanacak bu sorun özellikle barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının aşırı sunum sorunda en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Tablo 13'de küresel kamusal mal çeşitlerine göre karşılaşılan sunum problemleri gösterilmiştir.

Tablo 13: Küresel Kamusal Mallar ve Sunum Sorunları

Küresel Kamusal Mal	Ana Sunum Sorunu
İklim dengesi	Eksik sunum (aşırı kullanım)
Küresel iletişim ağları ve internet	Eksik kullanım (erişim sorunları)
Uluslararası finansal istikrar	Eksik sunum (eksik sunum)
Çok taraflı ticaret rejimleri	Eksik sunum (kötü sunum)
Barış ve güvenlik	Eksik sunum (eksik arz)

Çocuk felcini yok etme	Eksik sunum (eksik arz)
Çiçek hastalığının önlenmesi	Eksik sunum (eksik arz)

Kaynak: Conceição, P., ve Mendoza, R. U. (2006). *Identifying High-Return Investments: A Methodology For Assessing When International Cooperation Pays-And For Whom*. In I. Kaul, ve P. Conceição (Eds.), *The New Public Finance: Responding To Global Challenges*, New York: Oxford Universit Press, s. 331.

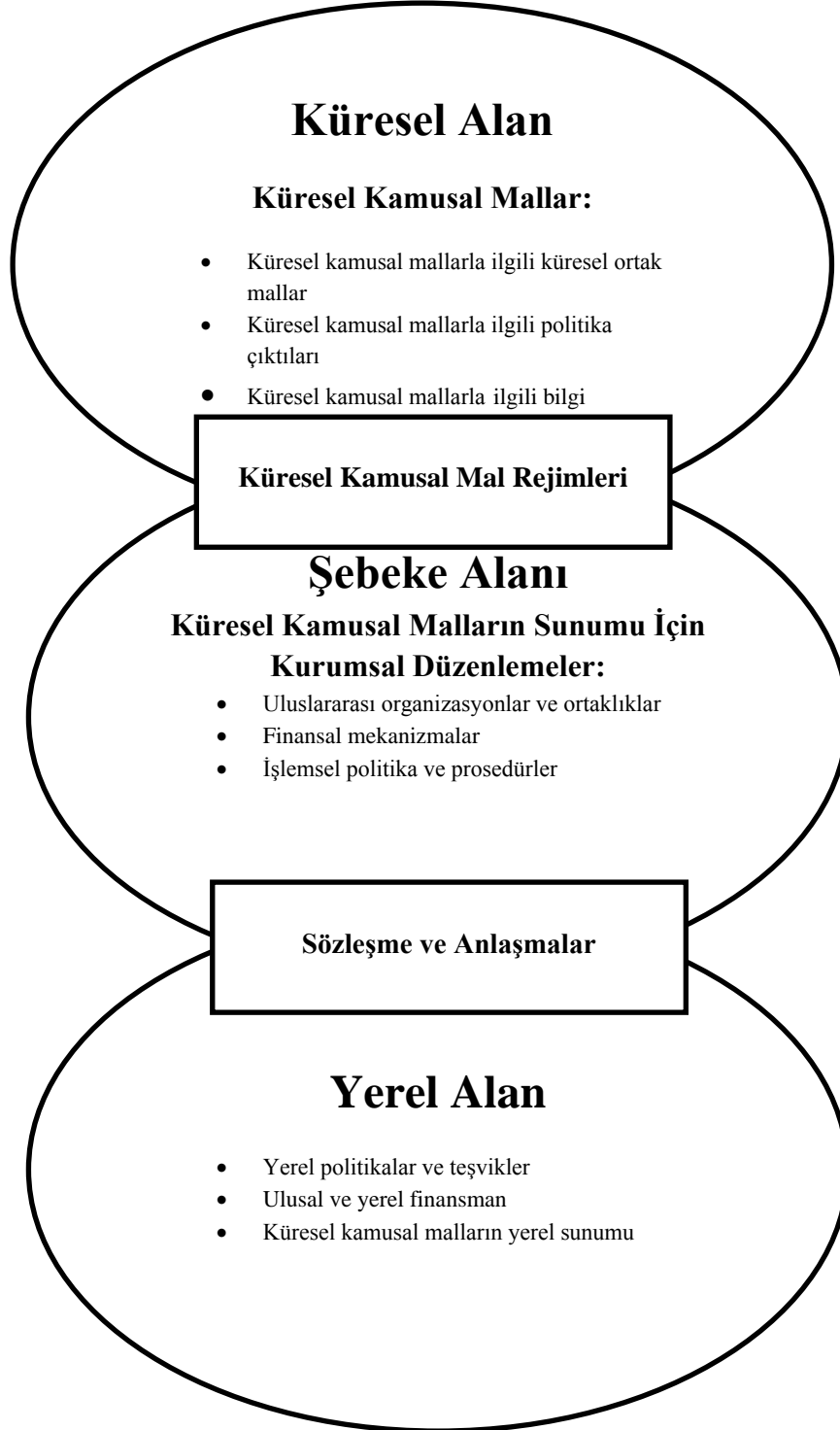
4.5. Küresel Kamusal Malların İdeal Dağıtım Sistemi

Küresel kamusal mallar için ideal bir dağıtım sistemi ortaya koyma gereksinimi küresel kamusal malların etkin bir şekilde nasıl sunulacağı sorunsalının çözülmesinde yardımcı olacaktır. Bazı küresel kamusal mallar dağıtım sistemlerinin yapısı sadece zaman içerisinde küresel kamusal mallar dağıtım sisteminin nasıl tanımlandığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Sagasti ve Bezanson (2000) ideal küresel kamusal mallar dağıtım sisteminin küresel seviyede üç safhadan oluşan çalışmalarında açıklamaya çalışmıştır.

Şekil 8’de küresel kamusal malların ideal dağıtım sisteminin unsurları, küresel kamusal malların küresel ortaklıklarla, küresel politika çıktıları ya da küresel bilgi ile bağlantılı olup olmamaları açısından “küresel alan” a dâhil edilmiştir. Uluslararası organizasyonları ve ortaklıkları içeren kurumsal düzenlemeler, küresel kamusal malların sunumunda önem arz eden uluslar üstü finansal mekanizmalar ve işlemsel politikalar ve prosedürler “şebeke alanı” oluşturmaktadır. Küresel kamusal malların mevcut üretim ve tüketimi için yerel politika ve dürtüleri içeren ulusal ve yerel finansal mekanizmalar, özel firmalar ve sivil toplum örgütleri ve bireyleri kapsayan çok boyutlu ulusal ve yerel aktiviteler “yerel alan” ı oluşturmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 28).

Sagasti ve Bezanson oluşturdukları dikey yapıda bu üç alanı birbirine bağlayan örneğin küresel alan ile network alanı arasında küresel kamusal malların tedariki için yapılan protokoller ve anlaşmalar gibi küresel kamusal mallar rejimleri bulunurken, network alanı ile yerel alan arasında kontratlar, anlaşmalar yer almaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 28).

Şekil 8: Parçalı Küresel Düzende Küresel Kamusal Mallar

Kaynak: Sagasti, F., ve Bezanson, K. (2000). Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects. Stockholm: Swedish Ministry for Foreign Affairs, s. 27.

4.6. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Siyasal Karar Alma Süreci

Hangi küresel kamusal malların kim tarafından ve hangi seviyede üretileceği sorusu uluslararası ilişkiler başta olmak üzere kamu maliyesi yazınında son yıllarda önemli ölçüde tartışılmıştır. Küresel kamusal malların sunumunda siyasal karar mekanizması devreye girerken hangi küresel kamusal malların ne şekilde üretileceği ve bu malların faydasının nasıl dağıtılacağı sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Alanda karşılaşılan en önemli problem kamusal malların sunumunda bu sorulara cevap verecek siyasal karar alıcı otorite olarak devletin küresel kamusal mallarda tam olarak karşılığının olmaması yani ulus üstü bir devletin ya da ortak bir karar verici mekanizmanın bulunmaması veyahut var olduğu düşünülen otoritelerin sunumda yetersiz kalmalarıdır.

Hangi küresel kamusal malların öncelikli olarak ve ne kadar üretileceği ve bu malların faydalarının nasıl dağıtılacağına karar verilmesi siyasal karar alma süreci olarak tanımlanmaktadır. Ulusların, şirketlerin, sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası birlikteliklerin önceliklerin tespiti, politik sermaye, kurumsal ve organizasyon kapasiteleri gibi kıt olan kaynakların paylaşılması noktasında seçim yapmakta her zaman zorlukla karşılaşmaktadır. Bu seçimler küresel eşitlik şartıyla, uluslararası birlikteliklerle ve dünya yoksulluğunun ortadan kaldırılması ya da en azından bu yoksulluğun belirli hedefler dâhilinde azaltılması gibi konularda fikir birliğine varılması şartıyla çözüme kavuşturulabilmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 138).

4.7. Küresel Kamusal Malların Sunumunda Aktörler

Günümüz dünyasında yerel ya da ulusal kamusal mallar ulusal düzeyde ulus devletler tarafından kolay bir şekilde sunulmalarına karşın faydaları ülkeleri aşan bölgesel ya da küresel kamusal malların sunumunda herkesin meşruiyetini kabul ettiği küresel bir devlet ya da örgüt olmadığı için sunumda tek bir aktörden söz etmek mümkün değildir. Bunun yerine yazında uluslararası kuruluşlar, ulus devletler, sivil toplum örgütleri, özel sektör kuruluşları, kamu özel ortaklıkları gibi bu malların sunumu ve politika oluşturma hususunda doğrudan ya da dolaylı etki yaratan aktörlerden söz edilmektedir (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006: 32).

Büyüyen bir sorun olarak karşımıza çıkan küresel kamusal mallar ve kötülükler politik güçlerin ve politika yapıcılarının yeniden düzenlemesini gerektirmektedir. Özellikle küreselleşmenin de etkisiyle yerel olan ile olmayan arasındaki kesin çizgiler zaman içerisinde artık ortadan kalkmıştır. Büyük ölçüde küreselleşmenin neden olduğu bu süreç küresel kamusal malların sunumunda ulusal politikaların bölgesel ve küresel olarak tekrar ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Held ve McGrew, 2003).

Bugün mevcut konjonktür itibariyle değerlendirildiğinde küresel kamusal mallar olarak ifade edilen mal ve hizmetlerin sunumunda görev alan temel aktörler; devletler, uluslararası düzeydeki kuruluşlar ve gönüllü organizasyonlar olarak belirtilmektedir. Bu malların yine sunumunda Uluslararası kuruluşlar olarak; DB (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler (UN), NATO, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Gıda Teşkilatı (FAO) ile Dünya Ticaret örgütü (WTO) gibi kuruluşlar sayılmaktadır. Özellikle bu kuruluşlar arasında BM'in malların üretiminde önemli bir rol oynamaktadır (Meriç, 2006:150).

Tablo 14'de küresel kamusal malların ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde üretilmesinde rol oynayan özel ve kamu sektörü aktörleri gösterilmiştir. Küresel kamusal malların finansmanı bölümünde bu aktörler açıklanacağı için burada kısaca tablo şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 14: Mal ve Hizmetlerin Üretim Birimi Olarak Özel ve Kamu Sektörü Bileşimi

Düzyey	Özel Sektör	Kamu Sektörü
Ulusal Kamusal Mallar	Sivil toplum kuruluşları	Devlet Devlet işletmeleri
Bölgesel Kamusal Mallar	Bireyler, Firmalar Bölgesel çalışan sivil toplum örgütleri Bölgesel devletler	Bölgesel kamu organizasyonları (NATO, AB)
Küresel Kamusal Mallar	Bölgesel organizasyonlar Bireyler, firmalar, küresel nitelikli sivil toplum örgütleri	Devletler Uluslararası kamusal kuruluşlar (BM, DB, IMF, WTO)

Kaynak: Kaul, I., ve Mendoza, R. U. (2003). Advancing the Concept of Public Goods. In I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Eds.), Providing Global Public Goods. New York: Oxford University Press, ss. 79-100.

4.7.1. Küresel Kamusal Malların Bir Hegemon Tarafından Sunumu

Küresel kamusal malların sunumunda temel tartışma bu malları hangi aktörlerin sunacağı ya da sunması gerektiğidir. Yazında tartışmaların daha çok sunumun tek bir lider devlet-hegomonik güç- tarafından sunulması ya da uluslararası kuruluşlar tarafından sunulması ikilemi çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Küresel kamusal malların dışlanamama, tüketimde rekabetin olmaması, fayda ve zararların ülke sınırlarını aşması küresel kamusal malların kim tarafından sunulması gerektiği sorusunu çoğunlukla cevapsız bırakmaktadır. Bu bölümde küresel kamusal malların kim tarafından sunulması gerektiği alandaki klasik yazında çok fazla yer bulmayan, bu malların lider bir ülke veya hegemon tarafından sunulması, küresel ekonomi politiğin farklı yaklaşımları çerçevesinde kısaca tartışılacaktır. Normatif karaktere sahip bu bölümde konu özellikle liberal akımın etkisi altında “*hegemonik istikrar teorisi*” ve Marksizm içinde “*hegemonya*” kavramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Hegemonik istikrar teorisi, dünya ekonomisinin dinamiklerini açıklamak için geniş ölçüde kabul görmüştür. Teorinin, 1970’lerden sonra neorealizmin sıklıkla başvurduğu dünya ekonomilerinin yapı ve evrimleri ile uluslararası güç paylaşımı arasında bağlantı kurarak, politik ve ekonomik faktörleri bir araya getirerek uluslararası politik ekonominin ihtiyaçlarına cevap verdiği söylenebilir. Bu görüşte iyi işleyen bir dünya ekonomisi ve işbirliğine dayanan hegemonik istikrar teorisi tek bir baskın aktör tarafından şekillendirilen bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Başat aktör olarak tekbir hegomonik gücün olması açık ve istikrarlı bir dünya ekonomisinin güvencesi olacağı savunulmuştur (Grunberg, 1990: 431).

İlk defa Kindleberger (1973) tarafından lider bir ülke ihtiyacı olarak temeli atılan daha sonra Keohane (1980) tarafından kavramlaştırılan hegemonik istikrar teorisini Snidal (1985), uluslararası sistemde tek bir dominant aktörün bulunması halinde tüm dünya ekonomileri için istenilen çıktıların üretilebileceğini aksi halde dünya sistemi üzerinde düzensizliklerin baş göstereceği ve ülkeler için arzu edilmeyen çıktılarının oluşacağı şeklinde açıklamıştır. Snidal hegemonik istikrar teorisini iki farklı açıdan değerlendirmiştir. İlk olarak kamusal malların etkin bir şekilde sunulmasında teorinin katkılarını ele almış devamında sistemde dominant bir

devletin olmaması halinde uluslararası sistemde ortak bir hareketin mümkün olmayacağı temel varsayımını incelemiştir.

Hegemonik istikrar teorisine göre kamusal malların başat aktör tarafından sunumu esastır. Teori iki önemli sonucu beraberinde getirmektedir. Birincisi dominant aktörün sistemde varlığı istikrarlı bir uluslararası özgür ticaret rejimini oluşturmasıdır. İkinci sonuç ise dominant liderin bu durumdan fayda sağlayacağı ve küçük devletlerin bu malların sunumuna katılmamalarına rağmen lidere nazaran daha fazla fayda elde edeceğidir (Snidal, 1985: 582). Liberal ve realist ekol tarafından bazı kamusal malların etkin ve istikrarlı bir şekilde sunulabilmesi için ülkelerin küresel anlamda bir lider etrafında örgütlenmesi esasına dayanan bu teoride istikrarsız bir dünya düzeninin sonuçta bazı mal ve hizmetlerin üretiminde sorunlara neden olacağını öngörülmüştür. Kindleberger (1981, 1986, 1986a), ülkelerin sadece kendi fayda seviyelerini maksimize etmeyi düşündüklerini, özellikle bedavacılık probleminin ötürü uluslararası sistemde lider bir devletin uluslararası kamusal malların etkin bir şekilde sunumu için gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Bu teori çerçevesinde lider ülkenin yokluğu küresel kamusal malların eksik sunumuna neden olacaktır.

Lake (1993) hegemonik istikrar teorisini “*liderlik teorisi*” ve “*hegemonya teorisi*” olmak üzere iki alt teorinin birleşimi şeklinde ifade etmiştir. Liderlik teorisi kamusal mallar modelleri ve uluslararası altyapı yatırımları üretiminin nasıl ve hangi seviyede gerçekleşmesi gerektiğine açıklık getirmek üzerine kurulmuştur. Bu teoride lider devletin yardımsever ya da zorlayıcı olmasına göre teorinin gerek ve yeter şartlarının neler olduğu açıklanmıştır. Şayet yardımsever lider modeli tercih edilecekse lider devlet uluslararası altyapı hizmetlerini tek taraflı olarak sunacak dolayısıyla görece olarak elde ettiği fayda diğer ülkelere nazaran daha az olacaktır. Zorlayıcı bir lider modelinde ise lider devlet diğer devletlerin bu mal ve hizmetlerin üretimine katkısını zorla sağlayarak oluşacak muhtemel yükü paylaşacaktır. Hegemonya teorisi ise daha çok ülkelerin farklı ticaret tercihlerinden türetilmiş yapılar ve uluslararası ekonomik açıklıkları incelenmiştir.

Snidal’a göre yine hegemonik istikrar teorisinde lider devlet iki farklı şekilde tanımlanmıştır. Bunlardan ilki merkezi yapıya sahip “*zorlayıcı lider modeli*” diğeri

ise daha çok merkezi olmayan yapıya sahip “yardımsever lider modeli”dir. Amaçlarında olduğu kadar yönetiminde de yardımsever olan yardımsever lider modelinde aktörlerden en büyüğü malların sunumunda en büyük paya sahiptir. Bu modelde lider devlet kendi çıkarlarından ziyade genel çıkarları daha fazla desteklemektedir. Modelde en büyük aktörün büyümesi ve devamlılığının sağlanması rejimin istikrarının temel anahtarıdır. Yardımsever liderlik modelinin dezavantajı ülkelerin bedavacılık yaparak yükü lider devlete yüklemeye çalışmalarıdır. Sunumda merkezi bir yapıya sahip olan zorlayıcı lider modelinde ise lider devlet diğer devletlere zor kullanarak malların sunumuna katkı sağlamalarını sağlayarak oluşacak yükü paylaşacaktır (Snidal, 1985: 588-589).

Hegemonik istikrar, görel olarak uluslararası ekonomik sistemde karşılıklı ilişkiyi ve tek bir hegemonik gücün tek bir hegemonik devlette toplanması gerektiğini savunmaktadır. Teorinin çekici tarafı hâkimiyetin sömürden ziyade liderliği yansıtabileceğini gösterme gücü olarak ifade edilebilmektedir. Teoriye göre uluslararası sistemde bir lider devletin ya da bu devletin hegemonyasının azalması teori ve sistem açısından endişe verici olarak kabul edilmektedir. Teorinin eleştirisi hegemonyanın varlığı halinde uluslararası sistemde daha zayıf aktörlerin yeterince faydalanamayacağı hatta zarar görebileceği yönündedir (Akyol ve Ulutürk, 2007: 72). Bu eleştiriler çerçevesinde konuya farklı bir bakış açısı ile yaklaşılması ve ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda hegemonya kavramının Marksist teori açısından ele alınması yerinde olacaktır.

Etimolojik olarak “önderlik” ve yüklendiği anlam bakımından “tahakküm” kavramları ile açıklanan hegemonya sözcüğü normal olarak devletlerarası ilişkilerde kullanıldığından, Gramsci hegemonya kavramını devletlerarası ilişkilere uyarlayarak mecazi anlamda gruplar arası ilişkileri açıklamak amacıyla kullanmıştır (Arrighi, 2000: 56). Fakat bir olgu olarak hegemonya olgusunun ortaya çıkışı öncelikle devletlerarası ilişkiler çerçevesinde gerçekleşirse, hegemonya kavramının modern sosyal bilimler literatürüne dâhil olması daha çok siyaset bilimi çerçevesinde olmuştur. Siyaset biliminde, kapitalist bir toplumda belirli bir egemen sınıfın başka sınıflarla ittifaklar kurarak ve siyasal uzlaşmalar gerçekleştirerek egemenliğini topluma kabul ettirebilmesi ve yönetici konumunu sürdürebilmesi anlamına gelen hegemonya kavramı, Gramsci'nin toplumsal hegemonya kavramını devletin iç

ilişkilerinden devletlerarası ilişkilere taşıyan yazarlardan birisi olan Robert Cox tarafından uluslararası ilişkiler disiplinine taşınmıştır. Kavram bir başat devletin yarattığı, ideolojik olarak rızaya dayanan, lider devletin üstünlüğünü güvenceleyen genel ilkelere uygun olarak işleyen ve aynı zamanda diğer devletler için de belli bir tatmin düzeyi sağlayan bir düzen olarak tanımlanabilir. Bu tanımdaki hegemonik güç, hegemonyasının devamı için çıplak güçten ziyade diğer ülkelerin rızasını kazanmak için kültürel ve ideolojik araçlara başvurmayı öne çıkarmaktadır (Şener, 2014: 418).

Mecazi anlamda gruplar arası ilişkileri açıklamak amacıyla Gramsci'nin kullandığı hegemonya incelendiğinde iki temel sorunla karşılaşmaktadır. İlk sorun, önderlik olgusunun iki anlamıyla bağlantılı olarak özellikle devletlerarası ilişkilere uyarlandığında karşılaşılan sorundur. Hâkim bir devlet, eğer devletler sistemine arzulanan yönde önderlik edebiliyorsa ve sonuçta genel çıkar korunduğuna inanılıyorsa hegemonya işlevini yerine getiriyor demektir. Hâkim bir devleti hegemonyacı bir devlet haline getiren bu tür bir önderliktir. Buna ek olarak hâkim bir devlet, diğer devletleri kendi gelişme çizgisine çekme anlamında da önderlik edebilir. İkinci durum "*kendi isteğine rağmen liderlik*" biçiminde de anlaşılabilir. Çünkü bu tür önderlik, zaman içinde egemenin gücünden çok, en güçlü olmak için rekabeti teşvik edecektir. Kısa bir süre bu iki tanımda yer alan önderlik kendisinden beklenen işlevi yerine getirecektir. Burada arzulanan önderlik biçimi olan genel çıkarları koruyan diğer devletleri kendi gelişme çizgisine çekmeyen formudur (Arrighi, 2000: 56).

Bu kapsamda küresel kamusal malların sunumunda eğer devlet ya da devletler arzulanan yönde önderlik edebiliyorsa ve sonuçta genel çıkar korunduğuna inanılıyorsa hegemonya işlevini yerine getiriyor demektir. Arrighi'nin ifade ettiği ikinci durumda ise ülkeler başlarda küresel kamusal malların sunumunda arzu edilen işlevi yerine getirecek fakat bir süre sonra girişilecek güç yarışı sonucu ya eksik sunum ya da aşırımı sunum sorunu ortaya çıkacaktır. Özellikle barış ve güvenlik mallarının sunumunda bir süre sonra iyi niyetli davranışlar güvenlik ikilemini artırarak silahlanma yarışına neden olacaktır.

5. Küresel Kamusal Malların Finansmanı

Küresel kamusal mallar literatüründe diğer alanlara göre biraz daha fazla yer bulan önemli başlık da bu malların tanımlanmasının ardından finansmanının ne şekilde ve hangi aktörler tarafından gerçekleştirileceğidir. Bu mal ve hizmetlerin finansmanında yaşanan öncelikli sorun kamusal mallarda da karşılaştığımız tüketimde dışlamanın mümkün olmaması temel özelliğinin küresel kamusal mallar içinde geçerliliğini korumasıdır. Ulusal düzlemde genel finansman yolu ile finanse edilmesi öngörülen bu malların küresel düzeyde vergi alma gücüne sahip küresel bir otoritenin olmadığı bir dünyada nasıl ve kim tarafından finanse edileceği bu bölümün en önemli soruları arasında yer almaktadır. Bu kontekst dâhilinde çalışmanın bu bölümünde küresel kamusal malların finansman yöntemleri ve çözüm önerileri ele alınacak ve alternatif çözüm önerileri değerlendirilecektir.

Küresel kamusal malların finansman sorunlarının çözümünde bu malların herkesin kabul ettiği bir yöntemle sınıflandırılması önem arz etmektedir. Küresel kamusal malların finansmanı malın niteliğinin tam kamusal maldan özele, küreselden yerele, doğrudan yarar sağlayan mallardan kapasite artıran mallara yöneldikçe daha kolay sağlanabilmektedir (Ortaç, 2004: 40). Kamusal mallarda olduğu gibi küresel kamusal malların finansmanında ilk akla gelen çözüm küresel kamusal malların yine kamusal fakat küresel seviyede kaynaklarla finanse edilmesidir. Literatürde bir kısmı uygulama alanı bulmuş büyük bir kısmı küresel bir devletin yokluğu nedeniyle sadece öneri aşamasında kalmış küresel kamusal kaynaklar Tablo 15’de bütün halinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 15: Küresel Gelir Kaynağı Örnekleri

1. Uluslararası finansal işlemlerden vergi alınması (Tobin Vergisi, Döviz İşlem Vergisi)
2. Uluslararası ticaret üzerinden vergi alınması (ihracat, ithalat)
3. Petrol gibi ticarete konu olan mallar üzerinden vergi alınması (Karbon Vergisi)
4. Uluslararası silah ticaretinden vergi alınması
5. Posta ve telekomünikasyondan vergi alınması
6. Uluslararası piyango
7. Yerel vergileme yoluyla kaynak yaratılması (yüksek oranda gelir dağılımını iyileştirici ek gelir vergisi)

8. Ulusal ya da yerel vergilerin bir kısmının tahsis edilmesi yöntemi (özellikle lüks tüketim üzerinden vergi alınması)
9. Yörüngede bulunan uydulardan vergi alınması (uzay kullanım vergisi)
10. Uluslararası sulardan elde edilen mineral madenleri üzerinden vergi alınması
11. Antarktika kıtasının kullanımından vergi alınması
12. Uluslararası sularda yapılan balıkçılık faaliyetlerin üzerinden vergi alınması
13. Elektromanyetik alan kullanımından vergi alınması
14. Uluslararası uçuşlardan vergi alınması (uçuşların yoğun kullanıldığı sektörler üzerinden ya da uçak yakıtı üzerinden)
15. Uluslararası taşımacılık üzerinden vergi alınması
16. Çevre kirliliğine yol açan faaliyetlerden vergi alınması (denize atık bırakılması, karbon salınımı vs.)
17. Satılabilir kirlenme hakları üzerinden vergi alınması
18. Uluslararası örgütlere para basma hakkı verilmesi
19. GOÜ'lerden çıkarılan değerli ya da yarı değerli madenler üzerinden vergi alınması
20. Merkezi küresel ajanslara yapılan gönüllü vergi ödemeleri
21. Yoksul ülkelere verilmek üzere yeni resmi çekme hakları (barışı koruma vb. amaçlarla)
22. IMF altın stoklarının bir kısmının satışı
23. İnternet üzerinden vergi alınması ya da bit kullanımı üzerinden vergi alınması

Kaynak: (Jha, 2002: 195) ve (ODI, 1996: 1)'den yararlanılmıştır.

Küresel kamusal malların finansman kaynaklarını ve yöntemlerini dört alt başlıkta incelemek mümkündür. Tablo 16'da yer aldığı şekliyle küresel kamusal malların tüketimi ve üretimi sonucu oluşacak fayda ve maliyetlerin bu üretim ve tüketim faaliyetinde bulunanlara yüklenebildiği “*dışsallıkların içselleştirilmesi*” temel kriterine göre, ulusal ve uluslararası içeriğe sahip olan “*kamusal kaynaklar*”; kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve bireyleri içeren “*özel kaynaklar*”; ve ulus devletlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve çok uluslu şirketlerin küresel kamusal mal üretimi için oluşturdukları “*ortaklık kaynakları*” olmak üzere farklı finansman kaynağı türleri yazında yer almaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 40). Tüm bu finansman kaynağı türleri Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16: Küresel Kamusal Malların Finansman Yöntemleri

Dışsalılıkların İçselleştirildiği	Özel Kaynaklar	Kamu Kaynakları	Ortaklık Kaynakları
<ul style="list-style-type: none">• Pazar oluşturma• Vergileme, fiyat ve harçlar	<ul style="list-style-type: none">• Kar amacı gütmeyen kuruluşlar• Kar amacı güden kuruluşlar• Bireyler	<p><u>Ulusal</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Gelişmiş ülke kaynakları• Gelişmekte olan ülke kaynakları <p><u>Uluslararası</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Uluslararası finansal kuruluşlar• Uluslararası organizasyonlar ve ajanslar	<ul style="list-style-type: none">• Farklı kaynakların birleşimi

Kaynak: Sagasti, F., ve Bezanson, K. (2000). Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects. Stockholm: Swedish Ministry for Foreign Affairs, s.41.

5.1. Dışsalılıkların Büyük Ölçüde İçselleştirildiği Durumlarda Küresel Kamusal Malların Finansmanı

Küresel kamusal malların finansmanı ortaya çıkan küresel kamusal yarar ve zararların büyük ölçüde içselleştirilebildiği durumlarda, fayda elde edenlere maliyetin ödettilmesi ya da pazar oluşturma, oluşan pazarın güçlendirilmesi şeklinde iki alternatif şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Tablo 16). Bu finansman yönteminde geleneksel ulusal mekanizmaların dışsalılıkların belirli şartlar altında içselleştirilmesinde işe yaraması durumunda küresel olarak da düşünülebileceği temel öngörüsünden hareket edilmektedir (Binger, 2003: 15).

Küresel kamusal malların oluşturduğu dışsalılıklar (fayda ve zararlar) tüketici ve üreticilerin bu fayda ve zararları bir şekilde üstlenmeleri durumunda ortadan kalkacaktır. Söz konusu dışsalılıklarda tüketici ve üreticilerin bu malların finansmana

doğrudan katkı sağlamalarının iki alternatif yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi oluşan dışsallıklara ilişkin pazar oluşturma diğeri ise tüketici ve üreticileri vergi ya da harçlara finansmana bir şekilde zorlamamaktır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 40).

Pazar oluşturma ve oluşan pazarın güçlendirilmesi yöntemi, kişinin kendisine ait gayrimenkul ve su kullanım haklarına sahip olması benzeri hakları içine alan mülkiyet hakları¹⁶; ehliyet, ruhsat, intifa hakkı belgesine sahip olma ve bu haklara erişimi içeren kullanım hakları ve doğal kaynak aramalarını içeren imar haklarının tesisine dayanmaktadır. Pazarın arzu edilen şekilde oluşması halinde küresel kamusal malların finansmanında kullanılan kaynaklar çoklu aktörler tarafından (şirketler, bireyler, organizasyonlar) elde ettikleri fayda ve maliyet ölçüsünde finanse edilme imkânı bulacaktır. Yöntemde piyasa mekanizması enstrümanlarının küresel kamusal malların üretimine katkı sağlayacağı hatta daha verimli ve etkili bir üretime neden olacağı görüşü hâkimdir. Sonuçta küresel kamusal mal ve hizmetlerin üretimi garanti altına alınmış olacaktır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 40-41). Sagasti ve Bezanson (2000)'e göre piyasa mekanizmasının küresel kamusal malların üretimini büyük ölçüde sağlaması durumunda yine de belirli miktar kamu finansmanı gerekmektedir. Özellikle özel sektörün kâr etmediği küresel kamusal kötülüklerin ortadan kaldırılmasında kamu finansmanının ağırlıkta olacağı hatta özel kesimin maliyete katlanmak istemeyeceği açıktır.

Oluşacak dışsallıkların içselleştirilmesinde çevre başta olmak üzere diğer alanlarda pazar oluşturulması gerekli olduğu gibi bir okadarda zor bir işlemdir. Örneğin emisyon miktarının azaltılmasını sağlayacak pazarlanabilir kirletme ve emisyon izinleri üzerindeki anlaşmalar pazar oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Çevre gibi alanlarda oluşacak toplam arzu edilen emisyon miktarının belirli dönemlerde tespit edilmesi ve oluşacak bu dışsallığın farklı ekonomik aktörler arasında dağıtılması sonrasında pazarlanabilir izin yöntemiyle pazar oluşturulması

¹⁶ Coase (1960) mülkiyet haklarının tesisinin negatif dışsallıkların ortadan kaldırılması açısından çözüm olacağını ileri sürmüştür. Teoreminde dışsallıktan etkilenen ve etkileyen aktörlerin mülkiyet haklarını tesisi halinde aralarında anlaşarak oluşan zararı yapacakları anlaşmalarla tazmin edeceklerini öngörmüştür. Coase teoreminde iki oyunculu bir müzakere süreci ve işlem maliyetlerinin olmaması varsayımı küresel kamusal malların finansmanında bu teoremin kullanılmasını zorlaştırmıştır. Öncelikle küresel kamusal mallarda birden fazla aktör karşımıza çıkmakta ve tüm aktörlerin bir araya gelmesi ve anlaşması mevcut yapıda mümkün görünmemektedir. Ek olarak işlem maliyetinin olmadığı varsayımı teoremin bu alanda kullanımını zorlaştıracak diğer bir sorundur.

mümkündür. Pazar oluşturulduktan sonra izni aşan kullanımlar karşılıklı olarak piyasada tazmin ya da pazarlık yoluyla çözülebilecektir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 41). Küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadeleyi hedef alan uluslararası tek çerçeve olan Kyoto Protokolü örneği aslında teoride kolay gibi görünen bu uygulamanın özellikle katılım noktasında sıkıntılar içerdiğini göstermektedir. Bu sözleşmeye taraf olan ülkelerin verdikleri sözleri yerine tam olarak getirmemeleri ve bazı ülkelerin ısrarla bu sözleşmeye taraf olmaktan çekinmesi uygulamada yaşanan önemli diğer sorunlar arasında yer almaktadır.

Dışsallıkların büyük ölçüde içselleştirildiği üreticilerin ve tüketicilerin doğrudan bu malları finansa ettiği diğer alternatif finansman yöntemleri ise vergi koyma, kullanıcıya ödetme, harç ve zorla ödetme şeklinde yazında yer almaktadır.

Sınır ötesi dışsallıkların içselleştirilmesinde uluslararası vergi koyma yönteminin bu dışsallıkları azaltacağı ve düzenleyeceği ileri sürülmektedir. Ulusal düzlemde uygulamasına rastlanılan, bilhassa bağımlılık yaratan ve negatif dışsallıklara yol açan sigara, alkol tüketimi, piyango, kumar ve benzeri faaliyetlerden alınan “*günah vergisi*¹⁷” benzeri bir uygulamanın küresel kamusal zararların ortadan kaldırılmasında ve bu malların finansmanında kullanımı düşünülmelidir. Ulusal seviyede erdemsiz mallar olarak tanımlanan bu malların tüketimini düzenleme ve azaltmaya yönelik uygulama önerisi olan günah vergisi, küresel olarak çevreyi kirleten, yarattığı güvensizlik ortamıyla tüm dünyada savunma harcamalarının artışına sebebiyet veren ülkelerin yaymış oldukları bu negatif dışsallıkların günah olarak sayılarak “*küresel günah vergisi*” adı altında bir verginin küresel sisteme entegre edilmesi düşünülmelidir.

Küresel vergi önerisi, 1884 yılında James Lorimar’ın “*Ultimate Problems of International Jurisprudence*” eserinde ilk defa ortaya konulan geçmişte çok eskiye dayanan bir uygulama önerisidir. Yirminci yüzyılda A. Marshall, J. M. Keynes ve J. Meade yine küresel vergi önerisini savunan iktisatçılar arasında yer almıştır. 1950 ve

¹⁷ **Günah Vergisi (sin tax):** Sigara ve alkol kullanımı, çevreye zarar verme gibi insani düşkünlük ya da günahkâr (sinful) zevklere bedel yükleyerek buradan gelir elde edilen, tüketim vergileri içerisinde yer alan bir vergi türüdür. Günah vergilerindeki temel amaç bu kötü alışkanlıkların üzerinden vergi olarak tüketimin denetim altında tutulması ve tüketimin istenilen seviyeye çekilmesidir. Bkz: (Lorenzi, Sin Tax, 2004), (Hoffer, Shughart ve Thomas, 2014), (Lorenzi, 2006).

1960'lı yıllarda soğuk savaş başta olmak üzere BM ve büyük şirketlerin de etkiyle gündemden kaldırılmıştır. 70'li yıllarda küresel vergi önerisi finansal istikrarsızlıkların önlenmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi başlıkları altında özellikle sivil toplum örgütlerinin de katkısıyla tekrar gündeme gelmiştir. İlk defa 1972'de BM küresel vergiyi gündeme almış, yine aynı yıllarda J. Tobin finansal istikrarsızlıkların önlenmesi için vergi önerisini tekrar gündeme taşımıştır. 1980'de Brandt Komisyonu birçok küresel vergi önerisini savunan bir rapor hazırlamış, 1992 yılında UNDP tarafından basılan "*International Public Finance*" kitabında R. Mendez küresel vergi önerilerinde bulunmuş ve bu öneriler günümüzdeki küresel vergi reform ve önerilerine öncülük etmiştir (Paul ve Wahlberg, 2002).

Uluslararası ticarete sisteme yeni bir vergi koyabilmek için en azından vergilemeye ilişkin vergi tabanının belirlenmesi, vergi oranının ve toplama metodunun belirlenmesi, vergi yürürlüğe girmeden önce şartların kabul edilmesi, vergi ödemeyenlere karşı yaptırımların neler olacağı ve anlaşmadan çıkmanın şartları belirlenmelidir (Mendez, 1992: 218). Bu asgari şartların küresel kamusal malların finansmanında küresel vergi türünün belirlenmesi ve uygulanmasında diğer finansman yöntemlerine nazaran sağlanması oldukça güçtür. Özellikle küresel kamusal malların finansmanında vergi konulabilmesi için bu verginin küresel aktörlerin kararları üzerinde nötr etki yaratan tarafsız bir vergi olmasının yanında toplanmasının kolay ve bu vergiden kaçınmanın güç olması gereklidir.

Küresel vergileme alanından literatürde yaygın olarak "*karbon vergisi*", "*kur işlem vergisi (tobin vergisi)*" ve "*uluslararası havacılık vergisi*"ne rastlamak mümkündür. Bunların yanında teorik olarak tartışılan uygulamada uygulanabilirliği çok düşük olan "*yakıt vergisi*", "*hammadde vergisi*", "*dünya ticaret vergisi*" ve "*uluslararası silah ticareti vergisi*", "*elektronik posta ve internet kullanımı vergisi*" diğer küresel vergiler arasında yer almaktadır.

*Karbon vergileri*¹⁸, tüketilen yakıtlar sonucu oluşacak karbon miktarına bağlı ülkelerin doğrudan ödeyecekleri bir vergi türüdür. Konusu içeriğinde karbon

¹⁸ BM tarafından 2001 yılında yapılan "Kalkınmanın Finansmanı Konferansı'nda ton karbon başına yaklaşık 21 dolarlık bir vergi konulması önerilmiştir. Uygulamanın hayata geçmesi halinde 2013 yılı karbon salınımları (9,8 milyar ton) dikkate alınacak olursa bu alandan

bulunduran kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar olan bu vergide temel amaç düşük karbondioksit emisyonu sağlamak, karbon vergisinden elde edilen kaynakla diğer üretim faktörleri üzerinde özellikle işçi maliyetlerindeki vergileri azaltmak böylece hem çevrenin korunması hem de istihdamın artırılmasıdır. Bunun sağlanması halinde karbon vergileri “*tarafsız gelir vergisi*” olarak adlandırılacak ve bu vergi yükü emek faktörü için olumlu sonuçlar doğuracaktır (Binger, 2003: 15).

Bu tür vergiler küresel ısınmayı ve iklim değişikliklerini azaltan muhtemelen en etkili yollardan birisi olmasına karşın bu vergiler topluluklar üzerinde düzensiz maliyet yükleme potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. Uluslararası düzlemde “*karbon fiyatlaması*” uygulamasında politik zorluklarla karşılaşmaktadır. En önemli sorun fayda elde edenler ile maliyete katlananların tespit edilmesidir. Burada coğrafi bölüşüm önem arz etmektedir (Williams, G., Burtraw, C. ve Morgenstern, 2014: 807-808).

Tobin vergisi, uluslararası kısa vadeli sermaye hareketleri üzerine konulacak nispeten küçük bir verginin ulusal makroekonomik ve para politikaları üzerindeki spekülasyon ve volatilitiyi azaltacağı önerisine dayanmaktadır (Erdoğan ve Balseven, 2006: 111). James Tobin 1974 ve 1978 yıllarında yapmış olduğu çalışmalarda uluslararası spekülatif sermaye hareketlerini yavaşlatacak aynı zamanda ülkelere muazzam derecede gelir kaynağı sağlayacak vergi önerisini ortaya atmıştır. Küresel kamusal malların sunum ve finansmanı noktasında zorlukların temel nedenleri arasında yer alan dünya ülkeleri arasındaki yasal, katılım ve istek seviyelerindeki asimetri Tobin Vergilemesi’nin uygulamasını da oldukça güçleştirmektedir.

Yasal anlamda, finansal aktörlerin bu vergiye olumsuz bakışı ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede güçlü mekanizmalar tarafından hafifletilmelidir. Mevcut durumda bunun yeterli olmadığı açıktır. Katılım tarafında ise tüm ülkelerin ve aktörlerin sermaye hareketlerini kontrol etmeleri bazı ülkelerin kontrol konusunda isteksiz olmaları sebebiyle zorluklar görülmektedir. GOÜ’de kontrol noktasında örnekler bulunmasına karşın, GÜ’de aynı durum gözlenmemektedir. İstek anlamında

alınacak toplam gelir yaklaşık 206 milyar dolar olacaktır (Annan, 2001), (Olivier, Janssens, Muntean ve Peters, 2013).

özel aktörlerin tümünün finansal krizlerin çözümünün bir parçası olacağı açık olmasına rağmen, nasıl ve ne şekilde sorumluluk alacakları hala belirsizliğini korumaktadır (Hans, 2007). Örneğin siyasal olarak G8 ülkelerinin büyük bir kısmı bu vergiye likiditeyi azaltarak oranın zamanla artırılması sonucunda piyasalardaki oynaklıkları artıracığı, spekülasyon akımlarıyla ticari bağlantılı akımlar arasında ayırım gözetmeyeceği, sermayenin daha az regüle edildiği kurum ve bölgelere kayacağı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır (Wahl ve Waldow, 2001).

Uluslararası havacılık vergisi, uçak yakıtı ya da jet yakıtı başta olmak üzere yolcu ve taşıma biletlerine ek olarak uçak emisyonları olmak üzere üç farklı şekilde uygulama önerilmektedir. Bunlardan gelir sağlama potansiyeli en fazla olan uçak yakıtı vergisidir (Jha, 2002: 201).

Dünya ticaret vergisi, Brandt Komisyonu tarafından yaklaşık 20 yıl önce önerilen bu vergi artan dünya ticareti üzerinden vergi alınması fikrine dayanmaktaydı. William Evan'ın 1997 yılındaki makalesinde dünya ticaret vergisi tekrar gündeme taşınmıştır (Paul ve Wahlberg, 2002). Yararlanma kriterine bağlı olan dünya ticaret vergisi önerisinde verginin konusu uluslararası seviyede gerçekleşen mal ve hizmet ticaretidir. Uygulamada malların yaklaşık % 95'i okyanus yoluyla taşınmakta ve bu mallardan vergi alınmamaktadır. Okyanus yoluyla taşınan bu mallardan vergi alınması dünya ticaret vergisi önerileri arasında yer almaktadır. Muhtemel kaynağın boyutu hakkında fikir vermesi açısından 1998 yılında dünya ticaretinin 7,3 trilyon dolar olduğu ve binde 5'lik bir verginin 37 milyar dolarlık bir gelir kaynağı yaratacağı yine Dünya Ticaret Örgütü'nün 2001 yılında yaptığı araştırmaya göre esnekliğin % 5 seviyelerinde olduğu ve konulması muhtemel yüzde birlik bir verginin yıllık 58,9 milyarlık bir kaynak yaratacağı tespit edilmiştir (Binger, 2003: 19).

Uluslararası silah ticareti vergisi, konusu silah alım satım işlemleri olan, pigovian prensibine dayanan vergi önerisidir. Bu vergilerin küresel kaynak yaratma ve küresel negatif dışsallık yaratan bu üretimlerin azaltılması şeklinde iki temel amaca hizmet edeceği kabul edilmektedir. 1990-2000 yılları arasında yaklaşık 25-30 milyar dolarlık silah ticaretinin yapıldığı göz önüne alınacak olursa % 5'lik bir vergi konulması halinde yaklaşık 1,5 milyar dolarlık gelir elde edilebilirdi (Paul ve

Wahlberg, 2002). 2004-2014 yılları arasındaki dünyadaki toplam silah ticareti baz alınacak olur ise kayıt altına alınmış yaklaşık 284 milyar dolarlık ticaretten yine % 5 oranında bir vergi alınsaydı 14 milyar dolarlık bir gelir elde etmek mümkündür. Bu da küresel kamusal malların finansmanında kullanılabilir yıllık 1,5 milyar dolarlık bir kaynak anlamına gelmektedir.

Uluslararası silah ticareti vergisi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Planları'nda, Brandt Komisyonu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programları'nda önerilmiş ve desteklenmiştir. Bu vergilerin silah ticaretini azaltacağı ve ülkeler arasındaki tansiyonu azaltacağı düşünülmese de rağmen ülkelerin özellikle ulusal güvenlik gibi amaçlarla silah ticareti istatistiklerini açıklamamaları ve yasa dışı silah ticareti bu amaçlara ulaşılmasını önemli ölçüde güçleştirmektedir (Jha, 2002: 14).

Elektronik posta ve internet kullanımı vergisi, genellikle “*bit vergisi*” olarak bilinen verginin konusu internet üzerinden veri gönderimidir. Örnek olarak günde 10 kilobaytlık veri içeren 100 mail atılması durumunda sadece bir cent ödemesi önerilerden birisidir. UNDP'nin 1996 yılında yaptığı araştırmada bu önerinin internet kullanımına bağlı olarak 70 milyar dolarlık bir kaynak yaratacağını göstermiştir. UNDP bu verginin en önemli savunucuları arasında yer almaktadır (Jha, 2002: 13).

Diğer küresel vergi önerileri arasında “*okyanus kullanım vergisi*” ve “*dünya atmosferi kullanım vergisi/uluslararası hava ulaşımı vergisi*” yer almaktadır. Çevre savunucuları küresel ortak alan kullanımının vergilendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Küresel ortak kullanım alanlarına konulacak vergiler okyanusların ve atmosferin aşırı kullanımı sonucu oluşacak negatif dışsallığı azaltacak aynı zamanda bu alanların korunması için kaynak yaratacaktır. Benzeri vergiler daha çok uluslararası hava trafiği, uluslararası deniz ticareti üzerinden kirletme ve hasar verme ihtimali daha fazla olduğu için mümkün olduğunca okyanus ve atmosferin askeri kullanımından alınmalıdır (Paul ve Wahlberg, 2002).

5.2. Dışsallıkların Sınırlı İçselleştirildiği Durumlarda Küresel Kamusal Malların Finansmanı

Küresel kamusal malların finansman kaynaklarını, küresel kamusal malların tüketimi ve üretimi sonucu oluşacak fayda ve maliyetlerin bu üretim ve tüketim faaliyetinde bulunanlara yüklenemediği yani “dışsallıkların sınırlı içselleştirildiği” durumlarda farklı finansman yöntemleri yazında yer almaktadır. Burada temel finansman yöntemleri, ulusal ve uluslararası içeriğe sahip olan “*kamusal kaynaklar*”; kar amacı gütmeyen kuruluşları, kar amacı güden işletme ve bireyleri içeren “*özel kaynaklar*”; ve ulus devletlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve çok uluslu şirketlerin küresel kamusal mal üretimi için oluşturdukları “*ortaklık kaynakları*” olmak üzere üç farklı şekilde yazında yer almaktadır.

5.2.1 Özel Sektör Kaynakları

Küresel kamusal malların finansmanında oluşacak dışsallıkların sınırlı içselleştirildiği durumlarda özel sektör kaynakları hacim olarak çok düşük seviyede olmasına rağmen yazında finansman yöntemleri arasında yer almaktadır. Özel sektör kaynakları “*kâr amacı gütmeyen kuruluşlar*” ve “*kâr amacı güden işletmeler*” ve “*bireyler*” olmak üzere üç ana kaynaktan oluşmaktadır.

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar “*bağımsız vakıflar*”, “*sivil toplum kuruluşları*” ve “*akademik enstitüler*” den oluşmaktadır. Özel bağımsız vakıfların gelirleri büyük yardımlar ve vakıf çalışmalarında kullanılmak üzere kullanılan özel bağışlardan oluşmaktadır. Bu kaynaklar sivil toplum örgütleri, akademik enstitüler ve toplumsal kuruluşların küresel kamusal malların finansmanına katkı sağlayacak özel aktiviteler için kullanılmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: xiii). *Sivil toplum örgütleri* küresel kamusal malların önemli finansörleri arasında yer almaktadır. Bu kuruluşlar kısıtlı bütçelere sahip yapılardır. Bu yapılara uluslararası kuruluşlar ve kalkınma ajansları tarafından desteklenen Médecins Sans Frontières (Sınır Tanımayan Doktorlar), Dünya Doğayı Koruma Vakfı, CARE¹⁹ örnek olarak gösterilebilir. 2002 yılında bu örgütlerin HIV/AIDS’le savaş için toplam 95 milyon dolar harcadıkları göz önüne alındığında küresel kamusal malların finansmanında

¹⁹ CARE: Cooperative for Assistance and Relief Everywhere

önemli aktörler oldukları anlaşılmaktadır. Bu örgütlerin operasyonel bütçeleri farklı kaynaklardan elde edilmektedir. Bu kaynaklar arasında şirketler, vakıflar, özel bağışlar, devlet yardımları ve bu örgütlerin mal ve hizmet satışlarından elde edilen gelirler yer almaktadır (Jacquet ve Marniesse, 2006: 63-64).

Araştırma merkezleri, politika merkezli düşünce kuruluşları, farklı ulusal ve uluslararası yapıların istatistik departmanlarından oluşan “*akademik kuruluşlar*” uluslararası konularda araştırma yaparak, istatistik veri ve bilgileri derleyerek küresel kamusal malların sunumunda önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Akademik kuruluşlar çalışmalarını kendi özel bütçeleri başta olmak üzere özel bağışlar ve devlet yardımları ile finanse etmeye çalışmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: xiii).

Kar amaçlı kuruluşlar, uluslararası ve küresel kamusal malların sunumuna katkıda bulunan yardımsever ve sosyal sorumluluk programları şeklinde küresel kamusal malların finansmanına katkıda bulunan yapılardır. Topladıkları fonlar daha çok şirket vakıfları, şirketlerin bağış programları ve kendi iç uygulamalarında kâr eden firmaların vergilendirilmemiş gelirlerinden oluşmaktadır. Şirket bağış programları kâr eden firmalar tarafından doğrudan yönlendirilen oluşumlardır. Bu programlar bağış ve ödül şeklinde destekler şeklinde olabildiği gibi bunların yanında, toplumun yararı için olan aktivitelere istihdam sağlama ve fiyat indirimleri şeklinde uygulamalarda olabilmektedir. Örnek olarak bulaşıcı hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçların fiyatlarında indirim yapılması gösterilebilir. Bunun yanında çok uluslu şirketler özellikle çalışanlarının AIDS gibi bulaşıcı hastalıklardan korunması için örneğin Sahra Altı Afrika ülkelerinde bulaşıcı hastalıkların araştırılması ve önlenmesi çalışmalarına destek vermektedir (Jacquet ve Marniesse, 2006: 64).

Bireysel kaynaklar, bireylerin küresel kamusal malların sunumunda doğrudan katkı sağladıkları, donör olarak varlıklı kişilerin yaptıkları bağışlar ve bu kişilerin gelirlerinin bir kısmını bu hizmetler için tahsis etmeleri ve elde edilen gelirin küresel kamusal malların üretimi için kullanıldığı loto benzeri uygulamalarda bilet alımları şeklinde çeşitli kaynaklardan oluşmaktadır. Bu alandaki diğer bir uygulama küresel kamusal malların sunulmasında katkı sağlayan organizasyonlar ve programlar vasıtasıyla doğrudan elde edilen büyük ödüllerdir. Örnek olarak rack şarkıcısı ve bestecisi Elton John’un Prenses Diana anısına çıkarmış olduğu CD’den elde edilen

yaklaşık 80 milyon doların savaş mağlubu ülkelerdeki anti-personel mayınlarının temizlenmesinde kullanılmasına ayrılmasıdır. Üçüncü uygulama ise belirli hizmetler için belirli oranlarda kaynakların tahsisidir. Örnek olarak özel finansal kuruluşların “yeşil kredi kartı” uygulaması gösterilebilir. Uygulama kart sahiplerinden aylık belirli miktarda çevre sorunlarının çözümünde kullanılmak üzere kesinti yapılmasına dayanmaktadır. Dördüncü uygulama ise küresel kamusal mallara kaynak oluşturmak için düzenlenecek çekiliş ve şans oyunlarıdır. Bu uygulama üçüncü uygulamaya göre daha fazla gelir kaynağı sağlama potansiyeline sahip olmasına rağmen uygulamadan oldukça uzak görünmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 47-48).

5.2.3. Ortaklık Kaynakları

Ortaklık kaynakları yaygın kullanım şekliyle genellikle belirli amaçlarla birden fazla kaynağın bir araya getirildiği ve sıklıkla geçici programlar şeklindeki yapılardır. Ortaklık kaynakları devlet ajansları, özel firmalar, vakıflar, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kurumların farklı seviyelerde finansmanda bulunduğu karar verme ve yönetim süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu uygulamada birden fazla ortak, uluslararası ya da küresel kamusal malların üretiminde yoğunlaşmıştır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 57). Bu ortaklıklara en güzel örnek Sıtma Hastalığının Önlenmesi ve Nehir Körlüğünü Önleme Programı (OCP) uygulamalarıdır. İki örnekte ortaklık Dünya Ticaret Örgütü, DB, Rockefeller Fonu ve ilaç firmalarının birleşmesi ile gerçekleşmektedir. Küresel Çevre Fonu yine ortak kaynaklara örnektir. Bu fonda DB, UNDP, UNEP, donör ülkeler, özel bağışlar ve uluslararası sivil toplum örgütleri yer almaktadır (Binger, 2003: 24).

5.2.4. Kamu Kaynakları

Günümüzde küresel kamusal malların finansmanında bilhassa dışsallıkların içselleştirilmesinde yaşanan sorunlar bu malların finansmanın beklide en önemli ve etkin finansman yönteminin kamusal kaynaklar olduğunu göstermektedir. Kamusal kaynaklar finansmanının öncelikle ulusal ya da uluslararası hangi kaynaklardan gerçekleştirildiğine göre yazında iki başlıkta incelenmektedir.

Ulusal kamu kaynakları, ülkelerin doğrudan küresel kamusal malların üretimine ayırmış oldukları küresel kamusal malların üretiminde doğrudan kullanılan

kaynaklardır. Özellikle sağlık alanında bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, çevre alanında küresel ısınmanın önlenmesi için ülkelerin emisyon miktarlarını azaltması, finansal istikrarın sağlanması için ülkelerin başvurdukları regülasyon ve benzeri uygulamalar sonucu küresel kamusal malların finansmanı ve aynı zamanda üretimi için ülkelerin ayırmış oldukları kaynaklar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Uluslararası ve küresel kamusal malların finansmanında kullanılan kaynaklar yukarıda ifade edildiği gibi ülkelerin kendi kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu kaynaklar ulusal mekanizmalar tarafından karşılanan, bağışta bulunan ülkelerin katkıları (resmi kalkınma yardımları ve bunların dışındaki yardımlar), GOÜ'ler tarafından bütçeden kaynak ayrılması, vergi teşvikleri ve kamusal kötülöklere neden olan faaliyetlerin önlenmesi için yapılan devlet desteklerinden oluşmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 48-49).

Küresel kamusal malların finansmanında kamusal kaynaklar gelişmiş ve GOÜ'lere göre farklılıklar göstermektedir. GÜ'de küresel kamusal malların finansmanında kamusal kaynak olarak dört farklı finansman yöntemi kullanılmaktadır. Birincisi GÜ'lerin bir kısmı tarafından sağlanan “*resmi kalkınma yardımları*” ve “*iki yönlü kuruluşlar*”dır. İkincisi “*borç takası*” ve “*borç azaltma işlemleri*” şeklindedir. Üçüncü kaynak resmi kalkınma yardımı donörleri dışındaki ajans ve ülkelerin yaptığı katkılar ve son olarak GÜ tarafından özel firmaların küresel kamusal mal sunumlarını sağlamak ve özellikle küresel kamusal kötölöklere yol açan aktivitelerin önlenmesi için uyguladıkları vergi teşvikleridir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 47).

Resmi kalkınma yardımlarının küresel kamusal malların finansmanında kullanımı daha çok kalkınmanın finansmanı şeklinde yazında yer bulmuştur. Burada özellikle küresel kamusal malların finansmanında küresel hareketin yerel gelişmişliğin sağlanmasına katkı sağlayacağı açıktır (Jacquet ve Marniesse, 2006: 67). Resmi kalkınma yardımları, Avrupa için Amerika'ya nazaran daha önemli olan OECD tarafından tek taraflı karşılığında herhangi bir şey alınmadan zengin ölkelerden yoksul ölkelere sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması için yapılan transferler olarak tanımlanmıştır (Van Kesteren, 2001: 206).

Resmi kalkınma yardımları iki yönlü kuruluşlar tarafından küresel kamusal malların finansmanı için kendi bütçelerinden ayırdıkları kaynaklardır. Bu kaynaklar ulusal seviyede genel vergi gelirleri, ülke ya da yerel yönetimlerin vergi gelirleri ve bazende diğer tamamlayıcı kaynaklardan oluşmaktadır. Donör ülkelerin (DAC)²⁰ bazılarında bağımsız bakanlıklar aracılığıyla bu kaynak sağlanırken bağımsız bakanlıkların bulunmadığı ülkelerde ise Dışişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı gibi birden fazla bakanlık tarafından ortaklaşa kaynak aktarımı sağlanmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 49).

GÜ tarafından sağlanan diğer bir finansman tekniği “*borç takası*” yöntemidir. Bu yöntem GOÜ’lerin borçlarının başka varlıklarla takas edilmesine dayalıdır. Bu yöntemde GOÜ’ler bu borçlara karşılık ülkelerinde küresel kamusal malların üretimini artırmakta kendi ülkelerinde yatırım yaparak alacaklı ülkelere ihracat yapmaktadır. Borç takası çevrenin korunması, sosyal programlar ve kalkınmanın desteklenmesi olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Özellikle 80’lerin sonu ve 90’ların başında GOÜ’lerin ticari bankalara olan borçlarının önemli ölçüde artması sonucu bu dönemde sivil toplum örgütlerinin de devreye girmesiyle yapılan birçok “*eğitim borç takası*” ve “*çevre takası*” küresel kamusal malların finansmanında örnek olarak gösterilebilir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 50).

Günümüzde büyük donör ülkeler yüksek borç yüküne sahip yoksul ülkelerin resmi borçlarının silinmesi yönünde destek vermişlerdir. Aynı zamanda iki yönlü ve çok uluslu kredi verenler yüksek borç yüküne sahip yoksul ülkelerin borçlarını şartlı olarak iki aşamalı borç hafifletme mekanizmaları ile azaltmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda yüksek borçlu seçilen 34’ü Afrika’da olmak üzere 42 ülkenin 24’ü borç hafifletme kapsamına alınmıştır. Büyük çoğunluğunun Sahra Altı Afrika ülkelerinden oluşan bu 24 ülkeye 56,4 milyar dolarlık borç hafifletme işlemi uygulanmıştır (Binger, 2003: 22).

Küresel kamusal malların finansmanı için donör ülkeler tarafından kullanılan üçüncü finansman yöntemi resmi kalkınma yardımı bakanlığı dışındaki bakanlık ve kurumların bütçeden bu amaç doğrultusunda ödenek ayırmasıdır.

²⁰ DAC (Development Assistance Country): Avusturalya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Kanada, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, ABD, İngiltere.

Gelişmiş ülkeler tarafından sağlanan dördüncü finansman yöntemi özel firmalara sağlanacak vergi teşvikleridir. Örnek olarak Milenyum Aşı Girişimi kampanyası dâhilinde Amerikan Başkanı Clinton tarafından 2000 yılında mevcut aşların GOÜ'lere dağıtılması ve yeni aşı geliştirilmesi için yaklaşık bir milyon dolarlık bir vergi kredisi vereceğini ilan etmesi verilebilir. Küresel kamusal malların finansmanda GOÜ'ler tarafından sağlanan temel finansman kaynağı yerel yönetimler ve ülke bütçelerinden bu amaç doğrultusunda ayrılan kaynaklardır. GOÜ'lerin ayırdıkları bu kaynaklar daha çok tamamlayıcı malların üretimi için kullanılmaktadır. GOÜ'lerin özellikle tamamlayıcı faaliyetler için yaptıkların katkıların tespiti küresel kamusal malların sunumu için önem arz etmektedir. (Sagasti ve Bezanson, 2000: 51).

GOÜ'ler tamamlayıcı faaliyetlerin yanında küresel kamusal malların üretimine doğrudan kaynak ayırmak suretiyle finansman sağlayabilmektedir. Hindistan biyoteknoloji firmalarının hükümetler tarafından desteklenerek Hepatit B aşısı geliştirilmesi için her bir doz için 2 dolar ayrılması, 1992-1997 yılları arasında Vietnam'da yerel olarak yüksek kalitede ilaçlar geliştirilerek sıtmadan kaynaklanan ölümlerin %97 oranında azalması doğrudan finansman örnekleri arasında gösterilebilir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 52).

Küresel kamusal malların finansmanında kamusal kaynaklardan ikincisi birden fazla ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları "*uluslararası finansal kuruluşlar*", BM ve BM'nin Ajansları gibi küresel kamusal malların üretimini destekleyen ve sunan "*uluslararası organizasyon ve kurumlar*"ın sağladıkları fonlardan oluşmaktadır. EK 1'de bu kuruluş ve organizasyon örnekleri ve temel finansman kaynakları ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir (Binger, 2003: 20). Hem uluslararası finansal kuruluşlar hem de uluslararası organizasyonların sağladığı bu kaynaklar son yıllarda eleştirilmelerine rağmen, küresel kamusal malların finansmanına ek kaynak sağlamanın yanında bu malların sunumunda eşgüdüm ve işbirliği sağlayarak kaynak israfını önlemekte yine bu malların daha etkin bir şekilde sunumunu sağlamaktadır. Aynı zamanda bu kaynaklar özellikle bulaşıcı hastalıklar gibi olağanüstü durumlarda kaynakların daha kolay kullanılmasını sağlayarak erken müdahaleye izin vermektedir (Kapur, 2002: 338-339).

Uluslararası finansal kuruluşlar, Çokuluslu Kalkınma Bankaları, IMF ve tarımsal kalkınma amacıyla ihdas edilmiş uluslararası fonlar ve özel fonlardan oluşan kaynaklar küresel kamusal malların alternatif finansman yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar kendi gelirleri, üyelerinin katkıları, yönetim bütçeleri ve farklı kaynaklardan elde ettikleri vakıf fonlarından oluşan kaynaklara sahiplerdir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 52).

Uluslararası finansal kuruluşlardan ilki Bretton Woods kurumları olarak nitelendirilen DB'dir. DB küresel kamusal malların finanse ederken kendi yönetim bütçesi, üyelerinin katkıları ve farklı fonlardan oluşan kaynakları kullanmaktadır. BM'nin uzman bir kuruluşu olan Dünya Bankası Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı, Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi alt birimleri arasında yer almaktadır. Bankanın küresel kamusal malların finansmanında temel rolü küresel kamusal mallardan beklenen amaçlar ile ulusal politikalar arasında köprü kurarak, ülkelere teknik destek sağlayarak ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmak ve finansal mekanizmalarını güçlendirmektir.

International Monetary Fund (IMF) 186 gönüllü ülkeden oluşan küresel kamusal malların sunumunda sadece finansal istikrar üzerinde yoğunlaşmış bir kurumdur. IMF kaynakları üye ülkelerin ödedikleri aidatlar ve üye ücret kotalarından oluşmaktadır. IMF'nin küresel kamusal malların finansmanında en önemli potansiyel kaynağı özel çekme hakkı olarak tanımlanan uluslararası yaratılan kaynağın üye ülkeler tarafından yüksek maliyetlere katlanmadan istedikleri zaman kullanmaları şeklindedir. IMF'nin sadece üye ülkelere belirli sınırlar dâhilinde kaynak kullandırması küresel kamusal malların finansmanında dar çerçevede sadece kalkınmanın desteklenmesi olarak değerlendirilebilir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 54).

Çok uluslu kalkınma bankaları borç vererek ya da yardım yaparak GOÜ'lerin hem tamamlayıcı olarak hem de doğrudan küresel kamusal malların üretimine katkıda bulunmaktadır. Bu bankalar uzun dönem piyasa cari faiz oranlarından ya da altından borç kullandırma, çok düşük faizli uzun vadeli imtiyaz kredileri, teknik yardım ve eğitim gibi alanlarda kullanılmak üzere verilen hibeler olmak üzere ülkelere destek vermektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 52-53).

Son yıllarda çokuluslu kalkınma bankaları ve IMF ile ilgili birçok eleştiri ortaya konulmuştur. Özellikle bu yapıların küresel kamusal malların finansmanından küresel birlikler için ayırdıkları kaynaklar eleştirilmektedir. Günümüzde bu organizasyonlar tarafından küresel kamusal mallar için ayrılan bu sınırlı kaynaklar birden fazla sorunu beraberinde getirmektedir. Uygulamada karşılaşılan ilk sorun üyelerin kaynakları kullanmalarına karşın tüketiminde rekabetin olduğu “*ortak kullanım problemi*”dir. Tüketimde rekabetin olması sonucu ortaya çıkan bu problem sıtma aşısı veya ozon tabakasının korunması için sera gazı salınımının azaltılması gibi çok özel küresel kamusal malların tüketiminde problem yaratmayacaktır. Bunun aksine özellikle tüketimde rekabetin ve kaynaklarının sınırlı olduğu küresel kamusal mallarda problem teşkil etmektedir. Diğer ve en önemli sorunsal ise bu küresel kamusal malların finansmanı kimin sağlayacağı ve önceliklerin hangi küresel kamusal mallar olacaktır (Kapur, 2002: 349).

Bretton Woods kurumlarından olan IMF ve DB'nin küresel kamusal malların finansmanında önemli aktörler olmalarına karşın özellikle soğuk savaş döneminde IMF'nin kasıtlı olarak askeri diktatörlükleri desteklemeleri yani küresel kamusal kötülüklerin oluşmasına neden olmaları, bunun yanında IMF'nin demokrasi ve insan hakları alanlarında saldırgan bir tutum sergilediği bu yapılara yöneltilen eleştiriler arasında yer almaktadır (Toussaint, 2004).

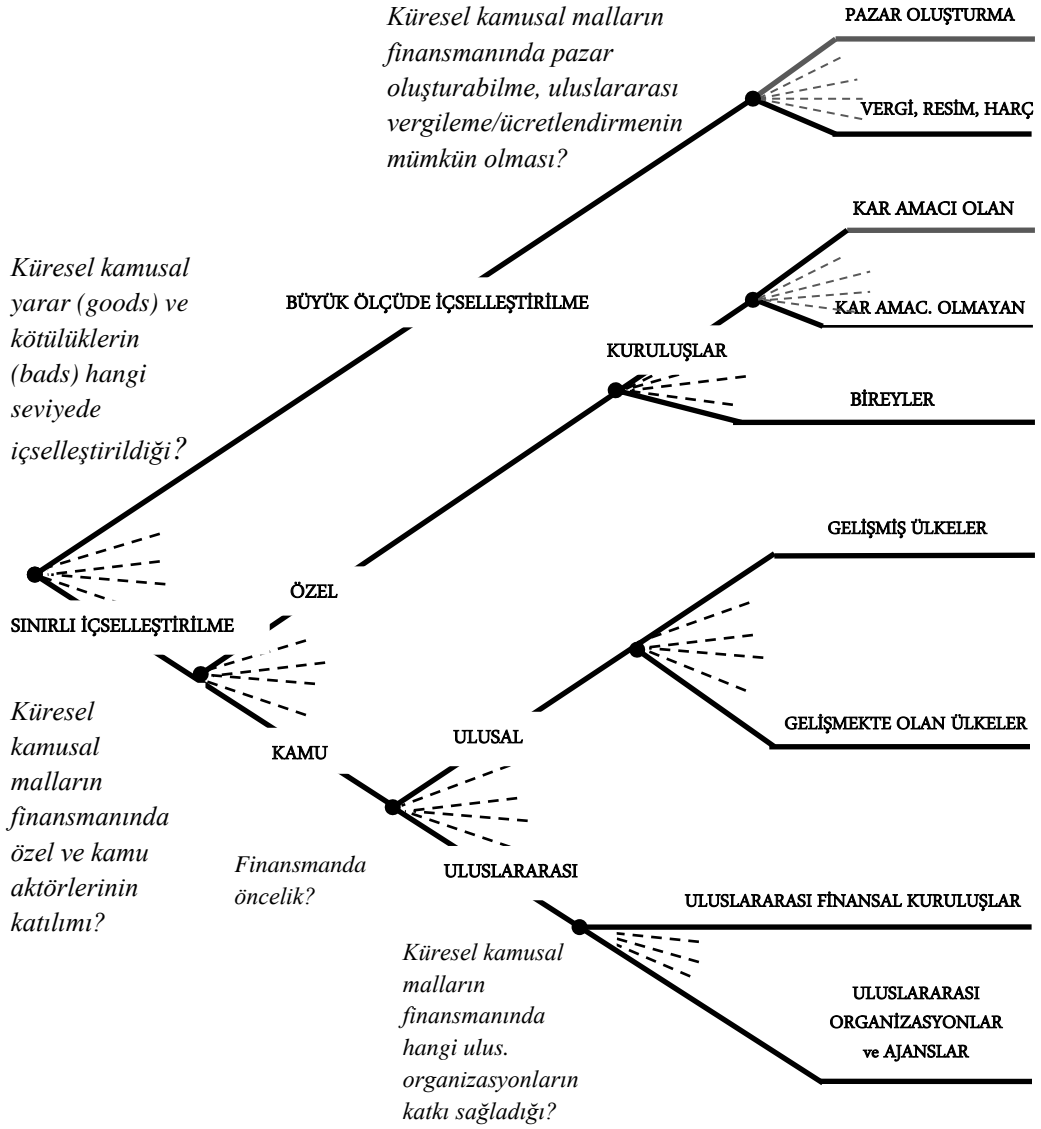
Küresel kamusal malların finansmanında yer alan uluslararası kuruluşlar arasında en önemlisi bünyesinde alt kuruluşları barındıran Birleşmiş Milletler'dir. 1945 yılında uluslararası organizasyon olarak kurulan birlik günümüzde 193 üyeden oluşan bir yapıdır. BM 21. yüzyılda iklim değişikliği, sürdürülebilir büyüme, insan hakları, silahsızlanma, terörizm, sağlık, cinsiyet eşitliği, gıda koruma gibi insancıl konularda faaliyet gösteren bir organizasyondur. Ek olarak BM, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve diğer organları vasıtasıyla üyelerin birbirleri ile iletişim kurdukları sorunlarını çözebilecekleri ortamlar yaratmasından dolayı küresel anlamda önem arz etmektedir. İki parçalı bir yapıya sahip olan BM öncelikle Genel Kurul, Sekreteryası, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı ve Yönetim Konseyi'nden oluşan temel organlarının yanında, Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Evrensel

Posta Birliği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı vb. uzmanlaşmış kuruluş, program ve fonlardan oluşmaktadır (About United Nations, 2015).

Temel olarak Birleşmiş Milletler küresel kamusal mal olarak yazında kabul edilen uluslararası barış ve güvenliğin korunması, sürdürülebilir büyümenin sağlanması, insan haklarını koruma, uluslararası hukukun korunması ve insani yardımların dağıtılması temel misyonlarını yerine getirebilmek için üyelerinden sağlanan parasal katkılar farklı vakıflar tarafından sağlanan gönüllü bağışlar küresel kamusal malların finansmanında kullanılmaktadır.

Küresel kamusal malların finansmanında yer alan bir diğer uluslararası örgüt dışarıdan gelebilecek muhtemel saldırılara karşı üyeleri korumak için oluşturulmuş 28 üyeden oluşan askeri ve politik bir organizasyon olan NATO'dur. Politik olarak örgütün amacı demokratik değerlerin korunması, müzakerelerin teşvik edilmesi, savunma ve güvenlik alanlarında uzun vadede güvene dayalı işbirlikleri sağlayarak ve yine uzun vadede çatışmayı önlemek olarak tanımlanmıştır. Askeri olarak diplomatik çözümlerin yetersiz kalması halinde Kuzey Atlantik Sözleşmesi'nde yer alan 5. temel madde çerçevesinde askeri kapasite kullanımını NATO'nun bir diğer amacıdır (What is Nato?, 2015). Bu birliktelik üç temel amacı yerine getirmektedir. Bunlar (i) caydırıcılık, (ii) hasarı en aza indirmek ve korumayı sağlama (iii) müttefiklerin özel güvenliklerini sağlamaktır. Zaman içerisinde NATO'nun stratejik misyonu değişerek barışı koruma ve kitle imha silahlarının üretimini sınırlama üzerinde yoğunlaşarak küresel kamusal kötülüklerin azaltılmasına katkı sağlayan bir yapıya doğru kaydığı gözlenmiştir (Sandler, 2001: 30).

Şekil 9: Küresel Kamusal Malların Alternatif Finansman Yolları

Kaynak: Sagasti, F., ve Bezanson, K. (2000). *Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects*. Stockholm: Swedish Ministry for Foreign Affairs, s.39.

Tablo 17: Küresel Kamusal Malların Finansman Mekanizmaları

Dışsallıkların büyük ölçüde içselleştirildiği durumlar	Pazar Oluşturma veya Güçlendirme	<ul style="list-style-type: none">• Mülkiyet hakları, piyasa mekanizması, rekabet politikaları, bilgi değişimi ve düzenleyici mekanizmaları içeren pazar oluşturma• Küresel kamusal mal ve hizmetlerin üretiminin garanti edilmesi	
	Vergiler, Harçlar ve Zorlamalar	<ul style="list-style-type: none">• Uluslararası vergi sisteminin oluşturulması (uluslararası bir otorite veya ulusal ajanlarla koordinasyon gerekliliği)• Kullanıcıların ve yararlananların katkılarının belirlenmesi ve kullanım ücretlerinin yüklenmesi• Meydana gelecek rahatsızlıkların ortadan kaldırılması veya kaynak kullanımının ücretlendirilmesi	
Dışsallıkların sınırlı içselleştirildiği durumlar	Özel Kaynaklar	Kar Amacı Olan Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none">• Fonlardan gelen bağış ve yardımlar, sivil toplum kuruluşları, dini guruplar ve diğer kar elde etmeyen kuruluşlar• Akademik kuruluşlar ve bunların yönetim bütçelerinden sağlanan katkılar
		Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none">• Bağışlar ve özel kurumların sosyal sorumluluk faaliyetleri• Küresel kamusal malların üretimine yönelik iç kurumsal uygulamalar
		Bireysel Kaynaklar	<ul style="list-style-type: none">• Bireysel hediye ve bağışlar• Çekiliş ve diğer şans oyunları
	Kamu Kaynakları	Ulusal	<ul style="list-style-type: none">• <u>Gelişmekte Olan Ülkeler</u>• Çift yönlü resmi kalkınma yardımları (bağışlar, dış yardımlar, garantiler, ithalat kredileri, borç yenileme kredileri)• Resmi kalkınma yardımları dışındaki bütçe katkıları• Kamusal malların üretimine destek vermek için özel firmalara sağlanan vergisel avantajlar (kamusal zarar

			sağlayan üretime vergisel desteklerin kesilmesi)
			<u>Gelişmiş Ülkeler</u> <ul style="list-style-type: none"> • GÜ'lerin kamusal mal üretiminin sağlaması • Küresel kamusal malların üretimi ile ilgili sağlanan borç kaynakları • Kamusal malların üretimine destek vermek için özel firmalara sağlanan vergisel avantajlar (kamusal zarar sağlayan üretime vergisel desteklerin kesilmesi)
		Uluslararası	<u>Uluslararası Finansal Kuruluşlar</u> <ul style="list-style-type: none"> • Küresel kamusal malların üretimi için yapılan bağışlar, genellikle net gelir ve vakıf fonlarından oluşur • Kamusal malların üretimde doğrudan katkı sağlayan yönetim bütçelerinin kullanımı • Küresel kamusal malların tamamlayıcı aktiviteleri finansman için GÜ tarafından verilen borçlar
			<u>Uluslararası Organizasyonlar ve Ajanslar</u> <ul style="list-style-type: none"> • Birleşmiş Milletler ve bölgesel vakıf fonlarından sağlanan yardımlar ve bunların yönetim bütçeleri
	Ortaklıklar	Farklı kaynakların bir araya getirilmesi	

Kaynak: (Binger, 2003: 35) ve (Sagasti ve Bezanson, 2000: 21)'den yararlanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ ve GÜVENLİK

Bu bölümde uluslararası ilişkilerin temel sorunsalları arasında yer alan barış ve güvenlik kuramsal, tarihsel ve teorik açıdan ele alınarak küresel kamusal malların sınıflandırılması, sunumu ve finansmanı perspektifinden buldukları konum belirlenmeye çalışılacaktır.

Etimolojik olarak Fransızca “*pais*” ve Latince “*pax*”dan gelen “*barış*” farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunların ilki özellikle insanların anlaşmazlık olmadan birlikte mutlu bir şekilde yaşadıkları şiddet ve savaştan kurtulma ve huzur halidir. İkinci anlamı ise istenmeyen durumların, gürültünün ve endişenin rahatsız etmediği, savaşın olmadığı ya da savaşın sonra erdiği döneme karşılık gelmektedir (Cambridge Dictionaries, 2015; Oxford Dictionaries, 2015).

Yazında genellikle savaşın karşıtı olarak tanımlanan “*barış*” binlerce yıl boyunca filozoflar, dini düşünürler ve siyasi aktivistler tarafından örneklerle açıklanmış ve savaş her zaman kötü olarak nitelendirilmiştir. Savaş terminolojisi literatürde çok geniş bir yer işgal etmesine karşın barış yazında çok fazla yer bulamamıştır. Savaş ve güvenlik çalışmaları planlamacıları, stratejistleri ve teorisyenleri her zaman akademiye domino etmiş ve bu durum barış çalışması yapan düşünürleri her zaman ikinci plana atmıştır (Webel, 2007: 4).

19 yüzyılın ortalarında İngiliz hukukçu Sir Henry Maine savaşın insanlık tarihiyle birlikte var olmasına karşın barışın “*modern bir icat*” olduğunu söylemiştir. Yapılan arkeoloji, antropoloji ve diğer araştırmalar Maine’i desteklemekte, organize edilmiş politik gruplar arasındaki silahlı çatışmaların insanlık tarihinde her zaman rastlandığını göstermektedir. Barışın ise modern bir icat olup olmadığı savaş terimine nazaran daha karışık bir konu olmaktadır (Howard, 2001).

Barış terimi mutluluk, adalet, sağlık ve diğer insancıl değerler gibi herkesin ve her kültürün değer verdiği ve saygı duyduğu bir olgu olmasına rağmen özellikle mutluluk kavramından oldukça farklıdır. Özellikle batı kültürlerinde mutluluk kişisel

bir sorun olarak algılanmaktadır. Barış ise mutluluktan farklı olarak sosyal bir uyum ve politik bir kabule dayalı bireysel ihtiyaçlardan ziyade sosyal ihtiyaçlara örnek olarak gösterilmektedir. Yani kamu maliyesi açısından bakıldığında barış dışlamının ve tüketimde rekabetin mümkün olmadığı mal ve hizmetlere gösterilecek en iyi örnekler arasında yer almaktadır (Webel, 2007: 5).

Barış sosyal uyumun, ekonomik eşitliğin ve politik hakların temel taşı olmasının yanında, savaş ve diğer şiddetli çatışma biçimleri tarafından kesintiye uğrayan bir olgudur. Buda'dan Gandhi'ye ve Dalay Lama'ya kadar dini ve ruhani liderler barış ve sevgiyi birbiriyle eş tutmuşlardır (Webel, 2007: 6).

Ginty (2006: 13)'ye göre barış farklı kişiler, düşünürler tarafından farklı anlamlar taşıma kapasitesine sahip içinde bulunduğu şartlara ve zamana göre değişen bir olgudur. Tablo 18'de çok fazla ayrıntıya girilmeden günümüzdeki barış amaçları ve bu amaçlara ulaşmada kullanılan temel metotlar verilmiştir. Ginty tarafından tabloda verilen bu şaşırtıcı derecede karışık ve iç içe geçmiş barış amaç ve metotları çok geniş bir şekilde barış kelimesinin açıklayıcıları olarak kabul edilebilmektedir. Burada barışın amaçları bireysel mutluluktan uluslararası düzene, araçları ise kişisel yaşam tarzı seçiminden zorla rejim değişikliğine kadar çok geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir.

Tablo 18: Muhtemel Barış Amaçları ve Araçları

Barış Amacı	Muhtemel Barışı Tesis Etme Metotları
Bireysel mutluluk	Kişinin zihinsel ve ruhsal olarak aydınlanması, özgürce yaşam tarzı seçimi
Barışçıl fikirlerin paylaşımı	Eğitim ve grup olma fikirlerinin yaygınlaştırılması
Toplumun düzenlenmesi	Sosyal anlaşmalar ya da otorite tarafından kontrol edilmesi
Uluslararası istikrar	Uluslararası yasalar, güç dengesi, iyi niyetli

	hegemonya
Sosyal adalet	Sosyal dönüşüm, politik katılım
Eşitlik	Sınıf dayanışması, devrim
Demokrasi	Demokratikleşme programları, rejim değişiklikleri
Düşmanca hareketlere son verme	Barış antlaşmaları, tek bir lidere bağlı olma

Kaynak: Ginty, R. M. (2006). *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*. New York: Palgrave Macmillan, s.13.

Barış çoğu teorik terimde olduğu gibi tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Barış mutluluk, uyum, sevgi, adalet ve özgürlük kavramlarında olduğu gibi yokluğu halinde fark edilen bir kavramdır. Norveçli sosyolog Johan Galtung ve diğer sosyologlar pozitif ve negatif barış ayrımının barışı anlayabilmek adına oldukça önemli olduğunu savunmuşlardır. Pozitif barış simültane bir şekilde ortak bir aklın yanında uyumlu, adaletli ve eşit bir toplumun oluşmasını ifade eder. Negatif barış işe savaşların ve şiddetli insani çatışmaların olmadığı tarihsel bir oluşumu ifade etmektedir (Webel, 2007: 6).

Howard (2001)'a göre barış daha çok negatif anlamda tanımlanmıştır. Günümüzde barış artık negatif anlamından daha fazla içerik taşıyan çok boyutlu bir kavramdır. Söz konusu olan pozitif barış genel olarak günümüzde kabul edilmiş haliyle sosyal ve politik düzenlemeleri içeren bir olgudur.

Webel (2007)'e göre de barış yazınında genellikle negatif olarak tanımlana gelmiştir. Yani barış savaşın ve şiddetin olmadığı bir durumdur. Webel barış teriminin diyalektik bir karaktere sahip olan bir olgu olduğunu söylemiştir. Günümüz dünyasında barış tarihsel bir ideal olmakla birlikte anlamı zaman içerisinde değişen bazen görünüşte sabit kalan bir olgudur. Barış, kişisel ve toplumsal etik dönüşümün ve insan eliyle gerçekleşen tahribatın temizlenmesinde bir araçtır. Bu anlam ve amaç sürekli ve diyalektik olarak bazen şiddetin en üst seviyeye çıktığı zamanlarda azalmakta, şiddetli olmayan veyahut daha az şiddetin olduğu dönemlerde ise politik

ve sosyal adaleti sağlamaktadır. Webel'e göre barış teriminin antitezlerinden birisi "çatışma"dır. Tarihsel olarak çatışmalar kaçınılmazdır ve ilginç bir şekilde çatışmalar şayet kişisel ve/veya politik çıkarlar doğuracaksa toplumsal olarak istenilen bir durumdur. Bazen de barışın antitezi olarak kullanılan şiddet yerine politik şiddet kullanılmaktadır.

Negatif barış tanımında savaşın olmadığı durum olarak kabul edilen barış bu tanımdan daha fazla içeriğe sahip olduğu sıklıkla yazında dile getirilmiştir. Fischer (2007: 188)'e göre tüm formlarıyla şiddet yokluğu olarak da tanımlanan barış tanımlanırken sekiz temel yapı taşından yararlanılmaktadır. Bu sekiz temel yapı taşından ilk dördü insanoğlunun temel ihtiyaçlarını diğer dördü ise bu ihtiyaçlara karşı tehditleri oluşturmaktadır. Fischer'e göre insanoğlunun ihtiyaçlarını dört ana kategoriye ayırabiliriz. Bunlar hayatta kalma, ekonomik mutluluk, özgürlük ve kimlik şeklinde ifade edilmiştir. Bu ihtiyaçlar yine dört farklı tehdit unsuru ile karşı karşıyadır.

Fischer'e göre bu tehditler, silahlar tarafından insanların öldürülmesi ya da yaralanması gibi "*doğrudan tehditler*"; adaletsiz toplumsal yapının neden olduğu açlıktan yavaş ölüm ve diğer bulaşıcı hastalıkların örnek gösterildiği "*yapısal şiddet 1*"; insanın kendi hayatını ilgilendiren konularda seçim ve katılma özgürlüğünden yoksun kalma olarak ifade edilen "*yapısal şiddet 2*" ve milliyetçilik, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve diğer ayrımcılık ve önyargı türlerini içeren "*kültürel şiddet*" olarak sıralanabilir. Aynı zamanda bu dört şiddet türü ile askeri, ekonomik, politik ve kültürel güç formu büyük ölçüde birbiri ile örtüşmektedir. Barışın sekiz temel yapı taşı Tablo 19'da gösterilmiştir. Şiddetin dört farklı formunun olmadığı durum (negatif barış), geçmiş ve günümüzdeki şiddeti hatta gelecekteki şiddeti azaltmaya yönelik aktivitelerin sunumu pozitif barış olarak tabloda yazar tarafından ifade edilmiştir (Fischer, 2007: 188).

Tablo 19: Barışın Sekiz Temel Yapı Taşı

İhtiyaçlar	Negatif Barış	Pozitif Barış
Hayatta Kalma: Askeri güçlerin neden olduğu doğrudan şiddetin olmaması	<i>Doğrudan şiddetin yokluğu:</i> ateşkes, silahsızlanma, terörizmin ve devlet terörünün önlenmesi, şiddete başvurmama	<i>Yaşam kalitesinin artırıcı işbirlikleri ve direk şiddetin önlenmesi:</i> barışın korunması, çatışma dönüştürülmesi, uzlaşma ve yeniden inşa
Büyüme: Ekonomik güçlerden kaynaklanan yapısal şiddetin (yapısal şiddet 1) olmaması	İnsani yardım, yiyecek yardımları, yoksulluğun azaltılması	Yaşam kalitesinin artırıcı, herkesin temel ihtiyaçları karşılayabildiği yerel, ulusal ve küresel seviyede ekonomilerin oluşturulması
Özgürlük: Politik güçlerin neden olduğu yapısal şiddetin (yapısal şiddet 2) olmaması	Baskıdan, işgalden ve diktatörlükten kurtuluş	İyi yönetim ve katılım, özerklik, insan hakları
Kimlik (barış kültürü): Kültürel güçlerin neden olduğu şiddetin olmaması	Milliyetçi, ırkçı, cinsiyet ve dile dayalı önyargıların üstesinden gelme; savaş taraftarlığını, medyada, literatürde, filmlerde ve anıtlardaki şiddeti ortadan kaldırma	Karşılıklı öğrenme ve barış kültürünü sağlama; küresel iletişim ve diyalogu sağlama; barışçıl derin yapı ve kültürü geliştirmek; barış eğitimi; barış gazeteciliği

Kaynak: Fischer, D. (2007). *Peace As a Self-Regulating Process*. In C. Webel, ve J. Galtung (Eds.), *Handbook of Peace and Conflict Studies* (ss. 187-209). New York: Routledge, s. 188.

Diyalektik olarak kendini gösteren barış, bireysel ve kolektif özgür iradeyi içermektedir. Barış bu açıdan bakıldığında barışın korunmasını (peacekeeping) ve barışın sağlanmasını (peacemaking) da içeren geniş bir kavramdır²¹. Barışın sağlanması aktif, barışçıl ve sürekli bireysel ve kolektif dönüşümleri gerektirmemektedir (Webel, 2007: 8). Barışın korunması ise savaşı düşünmeyen ülkelerin jeopolitik olarak bir araya gelmeleri ile mümkün olabilmektedir. Bu birliktelik kendi aralarındaki ilişkilerinde silahsızlanma konusunda ülkelerin başarıya ulaşmasında çok büyük katkı yaratacak ve böylece silah gücünün kullanımı en aza indirilmiş olacaktır (Kupchan, 2010).

Kupchan (2010)'a göre ise ülkelerin jeopolitik olarak birbirlerine yaklaşarak oluşturacakları güvenlik alanları ülkelerin silah kullanımlarını azaltacak ve daha az militarizmi meydana getirecektir. Burada ülkelerin daha az militarize olmalarının göstergeleri; savunmasız sınırlar ve/veya tarafların yeniden örgütlenmeleri; birbirlerine karşı savaş planlarının olmaması; savunma harcamalarının artışında tarafsız ya da olumlu (azaltıcı) reaksiyonlar; politik kurumların kurulması ya da bu kurumlara katılım vb. olarak sıralanabilmektedir. Burada temel sorun güvenlik alanına dâhil ülkelerin kendi içlerinde güç kullanımlarını azaltmalarına rağmen grup dışı küresel güçlere karşı yine güç kullanabilme ihtimalinin her zaman bulunmasıdır.

Barışın korunması ve sürekli hale getirilmesinin farklı türleri mevcuttur. Bunlar “uzlaşma”, “toplum güvenliği” ve “birlik oluşturma” şeklinde ifade edilebilir. Uzlaşma barışın korunmasında en önemli unsurlardan birisidir. Uzun süren düşmanlıklar silahlı rekabetten dostça rekabetlere dönüşebilir. Bu rekabetler uzlaşma

²¹ Literatürde “barışın korunması” (peacekeeping) çatışmanın yönetimi olarak kavramlaştırılmıştır. Bu anlamıyla mevcut bir yangının yayılmasını önlemektir. Şayet yangın yani çatışma kolay bir şekilde yayılacak olur ise politika yapımcıları diğer seçenekleri değerlendirmek zorunda kalabilir. Bu çalışmada ise mevcut barış halinin devamlılığını sağlamak yani pozitif barış olarak kullanımı tercih edilmiştir. “Barışın zorla sağlanması” (coercive peacemaking) ki genelde bu zor kullanılarak yapılan bir eylem olarak ifade edilebilir. Zor kullanarak ateşin söndürülmesi, çatışmanın sona erdirilmesidir. Devlet, devlete ait kurumlar tarafından gerçekleştirilen bu müdahaleler bazen sönmüş çatışmaların tekrar alevlenmesine sebebiyet verebilir. Bu nedenden ötürü çatışmanın söndürülmesinden sonra barışın “tarafların isteğiyle sağlanması” (noncoercive peacemaking) çatışmanın çözülmesinde kullanılan diğer bir kavramdır. Literatürde kullanılan diğer bir kavram ise “barışın inşa edilmesi” (peacebuilding) yani çatışmanın dönüştürülmesidir. Bu kavram çatışmanın neden ve sonuçlarının ele alınarak gelecekte barışın artık kalıcı hale getirilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Sandole, 2007: 111-112).

ile zaman içerisinde barışçıl birliktelikleri ortaya çıkarabilir. Oluşacak bu birlikler barışın istikrarlı kılınmasının temel anahtarıdır. İki veya daha fazla ülke gruplarının ortak standart ve kurallar oluşturması birbirleri ile olan ilişkilerinin daha barışçıl bir düzlemde gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bu sebepten ötürü birlikler barışın istikrarı için olmazsa olmaz yapılardır (Kupchan, 2010: 8-10).

Buraya kadar olan bölümde kısaca “*barış çalışmaları*” (peace studies) kapsamında barışın tanımı ve türleri üzerinde fazla ayrıntıya girilmeden yer vermeye çalışılmıştır. Barış çalışmaları ile genelde iç içe geçmiş olan diğer bir alan ise “*barış ekonomisi*” başlığı altında yapılan çalışmalardır. Barış çalışmaları genellikle birçok disipline esin kaynağı olmasına rağmen tek bir disiplin altında değerlendirilmemiştir. Barış ekonomisi ise genel olarak; ekonomik çerçevede çatışmaların azaltılması, yönetimi veyahut çözümü; çatışmaların kontrolü için ekonomik araç ve politikaların kullanımı; çatışmaların birey, firma ve ülke ekonomilerinin davranışları üzerindeki etkilerini araştırma gibi amaçları bulunan yine aynı barış çalışmalarında olduğu gibi içerisinde birden fazla disiplini barındıran bir alandır (Isard, 1994: 6-9).

Barış ekonomisi ve barış çalışmaları arasında birçok fark bulunmaktadır. Bu farklardan birincisi barış çalışmalarının konuyu geniş ölçüde şiddet çerçevesinde ele alışıdır. Barış çalışmalarında barış kavramı sadece savaşın olmadığı durumun yanı sıra yapısal şiddetin olmadığı durumları da ifade etmektedir. Tablo 19’da gösterildiği şekliyle yapısal şiddet insanların ekonomik ve sosyal imkânlarla ulaşamamaları, baskıdan, işgalden ve diktatörlükten kurtulmaları gibi çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Barış ekonomistleri ise bu alanlara ilgi duymalarına karşın daha çok farklı gruplar arasında tehdit ve fiziksel güç kullanımları gibi dar alanda analiz yapmayı tercih etmektedir. İki alan arasındaki diğer bir fark ise barış çalışmalarının hem bilimsel hem de politika uygulayıcı olmasına karşın barış ekonomistlerinin sadece bilimsel olarak çalışmalarıdır. Yani barış çalışmaları barış ekonomisine nazaran daha aktivisttir. Barış çalışmalarındaki aktivizm daha Protestan bir duruşa sahiptir (Anderton ve Carter, 2007: 1214-1215).

Etimolojik olarak eski Fransızca “*securite*” ya da Latince “*securitas*” olarak tanımlanan güvenlik kavramı ise devletin tehlike ve korkudan uzak olması

hali olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında güvenlik devletin ya da organizasyonların terörizm, hırsızlık ya da casusluk gibi tehlikelere karşı güvenli olması anlamında da kullanılmaktadır. Dinamik olarak güvenlik, ülke ve organizasyonların güvenliğini sağlamak için takip edilen süreç olarak kavramlaştırılmıştır (Oxford Dictionaries, 2015). Güvenlik “uluslararası güvenlik çalışmaları”²² adı altında daha çok değerlendirilen disiplinler arası özellik taşıyan bir kavramdır.

Güvenlik kavramına ilişkin yazındaki tanımlamalarda fikir birliğine varılmadığı görülmektedir. Bunun temel nedeni kavramın tarihsel süreçte farklı algılamalara sebebiyet vermesi nedeniyle farklı şekillerde algılanmasıdır. Yani temel neden kavramın statik değil dinamik bir karaktere sahip olmasıdır. Dinamik bir yapıya sahip olması kavramın zaman olgusunun etkisine sürekli açık hale gelmesine neden olmuştur. Tanımlamadaki enflasyonunun diğer bir nedeni kavrama bakış açısındaki (ideolojik veya teorik, ülkesel vb.) farklılıklardır. Bu iki nedenden ötürü herkesin üzerinde mutabık kaldığı bir güvenlik tanımının yapılması mümkün görünmemektedir (Karabulut, 2011: 8).

Buzan (1983: 19)’a göre bireysel olarak güvenlik yaşam, sağlık, statü, zenginlik ve özgürlük gibi birçok unsuru içerdiği için tanımlanması kolay olmayan bir durumdur. Bu unsurlardan birçoğu kaybedildiği takdirde tekrar yerine konulamaz ve tehditlere bağlı neden sonuç ilişkisi genellikle gizlenmiştir. Sözlükteki ifadesiyle tehlikeden korunma, güvende hissetme ve şüphelerden kurtulma olarak tanımlanan güvenlik tanımında tehdidin ne olduğu subjektif yargılar içermektedir. Özellikle tehdit²³, tehlike ve kuşkunun ne olduğu ya da olmadığı bireyler açısından belirsizdir. Buna karşın bir kişinin aklıktan, tedavi edilebilir hastalıklardan, fiziksel şiddetten ve ekonomik sömürüden uzak durması daha açık ve objektif bir karaktere sahiptir

²² “Uluslararası güvenlik çalışmaları” günümüzde alt bir disiplin olarak ele alınmamaktadır. Daha çok “uluslararası güvenlik”, “güvenlik çalışmaları”, “stratejik çalışmalar”, “barış çalışmaları” gibi farklı isimler altında kendisine yer bulmaktadır (Buzan ve Hansen, 2009: 1).

²³ Buzan (1983) bireysel güvenliği tanımlayabilmek için sosyal tehdidin ne olduğunun anlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Çünkü güvenlik kelime anlamı olarak tehditten uzak kalma halidir. Buzan sosyal tehditleri insanın kaçınılmaz bir şekilde kendisini bulduğu sosyal, ekonomik ve politik sonuçlardan kaynaklandığını; sosyal tehdidin fiziksel tehdit (acı, yaralanma, ölüm), ekonomik tehdit (gasp veya yoksulluğun neden olduğu tahribat, çalışmaya ve kaynaklara erişimin engellenmesi) ve haklardan uzak kalma tehdidi (normal bireysel özgürlüklerden uzak kalma, hapis) olarak üç alt başlıkta gruplandırmıştır.

Gere, Hadjovic ve Samaan (2011: 41) güvenliği günlük hayatta yaşayabilme, çalışabilme ve başarabilme kabiliyeti olarak tanımlamıştır. Buradan hareketle hem içeride hem de dışarıda tüm toplum üyelerinin güvenliğinin sağlamak ülkenin görevidir.

Wolfers (1952: 485) epistemolojik olarak güvenliği objektif ve subjektif güvenlik olarak iki Şekilde tanımlamayı tercih etmiştir. Yazara göre objektif güvenlikten kastedilen mevcut değerlere karşı herhangi bir tehlikenin olmaması durumu, subjektif güvenlikte ise bu değerlere karşı saldırı korkusunun olmamasıdır.

Dedeoğlu (2003: 9)'na göre güvenlik kavramı insanoğlunun doğumundan ölümüne kadar her bireysel ve toplumsal evrede karşılaşılan dinamik bir eylemdir. Bu formuyla güvenlik yaşamsal bir zorunluluğu ifade etmektedir. Özelde bir birey için güvenlik farklı kademelerdeki endişe bütününü ifade etmektedir. Kişinin kendisi başta olmak üzere, yakınlarının ve mallarının güvende olması ve bu durumun sürekliliğinin sağlanması temel kaygı durumudur. Güvenlik bireyin varlığını koruma ve sürdürme amacını taşıyan eylemler bütünü olarak yazar tarafından tanımlanmıştır.

Walts (1979: 111)'a göre devletler insanlar gibi özgürlükleri sınırlandırıldığı zaman kendilerini güvensiz hissederler. zgrlk isteniyorsa güvensizlik kabul edilmelidir. Walts'ın güvenliği sıfır toplamlı bir oyun olarak tanımladığı açıktır. Daha sonra açıklanacak güvenlik ikileminde olduğu gibi devletlerden birisinin zgrlğu diğer devletlerin özgürlüğünü sınırlayacak ve ülke kendisini güvensiz hissedecektir.

Buzan (1983: 33-34) güvenliği bireysel güvenlik ve devlet güvenliğini karşılaştırarak tanımlamayı tercih etmiştir. Güvenliği ülkelerin bireysel olarak bağımsız olmaları Şeklinde ifade etmiştir. Devamında bireysel güvenliğin devletler tarafından olumlu ve olumsuz anlamda etkilendiğini, bireysel güvenlik taleplerinin de ulusal güvenliği farklı açılardan etki altında bıraktığını söylemiştir.

Rodhan (2011) günümüzde kullanılan sıfır toplamlı oyun mantığına dayalı güvenlik paradigmasına karşı çıkmış, küreselleşen dünyada sıfır toplamlı oyunu kabul eden ülkelerin zaman içerisinde yalnız bırakılacağını ileri sürmüştür. Küresel

güvenliğin beş temel boyuta sahip olduğunu ifade etmiştir. Bunları *insan, çevre, ulus, çokulusluluk ve çokuluslu kültür* olarak sıralamıştır. Rodhan'a göre küresel güvenliğin tüm bireyler, devletler ve medeniyetler için sağlanmadan yerine getirilmesi mümkün değildir.

İnsan saygılığının garanti altına alınması küresel güvenliğin ön koşuludur. Çünkü küçük düşürme, eşitsizlik ve çifte standart güvensizliğin devam etmesinin en önemli nedenidir. Karşılıklı dayanışma ve birleşmenin hızlandığı küresel dünyada ulusların ulusal güvenliği artık sadece ulusal bir mesele değildir. Özellikle küresel adalet ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğin ön şartıdır. Yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde, çok uluslu ve uluslararası dayanışma doğal afetlerin yanında insan yapımı afetlerinden korunmak için önem arz etmektedir. Büyük ortak kimlikler üst kimlik veya alt kimlik olmasına bakılmaksızın korunmalı ve saygı gösterilmeli, biz ve ötekileştirmelerden kaçınılmalıdır (Rodhan, 2011: 3-4).

Caldwell ve Williams (2012)'a göre güvenlik oldukça geniş anlama bir sahiptir. Bir uçta bireylerin tüm tehditlerden uzak, refahlarını maksimize ettikleri, kendilerini mutlu hissetmeleri diğer uçta ise temel kuralların BM tarafından konulduğu uluslararası sistemdeki devlet düzeni yer almaktadır. Yazında hiçbir kitap bu geniş alanı içine alacak şekilde bugüne kadar bir çalışma yapamamıştır. Birçok çalışma bunu yapmayı denemesine rağmen, bir uçta psikoloji diğer uçta uluslararası ilişkiler ve diğer birçok disiplini içine alan güvenlik konusu çalışmayı oldukça zor ve içinden çıkılması zor bir hale getirmiştir. Uluslararası ilişkiler çalışmalarında özellikle güvenlik konusu daha çok analizlerin bir seviyesi olarak çalışmalara dahil edilmiştir. Böylece güvenlik tek başına kullanılmak yerine "*bireysel güvenlik*", "*ulusal güvenlik*", "*uluslararası güvenlik*" ve "*küresel güvenlik*" şeklinde her disiplin kendi açısından değerlendirmiştir.

Rincón, Ramos ve Estévez (2006: 4) tehdit ve riskin doğasına göre güvenliği "*katı güvenlik*" ve "*yumuşak güvenlik*" olmak üzere iki ayrı başlık altında analiz etmeyi tercih etmiştir. Sadece askeri çözüm yollarını içeren güvenlik kavramı katı güvenlik olarak kabul edilmekte, askeri çözüm yolları dışında tüm çözüm yollarını içeren güvenlik kavramı ise yumuşak güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarlara göre bu ayrımında savaş, istila, kitle imha silahları ile yöneltilecek tehditlere karşı katı güvenlik; daha çok aşırı yoksulluk, toplumlar arasındaki eşitsizlik, hastalık, etnik çatışmalar, yasadışı göç, uluslararası organize suçlar ve yolsuzluk gibi daha yumuşak suçlarda ise yumuşak güvenlik kavramı kullanılmaktadır. Özellikle soğuk savaşın bitimiyle birlikte bu iki kavram arasında ayrım yapmak zorlaşmış ve konu disiplinler arası çalışmaları gerekli kılacak bir hale gelmiştir. Yumuşak güvenlik ile katı güvenlik ayrımında karşılaşılan en önemli problem yumuşak tehditlerin çok kolay bir şekilde katı tehdit haline dönüşebilmesidir. Yasadışı göçten veya uyuşturucu kaçakçılığında para kazanarak terörizm gibi illegal eylemlerin finanse edilmesi yumuşak tehditten katı tehdiğe dönüşümüne verilecek en iyi örnektir. Günümüzde terörizm hem katı güvenlik hem de yumuşak güvenliğin kapsamı içerisinde yer almakta ve çözüm yolları aynı şekilde askeri, ekonomik ve sosyal tedbirleri gerektirmektedir.

Dedeoğlu (2003: 10)'na göre bireysel, ulusal ya da küresel hangi seviye tanımlanırsa tanımlansın veyahut kullanılsın güvenlik olgusundan bahsedebilmek için;

- a) varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımından bir (ya da birden fazla) içsel tehdidin,
- b) ve/veya dışsal bir (veya bir kaç) tehdidin,
- c) ve/veya bu türden tehdit algılamalarının ve tahminlerinin bulunması gerekmektedir.

Güvenlik kavramı kendi içerisinde genelde yazında birbiriyle karıştırılan alt unsurları barındırmaktadır. *Tehdit, şiddet, caydırıcılık, çatışma, savunma* ve özellikle *emniyet* güvenliği açıklarken kullanılan anahtar terimler arasında yer almaktadır. Özellikle kavram kargaşasını ortadan kaldırmak için kavramların bu bölümde kısaca açıklanması yerinde olacaktır.

Tehdit, etimolojik olarak acı verme, zarar verme veya cezalandırma amacıyla yapılan bir eylem, yaklaşan bir tehlike veya bir zararın göstergesi ya da muhtemel kaynağı şeklinde ifade edilmektedir (American Heritage Dictionary of the English Language, 2015). Tehdit kısa-orta-uzun vadeli, doğrudan-dolaylı, ülkesel-bölgesel-

küresel, düşük yoğunluklu-hayati gibi farklı şekillerde sınıflandırılabilir (Karabulut, 2011: 11). Tehdit genel olarak üç farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Birincisi eldeki değerleri yitirme riskidir. İkincisi başka bir aktör/aktörlerin elinde ya da etkisinde olan şeyleri ele geçirememesi ve/veya bir üçüncü aktöre kaptırma riski formunda ortaya çıkmaktadır. Son olarak hiçbir aktörün tek başına sebep olmadığı bir tek aktörden bağımsız olarak ortaya çıkan küresel risk durumudur. Dedeoğlu'na göre bireysel, toplumsal ya da ülke olarak tehdit tanımlaması yapabilmek için birbiri ile iç içe geçmiş bu üç tehdit türünün bileşkesinin alınması gerekmektedir (Dedeoğlu, 2003: 52).

Caydırıcılık, şüphe ve korku yoluyla caydırma eylemi veya hareketi ya da bir ülke ya da ülke grubunun diğer ülkelerin düşmanca hareketlerini önleme tedbirleri olarak tanımlanabilir (Dictionary of Military and Associated Terms, 2010). Oldukça yaygın bir kullanımda caydırıcılık, mevcut düşman sayılan aktörlerin harekete geçmeleri halinde katlanacakları muhtemel fayda/maliyet algılarını manipüle etme işlemidir. Olası muhtemel faydaları azaltarak veya muhtemel maliyetleri artırarak taraflardan birisinin harekete geçmesi önlenebilir. Başka bir ifadeyle hem fayda ve maliyet toplamalarının manipüle edilmesi hem de mevcut neslin korkutulması olarak caydırıcılık baskının başka bir türü olarak kabul edilebilir (Long, 2008: 23,24).

Tarihsel süreçte tehdit olgusunun özü değilse de içeriği zaman içerisinde değişim göstermiş ve anlam genişlemesi yaşanmıştır. Tehdit yaratan olası aktör sayısı artmış tehdit kavramı küresel bir hal almıştır. Günümüzde bu tehditlerin bertaraf edilmesi çoğu zaman bu tehditten daha büyük oranda bir caydırıcılığı gerekli kılmaktadır. Bu caydırıcılık şiddet kullanmayı gerektiren bir hal almıştır (Dedeoğlu, 2003: 48). Güvenliği ilgilendiren diğer alt kavramlar ise şiddet ve çatışmadır.

Şiddet (violence), Latince "vis" (güç) ve "latus" (taşımak) kelimelerinden oluşmakta, karşı tarafa fiziksel güç kullanma sonucu karşı tarafın rahatsız olması, kabaca tecavüze uğraması, hakarete maruz kalması, onurunun zedelenmesi, kutsiyetinin bozulması ya da ahlaki açıdan küçük düşürülmesi halleridir (Keane, 2004: 34). Dar anlamda yapılan bu tanımda şiddete maruz kalan taraf sadece insan olarak kabul edilmiştir. Şiddet toplumsal olarak en alt seviyede dayak, yaralama,

cinsel saldırı ve öldürme gibi bireyler tarafından uygulanabileceği gibi üst seviyede belli gruplar, örgütler ve devletler tarafından silahlı çatışma, terörizm, savaş, soykırım vb. şekillerde uygulanabilmektedir. Her iki düzeyde de yapılan araştırmaların çoğu tüm şiddet türlerinin yapısal olduğu yani toplumun her katmanında şiddetin var olduğu şiddetin bu toplumsal yapının bir ögesi olduğu sonucuna varılmıştır (Tuna, 2003: 30).

Çatışma, iki ya da daha fazla seçenek, prensip veya çıkar için yürütülen uzun süren ciddi anlaşmazlık ya da tartışma durumudur (Oxford Dictionaries, 2015). Ulus içinde organize edilmiş gruplar arasında ya da uluslararası sınırlı askeri ve politik hedeflere ulaşmak için yapılan silahlı mücadele veya çatışma olarak tanımlanan çatışmalarda genellikle düzenli güçlerin katılmalarına rağmen düzenli olmayan güçler de genellikle taraf olabilmektedir. Çatışmalar genellikle uzun süren ve belirli bir coğrafik bölgede meydana gelen, silahlı müdahaleyi gerektiren ve şiddetin birçok türünü barındıran bir durumdur (Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 2006: 112). Savaş ve barış arasında askeri ve politik bir durum olan çatışma bazı yönleriyle bu iki kavramdan ayrılmaktadır. Organize edilmiş politik bir şiddet içermesinden ötürü barıştan, politik metotlara güvenildiği için savaştan ayrılmaktadır. Çatışma aynı zamanda savaşın hükümetleri yıkma, belirli bir bölgeyi kontrol etme gibi birçok amaç ve özellikleri de taşımaktadır (O’Leary, 2006: 100).

Savunma (defence), eski Fransızcada “*defens*”, ve Latince “*defensum*” olarak yer alan bu kavram, birisini ya da bir şeyi saldırı, eleştiri, hastalık vb. şeylerden koruma anlamına gelmektedir (Oxford Dictionaries, 2005). Askeri olarak saldırıya karşı koyabilme ya da devleti, ulus ya da insanlardan oluşan askeri güçten koruma anlamına gelmektedir (O’Leary, 2006: 122).

Güvenlik ve savunma kavramları birbirleriyle iç içe geçmiş aralarında çok ince farkların olduğu iki kavramdır. Genel olarak güvenlik savunma ile elde edilmekle birlikte İsviçre örneğinde olduğu gibi savunma olmadan güvenliğin sağlanması da mümkündür. Savunmanın temelinde askeri güç olmakla birlikte objektif faktörlere dayanmaktadır. Örneğin politik ve ekonomik güç dengeleri ve

diplomasi gibi araçlar muhtemel çatışma durumunda tarafların elini güçlendiren savunma unsurlarıdır. Güvenlik ise barış kavramını özel çıkar ve ortak çıkarların birleşmesi üzerinde kurmaktadır. Çıkar çatışması, milli duyarlılık ve ideolojik faktörler bu bütünlüğü tehdit etmemelidir. Yani güvenlik kavramı güvenliği tehdit edecek veyahut bozacak unsurların olmaması ya da uzak olması durumudur (Karabulut, 2011: 37). Bu kapsamda savunma sadece askeri unsurlar ile açıklanırken, güvenlik ise askeri tehditleri de içine alan bunun yanında ekonomik, sosyal, çevresel, politik vb. tüm tehditleri içeren daha geniş alanı kapsamaktadır.

Emniyet (secure), Latince “*securus*”tan gelen özel durumlarda kişinin kendisini mutlu hissetme ve güvende hissetme durumudur. Bu kavram güvenlik ile genellikle karıştırılmaktadır (Oxford Dictionaries, 2015). Güvenlik daha önce ifade edildiği gibi “*sēcūritās*”dan gelen daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. Emniyet askeri olarak, güç kullanarak ya da kullanmadan operasyonel olarak pozisyona sahip olma ve bu durumun korunması durumunu ifade etmektedir (Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 2006: 480).

Buzan (1983) tehdit türlerine göre güvenliği sektörel bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Literatürde oldukça yoğun bir şekilde kullanılan bu ayrıma göre güvenlik askeri, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik olmak üzere alt başlıklara ayrılmaktadır:

Askeri güvenlik, ulusal güvenliğin en temel unsurlarından birisidir. Askeri faaliyetler sadece devletin temel koruma faaliyeti olmanın yanı sıra aynı zamanda sosyal ve bireysel tabakaların çıkarlarının tehdit etmektedir. Askeri tehditler genellikle bir bölgeyi ele geçirme, hükümet yapısının değiştirilmesi, politikanın manipüle edilmesi gibi politik amaçlar içermektedir (Buzan, 1983: 75-76).

Politik güvenlik, devlet yapıları, politik sistemleri ve ideolojileri ile ilgili tehditleri içermektedir. Politik güvenlik insan hakları ve siyasi hakların devletler tarafından dikkate alınması halinde sağlanmış olacak böylece insanlar politik baskılardan zarar görmeyecektir (Iqbal, 2011: 164).

Ekonomik güvenlik, verimli çalışarak temel gelir kaynağı sağlayan araçların güvenliğinin sağlanması başta olmak üzere doğal kaynaklar, finans ve piyasa gibi ekonomik unsurların güvenliğini sağlanmasını içermektedir (Iqubal, 2011: 164).

Toplumsal güvenlik, aile, topluluk, örgüt, dini veya etnik grupların korunmasıyla ilgili durum ve süreçleri içermektedir (Buzan, 1983: 115).

Çevresel güvenlik, insanoğlunun sürekli etkileşim halinde olduğu çevre, ülkeler arasındaki çevresel tehditler ve çevrenin korunmasını içermektedir (Human Development Report, 1994).

Human Development Report'da insan güvenliğine yönelecek tehdit çeşitlerine göre güvenlik sektörel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (Human Development Report, 2014: 24-25):

- a) Ekonomik Güvenlik
- b) Gıda Güvenliği
- c) Sağlık Güvenliği
- d) Çevresel Güvenlik
- e) Kişisel Güvenlik
- f) Toplum Güvenliği
- g) Politik Güvenlik

Krause (2007: 209-210) temel özellikleri kullanarak güvenliği farklı sorular yönelterek üçlü bir sınırlandırmaya tabi tutmuştur.

- a) Bölgesel/uluslararası güvenlik (Ülkeler birbirlerine karşı ne tür tehditler oluşturabilirler?)
- b) Devlet/rejim güvenliği (Devlet yapılarına ve rejime karşı kurumlar ne tür şiddet uygulayabilir?)
- c) Sosyal/bireysel (Şiddet araçlarını kontrol edenler ulusa ve topluma karşı ne tür şiddet uygulayabilir?)

Uluslararası ilişkiler açısından bir sınıflandırma yapılacak olur ise güvenlik denildiğinde (Dedeoğlu, 2003: 12);

- a) Uluslararası sistemin bütünü veya bütüne yakınının güvenliği,
 - b) Coğrafi ya da işlevsel alt sistemlerin, bölgelerin güvenliği,
 - c) Devletin güvenliği,
 - d) Toplumun güvenliği,
 - e) Toplumun alt grupların güvenliği ve
 - f) Bireylerin güvenliği,
- şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Güvenliğin ele alındığı analiz düzeyine göre özelden genele doğru Krause (2007) ve Dedeoğlu (2003)'nun yaptığı sınıflandırmalara ek olarak Baylis (2001: 254-255) bireysel, ulusal ve uluslararası ayrımı yaptıktan sonra özellikle uluslararası güvenlik anlayışındaki değişiklikleri de dikkate alarak sınıflandırmayı uluslararası güvenlik ve küresel güvenlik kavramları ile genişleterek bu çalışmada da tercih edilen aşağıdaki beşli sınıflandırmayı oluşturmuştur:

- a) Bireysel güvenlik
- b) Ulusal güvenlik
- c) Bölgesel güvenlik
- d) Uluslararası güvenlik
- e) Küresel güvenlik

Güvenlik ve barışın küresel kamusal mal olarak kabulü öncelikle bu malların kamusal mal olup olmadıklarıyla yakından ilgilidir. Kamusal malları tanımlarken karşılaşılan sorun temel olarak kamusal mal kavramının neyi ifade ettiğidir. Öncelikle malların (goods) neyi karşıladığı üzerinde uzlaşma sağlanmış değildir. Örneğin özgürlüğün mal olarak kabul edilip edilmeyeceği ya da ahlaksızlık için izin alınmasının benzer bir şekilde mal olarak kabul edilip edilmeyeceği gri alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer sorun bu malların önceliklerinin ne olduğudur (onur ve refah hangisi öncelikli?). Son olarak da barış ve güvenliği küresel kamusal mal olarak tanımlarken bu çalışmada da yoğun bir şekilde karşılaşılan malların genellikle yazında pozitif bir terim olarak tanımlanmak yerine çoğunlukla negatif olarak tanımlanması sorunudur.

Genellikle kamusal mal denilince kötülüklerin (bads) ya da belaların (evils) olmadığı durumlar anlaşılmaktadır. Örneğin sağlık, hastalıkların olmadığı; barış, savaşların olmadığı durumlar olarak karşılık bulmaktadır. Kamusal mallar buradan hareketle hem savaş, soykırım, hava kirliliği ya da küresel ısınma gibi kamusal kötülüklerin (public evils) olmadığı hem de genel olarak HIV/AIDS gibi bireysel kötülüklerin (individual) olmadığı durum olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu tanımların ortak noktası elbette aktörlerin bireysel çabaları ile bu kötülüklerden kurtulmalarının mümkün olmaması yani kolektif bir eyleme ihtiyaç duyulmasıdır (Møller, 2004: 1-2). Barış ve güvenliği küresel kamusal mal olarak tanımlarken bu çalışmada hem negatif yani çatışma ve savaşın olmadığı durum olarak, hem de hâkim durum olarak barış ve güvenlik durumu olan pozitif tanımlamaya yer verilmiştir.

Güvenlik ve barış bir kere tesis edildiğinde oluşacak fayda herkesi ilgilendirmekte, dışlama ve rekabet söz konusu olmamaktadır. Devlet tarafından sunulan savunma, polis koruması, kanun ve düzen herkese yönelik ya da pratikte tüm ulusun yararlandığı mallardır. Devletin askeri hizmetler, polis ve adalet hizmeti sunmayı reddetmesi halinde bu malların maliyetinin kim tarafından gönüllü olarak karşılanacağı belirsizdir. Paradoksal olarak devletin savunma güçleri, polis güçleri ve adalet sistemini sunması, en azından özgürlüklerin bir kısmından fedakârlıkta bulunmadan ya da vergilerini artırarak bireysel harcamalarda zorunlu olarak azalmaya gidilmeden mümkün olmayacaktır (Olson, 2002: 14,95).

Öncesinde idealizm olarak bilinen liberalizm yaklaşımına göre barış ve güvenlik mallarının üretimi herkese fayda sağlayacaktır. Karar vericiler bu malların ihtiyacı ve üretilmesi konusunda ikna olacak ve bu mallar çoğunlukla otomatik olarak üretilecektir. Burada liberaller kararların demokratik bir şekilde alınması halinde bu kararların kamusal malların üretimini maksimize ederek toplumun gerçek çıkarlarını yansıtacaklarını öngörmektedir (Møller, 2004: 2). Barış ve güvenlik malları perspektifinden bakıldığında Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bu yaklaşım Milletler Cemiyeti temel söylemi haline gelmiştir. Milletler Cemiyeti bu kapsamda potansiyel saldırgan ülkelere karşı kolektif güvenliği inşa etme misyonunu üstlenmiştir. Cemiyetin faşizmin yükselişini önleyememesiyle ve ikinci dünya savaşının sonuçlanması ile birlikte realist düşünce yükselmeye başlamıştır.

Genelde kötümser olan Realistler ortak çıkarların maksimize olması konusundan liberallerin aksine oldukça kötümserdir. Realistlere göre birisinin faydasını maksimize eden rasyonel olarak kabul edilen bir durum, genellikle ikilem olarak kabul edilen ve dahası paradoksal bir durumdur. Bu durum Rousseau tarafından “*geyik avı (stag hunt)*”, Kenneth Waltz tarafından “*küçük kararlar trajedisi (tyranny of small decisions)*” ve daha klasik olarak “*ortak alanlar trajedisi (tragedy of the commons)*” olarak tanımlanmaktadır. Sıfır toplamlı oyunu ifade eden bu görüşte herkesin özel mal talep etmesi halinde aşırı otlama ve savaş gibi kamusal kötülüklerin ortaya çıkacağı öngörülmektedir (Møller, 2004: 2-3). Realist görüş idealist görüşün güvenlik anlayışını reddederek barışın korunması ve uluslararası toplulukların güvenliği için süper güç rekabet modellerini üretmiştir. Soğuk savaşın bitişi ve güç dengesinin sona ermesi ile dengesiz güçler ortaya çıkmış ve realist görüş neorealist görüşe evrilmiştir.

Zaman içerisinde bu iki zıt görüş dönüşüme uğrayarak neoliberalizm ve neorealizm haline almıştır. İki görüş arasındaki temel tartışma daha çok birlikteliklerin, kamusal mal üretiminin mutlak ve göreceli amaçları etrafında şekillenmiştir. Neoliberalizm işbirliği için itici güç olarak mutlak kazançların üzerinde durmuş, neorealistler ise karşılıklı amaçların inkâr edilerek risklerin alınması açısından konulara yaklaşmıştır. Bu iki birbiriyle çatışan tez ve antitez yaklaşımlarından hareketle zaman içerisinde sentez yaklaşım olarak çoğunlukla devletlerarasındaki ilişkilerde temel olarak ortak amaçların ve çıkar çatışmalarının tek bir potada eritilmesi gerektiğini savunan “düşmanlar arasında işbirliği (cooperation among adversaries)”, 1980’li yıllarda güvenlik ikileminden (security dilemma) kaçınmak için geliştirilmiş “*ortak güvenlik (common security)*” anlayışları geliştirilmiştir (Møller, 2004: 3-4).

Møller (2004)’a göre birbiri ile genelde ikâme edilen barış ve istikrar farklı anlamlar taşımaktadır. Savaşın olmadığı durumlarda istikrarsızlıklarla karşılaşılabilir. Hatta barışın istikrarsızlıklar üzerinden inşa edildiği söylenebilir. Soğuk savaş döneminde BM ve NATO’nun resmi politikası bu olmuştur. Bu dönemde güç dengelerindeki bilinmezlik barışın güvencesi olduğu düşünülebilir. Aksi görüş olarak bu dönemde Sovyetler Birliği’nin nükleer gücünün

tam olarak bilinmemesi diğer ülkelerin saldırgan davranışlarına sebep olarak nükleer savaş riskini artırmıştır.

1. Güvenlik İkilemi

Güvenlik ikilemi (security dilemma) uluslararası ilişkiler teorilerinin merkezinde yer almasına karşın ampirik olarak üzerinde çok fazla çalışmanın olmadığı bir kavramdır. Güvenlik ikilemi daha çok anarşik sistemlerde bireysel güvenlik araştırmalarının ilgi odağında yer almıştır. Teori özetle bir ülkenin diğer ülkelerin saldırılarını hiçbir zaman arzu etmediğini, diğer ülkelerin barışçıl oldukları veyahut barışçıl düşüncelerinin devam etmeyeceği gibi düşünceler sonucunda ülkelerin savunma için güçlerini sürekli artıracaklarını ileri sürmektedir. Bu noktadan hareketle ülkelerin diğer ülkelerin mevcut savunma güçlerini bilememesi ülkeleri daha fazla savunma yönünde motive edecektir. Sonuç olarak bir ülkenin savunma güçlerindeki artış diğer ülkelerin buna ayak uydurmasına yol açacak ve bu durum zaman içerisinde ülkelerin kendilerini daha fazla güvensiz bir ortamda hissedecekleri fasih bir daireye girmelerine neden olacaktır (Snyder, 1984: 461).

Herz (1950: 157-158) “Idealist Internationalism and the Security Dilemma” isimli çalışmasında kendilerini güvende hissetmek için silahlanan devletlerin diğer devletlerin güvensizlik seviyelerini artırarak bu ülkelerin de silahlanmasına neden olması olarak tanımlanan güvenlik ikilemine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Herz’in bu alandaki en önemli katkısı güvenlik ikilemini uluslararası sistemin anarşik yapısı ile açıklamaya çalışmasıdır. Herz’e göre her nerede bir anarşik toplum oluşursa oluşsun mutlaka orada insanların, grupların veyahut liderlerin güvenlik ikilemine rastlamak olası bir durumdur.

Herz’in ifadesiyle takımyıldızları gibi birlikte yaşayan gruplar ve bireyler kendilerine karşı diğer gruplar tarafından yönelecek saldırı, baskı, nüfus altına alma ya da yok edilme tehditlerinden ötürü genellikle endişe duyar ya da duymalıdır. Bu tür saldırılardan korunmak için harcanan çabalar sonuçta tüm tarafların diğerlerine göre her zaman daha fazla güç elde etmelerine neden olmaktadır. Bu durum sırasıyla diğer ülkelerin kendilerini daha az güvende hissetmelerine ve yine bununla bağlantılı olarak kendilerini en kötüsüne hazırlamaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Soğuk

savaş dönemi realist görüşün hâkim olduğu Herz'e göre bu tür bir kısır çekişmenin olduğu dünyada hiçbir ülkenin kendini gerçekten güvende hissetmediği fasih güvenlik ve güç dairesi kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır (Herz, 1950: 158).

Butterfield (1951: 18-22) "History and Human Relations" isimli çalışmasında dönemin Sovyetler Birliği ve batı dünyası üzerinde yaptığı açıklamalarda ülkelerin savaşma nedenlerini ülkelerin fikir seviyesinde savaş yerine tercihlerini eylemde savaşma şeklinde kullanmalarıyla açıklamıştır. Yazara göre her iki tarafta karar vericiler ne kadar erdemli olsalar da taraflar kendi açılarından her zaman kendilerini haklı hissedecek ve savaş korkusu her zaman hâkim olacaktır.

Bireysel seviyede de diğerlerinin zarar vereceği korkusu insanoğlunda her zaman var olan bir olgudur. Butterfield'in "*hobbesvari korku*" olarak tanımladığı bu durum kişileri ve ülkeleri bu durumdan korunmak için genellikle önlem almaya itmektedir. Buradaki sorun her iki tarafında kendilerini korumak için giriştikleri bu iyi niyetli eylemlerin iki taraf için de kendilerine zarar verecek tehditler olarak algılanmasıdır (Butterfield, 1951: 22).

Herz ile aynı dönemlerde alana kavramı geliştiren Butterfield (1951: 50)'ın alana katkısı "azaltılamaz ikilem (irreducible dilemma)²⁴" olarak kavramın psikolojik dinamiklerini açıklama noktasında olmuştur. Butterfield'in özgünlüğü barışçıl/savunucu hükümetlerin neden diğer hükümetlerin güvensizliklerini artırıcı yönde provoke ettiğini açıklamaya çalışmasıdır. Azaltılamaz ikilemden kurtulma şayet başarıya ulaşacak olur ise hükümetlere diğer hükümetlerin stratejik olarak düşmanca yollara başvurma davranışlarının bir korkunun ürünü olduğunu, aslında bu hükümetlerin saldırgan ve yağmacı bir müdahaleye niyetlerinin olmadığını gösterecektir (Wheeler, 2008: 196).

Butterfield yukarıdaki açıklamalarından hareketle "*kilitlenme sendromu*²⁵" ile güvenlik ikilemini açıklamak mümkündür. Burada ülkeler çevreledikleri bu kuşku

²⁴ Butterfield eserinde hiçbir zaman güvenlik ikilemini kullanmamıştır. Bunun yerine "*azaltılamaz ikilemi*"ni kullanmayı tercih etmiştir.

²⁵ Kilitlenme Sendromu (lock-in syndrome): Uyanıklıktan sorumlu anatomik yapılar ve duyu yolları sağlam olduğundan hasta uyanıktır ve duyuşsal uyarınları da algılar. Fakat hasta konuşmaz, yutması bozuktur. Ancak bazı göz hareketleriyle söylenenleri anladığını ifade eder.

duvarlarıyla aslında yanlış olduğunu bilmelerine rağmen savunma harcamalarını artırmaktan başka bir şey düşünmemektedir.

Herz ve Burrefield güvenlik ikileminin yatışması ya da ortadan kalkması olasılığı hakkında aynı fikirde olmamalarına rağmen ikilemin ortaya çıkışının temel nedenleri hakkında benzer varsayımlarda buldukları görülmektedir. Her iki yazara göre de güvenlik ikileminin merkezinde hükümetleri motive eden ve diğer ülkeleri karşı harekete geçiren “kaçınılmaz belirsizlik” vardır. Herz’e göre diğerlerinin müdahalesi konusundaki belirsizlik ve endişe, “insanları öldür ya da yok ol, ya önce sen saldır ya da yok olma riskini al” şeklindeki ikilemlerden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak realist bakış açısıyla güvenlik ikilemi ele alınacak olur ise statükonun devamı daha saldırgan güç mücadelesindeki başarıya bağlı olacaktır (Wheeler, 2008:494).

Jervis (1978: 169-170)’e göre güvenlik ikilemi kısaca güvenliklerini sağlamaya çalışan ülkelerin kullandıkları araçların diğer ülkelerin güvenlik seviyelerini azaltması şeklinde tanımlanabilir. Jervis’e göre yerel seviyede bir kişinin güvenliğini ve haklarını diğer kişilerin haklarını ve güvenliklerini azaltmadan sağlamanın birçok yolu vardır. Kişinin güvenli bir çevreye taşınması, pencerelerine demir koruma yaptırması, karanlık sokaklardan uzak durması ya da şüpheli görünen kişilerden uzak durması seçenekler arasında yer almaktadır. Tabii ki bu önlemlerin alınması kesin ve ucuz yollar olmamakla birlikte kişinin güvenliğini hiçbir zaman garanti etmeyecektir. Bir kişinin bu önlemleri alması elbette diğer bireylerin de tehlike seviyesinin artmasına neden olmayacaktır. Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında ise bir ülkenin güvenlik seviyesini artırması genellikle diğer ülkelerin güvensizlik seviyelerini artırarak bu ülkeyi bir şekilde tehdit edecektir.

Jervis’e göre güvenlik ikilemini tam olarak anlayamayan devlet adamları yapılan harcamaların sadece ordu kurarken yapılanlardan ibaret olduğunu zannetmektedir. Bu inanış olumsuz olarak askeri harcamalar üzerindeki kısıtlayıcı etkiyi ortadan kaldıracaktır. Aynı zamanda bu düşünce ülkelerin güvenlik

Yani, gerçek bir komada olmayan yaygın felç durumunun yarattığı bir durumdur (Bauger, Gerstenbrand ve Rulml, 1979).

gereksinimlerinin artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak devlet adamları kendi güvenliklerini artırmanın aslında diğer ülkelerin güvensizlik seviyelerini artırdığının farkına varamamaktadırlar (Jervis, 1978: 182).

Buzan (1983: 158-163) kavramı “*güç-güvenlik ikilemi (power-security dilemma)*” olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Buzan’ın “*savunma ikilemi (defense dilemma)*” olarak kullanmayı tercih ettiği güvenlik ikileminin ülkeler arasındaki ilişkilerin dinamiklerinden kaynaklanmasına rağmen güvenlik ikileminin oluşumuna bu ülkeler tarafından geliştirilen ve yayılan askeri araçların hareketliliği ve doğası katkı sağlamaktadır. Askeri araçların geliştirilmesi büyük ölçüde ülkeler arasında dostluk ve düşmanlık modellerinin ayrışmasını da beraberinde getirmektedir. Devletlerarasındaki ilişkilerde yaşanacak muhtemel sorunlar askeri gelişmeleri tetiklemektedir. Bu durumu Buzan güç-güvenlik ikilimi olarak tanımlamıştır.

Buzan’a göre savunma ikilemi farklı formlarda ortaya çıkabilmektedir. İlimli bir bakış açısıyla savunma önlemleri güvenlik için uygun değildir ya da gereksizdir. Bu bakış açısında ülkeler büyük ölçüde ekonomik ve politik olarak uluslararası ekonomik sistemi kontrol altında tutmaktadır. Bu ülkelerin temel çıkarlarının birçoğu askeri güç tarafından korunmaktadır. Örneğin Avrupalı devletler askeri araçları ne faydalarını artırmak için ne de Japonya gibi stratejik bölgeleri korumak için kullanılabilirler. Savunma ikilemi, savunma adı altında yapılan askeri hazırlıkların güvenlik seviyesiyle çeliştiği durumlarda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hazırlıklar iyi niyetli bile olsa ülkeler için ciddi tehdit olarak algılanmaktadır. Ülkenin ihtiyacının ve kapasitesinin ötesindeki askeri seferberlik gibi tehditler ekonomik hasar ya da sosyal ve politik bozulmalara neden olacaktır (Buzan, 1983: 158-159).

Güvenlik ikilemi kavramındaki evrimi üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem Butterfield ve Herz’in görüşlerinin etkisi altında gelişen, kavramın ilk defa ortaya çıktığı soğuk savaş yıllarını içine alan realist akımın hâkim olduğu tarihsel aralıktır. İkinci dönem ise soğuk savaş sonrası özellikle küreselleşmenin de etkisiyle kavramın büyük ölçüde değişikliğe uğradığı ve zenginleştiği dönemdir. Üçüncü dönem ise kavramın kökten değiştiği ve yeni fikirle beslendiği günümüze

kadar uzanan dönemdir (Bilgiç, 2011: 124). Kavramın bu üçüncü dönemde boyut değiştirmesi ve zenginleşmesinde en önemli etken daha önce sadece devletin güvenliğini içine alan güvenlik kavramının küreselleşmenin de etkisiyle sektörel güvenlik sınıflandırmada yer alan ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevresel güvenlik gibi alt tasniflerin öneminin artmasıdır.

Posen (2007: 339-340) ise güvenlik ikilemini ülkelerin göreceli güçleri ile açıklamıştır. Posen'e göre göreceli güçlerin ölçülmesi zor ve genellikle subjektif yargılar içermektedir. Mesela bir ülke için yeterli olan savunma komşu ülke için genellikle saldırganca algılanabilir. Çünkü komşular her zaman özerk ve güvende kalmak isterler. Bu ülkeler kendi mevcut durumlarını daha güçlü hale getirmek için mutlaka bir karşı hakarete başvururlar. Ülkeler genişlemeye gerçekte niyetleri olmasa bile bu reaksiyona neden olurlar. Posen'e göre ülkeler arasındaki bu güvenlik yarışını azaltmak için ülkeler arasında işbirliği geliştirmek oldukça zordur.

Posen'a göre güvenlik ikilemi özellikle iki farkı durumda ortaya çıkmaktadır. İlk olarak saldırgan ve savunmacı askeri güçlerin aşağı yukarı aynı güçte olması halinde ülkeler savunma niyetlerini (olumlu ya da olumsuz) tam olarak belli etmeyecektir. Bu durumda ülkeler iyi niyetli bile olsa savunma amaçlı yapılan tüm harcamaları kendilerine karşı bir tehdit olarak algılayacaktır. İkinci durum ise saldırının savunmaya göre daha etkili olduğu dönemlerdir. Şayet saldırgan hareketler, savunmaya göre daha etkili ise ülkeler hayatta kalmak için saldırıyı seçecektir. Bu durum, saldırının üstünlüğü algısı savaş ihtimali ortaya çıktığında ilk vuruşu yapmak dürtüsünü artıracığından politik kriz olması halinde önleyici savaş kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak ülkenin askeri avantajlara sahip olması halinde, saldırı avantajı önleyici savaşa²⁶ neden olabilecektir (Posen, 2007: 339).

Booth ve Wheeler (2008: 4-5), Herz ve Butterfield'in güvenlik ikilemi hakkındaki yaklaşım ve tanımlarına özellikle küreselleşmenin de etkisiyle yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Yazarlara göre güvenlik ikilemi ülkeler ve diğer aktörler arasındaki ilişkilerde yaşanan iki aşamalı bir durum olarak algılanmalıdır. Birinci ve

²⁶Önleyici savaş: Askeri çatışmanın, pek yakın olmamakla beraber, kaçınılmaz olduğuna ve geciktirilmesinin daha büyük tehlikelere yol açabileceğine inanılarak başlatılmış bir harptir (Reiter, 1995).

temel aşama diğerleri hakkındaki motivasyon, niyet ve kapasiteleri hakkındaki “*yorum ikilemi*”dir. Birinci aşamadan türetilmiş ikinci seviye ise karşılık vermedeki muhtemel en akılcı yol ya da yollarla daha fazla ilgili olan “*karşılık ikilemi*” aşamasıdır.

Yorum ikilemi aşaması karar vericilerin güvenlik sorunlarında askeri politikalar ve diğer politik seçenekler gibi iki önemli ve genellikle arzu edilmeyen alternatiflerle karşılaştıkları kötü bir durumdur. Yorum ikilemi diğer ülkelerin güdeleri, niyetleri ve kapasiteleri ile ilgili çözülemeyen belirsizlik (unresolvable uncertainty) şartlarının oluşumunda karar verme ihtiyacının bir sonucudur. Yorum ikileminde ülkelerin diğer aktörün niyetinin nasıl yorumlayacağı (saldırgan ya da değil) önem taşımaktadır. Bu yorumlar netleştğinde ikinci aşamaya yani karşılık ikilemine geçilir. Karar vericiler artık bu aşamada nasıl tepki göstereceklerine (sözlü mü yoksa fiille mi?) karar verecektir. Karşılık ikilemi şayet karşı taraftaki aktörlerin niyet ve güdeleri yanlış anlaşılmışsa (saldırgan) ve karar vericiler askeri çatışmacı yollarla karşılık vermişlerse aslında her iki tarafında niyeti olmamasına rağmen karşılıklı düşmanlık seviyeleri tehlike arz eden bir seviyeye ulaşmış olacaktır. Tam tersi durumda yani karşı tarafın gerçekte saldırganca tavrı iyimser algılanacak olur ise bu defa da karşı tarafın dostane olmayan düşmanca baskılarına maruz kalma sonucunu ortaya çıkaracaktır (Booth ve Wheeler, 2008: 4).

Herz, Butterfield ve daha sonra Jervis’in realist bakış açısıyla yaptıkların açıklamalar genellikle egemen devletlerarasında tarih sahnesinde her zaman kaçınılmaz bir çatışmanın olduğu yönündedir. Realist teoriye göre çatışmalar anarşinin sürekliliği ve insan doğasından kaynaklanan bir durumdur. Sözü edilen realist akımın aksine liberal teorisyenler güvenlik ikilemi sorununun üstesinden gelenebileceğini hatta büyük ölçüde ortadan kaldırılabileceğini düşünmektedir. Bu bakış açısında güvenlik ikileminin temel nedeni olan anarşik toplumlar uluslararası toplum devletleri yaratılarak dönüştürüldüğü takdirde güvenlik ikilemi sorunu etkisini kaybedecektir. Realistlerin buna itirazı ise ülkelerin kurtuluşları için birincil amacının sadece özerkliklerini korumalarıdır (Sørensen, 2007: 359-360).

Realistlerin ileri sürdüğü gibi ülkelerin birincil amacı olan özerkliğin yanında ülkeler temel sosyal değerler olan özgürlük, kanun ve düzen, adalet ve refah gibi değerleri de korumaya çalışır. Bu değerlerin korunabilmesi için ülkeler genellikle yüksek seviyede aralarında ekonomik, politik ve sosyal işbirliği yapmaktadırlar. Modern liberal devletler hem toprak bütünlüğü hem de yerel politikadaki özerkliklerinde ısrarcı olmamakta birlikte yoğun bir entegrasyona başvurmaktadır. Geline nokta ülkelerin artık birincil amacı özerklik olmamaktadır. Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi uluslararası otoritenin geliştirilmesi ve sınır ülkelerinin serbest hareketi, ülkelerin resmi olarak bağımsız aynı zamanda birbirleri ile büyük ölçüde entegre oldukları yeni bir yapıyı karşımıza çıkarmıştır (Sørensen, 2007: 359-360). Ek 9'da AB üyesi ülkeler üzerinde yapılan panel veri analizleri ekonomik entegrasyonların ülkelerin savunma harcamaları üzerinde doğrudan bir azaltıcı etkisi olmadığını fakat dışa açıklık seviyesindeki artışın bireysel olarak ülkelerin savunma harcamalarını azaltarak dolaylı yoldan güvenlik ikilemini azalttıklarını ortaya koymuştur.

Güvenlik ikilemi kavramının yeniden farkı bakış açıları ile düşünülmesi ve geliştirilmesi, güvenlik politikalarının etkileri noktasında farkındalık yaratmanın yanı sıra küresel güvenliğe nasıl ulaşılabileceği konusunda yeni fikirlerin üretilmesinde de katkı sağlayacaktır (Bilgiç, 2011: 124). Bu çalışma açısından güvenlik ikileminin önemi ülkelerin kendilerini güvende hissetmedikleri durumlarda savunma harcamalarının istemsiz olarak artırmaları sonucu oluşacak etkinin komşu ülkelerin güvenlik algısını olumsuz yönde artırarak domino etkisiyle önce bölgeye sonrasında ise dünyaya yayılacağına ampirik olarak ispatı noktasında olacaktır.

Küresel kamusal mal olarak kabul edilen barış ve güvenliğin sunulmasında girdi olarak kullanılan barışın sağlanması (peacebuilding)-ölümcül çatışmaların önlenmesi- ve ülkelerin kendi savunma sistemleri de tamamlayıcı faaliyet olarak küresel kamusal mal olarak yazında kabul edilmektedir. İki ayrı tamamlayıcı faaliyette de maliyet ve fayda taşmaları komşu ülkeler başta olmak üzere bölgeyi ve küreselleşme olgusunun da etkisiyle tüm dünyayı etkileyecektir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için devam eden bölümde kısaca barışın sağlanması ve ülkelerin savunma sistemleri kısaca ele alınacaktır.

2. Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Ölümcül Çatışmaların Önlenmesi

Küresel kamusal mal olarak yazında kabul edilen bulaşıcı hastalıklar için aşı geliştirilmesi, bu aşuların araştırılmasında bilimsel araştırma kuruluşlarının birlikte hareket etmesi örneklerinde olduğu gibi ölümcül çatışmaların önlenmesinin nasıl ve ne şekilde küresel kamusal mal olarak kabul edilebileceği tezde ampirik olarak test edilmeye çalışılan hipotezler arasında yer almaktadır. Bu bölümde öncelikle bu hipotezin testinde öncül olarak kullanılacak küresel kamusal mallar olan barış ve güvenliğin sağlanmasında girdi olarak kullanılan barış ve güvenliğin sağlanmasında ölümcül çatışmaların önlenmesi süreç temelli olarak açıklanarak küresel kamusal mallar yazını içerisindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

Literatürde toplumlara çatışmaya ve savaşa eğilimli hale getiren birçok faktör ve durum söz konusudur. Oldukça kabarık olan bu listeye göre; zayıf ve yozlaşmış devlet; gayrimeşru ve baskıcı rejimler; etnik ve diğer sosyal gruplar üzerindeki ayrımcı baskı; inanç sistemlerinin kötü yönetilmesi; kültürel ve etnik farklılıklar; düşmanlığı körükleyen ve bölücü mesajlar veren politik olarak aktif dini gruplar; Soğuk Savaş ve sömürülerin politik ve ekonomik mirasları; hızlı gerçekleşen ekonomik ve politik değişimler; büyük ölçüde cehalet, hastalık ve yetersizlik; ekilebilir arazi ve su havzalarının yetersizliği; silah ve mühimmat miktarındaki aşırılık; sürüncemede kalan sorunların politik istismarı vb. çatışma ve savaş nedenleri arasında yer almaktadır (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997: xviii).

Birçokları çatışmaların kolektif olarak ya da kamusal olarak önlenmesinin önemli olduğunu düşünmemesine rağmen savaşı önleme, yavaşlatma ya da durdurmanın başarıya ulaşması halinde oluşacak pozitif dışsallıklardan sadece çatışan taraflar değil geniş bir insan kitlesi ve devletler yararlanacaktır (Hamburg ve Holl, 1999: 366). Bu bakış açısıyla ölümcül çatışmaların önlenmesi tüketimde rekabetin olmadığı, fayda ve maliyet açısından dışlamanın mümkün olmadığı saf kamusal mal olarak kabul edilmektedir.

Teknolojik ilerlemenin ve ekonomik entegrasyonların gücü çatışma alanında kritik bir öneme sahiptir. Özellikle bilgi ve iletişim alanlarında küresel teknolojik

gelişmelerden fazlasıyla etkilenen ekonomik ve sosyal değişimler hız kazanmaya başlamıştır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi beraberinde daha ucuz oldukları için yüksek tahrip gücüne sahip silahlı araçların kullanılma ihtimali sonucunda, çatışmaların önlenmemesi/önlenememesi eskiye nazaran daha hızlı ve yıkıcı tahribatlara neden olacaktır. Bu realite sorumlu liderlerin ve toplumların tartışmaları şiddete dönüşmeden her seviyede sosyal etkileşimlerini artırmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Çatışmalar, dışsallıklar olarak ifade ettiğimiz topluluklar üzerinde maliyet unsuru oluşturan ve bu maliyetlerden kurtulmanın yılları alması ve maliyet paylaşımı gibi diğer faktörlerle birlikte düşünülmesi gereken bir konudur (Hamburg ve Holl, 1999: 366).

Ölümcül çatışmaları önleme yaklaşımında, kamusal mal olarak düşünülen güvenlik, mutluluk ve adalet gibi birbirleri ile bağlantılı kavramlar dikkate alınmalıdır. Hamburg ve Holl (1999: 366)'a göre çatışmaların önlenmesinde bu faktörlerin bileşimi ve etkileşimi yani sadece insanların daha varlıklı olmalarının yanında şiddete başvurma ihtiyaçlarının önüne geçme birlikte düşünülmelidir. Hamburg ve Holl ölümcül çatışmaları önleme ile barış kavramlarını birbiri ile eşitlemenin basit bir yaklaşım olacağını ileri sürmüştür. İnsanoğlu bireylerin güvenlik, mutluluk ya da adaletten mahrum kaldığı baskıcı rejimler altında barış örneklerine şahit olmuştur. Bu tür rejimler çatışmanın nedenlerini ortadan kaldırmak yerine baskı yaparak çatışmayı ortadan kaldırma yoluna gitmektedir. Bu ve benzeri örneklerde sunulan sade barış (just peace) kamusal mal olarak düşünülemez. Kamusal ve özellikle küresel kamusal mal olabilmesi için kamu sağlığı kurallarında olduğu gibi önleme kültürünün yerleşmesi gerekmektedir.

Küresel kamusal mal olarak barış ve güvenliğin sınırlarının belirlenmesinde özellikle barış ve güvenlik süreçlerinde uygulanacak strateji ve hareketler barış ve güvenliği garanti alan bir sürece dayanmalıdır. Bu süreç çatışma döngüsü ile yakından ilişkilidir. Çatışma döngüsü ya da süreci Lund (1996) tarafından beş aşamada sistematize edilmiştir. Bu aşamalar Şekil 10'da görüldüğü gibi “*cılız*”, “*kriz başlangıcı*”, “*açık çatışma*”, “*çatışmanın yatışması*” ve “*uzlaşma ve yeniden yapılanma*” şeklinde seviyelendirilmiştir.

Çatışmanın bu beş aşaması geniş ölçüde kabul görmüş yine beş farklı müdahale yöntemini de beraberinde getirmiştir. Şekil 10'da görüldüğü gibi bu aşamalar, “*çatışma öncesi müdahale geliştirme ya da yapısal önleme görevleri*”, “*operasyonel önleme aktiviteleri*”, “*insani faaliyetler*”, “*barışın sağlanması (peacemaking) ve korunması (peacekeeping)*”, “*barışın inşası (peacebuilding) ve çatışma sonrası yeniden inşa*” olarak çatışmanın seviyesine göre sıralanmıştır.

Şiddetli çatışmanın döngüsünün evreleri Sagasti ve Bezanson tarafından aşağıdaki şekilde açıklanmıştır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 114):

Yapısal Önleme: Daha çok işbirliğinin geliştirilmesi üzerine inşa edilen yapısal önleme istikrarlı ve yaşanabilir temsili demokrasilerle yönetilen, kanun ve düzenlerin tesis edildiği, sivil toplum örgütlerinin güçlendiği, kendi güvenliğini sağlayan ülkelerin inşası anlamına gelmektedir. Yapısal önleme erken aşamalarda barış için fırsatların tanımlanması ve desteklenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Ekonomik ve sosyal yapıdaki iyileşmeleri içeren bu aşama gelecekteki çatışma olasılıklarını önceden ortadan kaldırarak ya da azaltarak gelecek nesillere fayda sağlayarak küresel barış ve güvenliğin tesisinde tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal kabul edilecektir.

Operasyonel Önleme: Ölümcül çatışmaların önlenmesinde operasyonel önleme risk unsurlarını en aza indirmeyi ve çatışmanın tırmanarak savaşa dönüşmesini engellemeyi içeren bir süreçtir. Operasyonel önleme aktivitelerinin krizin başlangıç aşamasında kullanılması daha etkilidir. Bu erken müdahalelerin politik, ekonomik ve gerekli hallerde askeri önlemlerle desteklenmesi potansiyel şiddet döngüsünün kırılmasını sağlayacaktır. Bu kapsamdaki tüm müdahaleler “*erken uyarı*”, “*araştırma misyonu*”, “*önleyici diplomasi ve yayılma*”, “*önleyici silahsızlanma*” ve “*erken insani faaliyetleri*” içermektedir. Operasyonel önleme faaliyetlerinin yüksek seviyede sınır aşan dışsallık yaratma potansiyeli ve yaratılan faydada dışlama ve rekabetin olmaması bu faaliyetlerin küresel kamusal mal olarak barışın üretiminde tamamlayıcı faaliyet olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Barışın sağlanması (peacemaking) ve korunması (peacekeeping): Barışın sağlanması BM tarafından şekillendirilmiş barışçıl çatışma önleme anlaşmaları ve

diğer uluslararası anlaşmaları içeren oldukça uzun teknik yöntemlerden oluşmaktadır. Örnek olarak arabuluculuk ve müzakere, Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru, yaptırımlar, askeri güç kullanımı ve barışı zorlama operasyonları verilebilir. Barışın korunması aşamasına ise BM askeri birliklerinin resmi silah bırakmanın ardından savaşı taraflar arasında ve tarafların rızasıyla konuşlandırılması örnek olarak verilmektedir.

İnsani yardım: Bu evrede çatışma alanındaki insanların acil ve temel ihtiyaçların giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu aktiviteler mağdur olan tüm tarafların ve ülkelerin ihtiyaç duyduğu acil ihtiyaç paketlerinden oluşmaktadır. Örnek olarak hayati öneme sahip ihtiyaçlar, askeri barınma, polis ve güvenlik güçlerinin oluşturulması, defin işlemlerinin desteklenmesi, mülkiyet hakları sisteminin kurulması ve hakların tazmin edilmesi, oluşacak büyük çaptaki travmalar için adalet ve hapishane sistemleri, yerel kredi destekleri, gıda yardımları, içme suyu ve temizlik, temel sağlık, mayın temizleme, yiyecek ve eşyaların dağıtımını için lojistik destek programlar verilebilir.

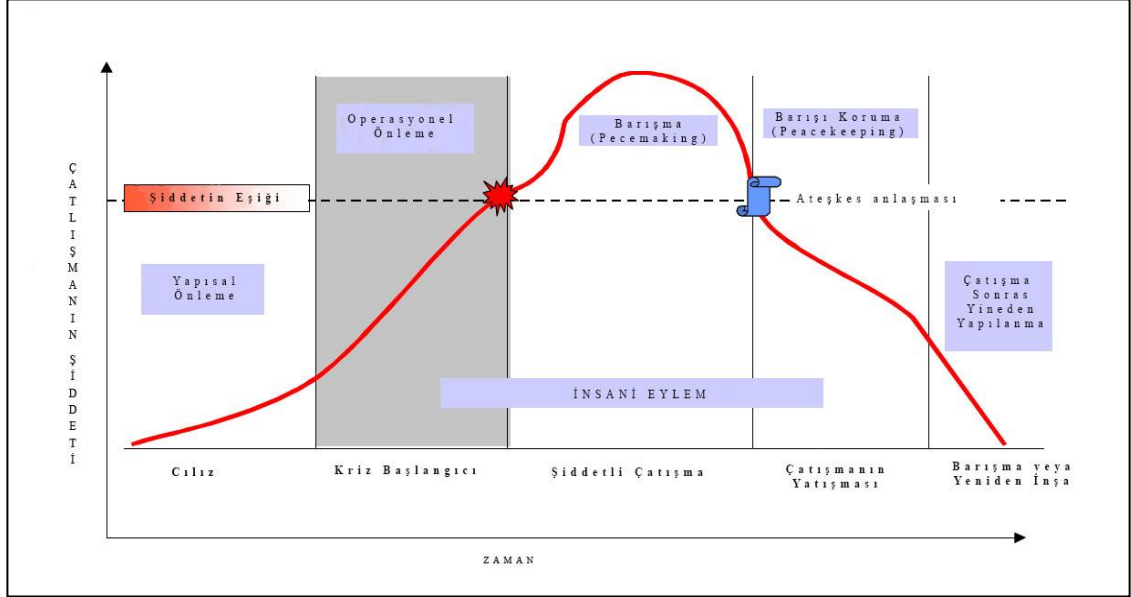
Barışın inşası ve çatışma sonrası yeniden yapılanma: Genel olarak ülkelerin çatışmadan barışa dönüşümlerinde yardımcı olan program ve süreçler olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada birinci amaç yeniden inşa sürecinde çatışma boyunca zarar görmüş toplumların rehabilite edilmesidir. Yeniden inşa programları tahrip olmuş fiziksel altyapıların onarımı ve ekonomik istikrar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Büyük yatırımcılar çatışma safhasında yatırımlarını büyük ölçüde azaltacaktır. Bu aşamada ekonomik güvensizlik ortamının tekrar rehabilite edilmesi önem arz edecektir.

Şekil 10'da tartışmadan şiddetli çatışmaya giden süreç iki seviyede ifade edilmiştir. Yatay eksen çatışmanın yoğunluğu, dikey eksen ise çatışmanın süreci gösterilmiştir. Kırmızı hat ise çatışmanın önce artan daha sonra ise azalan yaşam seyrini göstermektedir. Gerçekte ise günümüzdeki çatışmalar uzun ya da kısa dönemli gerçekleşebilmektedir. Bu model farklı seviye ve yoğunluktaki müdahale süreçlerini tanımlamamız ve özellikle barış ve güvenliğin küresel politika çıktısı olarak üretiminde bu süreçlerin ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermesi

açısından önemlidir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 113). Yapısal önleme aşamasından başlayarak çatışma sonrası yeniden yapılanmaya kadar geçen tüm süreçteki müdahaleler hem bugünkü hem de gelecek nesiller üzerinde fayda taşımaya neden olarak barış ve güvenliğin tesisi ve devamlılığına katkı sağlayacaktır.

Goulding (1993: 454-455) barışın sağlanması ve korunması olarak kavramlaştırılan bu sürecin genel kabul görmüş eleştiriye açık prensiplerini beş başlıkta toplamıştır. Birincisi, barışın korunması ve sağlanması operasyonları BM operasyonlarıdır. İkincisi bu operasyonlar zaman içerisinde sorun yaşayan tarafların rızasını gerektiren operasyonlar halini almıştır. Yani operasyonlar sadece taraflar arasında iletişim ve rızalarının olması halinde başarıya ulaşmış ve ulaşacaktır. Üçüncüsü özellikle barışın korunmasında görev alanların çatışma taraflarından mutlaka bağımsız olması gerekliliğidir. Dördüncü temel prensip BM barışı koruma operasyonlarında kullanılacak araçlarla ilgilidir. Bu başlıkta BM'nin sürekli bir askeri güce sahip olmasının rasyonel olmadığı yönünde görüş hâkim görünmektedir. Beşinci temel prensip ise güç kullanımı ile ilgilidir. 1988 öncesi barışı koruma organizasyonlarının yarısından fazlası silahsız askerlerden oluşmaktaydı. Fakat silahlı operasyonlarda artık güç kullanımı sadece gerekli hallerde minimum yoğunlukta ve normalde silah kullanımı sadece askerlerin kendisini kuruması için geçerli olacaktır.

Şekil 10: Çatışma Süreci

Kaynak: Sagasti, F., ve Bezanson, K. (2000). *Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects*. Stockholm: İsveç Ministry for Foreign Affairs, s. 113.

Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict (1997: xiii)'in raporuna göre bu çalışmada küresel kamusal mal olarak öngörülen ölümcül çatışma önleyici faaliyetler üç temel üzerinde oluşturulmalıdır. Öncelikle sorunun işaretleri erkenden dikkate alınmalı, şiddetli çatışmayı tetikleyen risk faktörlerini etkisiz hale getirmek için ileriye dönük yaklaşım geliştirilmeli ve şiddetin kaynağını oluşturan nedenlerin çözümünde gayret sarf edilmesidir.

İlgili komisyon çatışmaların önlenmesi için iki önemli strateji sunmaktadır. Bunlardan ilki “operasyonel önleme” ya da ani krizlere karşı hızlı karşılık veren önlemler bütünüdür. Diğeri ise ilk etapta krizin yayılmasını ya da tekrarlanmasını engellemeye yönelik olarak “yapısal önleme” mekanizmalarıdır. Operasyonel önlemede amaç erken sorumluluk alma ve politik, ekonomik ve gerekli durumlarda askeri araçlarla potansiyel şiddetin yayılmasını önlemektir (Hamburg ve Holl, 1999:368). Erken önlem almaya dayanan operasyonel önleme, sorumlu liderlerin problemleri krize dönüşmeden çözebilecekleri ortamın yaratılmasına dayanmaktadır. Operasyonel önleme stratejisinin başarıya ulaşabilmesi için dört önemli faktör ilgili

komisyonun raporunda ön plana çıkmaktadır. Bunlar *lider oyuncu*, *tutarlı politik ve askeri yaklaşım*, *kaynak* ve *plandan* oluşmaktadır. Kısaca bu faktörler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997: xix-xx):

Lider oyuncu: Uluslararası organizasyon, ülke veya önemli bir kişi olabilir. Etkili bir liderlik özel bağlantılar ya da organizasyon yapabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Örneğin Körfez savaşındaki Amerika'nın liderliği büyük ölçüde BM tarafından desteklenmiştir. Raporda özellikle BM daimi temsilcisi üyelerin liderlikleri operasyonel önlemenin başarısını etkileyen lider oyuncuya örnek olarak verilmiştir.

Tutarlı politik ve askeri yaklaşım: Problemin tüm askeri ve politik boyutları bir araya getirilmeli, şiddeti durdurmak ve insani ihtiyaçların durumunu göstermek üzere süreç dizayn edilmelidir.

Kaynak: Önleyici operasyonları desteklemek için uygun kaynakların varlığı önemlidir. Krizler şiddetlendiğinde hatta çabalar krizin etkilerini azaltmaya başladığında bile kaynaklara ihtiyaç duyulacaktır. Bu kaynaklar devletler tarafından sağlanabileceği gibi Uluslararası Kızılhaç Komitesi, küresel uluslararası organizasyonlardan Médecins Sans Frontières gibi daha küçük organizasyonlar ve özel sektör tarafından sağlanabilmektedir.

Plan: Düşman devletlerin otoritesini yeniden restore etmek için özellikle ülkelerarasında uygulanabilir bir plan hazırlanmalıdır.

Yapısal önleme stratejisi, sadece insanların daha varlıklı olmalarını değil bunun yanında şiddete başvurma ihtiyaçlarını kısıtlamayı amaçlamaktadır. Bu strateji, şiddeti ortadan kaldıracak etkinliklerin hem tek taraflı hem de karşılıklı desteklenmesi, kural koymak için uluslararası rejimin oluşturulması, ekonomik birliktelikler, silahların kontrolü ve silahsızlanma, tartışma çözümü ve problem çözümünde işbirliği gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunların yanında istikrarı koruma ve yaşanabilir şehirlerin kurulması, temsili demokrasilerle yönetilen ülkelerin desteklenmesi, kanun ve düzen, daha güçlü sivil toplum örgütleri ve sosyal

güvenliğini sağlamış açık ekonomiler yapısal önleme aşamasında çatışmaları önlemek için kullanılabilecek araç setleri arasında yer almaktadır (Hamburg ve Holl, 1999: 368).

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bu yana yaklaşık dört milyondan fazla insan ölümcül çatışmalarda hayatını kaybetmiştir. 1997 yılında 35 milyondan fazla mülteci ve evlerinden edilmiş insanın varlığı sözkonusudur. Daha yakın tarihe bakacak olursak 2010 yılınca 360 bin olan mülteci sayısı 2014 yılına gelindiğinde yaklaşık iki kat artarak 866 binleri bulmuştur. Sadece bu dört yıllık süreçte toplam mülteci sayısı üç milyona yaklaşmıştır (UNHCR, 2015a). 2015 yılına gelindiğinde özellikle Suriye'de meydana gelen çatışmalar sonucunda komşu ülkelere göç eden mültecilerin sayısı son dört yılın mülteci sayısını aşarak 4 milyonun üzerine çıkmıştır. BM Yüksek Komiseri António Guterres'in ifadesiyle Suriye'de meydana gelen bu çatışma “..bir nesilde tek bir çatışma nedeniyle yerinden edilmiş en büyük mülteci nüfusu. Dünyanın desteğine ihtiyaç duyan; fakat bunun yerine çok kötü şartlarda yaşayan ve daha da çok fakirliğe sürüklenen bir nüfus..” şeklinde ekonomik, sosyal ve politik sonuçları olan olay olarak dünya tarihinde yerini almıştır (UNHCR, 2015b).

Bosna ve Çeçenistan'da olduğu gibi şiddet artık kronik hale geldiği görülmektedir. Aynı zamanda Ruanda'da olduğu gibi soykırım benzeri büyük çaplı yıkımlar dünya topluluklarının önlemede yetersiz kaldığı büyük çaplı trajik örnekler olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Kendi kendini yöneten toplum modellerinden hangisi seçilirse seçilsin ölümcül çatışmaların önlenmesinde üç temel ihtiyaç mutlaka ortaya çıkmaktadır (Hamburg ve Holl, 1999: 371). Bunlar barış için birliktelik ve ülke içinde güvenlikle doğrudan bağlantılı olan “ülkenin kendi güvenliği”; “mutluluk” başlığı altında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, ülkenin kendi içinde ve dışarıdan sağlanan kalkınma yardımları ve belkide en önemlisi uluslararası topluluklar ve ülke içinde adaletin sağlanmasıdır. Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict (1997)'in raporunda ölümcül çatışmaların önlenmesinde yapısal önlemler olarak sayılan bu başlıklar hem barışın inşası hem de barışın gelecek dönemlerde korunmasına katkı sağlayarak bugünkü ve gelecek nesiller üzerinde olumlu etki yatacak faktörlerdir.

Hamburg ve Holl (1999: 371) tarafından barışın inşasında kullanılacak olmazsa olmaz üç temel madde olarak sayılan *güvenlik*, *refah* ve *adalet* insanların yaşamlarını çatışma olmadan idame ettirebilmesi için birbiri yerine ikame edilemeyen temel ihtiyaçlar arasında gösterilmiştir. Bu ihtiyaçların yeteri seviyede giderilmesi insanların daha iyi bir hayat sürmelerini ve potansiyel ölümcül çatışma risklerinin azalmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada özellikle ülkelerin bireysel güvenliklerini sağlamada savunma harcamalarının belirleyicilerini tespit ederken ekonomik faktörlerin yanında insan hakları ve politik haklar mümkün olduğunca birlikte değerlendirmeye çalışılmıştır.

Potansiyel çatışmaların yapısal önlenmesinde gereksinim duyulan ihtiyaçlar kısaca aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997):

Güvenlik: İnsanlar kendilerini tehlikede hissettikleri ortamlarda gelişmeleri mümkün değildir. Gerçekte şiddetli çatışmaların çoğu insanların kendi güvenliklerini sağlayamadıkları ya da korumaya çalıştıkları ortamlarda ortaya çıkmaktadır. Günümüzde insanların kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olan üç temel kaynak söz konusudur. Kaynaklardan ilki yüksek yıkım gücüne sahip nükleer ve konvansiyonel silahların tehdidinin varlığı ikinci olarak ülke askerlerinin geleneksel olarak birbirlerine meydan okumaları ve son olarak da güvensizliğin iç kaynakları arasında yer alan terörizm, organize suçlar, isyan ve baskıcı rejimlerdir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997: 70).

1998 yılında Hindistan'ın yer altı nükleer denemesinin hemen ardından Pakistan'ın buna karşılık vermesi bize bir ülkenin nükleer silah kullanımının diğer ülkeleri de benzer şekilde harekete geçireceğini açık bir şekilde göstermiştir. Buradan çıkarılacak en önemli ders ülkelerin güvenlik seviyelerini sabit tutmaları bu tür nükleer silahların kullanımını en aza indirmesi gerektiğidir. Sadece nükleer değil biyolojik ve kimyasal silahlarda aynı şekilde toplumlar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Hamburg ve Holl, 1999: 371). Kimyasal ve biyolojik silahların kullanımına ilişkin özellikle 1997 yılında Kimyasal Silah Toplantısı'nın etkili olduğu söylenebilir. Aynı şekilde 1972 yılındaki Biyolojik Silah Toplantısı'nda da bu

silahların kullanımı ve üretimine ilişkin sınırlamalar getiren çok önemli uluslararası rejimler kabul edilmiştir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997: 74-75). Küresel anlamda ilk nükleer silahsızlanma girişimi olarak kabul edilen en önemli hareket 1968 yılında imzaya açılan 1970 yılında yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması olmuştur. Taraflardan beşinin nükleer silaha sahip büyük ülke olduğu toplam 190 ülkenin katılımı içeren nükleer silahların ve bu silahlara ilişkin teknolojilerin yayılmasının önüne geçmek ve bu teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanmasının amaçlandığı bu anlaşma 1995 yılından itibaren süresiz hale getirilmiştir (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 2015). Bu tür uluslararası yasal kurallar bu silahların kullanımı ve üretilmesinin azaltılmasında büyük öneme sahip olmasına karşın tek başlarına yeterli olmamaktadır.

Bu kuralların yanında uluslararası örgütlerin ve sivil toplum örgütlerinin aktif bir şekilde kimyasal ve biyolojik silahların azaltılmasında destek olmaları gerekmektedir. Bu silahların üretiminin tamamen durdurulması içinde bulunduğumuz yüzyılda maalesef mümkün görünmemektedir. Silahlar üretildikten sonra bu silahların imhası yerine bu silahların üretim aşamalarının bir şekilde yavaşlatılması ve durdurulması daha rasyonel bir davranış olacaktır. Ülkelerin gri alanlarını oluşturan savunma alanlarının şeffaf hale getirilmesi mevcut silahların tam bir envanterinin çıkarılması özellikle güvenlik ikilemi sorununu azaltarak bu silahların üretimini kısmen de olsa yavaşlatarak aslında küresel kamusal malların üretimine dolaylı olarak katkı sağlayacaktır.

İnsan güvenliği çatışmanın temelinde yer alan büyük şiddet potansiyeline neden olan doğal kaynaklara da bağlıdır. Bazı durumlarda bu doğal kaynakların kıtlığını manipüle ederek ülkeler yiyecek ve su kaynaklarını silah olarak kullanabilmektedir. Bir diğer çatışma alanı ise nehirler, göller ve diğer fosil yakıt kaynakları üzerinde hak taleplerinde ortaya çıkmaktadır. Politik istikrarsızlık, hızlı nüfus artışı, kronik yoksulluk ve sosyal gerilimlerin hüküm sürdüğü alanlarda çevresel sorunlar hızlı bir şekilde artış göstermektedir. GÜ'lerdeki yüksek tüketim ile birlikte küresel kirlilik ve ekonomik büyüme doğal çevrenin kirlenmesine ve tahribatına neden olmaktadır. Bilim ve teknoloji çevresel tehditlerin azaltılmasında

katkıda bulunacaktır. Fakat sosyal ve ekonomik süreçlerde sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesi gerekliliği açıktır. Bu sürdürülebilirlik muhtemelen kalkınmanın anahtarı ve küresel işbirliği için çok önemli bir güdü olacaktır (Hamburg ve Holl, 1999: 373).

Refah: Ölümcül çatışmaların önlenmesinde yapısal tedbirler arasında yer alan diğer bir faktördür. Özellikle ekonomik refah ile barış arasında ne yönde ve nasıl bir ilişkinin olduğu oldukça önemlidir. Şayet ekonomik refah ile barış arasında pozitif bir ilişki var ise hangi stratejiler ve araçlar uygulanarak ekonomik refahın sağlanacağı kritik bir öneme sahiptir. Üçüncü bölümde yapılan ekonometrik analizler gelir seviyesi düşük ülkelerde daha fazla çatışma meydana geldiğini, bu ülkelerin güvenlik algılarının gelir seviyesi yüksek ülkelerle kıyaslandığında daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum gelir seviyesi düşük olan söz konusu ülkelerin eğitim ve sağlık gibi daha verimli alanlarda kullanılabilecek görece kıt olan kaynaklarını savunma harcamalarına ayırmaları anlamına gelmektedir.

Yeterli yaşam standartlarının sunumu evrensel insan hakkı olarak sayılmaktadır. Bu yaşam standartlarını sağlamak için harcanan çabalar devletlerin öncelikli görevleridir ve buna uluslararası topluluklar kalkınma yardımlarıyla destek olmaktadır. Yardım programları birçok gelişmekte olan ülke için hayati öneme sahiptir. Kriz halindeki milyonlarca insanın beslenmesi ve insani açıdan önem arz eden altyapı yatırımlarının finansmanı için bu yardımlar en azından kısa vadede bu ülkelere katkı sağlayacaktır. Uzun dönemde ise devletler ekonomik ve sosyal ihtiyaçları dikkate alan kendi kalkınma programlarını geliştirmelidir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997: 83).

Genel olarak toplumların refahı ve ekonomik fırsatların toplumun her kademesine yayılabilmesi devlet çabasını gerektirmektedir. Büyümenin faydasının topluma büyük ölçüde yayılmaması şiddetli çatışmaları azaltmayacak, aksine gelir dağılımındaki bu istenmeyen durum toplumsal tansiyonu daha fazla artıracaktır. Ortaya çıkacak kızgınlık ve huzursuzluk muhtemelen mevcut dengesizliklerden ötürü iyice artacaktır. Refahın dengesiz dağılımı beraberinde ortaya çıkacak yoksulluk

etnik ve kültürel ayrımlarla birleştğinde çatışmalar için kritik eşiğe ulaşılmış olacaktır (Hamburg ve Holl, 1999: 374).

Ölümcül çatışmaların önlenmesinde çocuklar ve özellikle kadınlar büyük bir öneme sahiptir. Çocuklar ve kadınlar çatışmaların kurbanları olmalarının yanında özellikle kadınlar birçok savunmasız toplumda istikrar ve dayanma gücünün temel kaynağıdır. Çocuklar için bir taraftan eğitim ve temel sağlık hizmetleri bakımından önemli ölçüde fırsatlar tanınırken diğer yandan uygulanacak politikalar ile çocuk askerlerin ve işgücünün azaltılmasına katkı sağlanarak çatışmaların azaltılması sağlanabilecektir. Kadınlar için ise uygulanacak ulusal programlar kız çocuklarının okullaşmasını, kadınların işgücüne katılımlarının artmasını ve diğer toplumsal temelli aktivitelerde kadınların daha fazla yer almasını sağlayacaktır. Özellikle çatışmaya eğilimli toplumların yeniden inşasında kadınlar tüm karar mekanizmalarına ve uygulamaya katılarak önemli misyonlar yüklenecektir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997: 74).

Adalet: Kurallar çerçevesinde tüm yurttaşların fırsatlara önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde erişmesi durumunda insanların diğer insanları mahrum etmeden isteklerinin yerine getirilebilmesi için gereken politik boşluklar oluşacaktır. Ana hatları BM tarafından şekillenmiş prensiplere dayalı olarak, hükümetler kendi içlerinde ve ülkeler arasındaki güvenlik ve refahın yanında adalet konusunda da davranış kurallarının yürürlüğe konulması için çaba sarf etmelidir. Kanun ve düzen hem ulusal hem de uluslararası seviyede sağlıklı sosyal organizasyon sistemi için hayati öneme sahiptir. Bu sistemlerin sürdürülmesi ve oluşturulması aşamaları kanun ve düzen temelleri üzerinde inşa edilmelidir. Kanun ve düzen insanlar arasında ilişkilerin yönetilmesinde temel sayılan hem amaç hem de araçtır. Kanun ve düzenin arzu edilen seviyede sunumu temel insan haklarının korunmasını, farklı grupların sosyal uyumunu ve ekonomik fırsatlara eşit ulaşımını sağlayacaktır. Devletlerin bu çerçevede uluslararası hukukun sunulmasına katkıları üç farklı şekilde olmaktadır. Bunlar “*insan hakları*”, BM operasyonları için temel teşkil edecek ihtiyaçları içeren “*insancıl hukuk kuralları*” ve arabuluculuk, hakemlik ve sosyal barış için daha esnek uluslararası mekanizmaları içeren tartışmaların çözümünde kullanılacak “*şiddet içermeyen alternatifler*”dir (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict,

1997: 89-90). Yukarıda ifade edilen araçlar ülkeler arasında güvenlik ikliminin oluşmasına, ülke içi şiddetin yönetiminde gerekli olan mekanizmaların sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Devletlerin yapmış oldukları tüm bu katkılar barış ve güvenlik malının üretiminde tamamlayıcı mal olarak küresel kamusal mal sayılacaktır.

Ölümcül çatışma önleyici programlarda karşılaşılan en önemli sorun, bu politikaların maliyetinin şimdiki zamanda ödenmesine rağmen, faydalarının ise uzak gelecekte yatması ve bu faydaların elle tutulur somut olmaması çok az ödüle karşılık dikkate değer vizyon ve taahhüt gerektiren siyasi risk alınmasını gerektirmesidir. Uluslararası işbirliği noktasında kurumsal olarak karşılaşılan sorun ulusal hükümetler ve uluslararası kuruluşlarda yer alan güvenlikten sorumlu birimlerde, gelişme ya da sevk-idare konusunda bilgi eksikliği ve ilgili idarelerin konuyu sadece güvenlik açısından ele almalarıdır. İnsan sağlığında olduğu gibi, ülkeler içindeki ve arasındaki çatışmaları önleyici politikaların müdahalelerden daha iyi sonuç verecek ve daha ucuza mal olacaktır. Sonuçta en pahalıya mal olabilecek çatışma önleyici politikanın, insan hayatı ve diğer kaynaklar açısından en az maliyetli müdahaleden çok daha hesaplı olacağı açıktır (Annan, 2000).

3. Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Savunma Harcamaları

Eski çağlardan bu yana ülkeler egemenliklerini savunma güçleri ile tebaalarına kabul ettirme yolunu seçmiştir. Savunma devletin belirli bir coğrafi bölgede kamu ekonomisi hizmetleri tekeli diğer devletlerden gelecek tehlikelere ve eylemlere karşı korumak amacıyla gerçekleştirdiği bir eylemdir. Burada bahsi geçen egemenliğin şartı başka devletlerin aynı nüfus üzerinde egemenlik iddiasının reddidir. Bunu gerçekleştirmek dışarıdan gelen tehditlere, karışmalara ve saldırılara karşı caydırıcı güçle ve saldırı anında silah gücüyle saldırının bertaraf edilmesiyle mümkündür. Savunma hizmeti şayet istenilen seviyede değilse mutlak bağımsızlık yerini başka devlete haraç veren, egemenliği bir şekilde sınırlandırılmış olan, özerk bir bölge veya bir eyalet olarak ülkenin bağımsızlığı sona ermiş olur. İlhak alternatifi sonucunda ise bağımsızlığını yitiren devlet saldırgan devletin bir parçası haline gelir. Genelde diplomasi ile birlikte yürütülen güvenlik, devletlerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri saldırılara karşı birbirlerinin bağımsızlıklarını güvence

altına alınması için yapılan anlaşmalar ile sağlanmaktadır. Bu anlaşmalarda güçlü olan devlet nüfus alanındaki ülkeye güvenlik şemsiyesini gererken, bedel olarak korunan devletin egemenlik hakları zayıflamaktadır. Bu ise ölümcül saldırıları önlemenin siyasi bedelidir (Bulutoğlu, 2004: 237).

Dünya tarihi büyük ölçüde savaşlar tarihidir. Tüm savaşlar yönetilemeyen dünyada olmuştur. Bu dünyada ulusal savunma, bölgesel askeri birlikler, güç dengesi ve hegemonik emperyalizm hâkim rejimler arasında yer almıştır. Açık bir şekilde küresel bir koruma sağlayan küresel barış ve güvenliği sağlayacak sistem ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bedavacılık sorunu, dışsallıklar ve diğer piyasa başarısızlıkları gibi kamusal mallar teorisi ve kamu maliyesi teorisinin alt dalları barış ve güvenliği daha çok ulusal seviyede ve daha küçük politik girişimler olarak ele almıştır (Mendez, 1999: 382-383). Bu geleneksel yaklaşımda savunma bireysel ve yerel seviyede ülkelerin üstesinden gelmesi gereken bir konu olmuştur. Ana akım teoride savunma hizmeti faydanın bölünemediği tüketimde dışlamanın mümkün olmadığı kolektif olarak sunulması gereken saf kamusal maldır. Kamusal mallar teorisinde ortaya çıkan bedavacılık sorunu küresel kamusal mal olarak ele alınan barış ve güvenliğin tamamlayıcı aktivitesi olan ulusal güvenlik alanında da çözülmesi gereken bir sorundur.

Kanun ve düzen kamusal mallarında olduğu gibi devletler tarafından sunulması gereken temel ve en önemli mal ve hizmetlerden birisi olan savunma hizmeti ulus içinde pratikte herkese fayda sağlayan bir ortak tüketim hizmetidir. Bu durum bireyler tarafından hissedilmese bile bu hizmetlerin devlet tarafından sunulmaması yani askeri savunma hizmetlerinin gerçekleşmemesi halinde kimlerin bu hizmetlerin maliyetine katlanacağı belirsizlik taşımaktadır (Olson, 2002: 14). Savunma hizmetinin tam kamusal mal olarak kabul edilmesinin temel nedeni savunulan alanda yaşayan herkesin istesin ya da istemesin birbirlerinin faydalarını etkilemeden bu hizmetin faydasından yararlanması ya da bir şekilde etkilenmesidir. Savunma hizmetinin sunulduğu alanda bir üyenin bu hizmetten yararlanması diğer üyelerin yararlanacakları hizmetin miktar ve niteliğini etkilemeyecektir. Savunma hizmetinin bölünemez yapısı sadece ülke içinde yaşayan yurttaşları için değil tüm yurt alanı için geçerlidir. Yani saldırıların yokluğunu sağlayan ya da önleyen

savunma hizmeti bölgeden bölgeye farklılık göstermez. Dışarıdan gelecek olası saldırıların vazgeçirilmesi sonucu oluşacak fayda yurt çapında bölünemez bir ortak tüketim hizmetidir (Bulutoğlu, 2004: 237).

Savunma malının temel bileşenleri temel saf savunma hizmetleri ve caydırma olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Bu iki hizmet türü savunma harcamaları sınıflandırılmasında oldukça kullanışlı bir yöntemdir. Bu iki kategorideki savunma ve caydırma hizmetleri bütün halinde savunma mallarını oluşturmaktadır. Savunma malları alt bileşenlerini oluşturan bu caydırma ve savunma operasyonları sırasıyla sadece korumayı sağlayıcı ve caydırma özelliği taşımaktadır (Sandler ve Couley, 1975: 333-334).

3.1. Savunmanın Hizmetlerinin Yararı: Caydırma ve Koruma (Savma)

Sunulan savunma hizmeti iki farkı şekilde fayda alanı oluşturmaktadır. İlk olarak savunma hizmeti ülkeye saldırma niyetinde olan düşmanların bu niyetlerinden vazgeçirme yani caydırma şeklinde iken, diğer bir yararı saldırının gerçekleşmesi halinde bu olası saldırıyı püskürtme ve defetmedir. Saldırıdan vazgeçirme için saldırıya niyetlenenlerin bu saldırı sonucu elde edecekleri faydaların saldırı sonucu yüklenecekleri maliyetlerden daha az olması ve saldırganların buna inanmaları halinde gerçekleşecektir. Bir ülkenin diğer ülkelerden gelecek tüm potansiyel tehdit unsurlarını vazgeçirecek bir savunma gücünün maliyetini tek başına üstlenmesi mümkün olmadığı için ülkeler eş zamanlı saldırıları ortadan kaldıracak şekilde uluslararası sözleşmeler yaparak bu tehditleri en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda yapılacak diplomasi girişimleri, ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğin sağlanmasında tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal olarak kabul edilecektir. Uluslararası sözleşmeler ve askeri ittifaklar (NATO) saldırı olasılıklarını azaltarak fayda taşmasına neden olmasının yanı sıra gerçekleşen bir saldırıda maliyet paylaşımı sonucu girişilen harekât, püskürtme ve barışa zorlama gücünü artırıcı faktörler olarak kabul edilmektedir (Bulutoğlu, 2004: 239).

Uluslararası sözleşmeler ve askeri ittifaklar önceki bölümlerde ifade edildiği gibi güvenlik ikilemini en aza indirmesi nedeniyle küresel kamusal mal olarak kabul edilen barış ve güvenlik mallarının üretimine dolaylı olarak katkı sağlayacaktır. Bu

sözleşme ve ittifaklar maliyetleri en aza indirirken aynı zamanda kaynakların savunma yerine daha verimli alanlara aktarılmasını sağlayarak gelecek nesiller üzerindeki gereksiz maliyet yükünü azaltma özelliğine sahiptir.

Savunma hizmetinin diğer bir faydası saldırının fiili olarak başlaması halinde bu saldırının defedilmesidir. Barış döneminde kitlelere yaptırılan eğitimin yanında araç gereç ve arazi hazırlama yatırımları saldırının gerçekleşmesi halinde savunmada kullanılacaktır. Bu dönemde vazgeçirme amaçlı askeri harcamalar olası çatışma başlayınca verilmesi gereken savaşın türüne, yaygınlığına ve yoğunluğuna göre belirlenecektir (Bulutoğlu, 2004: 239).

Savunma malı barış zamanında saldırıdan vazgeçirme/caydırma, savaş zamanında ise saldırıları defetme olarak kullanılmaktadır. Saldırıyı püskürtmenin faydalarının ölçülmesi oldukça güç ve aynı zamanda caydırma sayesinde ortaya çıkabilecek faydaların ölçülmesi de bu caydırma sonucu güvenlik ikilemi ile gelecekteki maliyet artışlarının ölçülmesi ise imkânsızdır. Ancak güvenlik algısının artırılması yani saldırı tehlikesinin gözde büyütülmesi sonucu barışı sağlamak için gereğinden fazla harcama yapılmışsa bu aşımın sebep olduğu kayıplar sonradan ölçülebilmektedir. Caydırma saldırının yokluğunu ifade eden bir eylemsizlik halidir. Saldırısızlık gerçekleştirildikten sonra ortaya çıkan durum barış hali olarak kabul edilir ve nitelik olarak tüm barış halleriyle aynıdır (Bulutoğlu, 2004: 239). Saldırı gerçekleşmediği sürece fiilen yapılan savunma harcaması ile barış arasında ilişki kurmak oldukça güçtür. Bu ilişkiyi kurmak için çalışmanın üçüncü bölümünde barış durumu yerine barışın olmadığı fiili çatışmadan yola çıkarak çatışmanın ülkelerin savunma harcamaları artışı üzerindeki etkisi başta olmak üzere ekonomik ve sosyal alanlardaki etkileri analiz edilerek barış ile savunma harcaması arasında bağlantı ampirik olarak test edilmeye çalışılmıştır.

Literatürde koruma ve caydırma hizmetleri çoğunlukla saf kamusal mal olarak değerlendirilmesine karşın zaman içerisinde özellikle teknolojik gelişmeler, kamu maliyesi teorisinin savunma harcamaları üzerine yapılan analizlerdeki artış, savunma birlikteliklerinin kuramsal ve pratikte gelişmesi beraberinde koruma ve caydırma hizmetlerini kulüp mal teorisi çerçevesinde incelenmesine neden olmuştur.

Tezin yazına katkısı caydırma ve savunma hizmetlerinin küresel kamusal mal/kötülük olarak ampirik olarak test edilmesi noktasında olmaktadır.

Savunma hizmetleri saf kamusal mal olarak değerlendirecek olur ise, özellikle caydırma alt bileşeni saf kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Fayda ve maliyetleri tüm topluma yayılan caydırma hizmeti, sunumu yerleşim alanının ve nüfusun büyüklüğü hesaba katılmaksızın ilave kullanıcıların faydalarını azaltmadığı sürece saf kamusal mal sayılacaktır. Caydırma hizmetinde hiçbir birey bu faydanın ve maliyetin (bedavacılık sorunu hariç) yaratacağı pozitif ve negatif dışsallık alanının dışında tutulamaz (Sandler ve Couley, 1975: 334). Caydırmanın faydası mutlak olarak bölünememesine karşın, başlayan saldırının püskürtülmesi ve defedilmesi, zararların azaltılması coğrafi bölgelere göre farklılık gösterecektir. Bu farklılaştırma siyasal tercihlere göre yapılır ve savunulacak bölgeler birinci ve ikinci derece diye farklı öncelik sırasına tabi tutulabilir (Bulutoğlu, 2004: 239). Bu açıdan bakıldığında caydırmanın aksine savmada/korumada faydayı kısmen de olsa bölmek mümkün gözükmektedir.

Saf olmayan kamusal mal olarak savunma, faydalarının bölünebilen, kısmen rakip ya da sıkışıklık maliyeti olan aynı zamanda dışlanmanın mümkün olduğu mallar olarak kabul edilmektedir. Saf kamusal mal olarak savunma harcamalarının sıkışıklık maliyeti sıfırdır. Kullanım miktarı arttıkça nicelik ve nitelikte herhangi bir azalma olmamaktadır. Diğer taraftan saf olmayan kamusal mallarda ise sıkışıklık maliyeti sıfır ile sonsuz arasındadır. Bu sıkışıklık maliyeti sunulan mal ve hizmetin miktarı ve bu malların toplam faydası gibi iki birbiriyle çelişen güç tarafından belirlenmektedir. Savunma açısından, savunma sunum miktarındaki artış sıkışıklık maliyetini azaltacak fakat bu hizmetten elde edilen yarar sabit kalmasına rağmen sabit savunma hizmeti miktarının toplam faydasında artışa neden olması kötüleşen sıkışıklık maliyeti artışına neden olacaktır (Sandler ve Couley, 1975: 342).

Ortak üretim ve kulüp mal olarak savunma daha çok askeri birliktelikler kapsamından düşünülmektedir. Genel askeri ittifak modellerinde (n) sayıda bir askeri ittifak için etkinlik koşulu savunma hizmeti üretiminin marjinal faydasının üye ülke sakinlerinin elde edecekleri marjinal faydaya eşitlenmesidir. Saf kamusal mallarda

karşılaşılan bedavacılık sorunu savunma hizmetlerinin ortak üretim ve kulüp mal olarak kabul edilen askeri ittifaklar şeklinde sunulmasında da karşılaşılmaktadır. Uzun menzilli nükleer silahların kullanılma ihtimali BM ve Uluslararası Adalet Divanı gibi dünya barış organizasyonlarını ilk defa gündeme taşımıştır. Dünya barış birlikteliklerinin kurulması fikri ekonomideki kulüp mal teorisine dayanmaktadır. Bu birlikteliklerde şayet yayılan fayda alanı küresel ise oluşturulacak dünya organizasyonları optimal karar verici grup olacaktır. Kulüp sayılan birliktelikler teorisindeki optimal büyüklük bu malların küresel olarak paylaşımına bağlı olmakla birlikte ve sınırları kesin olmamaktadır (Sandler ve Couley, 1975: 334-347).

Küresel kamusal mallar açısından konu ele alınacak olur ise savunma hizmetlerinin bu iki faydasından özellikle caydırma, faydası bölünemeyen tam kamusal mal olarak oluşacak fayda sadece ülke içinde değil bölgesel ve hatta küresel etkiler yaratacaktır. Mevcut barış durumunun korunması olarak da tanımlayabileceğimiz savunma harcamaları miktar ve bileşimi ile sağlanan caydırma, aynı zamanda nesiller arası fayda ya da maliyet taşmaları yaratacaktır. Maliyet taşmaları savunma hizmeti miktarının olması gerekenden daha fazla gerçekleşmesi sonucu kaynakların eğitim ve sağlık gibi verimli alanlara aktarılamaması sonucunu doğuracaktır. Sonraki bölümde bu maliyetlerin ülkeler arasındaki muhtemel paylaşımlarına kısaca değinilecektir.

3.2. Savunma Hizmetlerinde Maliyet Paylaşımı: Askeri İttifaklar

Bağımsız tek bir ülkenin tek tek saldırılara karşı kendi ülkesini koruyabilmesine rağmen tüm ülkelerin aynı anda saldırısına cevap vermesi mümkün değildir. Bu durum çok eski çağlardan bu yana ülkeleri birden fazla düşmanın saldırma olasılığını azaltmak yok etmek gibi amaçlarla karşılıklı saldırmazlık ve savunma anlaşmaları yapmaya teşvik etmiştir. Bu anlaşmaların dayandığı temel ilke dış siyaset teorisinde “*kuvvetler dengesi*” ya da “*kuvvetler dengesi teorileri*” olarak yer almaktadır (Bulutoğlu, 2004: 241).

Bu alanda kuvvetler dengesi teorilerinden ilki daha saldırgan bir özelliğe sahip, sıfır toplamlı oyun savunucularının desteklediği realist “*sert denge (hard balancing)*” teorisidir. Diğeri daha yumuşak bir dengeye dayalı, daha çok realist

görüŖün aksine sıfır toplamlı olmayan idealist bakıŖ açısına dayalı “*yumuŖak denge (soft balancing)*” teorisidir. Bu alandaki son yaklaŖım ise daha çok ulusal devletlerin denge kurmak ve terörist gruplar gibi ulus altı unsurlardan kaynaklanacak dolaylı tehditleri ortadan kaldırmak için geliŖtirilen “*asimetrik denge (asymmetric balancing)*” yaklaŖımıdır. (Paul, 2004: 3,14). Bu çalıŖmada daha çok ikinci görüŖ olan yumuŖak denge yani idealist görüŖ ve bu çerçevede gerçekteŖtirilen askeri ittifaklar temel alınmıŖtır.

Özellikle güvenlik ikilemini ortadan kaldırmada büyük öneme sahip askeri ittifaklar ve sonucunda oluŖacak maliyet paylaŖımı konusunda Olson ve Zeckhauser (1966: v-vi, 35)’ın yaptığı çalıŖmada büyük askeri ittifakların orantısız maliyet paylaŖımına neden olduğu ifade edilmiŖtir. KurmuŖ oldukları modelde birliktelikler ya da uluslararası organizasyonlarda genel eğilimin büyük ölkelerin maliyetin büyük bir kısmını üstlenmesi yönünde olmuŖtur. Aynı zamanda NATO ve BM gibi büyük ölçekteki ittifaklarda bireysel olarak ittifak üyelerinin genellikle ortak yarar sağlayan bu yapılara destek vermekte gönüllü olmadıklarını göstermiŖtir. Olson ve Zeckhauser’a göre bu gönülsüzlük sonuç olarak optimalin altında bir sunuma sebebiyet vermektedir. Optimal düzeyin altında geçekleŖen bu sunumların temel nedeni askeri birlik üyelerinin kamusal mallar teorisinde sözünü ettiğimiz bedavacılık problemi kapsamında ölkelerin faydadan yararlanmalarına karŖın maliyetlere katlanmakta gönülsüz davranmalarındır.

Geleneksel paradigma savunma hizmetini rekabetin ve dıŖlamanın olmadığı saf kamusal mal olarak tanımlanmaktadır. Alana katkı sağlayan birçok çalıŖmacının savunmayı saf kamusal mal olarak kabul etmelerine karŖın özellikle askeri birliktelik ve benzeri yapıların saf olmayan kamusal mallar kapsamında konunun disiplinler arası boyutundan ötürü çok fazla incelenmediği görölmektedir (Sandler, 1977: 444). Askeri birliktelikler ile ilgili tam kamusal mallar teorisi daha çok konunun genel hatları üzerinde durmuŖtur. Kaynakların kıtlığı ve askeri birliktelik ortak malının oluŖturulması geleneksel paradigma çerçevesinde incelenmeye çalıŖılmıŖtır. Bu geleneksel bakıŖ açısına karŖın literatürde savunmanın tam kamusal olmayan mal olduğu yönündeki çalıŖmalar da mevcuttur (Sandler ve Couley, 1975: 330).

Savunmada askeri işbirliği yoluyla maliyet paylaşımının tüm ülkelere ortak fayda sağlayacağı açıktır. İki ülkeli bir işbirliği modelinden yola çıkarak işbirliğinin hem bireysel hem de bütün halinde tüm birliğe fayda sağladığı söylenebilir. İki ülkeli modelde (1 ve 2) savunma hizmetinin sosyal faydası (W), savunma harcamaları (X) ve bunlardan elde edilecek savunma hizmeti miktarı (S) arasındaki ilişkilere bağlı olarak sırasıyla aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Bulutoğlu, 2004: 241-242):

$$U_1(X_1, S_1) \text{ ve } U_2(X_2, S_2)$$

Bu iki ülkenin savunma üretim fonksiyonları ise sırasıyla aşağıdaki eşitliklerle gösterilebilir:

$$D_1 = f(X_1) \text{ ve } D_2 = f(X_2)$$

İki ülkenin ortak savunma mekanizması geliştirmesi halinde üretim fonksiyonlarının aynı kalmasına rağmen ittifak anlaşmaları sonucu savunma fayda fonksiyonları müttefik ülkenin savunma faaliyetlerinin yaratacağı faydayı da içerecek şekilde aşağıdaki şekilde genişlemektedir:

$$U_1 = (X_1, D_1, D_2) \text{ ve } U_2 = (X_2, D_2, D_1)$$

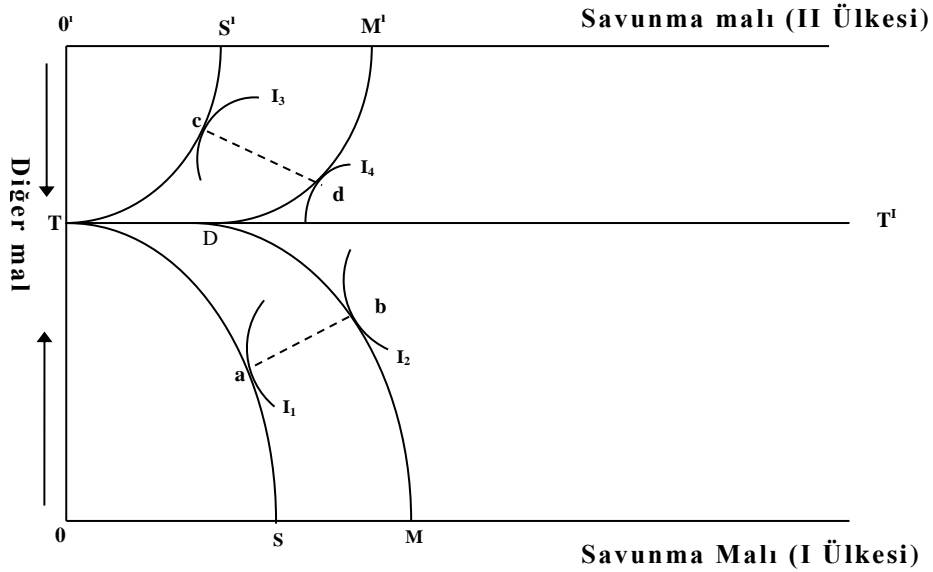
Dışarıdan fayda fonksiyonuna eklenen savunma hizmeti sayesinde her iki ülkenin de savunma gereksinimlerinde olumlu anlamda azalış yönünde değişim olacaktır. İki ülkenin her birinin savunma amaç fonksiyonları birbirinden farklı olmasına rağmen ittifak sonucunda ülkeler kendi savunma harcamalarını farklı miktarlarda azaltmakta ve yeni bir denge durumuna ulaşmaktadır. Sonuç olarak savunma işbirlikleri taraflara simetrik olmayan fayda sağlamaktadır.

Sandler ve Couley (1975: 337-341) “*edgeworth kutu diyagramı*”nı kullanarak askeri işbirliklerinin savunma harcamaları ve savunma dışı harcamalar arasındaki ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Çalışmadan hareketle Şekil 11’de iki ülkeli bir modelde sadece savunma malı ve savunma dışı mal üretildiği kabul edilmiştir. Şekilde iki askeri müttefik ülkenin üretim imkânları eğrileri (TS, TS¹, ...) tüketim imkânları eğrileri ve toplumsal kayıtsızlık eğrileri (I₁, I₂, I₃) gösterilmiştir. Her iki ülke için sadece iki kayıtsızlık eğrisi gösterilmiştir. Şekilde yatay eksenlerde

savunma malı miktarı, dikey ekseninde ise savunma malı dışındaki mal miktarı gösterilmiştir. TS eğrisi I ülkesinin üretim imkânları eğrisini, TS^I ise II ülkesinin üretim imkânları eğrisini ifade etmektedir. Bu diyagramda iki ülkenin üretebileceği maksimum savunma malı miktarı 00^I , $0T$ seviyesi I ülkesinin üretebileceği en yüksek savunma malı miktarını, $0T^I$ aynı şekilde II ülkesinin maksimum savunma malı üretim miktarını göstermektedir. Şekilde TT^I 'nin üstte kalan kısmı II nolu ülkeye altta kalan kısmı ise I nolu ülkeye aittir. II nolu ülkenin eğrileri aşağıya doğru yani savunma malı miktarının artışı yönündedir.

Askeri ittifakın olmadığı durumda denge, üretim imkânları eğrileri ile farksızlık eğrilerinin kesiştikleri noktalarda oluşacaktır (a ve c noktaları). Bu kesişim noktalarında toplumlar için arzu edilen bir tüketim değişimi, üretim imkânları eğrisinin eğimi tarafından belirlenen teknolojik değişim ile eşleşmektedir. Ülkelerin birbirinden farklı marjinal fayda toplamları savunma malı açısından savunma malı miktarındaki bir birimlik artıştan kaynaklanan fayda bu savunma malının marjinal maliyetinin toplamına eşit olacaktır. Askeri ittifakların varlığı halinde savunma harcamalarından kaynaklanan fayda tüm ittifak ülkelerine yayılacaktır. Her ülkenin savunma ve savunma dışındaki mal için üretim kararları diğer üye ülkelerin üretim kararları tarafından etkilenecektir. Şekil 11 yardımı ile bu etkileşimi ifade etmek mümkündür. Şekilde şayet I ülkesi savunmadan SM kadar fayda elde edecek olur ise bu durumda savunma harcamasındaki fayda taşması üretim imkânları eğrisini DM'ye kaydıracaktır. Bu fayda taşması aynı zamanda II ülkesinin savunma sunumuna olumlu katkı sağlayacaktır. Savunma saf kamusal mal olarak kabul edildiğinde üye bir ülkenin sunum miktarı diğer ülkenin sunum miktarını da belirleyecektir.

Şekil 11: Askeri İşbirliklerinin Savunma Harcamaları ve Savunma Harcamaları Dışındaki Harcamalar Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Sandler, T., ve Couley, J. (1975). *On the Economic Theory of Alliances. The Journal of Conflict Resolution*, 19(2), 330-348, s. 338.

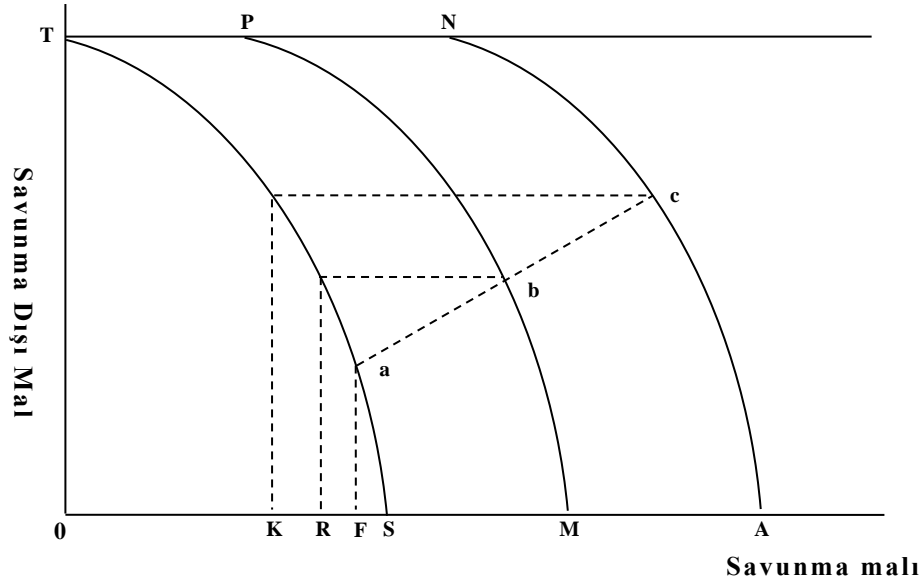
Şekil 11'deki I ülkesinin SM kadar faydayı içselleştirilmesi sonucunda varılan nokta DM üretim imkânları eğrisi olacaktır. Bu eğri savunma mali miktarına SM kadar savunma mali miktarı üretim imkânları eğrisinin her bir noktasında eklenmesiyle oluşmaktadır. Kısaca tüketim imkânları sınırı fayda taşıyacak şekilde düzeltilmiş üretim imkânları eğrisinden dolayı artacaktır. Optimalite ise ülkelerin tamamen bu fayda taşmalarını dikkate almasıyla tespit edilecektir. SM kadar bir fayda taşıması ile birlikte I ülkesi b noktasında dengeye ulaşacaktır. En son düzeltilmiş bağımsız denge için iki ülke için bu ülkelerin bağımlı olduğu üretim imkânları eğrisi dikkate alınacaktır.

Şekil 12'de muhtemel üretim reaksiyon patikası (production reaction paths) türetilmiştir. Şekil 12 aslında bir önceki kutu diyagramının alt kısmından oluşmaktadır. Yeni şekilde iki yeni tüketim imkânları eğrisi PM ve NA gösterilmiştir. Örneğin PM eğrisi SM kadar fayda taşımasının içselleştirilmiş halini göstermektedir. NA ise II ülkesi tarafından içselleştirilen SA kadar savunma malını içermektedir. Şekle göre SM kadar bir savunma mali faydasının içselleştirilmesi

halinde yeni denge noktası b, SA kadar faydanın içselleştirilmesi halinde ise yeni denge noktası c olacaktır.

Orijinal üretim imkânları eğrisi olan TS'ye göre faydaların içselleştirildiği bu yeni denge noktalarında savunma mali ve savunma dışındaki mal miktarındaki değişim tespit edilebilmektedir. Yeni denge noktaları olan b ve c noktalarından yatay eksene paralel çizimler yapılacak olur ise yeni denge noktalarındaki savunma mali miktarları ortaya çıkacaktır. Örneğin b noktası için ittifak öncesi üretim imkânları eğrisine çizilecek paralel bir doğru sonucu oluşacak OR yeni savunma harcaması miktarını bize verecektir. Bu yeni denge noktası daha az savunma mali daha fazla savunma dışı malın üretimi anlamına gelecektir. Daha fazla fayda içselleştirilmesi halinde yeni denge noktası c noktasında oluşacak ve bu yeni nokta daha az savunma üretimi anlamına gelecektir. Şekil 12'de görüldüğü gibi müttefik bir ülkenin görünüşte savunma faydasını içselleştirmesi bu ülkenin kendi savunma harcaması yerine geçecektir.

Şekil 12: I Ülkesi Üretim İmkânları Eğrileri

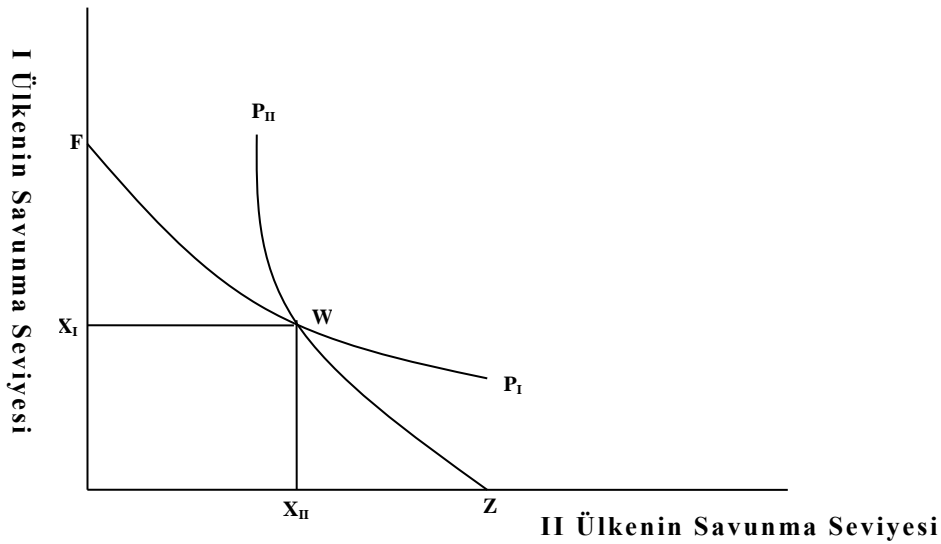

Kaynak: Sandler, T., ve Couley, J. (1975). *On the Economic Theory of Alliances. The Journal of Conflict Resolution*, 19(2), s. 340.

Şekil 12'den hareketle üretim reaksiyon patikasını oluşturmak mümkündür. Şekil 13'de yatay eksende I ülkesi için ölçülen savunma mali miktarı, dikey eksende

ise II ülkesi için aynı şekilde savunma mali miktarı gösterilmiştir. OF'de y eksenini kesen P_I , I ülkesi için üretim reaksiyon patikası, P_{II} de aynı şekilde II ülkesi için üretim reaksiyon patikasını göstermektedir. Tüm üretim patikaları ülkelerin savunma üretimi ile müttefik ülkeler tarafından oluşan fayda taşmaları arasında ters bir ilişki olduğunu göstermektedir. Böylece I ülkesinin savunma mali üretiminin yüksek seviyede olması II ülkesinin savunma üretiminin düşük olması sonucunu ortaya çıkaracaktır. İstikrarlı denge ise W noktasında gerçekleşmektedir. Bu noktada I ülkesi OX_I , II ülkesi OX_{II} kadar savunma mali üretecektir.

Şekil 13: Askeri Birlikteliklerde Genel Denge

Kaynak: Sandler, T., ve Couley, J. (1975). *On the Economic Theory of Alliances. The Journal of Conflict Resolution*, 19 (2), s. 340.

4. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılmasında Barış ve Güvenlik

Barış ve güvenlik birbirine oldukça yakın kavramlardır. Psikolojik olarak genellikle güvenlik iç huzur ve barışın sağlanması olarak tanımlanmıştır. Politik olarak geleneksel güvenlik konsepti yaygın olarak barışın sürekliliğini sağlama (önemli değerlerden fedakârlıkta bulunmadan) barışın olmadığı durumda ise barışın hızlı bir şekilde sağlanması kabiliyeti olarak kavramlaştırılmıştır. Güvenlik ve barış sırasıyla düzen ve istikrarla oldukça bağlantılı iki kavramdır (Caldwell ve Williams, 2012: 7). Tezin devamında barış ve güvenlik küresel kamusal malların tamamlayıcı

aktiviteleri olan ölümcül çatışmaların önlenmesi yani barışın tesisi ve devamlılığının sağlanmasının yanında ülkelerin kendi savunma sistemleri küresel kamusal mallar sınıflandırılması ve farklı finansman yöntemleri açısından değerlendirilecektir.

Barış ve güvenliğin küresel kamusal mallar sınıflandırmasındaki yerinin tespiti özellikle bu malların gerçekten küresel kamusal mal olup olmadıklarının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Bu bölümde farklı sınıflandırmalar dâhilinde barış ve güvenlik kavramları konumlandırılmaya çalışılacak aynı zamanda literatürde karşılaşılan zorluklar ve gri alanlar kısaca açıklanacaktır. Önceki bölümde de ifade edildiği gibi küresel kamusal malların geçmişi günümüze oldukça yakın yazında hala daha tartışıla gelen bir konudur. Barış ve güvenliğin farklı sınıflandırmalardaki yeri bu tartışmaların bir kısmına açıklık getirecektir.

“Geleneksel ve yeni küresel kamusal mal sınıflandırması”na göre önceden var olan atmosfer, ozon tabakası, açık denizler ve Antarktika kıtası gibi yapılar geleneksel küresel kamusal mal sayılırken, küreselleşme olgusu ile birlikte sonradan ortaya çıkan, küreselleşme öncesi yazında kamusal mal olarak yer alan temiz hava, sağlık, finansal istikrar, piyasaların etkinliği ve bilgi yönetimi yeni küresel kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Barış ve güvenlik ortamı ve istikrarı küreselleşme ile birlikte sadece ülkeleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmıştır. Herhangi bir ülkedeki çatışma ve güvensizlik ortamı küreselleşme ile birlikte artık küresel kamusal kötülükler haline gelmiş, bir ülkenin sorunu artık tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında barış ve güvenliğin tesisi ve sürekliliği yeni küresel kamusal mal sayılmalıdır.

Barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının temel girdileri olarak kabul ettiğimiz ülkelerin savunma sistemleri, barışın korunması ve sağlanması açısından ilgili sınıflandırma ele alındığında özellikle güvenlik ikilemini ortadan kaldıran ya da etkisini hafifleten askeri ve ekonomik ittifaklar yeni küresel kamusal mal sayılacaktır. Yine küreselleşen dünyada eskiden ülkelerin kendi başlarına üstesinden gelmeleri gereken bir sorun olarak algılanan barışın sağlanması ve korunması günümüzde artık küresel olarak algılanması ve çözülmesi gereken bir sorun haline

gelmiştir. Bu kapsamda barışın sağlanması ve korunması yeni küresel kamusal mallar sınıfında yer alması yerinde olacaktır.

Küresel kamusal malların sektörlere sağladıkları faydalara göre yapılan “fonksiyonel sınıflandırma”da iki farklı yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Morrissey, Te Velde ve Hewitt (2002)’in yaklaşımına göre ulusal ve uluslararası seviyede çevre, sağlık, bilgi, güvenlik/barış ayrımı yapılarak uluslararası nitelik taşıyan barış ve güvenlik küresel kamusal mal sayılmaktadır. Bu sınıflandırmanın yazına en önemli katkısı Morrissey, Te Velde ve Hewitt’in DB’nin de kullandığı tamamlayıcı ve çekirdek mal ayrımını analize dâhil etmeleridir. Bu katkıyla barışın sağlanması, korunması ve barış kültürünün yerleşmesi ölümcül çatışmaları önlemede katkı sağlayan tamamlayıcı aktivite olmasına rağmen çekirdek aktivite sayılmıştır. Bu yönüyle küresel kamusal malların kendisi değil aynı zamanda bu malların hem üretimine hem de tüketimine katkı sağlayan faaliyetler de küresel kamusal mal olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada hipotezleri test ederken kullanımı tercih edilen Morrissey, Te Velde ve Hewitt’in sınıflandırılmasında barış ve güvenliğin sağlanması küresel kamusal mal sayılmakla birlikte güvenlik ve barışın sağlanmasına katkı sağlayacak örneğin yoksulluğun azaltılması ve ülke bazında çatışmaların ortadan kaldırılması da küresel kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Barış ve güvenliğin sağlanmadığı hallerde çatışma ve güvensizlik ortamının ortaya çıkacağını açıklar. Bu durumda ülkelerin savunma harcamalarını artırdıkları tezin devam eden bölümlerin yapılan ampirik çalışmalarla ortaya konulmuştur. Tamamlayıcı ve çekirdek mal sınıflandırması açısından barış ve güvenliği ele alınacak olur ise savunma harcamalarını azaltıcı ekonomik, sosyal, askeri ve politik tüm değişkenler küresel kamusal mal sayılacaktır.

Küresel kamusal malların fayda ve maliyetlerinde “dışlanabilme” ve “tüketimde rakip olmama” özellikleri dikkate alınarak bu mal ve hizmetlerin sunumunda karşılaşılan sorunlar ve neticesinde meydana gelen küresel kamusal zararların ön plana çıkarıldığı Gardiner ve Goulven (2002) tarafından yapılan fonksiyonel sınıflandırmada küresel kamusal mallar çevresel, sosyal, ekonomik ve

kurumsal niteliklerine göre dört farklı grupta değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırmada barış ve güvenlik maliyetlerde dışlamanın kısmen mümkün olduğu, tüketimde rekabetin olmadığı, yaratılan faydada dışlamanın ve rekabetin olmadığı sosyal nitelik taşıyan küresel kamusal mallar sınıfında değerlendirilmiştir (Tablo 4).

“*Yaratılan faydanın türüne göre sınıflandırma*”da bu malların dışlanamama ve tüketimde rakip olmama özelliklerine göre yaydıkları fayda kriterine göre *risk azaltıcı küresel kamusal mallar, kapasite artırıcı küresel kamusal mallar* ve *doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar* olmak üzere üç farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Morrissey, Te Velde ve Hewitt (2002b) yapmış oldukları bu sınıflandırmada barış ve güvenlik doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar olarak yazarlar tarafından kabul edilmiştir. Bu sınıflandırmada barış ve güvenliğin sadece ulusal seviyede doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar sayılması analizin eksik tarafıdır. Barış ve güvenliğin sağlanması ve devamlılığı küresel kamusal zararları ortadan kaldırarak küresel seviyede fayda taşınması yaratacaktır. Bu kapsamda sınıflandırma yeniden revize edilmelidir (Tablo 5).

Üretimin doğası ya da kullanım problemi sonucu ortaya çıkacak küresel kamusal kötülüklerin açık bir şekilde belirlenebildiği Kaul, Grunberg ve Stern (1999) tarafından küresel kamusal malların doğasına göre yapılan sınıflandırmada ise küresel kamusal mallar *doğal küresel kamusal mallar, insan yapımı küresel kamusal mallar* ve *küresel politik sonuçlar doğuran mallar* şeklinde üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Barış ve güvenlik, tüketimde rekabetin olmadığı sağlık ve finansal istikrar gibi mallar küresel politik sonuçlar doğuran mallara örnektir. Özellikle barış ve güvenlikte küresel kolektif hareket problemi, bu mallarda eksik sunumla birlikte bu eksik sunumun savaş, çatışma ve sivil çatışma gibi ciddi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Barış ve güvenliğin en belirgin özelliği iki kavramında akım değişkenler olması yani insan yapımı küresel kamusal mallardan farklı olarak sunumunda sürekliliğin şart olmasıdır (Tablo 6).

Üretim sürecindeki yerine göre küresel kamusal mallar, nihai ve ara küresel kamusal mallar olarak iki alt başlıkta değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırma aslında tamamlayıcı ve çekirdek küresel kamusal mallar ayırımına oldukça benzemektedir.

Nihai küresel kamusal mallar çevre veya insanlığın ortak mirası gibi somut malların yanında barış ve finansal istikrar gibi soyut bir karaktere sahip olabilmektedir. Ara küresel kamusal mallar ise tamamlayıcı mallarda olduğu gibi küresel kamusal malların üretimine katkı sağlayan uluslararası rejimler ve uluslararası hukuk normları gibi mallardır. Bu sınıflandırmada barış ve güvenlik nihai küresel kamusal mal olarak sayılmakla birlikte ülkelerdeki çatışma seviyesinin azalması, savunma harcamaları ve bu harcamaları azaltan faktörler ara küresel kamusal mallar olarak kabul edilmelidir.

Küresel kamusal malların kamusalılık derecesine göre küresel kamusal mallar, *küresel tam kamusal mallar, küresel yarı kamusal mallar, küresel kulüp mallar ve küresel ortak mallar* olmak sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bu ayırım kamusalılık derecesi, fayda taşıma alanları ve nesil odaklı oldukça kapsamlı bir sınıflandırmadır. Barış ve güvenlik hem mevcut nesil hem de gelecek nesil üzerinde etkiye sahip, küresel ortak mallar ya da NATO gibi birliktelik örnekleri küresel kulüp mallar kapsamında yazında sıklıkla değerlendirilmektedir (Tablo 8).

5. Küresel Kamusal Mal Sunumunda Barış ve Güvenlik

Küresel kamusal malların sunumu sonucu ortaya çıkacak muhtemel faydalar kamusal mallarda olduğu gibi dışlanamama ve tüketimde rekabet olmaması temel özelliklerini taşımaktadır. Küresel kamusal malların bir kere sunulmaları halinde hiçbir ülke bu malların faydalarından mahrum bırakılamaz ve bir ülkenin tüketimi diğer ülkelerin tüketimini kısıtlamayacaktır. Sunumun başarılı olması halinde küresel kamusal mallar tüm insanlığa fayda sağlayacaktır (Barrett, 2007: 1). Geleneksel kamusal mallar teorine göre bu tür malların sunumunda kamusal mallarda olduğu gibi devlet birinci elden sorumlu aktör olarak bu malların üretimini üstlenmektedir. Yani sunumun kim tarafından gerçekleştirileceği oldukça açıktır. Konu küresel kamusal mallar düzleminde ele alındığında ise küresel bir devletin olmaması bu malların kim tarafından sunumunun gerçekleştirileceğini belirsiz hale getirmiştir.

Küreselleşen dünyada ulusal seviyede çözülmesi beklenen barış ve güvenlik sorunları 21. yüzyılda artık küresel bir sorun haline gelmiştir. Önceki bölümlerde 1999 yılında UNDP tarafından yapılan “Global Public Goods: International

Cooperation In The 21St Century” adlı çalışma ile Kaul, Grunberg ve Stern’in yapmış oldukları küresel kamusal mallar tanımında küresel politika ve tehlikeler sonucu bu malların optimal sunumunun ulusal boyuttan küresel boyuta doğru evirildiği, gelinen noktada küresel seviyede küresel kamusal malların yetersiz sunulduğunu söylemişlerdir. Yazarlara göre merkezi kontrolü sağlayacak küresel bir egemen gücün olmaması bu eksik sunumun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 15).

Günümüzde küresel kamusal malların önemindeki artış bu malların sunumunda uluslararası bir yapının geliştirilmesini gündeme taşımıştır. Ulusal seviyede hükümetler küresel kamusal malların sunumu için kaynak ayırmaktadır. Bu kamu kaynaklarının yanında vergi ve sübvansiyon benzeri uygulamalar ile özel sektör de az da olsa ekonomik aktivitelerini sosyal amaçlara yönlendirmektedir. Küresel kamusal malların fayda ve maliyetlerinin sınırları aşması sonucu uluslararası işbirliği zaruret haline gelmiştir. Bazı küresel kamusal malların üretimi aynı zamanda çoklu katılımı gerektirmektedir. Bu yüzden bir ülke tek başına bu küresel kamusal malları üretmeye istekli olsa bile teknik nedenlerden ötürü bunu gerçekleştiremeyecektir (Kaul ve Le Goulven, 2003: 331).

Küresel kamusal malların varlığının kabulü bu malların nasıl sunulacağı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Akabinde bu malları sunacak aktörlerin kimler olacağı ve kaynakların bu malların üretiminde nasıl etkin ve verimli bir şekilde tahsis edileceği soruları yazında tartışılmaktadır. Faydaları ülkeleri aşan ve dünya geneline yayılan, sadece mevcut nesli değil aynı zamanda gelecek nesilleri de ilgilendiren bu malların sunumunda ülkelerin bir araya gelerek ortak politika oluşturmaları en önemli sorunlar arasında yer almaktadır (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 14-16). Küresel egemen bir devletin olmaması küresel kamusal malların kim tarafından sunulması gerektiği sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Bu açıdan kim tarafından sorusu yerine bu malların yeteri kadar nasıl sunulabileceğinin tespiti yerinde olacaktır. Bu bölümde küresel kamusal mal olarak barış ve güvenliğin kim tarafında sunulması gerektiği yerine bu malların yeterli ve etkin nasıl sunulacağı üzerinde durulmuştur.

Barış ve güvenlik malının küresel seviyede sunumunda kamusal mallarda da karşımıza çıkan iki temel sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan ilki ülkelerin diğer ülkelerin sunumlarına güvenmesi sonucu ortaya çıkacak “*mahkûmlar ikilemi*”dir. Diğer problem ise ülkelerin tavuk gibi davranarak diğer aktörlerin bu mal ve hizmetleri sunacağını düşünerek cesaretlerinin azalması şeklinde ortaya çıkacak “*bedavacılık sorunu*”dur. NATO örneğinde olduğu gibi üye ülkeler diğer ülkelerin savunma harcaması artışlarına güvenerek kendi savunma harcamalarını azaltma yoluna gittiklerine ilişkin ekonometrik analizlere tezin üçüncü bölümünde yer verilmiştir.

Barış ve güvenliğin sunumunda da küresel kamusal malların sunumunda olduğu gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan ilki yönetsel eksiklik olarak tanımlanan küreselleşen dünya ile farklı politikalara sahip ülkeler arasında meydana gelen çıkar çatışmalarıdır. Her ne kadar barış ve güvenlik bunların zıttı olan çatışma evrensel olarak tanımlanmışsa da ülkelerin kendilerine özgü politikalarıyla şekillenen tanımları vardır. Örneğin bir ülkedeki çatışma ortamının yaratacağı negatif dışsallık taşmalarını önlemek için BM ve NATO gibi örgütlerin müdahalesi ülkelerin egemenlik haklarına müdahale olarak değerlendirilebilmektedir. Diğer bir sorunda özellikle barış ve güvenliğin tüm ülkeler için tesisinin tüm dünya ülkelerini ilgilendirmesine rağmen bazı ülkelerin özellikle çatışmaların çözümünde isteksiz davranması (katılım eksikliği) ya da sadece birkaç ülkeden oluşan küçük ölçekli müdahalelerle çözüm aranmasıdır.

Küresel kamusal mal olarak ele alınan barış ve güvenliğin sunumunda önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi hem tüketim hem de arz yanlı birçok problemle karşılaşmaktadır. Arz yanlı karşılaşılan en önemli sorun barış ve güvenlik malının yetersiz üretilmesidir. Yüksek yoğunluktaki çatışma²⁷ ve uluslararası terörizm hareketlerinin içinde bulunduğumuz yüzyılda artış göstermesi küresel kamusal mal olarak kabul edilen barış ve güvenlik sunumunun yetersizliğine işaret etmektedir (Kaul, 2002: 54). Örnek olarak bir ülkede ulusal güvenliğin her seviyede arzu edilen

²⁷ 1980-1990 yılları arasında küçük ve büyük çapta toplam 422 çatışma, 1990-2000 yılları arasında 446 ve 2000-2010 yılları arasında 380 çatışma gözlenmiştir. Rakamlar çatışmanın önlenmesinde küresel kamusal mal sunumlarının yetersiz olduğunu göstermektedir (Department of Peace and Conflict Research, 2015).

düzyeyde sağlanmaması uyuyşturucu ticareti ve benzer yasadışı eylemler için uygun ortam yaratarak yasal olmayan bu kaynaklarla beslenen illegal yapıların ilgili ÷lke başta olmak üzere tüm dünya için tehdit unsunu haline gelmesi gösterilebilir. Yine ÷lkelerin sınır güvenliklerini yeteri seviyede sağlayamamaları yasadışı silah ve uyuyşturucu trafiğinin artmasına neden olacaktır.

Sonuçta güvenlik ve barış malının en uygun seviyede sunulamaması bu malların küresel kamusal mal olarak üretilememeleri anlamına gelecektir. Daha çok niceliksel sorun olarak algılanan yetersiz sunumun yanında kötü sunumda bir değer problemdir. Örneğin BM ve NATO gibi örgütlerin belirli ÷lkelerin çıkarlarını ön planda tutarak belirli ÷lke ya da ÷lke gruplarının etkisiyle özellikle barışı sağlama ve koruma faaliyetlerinde bulunması barış ve güvenlik küresel kamusal malının kötü sunumuna örnek olarak verilebilir.

Küresel kamusal malların aşırı sunumu, bu malların üretimine ihtiyaçtan daha fazla kaynak ayrılması olarak tanımlanmaktadır. Katı güvenlik anlayışıyla, barış ve güvenliğin sağlanmasında sadece savunma harcamalarının araç olarak kullanılması durumunda üçüncü bölümde ifade edilen silahlanma yarışı tehlikesi ile dünya karşı karşıya kalacaktır. Güvenlik ikilemi olarak da ifade edilen bu durumda ÷lkeler güvenlik seviyelerini artırmak için savunma harcamalarını olması gerekenden daha fazla artırarak diğer ÷lkelerin güvensizlik algısını artıracaktır. Karşılıklı aksiyon reaksiyon güdüsüne dayanan bu yarıő savunma harcamalarının alternatifi olan eğitim ve sağlık gibi savunma harcamalarına göre daha verimli olan alanlara aktarılacak kaynakların azalmasına neden olacaktır.

Küresel kamusal malların sunum miktarının tespiti özellikle politika yapıcılarını açısından oldukça önemlidir. Hirshleifer (1983) yaptığı çalışmada kamusal malların finansmanında tüketimde rekabet ve dışlama ilkelerine ek olarak kamusal malların tüketimi için kullanılan toplam miktar ile bireylerin katkıları arasındaki ilişkiyi açıklamakta kullanılan toplama teknolojileri yöntemini geliştirmiştir. Daha önce açıklanan tüm seviyelerde kamusal malların toplam üretim miktarının, ÷lkelerin katkıları toplamına eőt olduğu toplama tekniği; en düşük çabanın toplam kamusal mal miktarını ifade ettiği en zayıf halka tekniği; ve en fazla üretim sağlayanın toplam

kamusal mal miktarını belirlediği en iyi vuruş tekniği gibi yöntemlerden hangisinin barış ve güvenlik malının toplam sunum miktarını belirlemede daha fazla kullanılabilir olduğu bu malların sunumu açısından önemlidir. Aynı zamanda soruya verilecek cevap ya da cevaplar ulusal ve uluslararası politika yapıcıları için önem arz etmektedir.

Toplama teknikleri güvenlik ve barış alanına uygulanırken karşılaşılabilecek en önemli zorluk barış ve güvenlik malının üretiminin sayısal olarak ifade edilememesidir. Dar anlamda bakıldığında güvenlik ve barışı ülkeler savunma harcamaları ile yerine getirmektedir. Bu açıdan ülkelerin savunma harcamaları verileri teknikleri açıklarken açıklayıcı olacaktır. Buna karşın geniş anlamda konu ele alındığında ise barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının sunumuna katkı sağlayan her türlü harcamalar örneğin gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi ve yoksulluğun önlenmesi gibi yapılan harcamalar da barış ve güvenlik malına katkı sağlayan ve sunum miktarını belirleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörlerin sayısal olarak tespiti pek de mümkün değildir. Bu yüzden konu yazında daha çok dar anlamda ele alınmaktadır.

Dar anlamda barış ve güvenlik sunum miktarı, tüm ülkelerin barış ve güvenlik malı için ayırdıkları kaynak miktarı olan savunma harcamaları toplamı olarak kabul edilecek olur ise, toplama tekniğini uygularken karşımıza iki önemli oyun çıkmaktadır. Bunlardan ilki, ülkeler arasındaki iletişim eksikliğinden kaynaklanan “*tutukluluk ikilemi*” olarak ifade edilen sıfır toplamı olmayan oyundur. Bu oyunda ülkelerin bireysel seviyedeki rasyonelliklerinden küresel rasyonelliklere varılamayacaktır. Sıfır toplamı olmayan bu oyunda güvenlik ve barış malında tüm ülkelerin ortak çıkarı vardır. Burada bir ülkenin kazancı diğer ülkelere fazla olabileceği gibi ülkelere bir ya da bir kaçının karar değiştirmesi sonucu her iki tarafta kazançlı çıkabilir.

Toplama tekniğinde karşımıza çıkacak diğer oyun ise “*tavuk oyunu*”dur. Bir aktör için iyi olan bir durumun diğer aktör için iyi olmasına dayanan tavuk oyununda, barış ve güvenlik malından elde edilecek faydanın katlanılan maliyetlerden az olması durumunda oyun geçerli olacaktır. Toplama tekniğinde tüm

ülkelerin katkıları arasında ikame söz konusu olduğu için güvenlik ve barış malının sunumunda bedavacılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için uluslararası işbirliği ve ortak küresel güvenlik politikalarının oluşturulması ve bedavacı ülkelerin küresel kamusal mal üretimine bir şekilde katkı sağlamalarının yolu aranmalıdır.

En zayıf halka tekniğinde barış ve güvenlik için en düşük katkı seviyesi küresel kamusal mal sunum miktarını verecektir. Hirshleifer'in Anarchia adası örneğinde olduğu gibi sel taşkınlarından ada sakinlerinin tam olarak korunabilmesi en düşük yüksekliğe sahip sete bağlıdır (Hirshleifer, 1983: 1). Barış ve güvenlik seviyesi en düşük güvenlik ve barış seviyesine sahip yani çatışma ve güvensizlik ortamının en yüksek olduğu ülkeye bağlıdır. Barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının sunumunu artırmanın tek yolu bu ülke ya da ülkelerin tespit edilerek, zengin ülkelerin ve uluslararası işbirliği çerçevesinde oluşan yapıların bu ülkelere bu malları doğrudan ya da dolaylı üretimi için destek vermeleridir.

Küresel anlamda hızlı ve uygun müdahalelerin gerektiği durumlarda kullanılan en iyi vuruş tekniği daha çok uzmanlaşmanın gerektirdiği sağlık ve teknoloji alanlarında kullanılmaktadır. Bu teknikte tek bir aktör küresel kamusal malların üretiminde yeterli olacaktır. Barış ve güvenlik açısından sadece çatışmaların önlenmesi için kullanılacak arabuluculuk faaliyetleri için bu yöntem kullanılabilir. Bu teknikte hegemonik istikrar teorisinde olduğu gibi barış ve güvenliğin sunulması için tek aktör yeterli olacaktır. Birden fazla güçlü aktör varsa bu durumda aktörler kendi aralarından koordine olarak kimin barış ve güvenlik için daha fazla çaba harcayacağını bir şekilde belirlemelidir. Aksi halde kaynak israfı kaçınılmaz olacaktır.

Barış ve güvenlik küresel kamusal malının sunumunda özel sektör ve kamu sektörü birlikte görev alabilmektedir. Bu malların sunumunda özel sektör aktörleri bölgesel organizasyonlar, bireyler, firmalar, küresel nitelikli sivil toplum örgütleri; kamusal aktörler ise öncelikle devletlerin kendileri, BM, DB gibi. uluslararası kamusal kuruluşlardır. Sunumda görev alan aktörlerin kimler olduğunun tespiti kolay

fakat bu mal ve hizmetlerin hangi seviyede ve kim tarafından üretilmesi gerektiği normatif karaktere sahip ve yazında oldukça tartışmalıdır.

Günümüzde ulusları aşan çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiş barış ve güvenlik küresel kamusal malının yerel ve uluslararası seviyede kimler tarafından ve hangi seviyede sunulması gerektiği konusunda Loader ve Walker (2007)'ın "Civilizing Security" isimli eserinde farklı devlet modellerinden yola çıkarak geliştirdikleri yaklaşım bu alanda çalışacak hem teorisyen hem de politika uygulayıcılarına yardımcı olacaktır.

Ulusal sınırları aşan güvenlik sorunlarının çözümünde devlet merkezli, bağımsız dış politika, güvenlik rejimleri veya birliktelikleri, küresel sivil toplum gibi farklı modeller uluslararası ilişkiler ve küreselleşme yazınında kendisine önemli ölçüde yer bulmaktadır. Araştırmaların tamamı uluslararası ilişkiler dünyasının nasıl olması gerektiği ve nasıl olabileceği gibi normatif varsayımlara dayanmaktadır. Loader ve Walker bu normatif farkı bakış açılarından yola çıkarak farklı devlet modellerinin birbirleri ile ilişkilerini ve tercih alternatiflerini ortaya koyacak temel varsayımları öne sürmüşlerdir. Çalışmada güvenlik ve barışın sağlanması da yerel ve uluslararası seviyede politika ve güvenlik kamusal malının sunum tercihinin yoğun (thick) ve zayıf (thin) olmak üzere iki farklı seviyede uygulanabileceği öngörülmüştür. Bu iki yoğunluk seviyesine göre farklı alternatif modeller Tablo 20'de gösterilmiştir (Loader ve Walker, 2007: 246).

Tablo 20: Alternatif Ulusal/Uluslararası Güvenlik Modelleri

	Devlet Seviyesi	Uluslararası Seviye
1. Model	Zayıf	Zayıf
2. Model	Yoğun	Zayıf
3. Model	Zayıf	Yoğun
4. Model	Yoğun	Yoğun

Kaynak: Loader, I., ve Walker, N. (2007). *Civilizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 246.

Birinci modelde güvenlik hem yerel hemde uluslarüstü seviyede zayıf bir kamusal mal olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım özellikle UNDP yazarları ve birçok kozmopolit yazarları tarafından önerilmektedir. İkinci modelde ise devlet seviyesinde yoğun uluslarüstü seviyede zayıf bir güvenlik malı üretilmesi öngörülmektedir. Bu model daha çok devlet merkezci modeller ve tek taraflı politika yaklaşımlarında gözlenmektedir. Üçüncü modelde ise yerel seviyede zayıf ulusüstü seviyede yoğun güvenlik kamusal malı üretimini temel alınmıştır. Yine bu model varsayımı bazı kozmopolitan yazarlar tarafından önerilmiştir. Son olarak da hem yerel hemde uluslarüstü seviyede yoğun güvenlik kamusal malının üretildiği model yer almaktadır. Bu model bazı güvenlik rejimleri, küresel sivil toplum modellerinde kendine yer bulmaktadır (Loader ve Walker, 2007: 246).

Güvenlik ikilemi açısından modeller değerlendirildiğinde özellikle realist görüşün hakim olduğu ikinci model diğer devletlerin güvensizlik seviyelerini artırıcı yönde etkileyeceği açıktır. Özellikle uygulanacak bağımsız dış politikalar ve işbirliği zayıflığı diğer ülkeler açısından belirsizlik olarak algıncak ve ülkeler savunma harcamalarını karşılıklı olarak artırarak güvenliklerini sağlamaya çalışacaktır. Üçüncü modelde ülkelerin daha az güvenlik malı üretmeleri güvenlik ikilemini bir ölçüde hafifletecek fakat bu modeldeki ulusüstü yoğun bir seviyede sunulacak güvenlik kamusal malı ülkelerin egemenliklerinin zayıflaması anlamına geleceğinden uygulamasında önemli sorunlar ortaya çıkacaktır. Özellikle UNDP yazarlarının benimsediği birinci modelde iki seviyede zayıf güvenlik malının sunumu bir ölçüde güvenlik ikilemini ortadan kaldıracığı düşünölmekle birlikte küresel güvenlik sorunlarında müdahalenin gecikmesi ya da yeterli seviyede gerçekleşmemesi modelin muhtemel sorunları arasında yer almaktadır.

Güvenlik rejimleri ve işbirliklerine dayanan dördüncü model günümüzde sıklıkla tartışılan ve önerilen bir yaklaşımdır. Özellikle bu çalışma açısından güvenlik ikileminin ortadan kaldırılmasında askeri ve ekonomik işbirliklerinin savunma harcamaları üzerindeki etkisinin belirlenmesinde alt yapıyı bu model oluşturmaktadır. Son bölümde yapılan ampirik analizler özellikle askeri birlikteliklerin güvenlik ikilemini zayıflatacağını ve üye ülkelerin savunma harcamalarını azaltacaklarını ortaya koymuştur. Yani ilk başlarda yerel ve ulusüstü

seviyede yoğun bir güvenlik malının üretilmesi güvenlik rejimleri ve işbirliklerinin yanında küresel sivil toplum anlayışının da yerleşmesi ile zaman içerisinde yerel seviyede sunulan güvenlik kamusal malının seviyesini azaltacaktır. Yerel seviyede meydana gelecek zayıflama güvenlik ikileminde azalmasına neden olacaktır.

5.1. Küresel Barış ve Güvenliğin Sunumunda Uluslararası İşbirliğinin Önemi

Küresel kamusal malların özellikle dışlanamama ve tüketimde rekabetin olmadığı en uç örnekler arasında yer alması bu malların sunumunda tek bir aktörün bu malların sunumunda yetersiz kalmasını da beraberinde getirmektedir. Yazında küresel kamusal kötülükler olarak kavramlaştırılmış bu kötülüklerin üstesinden tek bir ülkenin gelebileceği düşüncesi sorunu küçümsemek anlamına gelmektedir. Örneğin Afrika'nın herhangi bir ülkesindeki çatışma ortamı kolektif bir müdahale olmadığı takdirde önce bölgesel ardından küresel bir sorun haline gelebildiğini 11 Eylül saldırıları gibi geçmişte yaşanan kötü deneyimler ortaya koymaktadır.

Jervis (1978: 167)'e göre uluslararası bir otoritenin eksikliğinin savaşların meydana gelmesine neden olmasının yanında, ülkelerin ortak çıkarlarını sağlayacak amaçlarına ulaşabilmek için mevcut durumlarının kabulünde bu ülkeleri zor durumda bırakacaktır. Çünkü ülkelerin işbirliği yapmaması halinde ortaya çıkacak muhtemel felaketleri önleyecek uluslararası hukuk ve işbirliği politikalarını sağlayacak hatta bir derecede zorlayacak yapı ve otorite bulunmamaktadır. Daha kötüsü ülkeler bunun farkında oldukları için anarşi ülkeleri mevcut durumlarından daha kötü bir hale getirecek davranışları destekleyecek ve en uç noktada ülkeler mevcut statükolarının devamını arzulayacaklardır.

Jervis bu durumu Rousseau'nun ünlü "*geyik avı (stag hunt)*" ile açıklamaya çalışmıştır. Kısaca hikâyeyi özetlenecek olur ise mevcut bir geyik avında aç olan avcılar şayet geyik avlama konusunda işbirliği yapacak olur ise her bir avcı ziyadesiyle karnını doyuracaktır. Eğer avcılardan birisi tavşan avlamak için ayrılacak olur ise diğer avcılar aç kalacaktır. Bu durumda oyunculardan her biri karar verdikleri ilk seçeneklerine göre farkı çözüm yolları ile karşılaşacaktır (Jervis, 1978: 166). Jervis Rousseau'nun bu tespitini küresel barış ve güvenliğin sağlanmasında

uluslararası işbirliği açısından yorumlayarak aktörlerin ilk tercihlerine göre oluşacak durumları özellikle savunma harcamaları perspektifinden aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

Birinci durumda avcılar işbirliğine gittikleri ve geyiği avladıkları düşünülmüştür (uluslararası benzer bir işbirliği ve silahsızlanma). İkinci durumda diğerleri av peşinde koşarken avcılardan birisinin tavşanı kovalaması söz konusu olabilir (diğer ülkeler silahsızlanmaya giderken bir ülke tarafından yüksek seviyede silahlanmanın devam ettirilmesi). Güvenlik ikilemi açısından en tehlikelisi olan üçüncü durumda ise tüm avcılar tavşan avlamayı tercih edebilir (silahlanma yarışı ve yüksek savaş riski). Dördüncü seçenekte ise avcı diğerleri tavşan peşinde koşarken mevcut durumunu korur yani geyik avına devam eder (diğer ülkeler silahlanırken ülke silahsızlanmayı tercih eder) (Jervis, 1978: 167).

Küresel barış ve güvenliğin sunumunda özellikle devletlerin zaman içerisindeki dönüşümü de önem arz etmektedir. Günümüzde devletler birbirinden ayrı modern devletten birbiri ile ekonomik, sosyal ve kültürel olarak entegre olmuş postmodern devletlere doğru değişime uğramıştır. Tablo 21’de ideal modern ve post modern devlet türlerinin farklı kademelerdeki özellikleri gösterilmiştir. Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi oluşturulan bu yapıyla özellikle realistlerin güvenlik ikileminin temelini oluşturduğunu düşündükleri anarşi kavramının etkisine ülkeler kapılmamıştır. Sørensen (2007: 360)’a göre bunun temel nedeni birliğin yoğun bir şekilde yasal uluslararası ve uluslararası otorite tarafından çevrelenmiş olmasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında çatışmaların önlenmesi için organize edilmiş gücün kullanımı bir seçenek olacaktır.

Tablo 21: Modern ve Postmodern Devlet

	Modern Devlet	Postmodern Devlet
Hükümet	Merkezileşmiş demokratik kurallar sistemi, yasal düzen tarafından şekillenmiş bir dizi idari, güvenlik ve askeri organizasyonlara dayalı,	İç içe geçmiş birbiri ile örtüşen alanlarda çok katmanlı yönetim Uluslararası yapıya sahip

	gücün meşru kullanımının devlet tekelinde olduğu ve tüm bu özelliklerin bölgesel olarak tanımlandığı yönetim şekli	Uluslararası, ulusal sınırları aşan ilişkileri içeren yönetim
Milliyet	Ülke içindeki insanların oluşturdukları yurttaşlık birliği ve dile, kültüre ve tarihsel bağlara dayalı duyarlılığın geliştiği birliktelikler	Milliyet üzerinde uluslarüstü unsuların egemen olduğu, bu unsurlara tüm yurttaşların saygı gösterdiği birliktelikler Devletten uzaklaştırılarak tasarlanmış kolektif bağlılık
Ekonomi	Bağımsız ulusal ekonomi, kendi kendisine yeten ana sektörler Ekonomik aktivitelerin büyük bir bölümünün ülke içerisinde gerçekleştirilmesi	Ekonomik aktivitelerin çok büyük bir bölümünün sınır aşan bağlantılarla önemli ölçüde entegrasyonu Ulusal ekonomilerin daha az kendi kendisini idame ettirdiği yeni düzen

Kaynak: Sørensen, G. (2007). *After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values*. *Security Dialogue*, 38(3), s. 361.

Sınır ötesi fayda ve maliyet yayan küresel kamusal malların sunumunda uluslararası işbirliği gerekliliğini açıklayabilmek için farklı uluslararası işbirliği türlerini kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Bu işbirliği türleri bütün halinde Tablo 22’de gösterilmiştir. Ulusal kamusal mallar birçok nedenden ötürü küresel bir forma dönüşmektedir. Uluslararası işbirliğinin gerekli olup olmadığı farklı mal gruplarına göre farklı değişkenlere bağlı olacaktır. Yani her bir küresel kamusal mal türü farklı işbirliklerini gerektirmektedir. Bu malların üretim ve finansmanı da aynı şekilde farklı üretim stratejilerini içerecektir. Uluslararası işbirliği türleri “*dışa doğru işbirliği*”, “*içe doğru işbirliği*”, “*devletlerarası üretime katılma*” ve “*şebeke işbirliği*”

(*network*)” olmak üzere farklı şekillerde oluşturulabilmektedir. Bu işbirliği türleri kısaca aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999: 331-332, 335):

Dışa doğru işbirliği örneğinde politika yapıcıları, ulusal kamusal malların büyük ölçüde üretildiği veya ulusal sunumların yerel politikalarla tek başına geliştirilemediği ya da sürdürülmediği durumlarda sınırları aşan işbirliği arayabilir. Örneğin bir A ülkesi kendi üretimini tehlikeye atacak seviyede sınır ötesi dışsallık yayan bir malın üretiminden kaçınmaları için diğer ülkeleri cesaretlendirebilir. Bu sınır ötesi işbirliğindeki amaç diğer ülke ya da ülkeleri oluşan negatif dışsallıkları içselleştirmeleri için cesaretlendirmektir. Barış ve güvenliğin sağlanması açısından nükleer silahların üretiminin önlenmesi ve sınırlandırmasında hegemonik güçlerin kendilerinde bulunmalarına rağmen GOÜ’lerin bu silahların üretimini durdurmaları ya da kontrol altına alınması için bu ülkelere yaptıkları baskı ve standart koyma çabaları örnek olarak gösterilebilir.

İçe doğru işbirliği örneğinde dışa doğru işbirliği yöntemini uygulayan ülkelerin bu teşebbüsleri bir süre sonra diğer ülkeler tarafından içe yönelik işbirliğine dönüşebilir. Dışa yönelik işbirliği yöntemi şayet uluslararası kabul görececek olur ise muhtemelen bumerang etkisi ile dışa yönelik işbirliğine başvuran ülkeye uluslararası kural olarak geri dönecektir. Bu işbirliği örneğinde ulusal sınırların ötesinde mali politikaları da içeren politika işbirliğini gerektirecektir. Örnek olarak bir ülke için gıda standartlarının sağlanması ve kloroflorokarbon miktarının azaltılması verilebilir. Barış ve güvenliğin sağlanmasında dışa doğru işbirliği örneğinde ifade edilen nükleer silahların üretilmesinde GOÜ’lere yapılan bu baskıların bir süre sonra GOÜ’ler tarafından içe yönelik işbirliğine dönüşerek bu baskıları yapan hegemonik güçlere yönelmesi örnek olarak verilebilir.

Devletlerarası üretime katılma örneğinde ülkeler ulusal seviyede malları kendileri üretmek yerine uluslararası organizasyonların bu kamusal malları üretimi için kaynaklarını tahsis etmeyi daha verimli bulabilir. Örnek olarak küresel bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve küresel meteorolojik verilerin toplanması gösterilebilir. Güvenlik ve barış açısından özellikle ölümcül çatışmaların önlenmesi ve barışın

sağlanmasında ülkelerin taraf olması yerine BM ve NATO gibi üst yapıların çözümde aktör olarak kullanılması örnek olarak verilebilir.

Şebeke işbirliği, ilk iki birlikteliğin birleşimi olarak ifade edilebilir. İletişim ve ulaşım gibi kullanıcıların giriş ücreti ödemesini gerektiren uluslararası şebekeler örnek olarak gösterilebilir. Bu örneklerdeki giriş ücretleri ulusal politikaların standardizasyonda teknik ve düzenleyici kuralların konulması, gerekli fiziki araçların yerleştirilmesi zorunluluğundan ötürü alınmaktadır.

Barış ve güvenliğin küresel kamusal mal olarak sunumu oldukça kompleks, farklı seviyelerde (yerel, ulusal, küresel), birden fazla aktör ve sektörüne içine alan bir yapıya sahiptir. Barış ve güvenliğin küresel kamusal mal olarak sunumunda özellikle ölümcül çatışmaların önlenmesi uluslararası kamusal mal dağıtım sistemi açısından önemlidir. **Şekil 14**'de ölümcül çatışmaların önlenmesinde yerelden küresele, çekirdek aktivitelerden tamamlayıcı aktivelere kadar uluslararası kamusal malların sunum sistemi analizi sektörel olarak Sagasti ve Bezanson (2000: 117) tarafından bütün olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Küresel seviyede ölümcül çatışmaların önlenmesinde küresel olarak yapılması gereken, barış ve güvenliğin neden küresel kamusal mal olduğunu "*bilgilendirme*", "*kamu bilinci yaratma*" ve "*politik kararlar*" ile bir şekilde desteklemektir. Sadece çatışmaların önlenmesi küresel kamusal mal olduğunu kabul etmek sorunun çözümünde yetersiz ve oldukça basit bir yaklaşımdır. Öncelikle küresel kamusal mallar (ya da kötülükler) ile ilgili küresel bir farkındalık yaratılmalıdır. Bu farkındalık tezin temel hipotezleri arasında yer alan herhangi bir ülkede hâkim olan çatışma ortamının tüm ülkeler için potansiyel tehdit olduğu, hem bugünkü hem de gelecek nesiller üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda olumsuz etkiler yarattığının hem akademik hem de politik düzlemde sürekli gündem haline getirilmesi şeklinde olabilir.

Soğuk savaş sonrası ülkeler arasında çatışmaya dönüşmeden önceki anlaşmazlıkların çözümü daha sonra ortaya çıkacak muhtemel savaşların önlenmesi için önem arz etmektedir. Çatışmaların önlenmesinde epistemik topluluklar (bilgi üreten toplumlar) önemli bir etkiye sahiptir. Barış ve güvenlik çalışmalarının büyük

bir çoğunluğu gelişmiş ülke üniversiteleri ve enstitüleri tarafından yapılmaktadır. Bu çalışmaların artışı metodolojik olarak çatışmalara müdahalede kullanılacak en uygun yöntem ve planların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000:116).

Küresel seviyede farkındalık için kullanılabilecek diğer bir önemli araç bilgilendirmedir. Uluslararası güvenlik çalışmalarında gelinen noktada iç çatışmaların büyük maliyet ve tehlikeleri, yoğunlaşmış bir çatışmaya müdahalenin parasal maliyetleri hakkındaki bilgi seviyesi artmaya devam etmektedir. Bu artış kamusal farkındalık ile birlikte büyük ölçüde ölümcül çatışmaların önüne geçmek için barışçıl metotların geliştirilmesinde uzlaşma sağlanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda politik karar alıcılarının uluslararası toplulukların da etkisiyle çatışmaların yönetilemez ölümcül seviyeye ulaşmadan önce üstesinden gelinmesi yönünde motivasyon yaratmıştır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 118).

Küresel kamusal malların sunumunda küresel düzey ile işbirliği alanı arasında bağlantı “uluslararası rejimler” ile sağlanmaktadır. Çatışmaların önlenmesi için oluşturulan uluslararası rejimler uluslararası hukuk, kurallar, düzenlemeler ve anlaşmalardan oluşmaktadır. Bölgesel, küresel ve iki taraflı oluşturulan bu anlaşmalar güvenlik tehditlerini minimize etmede, inanç ve güvenin sağlanmasında, diyalog ve birlikteliklerin tesisinde kurumsal bir yapı oluşturmaktadır. Uluslararası rejimler üç büyük kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar, yerel rejimler ve tartışma çözüm mekanizmaları; silahların kontrolü ve silahsızlanma rejimleri; diyalog ve dayanışma anlaşmalarıdır (Evans, 1996: 81-82).

Günümüzde uluslararası ilişkilerin her alanında yasal rejimler ve tartışma çözüm mekanizmaları yer almaktadır. Uluslararası yasal rejimler hem bu rejimlerin taraflarına hem de uluslararası tüm toplumlara fayda sağlamaktadır. Bu rejimlere en iyi örnek *Antarktika Kıtası Küresel Ortak Rejimi*'dir (Evans, 1996: 82). Herber (1990) çalışmasında küresel kamusal mal olarak tanımladığı Antarktika Kıtası, rejimin kabulü ile birlikte silahsız alan olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşma tüm tarafları bilgi paylaşımı ve danışmanlık için bir araya getirerek ilerde ortaya

çıkabilecek küresel ısınma gibi tehditlerin önceden tahmin edilerek önlem alınmasını sağlamıştır.

Yasal rejimler arasında en önemlisi 1945 yılında BM bünyesindeki Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Adalet Divanı'nın uluslararası toplumlar arasındaki adalet hizmetini sunmasıdır. Dünya ülkelerinin üçte birinden fazlası gönüllü olarak bu adalet hizmetinden yararlanmaktadır (Evans, 1996: 82). Bu yapılar ülke içi çatışmalarla ilgili henüz ortak kurallar oluşturmuş değildir. Barış ve güvenlik alanında ise sadece bu çatışmaların uluslararası barışı tehdit etmesi halinde sadece BM görev üstlenmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 118).

Silah kontrolü ve silahsızlanma rejimleri zaman içerisinde silah üretimi ve askeri varlıklar üzerinde baskı yaratarak güveni sağladığı düşünülen bu rejimler aynı zamanda askeri alanda devlet davranışlarında daha şeffaf olunmasını sağlamıştır. Küresel alan ile network alanı arasında son olarak diyalog ve iki taraflı bölgesel küresel ölçekte birliktelikler yer almaktadır. Bu mekanizmalar ülkeleri işbirliği ve iletişim için bir araya getirmiş ve bu durum barışın finansmanında önemli bir kaynak haline gelmiştir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 118).

Çatışma önleme operasyonları için kurumsal düzenlemelerin yer aldığı “*işbirliği alanı*” uluslararası organizasyonlar, finansman mekanizmaları, operasyonel politikalar ve prosedürlerden oluşmaktadır. Farklı coğrafi alanlarda ulusal ya da ulus üstü organizasyonlar ulusal çıkarların ötesinde oluşturulmuş ekonomik ve sosyal büyüme için kurulmuş aktörlerdir. Bu aktörler çatışmaların çözümü için şiddet içermeyen çözümler için araçlar ve mekanizmalar üretilmesine yardımcı olmaktadır (Evans, 1996: 83). Uluslararası organizasyonlar arasında en önemli örnek Birleşmiş Milletler'dir. Birleşmiş Milletler 21. yüzyılda kolektif güvenlik ve diyalogu sağlama amacı olan tek örgüttür.

Kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri diğer bir örnektir. Bu yapılar barış ve güvenliğin sunumunda üç farklı şekilde katkı sağlamaktadır. İnsan hakları ihlallerinin savunulması, resmi olmayan arabuluculuk ve erken uyarıları destekleme sivil toplum örgütlerinin barış ve güvenlik küresel kamusal malının üretimine yaptıkları katkılardır. Sivil toplum örgütlerinin barış ve güvenlik alanında faaliyet

yürütmelerinin avantaj ve dezavantajları söz konusudur. Bu yapıların en önemli avantajı devlet ve uluslararası organizasyonlara nazaran daha hızlı bir şekilde müdahale kapasitelerinin olmasıdır. Dezavantajı ise gönüllülük esasına dayalı bu sivil toplum örgütlerinin çoğu zaman geleneksel diplomatik engellerle karşılaşmalarıdır. Özellikle kötüleşen durumların rapor edilmesi devletler ve uluslararası organizasyonlar tarafından müdahalelere maruz kalındığı görülmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 119).

İşbirliği alanında yer alan diğer bir araç ise operasyonel politikalar ve prosedürlerdir. Buna örnek olarak BM sözleşmeleri ve bölgesel organizasyonların prosedürlerinde çatışmaların tanımlanması verilebilir.

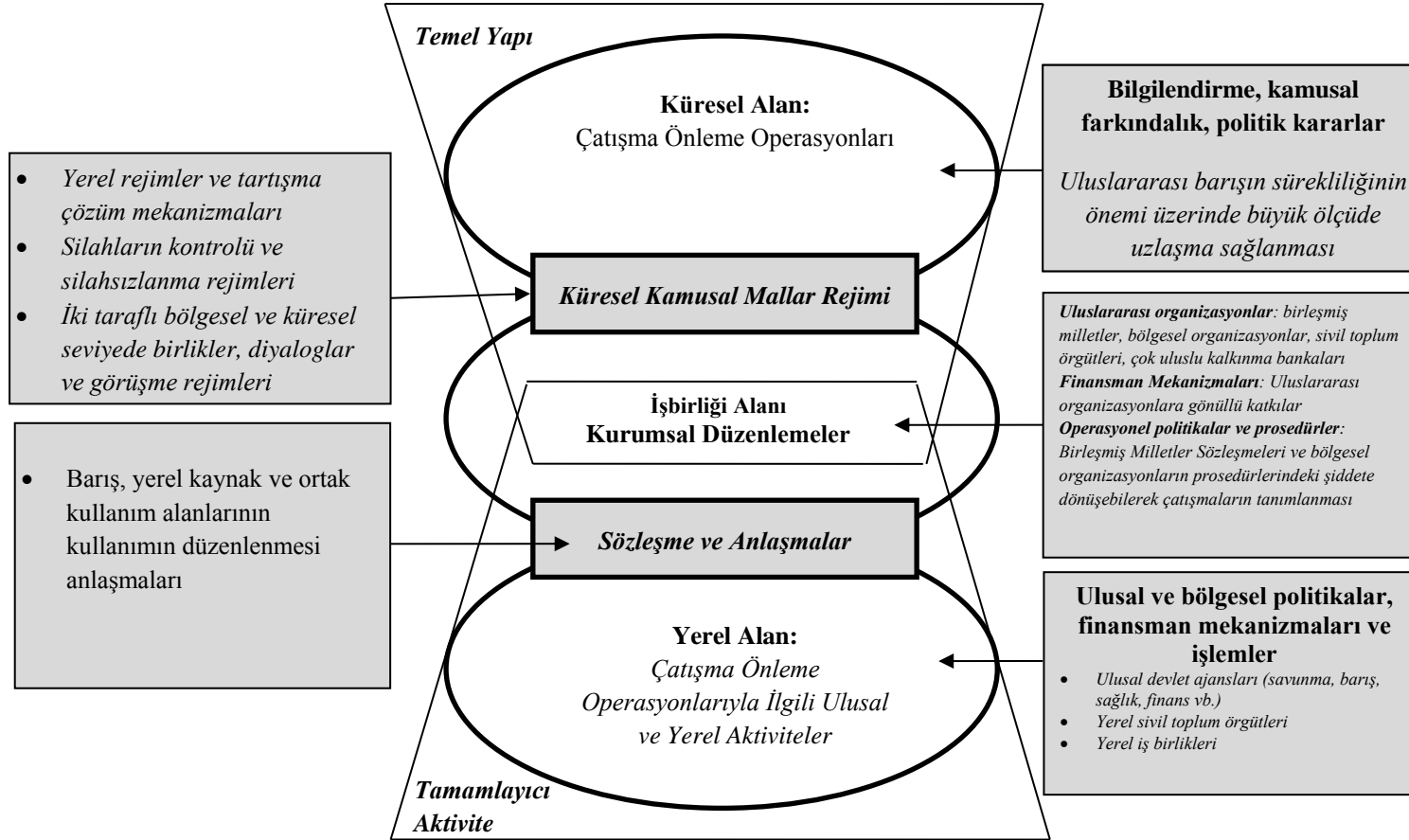
Yerel ve işbirliği arasında bağlantı kuran diğer mekanizmalar anlaşmalar ve sözleşmelerdir. Bu mekanizmalar küresel kamusal malların üretim ve tüketiminde aracılık yapan uluslararası organizasyonların karşılıklı ilişkilerinde temel oluşturmaktadır. Örnek olarak barış ve güvenlik alanında uluslararası himaye altında yapılan farklı yerel barış anlaşmaları verilebilir.

Ulusal ve yerel organizasyonlar barış ve güvenlik sunum sisteminin yerel halkasıdır. Ulusal ve yerel seviyedeki aktiviteler tamamlayıcı aktiviteleri içermekle birlikte küresel kamusal malların finansman ve sunumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Operasyonel çatışma önlemenin yerel seviyedeki en önemli aktörleri ulusal hükümetler, yerel sivil toplum örgütleri ve ticaret sektörüdür. Ulusal devletler potansiyel çatışma ihtimali olan topluluk ve gruplar arasında diyalog ve tartışmaların yapılması için önemli bir alandır. Devletlere nazaran daha az etkiye sahip olmakla birlikte daha aktif bir şekilde birçok resmi olmayan diyalogları yürüten yerel sivil toplum örgütleri barış ve güvenliğin tesisinde rol almaktadır. Yerel iş âlemi kendi çıkarlarını olumsuz etkileyecek şiddetli çatışmanın önlenmesinde yine aynı şekilde büyük pay sahibidir. İş âleminin etkisi ve gücü bağımsız bir biçimde hareket ederek hükümete çatışmaların erkenden çözülmesi için baskı yapmalarından gelmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 120).

Ulusal seviyede barış ve güvenlik bloklarının inşa edilmesi halinde ülkeler arasında barışın tesisi küresel barışa da katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda güvenlik

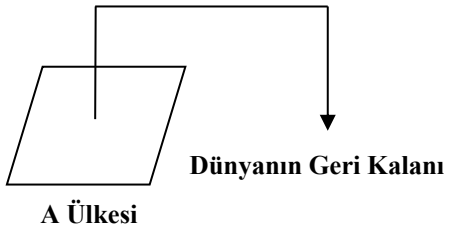
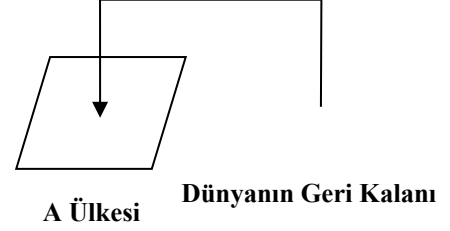
bloklarının oluşması güvenlik ve barış sunumunu azaltan bedavacılık sorununa da neden olacaktır. Bedavacı ülkeler barış ve güvenlik mallarının üretimi sonucu katlanacakları maliyetler elde edecekleri faydalardan daha fazla olacağı için üretim miktarlarını azaltacaktır. Yani sunum maliyeti özel fakat elde edilecek fayda tam kamusaldır (Kaul I. , 2002: 55).

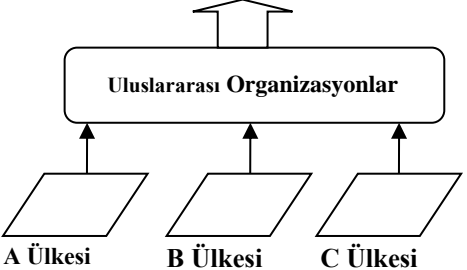
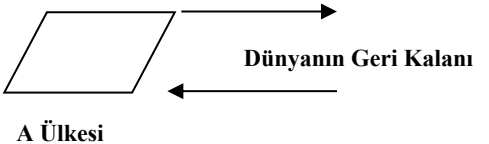
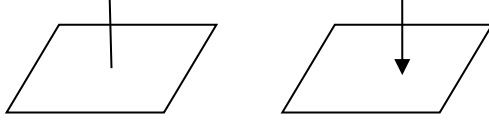
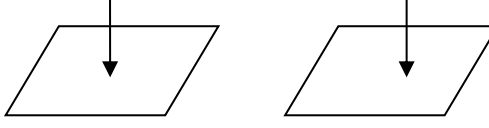
Şekil 14: Barış ve Güvenlik: Uluslararası Kamusal Mallar Dağıtım Sistemi

Kaynak: Sagasti, F., ve Bezanson, K. (2000). *Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects*. Stockholm: Swedish Ministry for Foreign Affairs, s.117.

Tablo 22: Uluslararası İşbirliği Örnekleri

İşbirliği Türü	Temel Hedef	Gösterim	Örnekler
Dışa Doğru İşbirliği	Bir maldan yararlanmak için diğer ülkeleri bu malların gerekliliğine ikna edilmesi için yapılan işbirliği	 <p>A Ülkesi</p> <p>Dünyanın Geri Kalanı</p>	<ul style="list-style-type: none">• Finansal istikrarı sağlamak için finansal pazarlarda kod ve standartların geliştirilmesi• Uluslararası mali saydamlığı sağlamak için ortak devlet muhasebe sistemi geliştirilmesi• Sınır güvenliğini sağlamak için ortak sınır güvenliği kural ve normlarının oluşturulması
İçe Doğru İşbirliği	Ulusal politika düzenlemelerini gerektiren rejimler veya küresel ihtiyaçlar	 <p>A Ülkesi</p> <p>Dünyanın Geri Kalanı</p>	<ul style="list-style-type: none">• Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi• Barış ve güvenliğin sürekliliğinin sağlanması için yarışı koruma faaliyetleri (otokrasiden demokrasiye geçişi teşvik)

<p>Devletlerarası Üretime Katılım</p>	<p>Uluslararası organizasyonların mal üretimi için kaynak tahsisi</p>	<p style="text-align: center;">Küresel Kamusal Mallar</p> <p style="text-align: center;">A Ülkesi B Ülkesi C Ülkesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Standardize edilmiş istatistikî bilgilerin yayınlanması ve uyumlaştırılması • BM'nin yoksulluğun azaltılması için yaptığı yardımlar • BM'nin barış ve güvenliğin tesisi için yapmış olduğu barışı koruma faaliyetleri
<p>İşbirliği (network)</p>	<p>Ulusal politikaların bir şebekeye katılım ve fayda elde etmek için gerekli şartları sağlayacak şekilde düzenlenmesi.</p>	 <p style="text-align: center;">A Ülkesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası sivil havacılık ve uluslararası ticaret rejimleri • Uluslararası silah üretim ve satış kuralları oluşturmak
<p>Yardımlar*</p>	<p>Zengin ülkelerden yoksul ülkelere kaynak transferi</p>	 <p style="text-align: center;">A Ülkesi B Ülkesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • GOÜ'lerde okul yapılması gibi projelerin donör ülkeler tarafından desteklenmesi
<p>Uluslararası Ticaret ve Yatırım*</p>	<p>El değiştiren mal ve hizmetlere eşit değerde ödeme yapılması</p>	 <p style="text-align: center;">A Ülkesi B Ülkesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Malların ticareti/yabancı yatırım

*Yardımlar, uluslararası ticaret ve yardımlar karşılaştırma yapmak amacıyla tabloya eklenmiştir. İkisi de uluslararası işbirliği türü olmasına rağmen küresel kamusal malların sunumunda iki farklı form olarak ifade edilmektedir.

Kaynak: Kaul, I., ve Le Goulven, K. (2003). *Financing Global Public Goods: A New Frontier of Public Finance*. In I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Eds.), *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (ss. 341-342). New York: Oxford University Press, s.333.

6. Küresel Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenliğin Finansmanı

Küresel kamusal malların ne şekilde finanse edileceği ve finansmanında yaşanan sorunların çözümünde bu malların sınıflandırılması ve sunumunda görev alan aktörlerin tespiti önemlidir. Barış ve güvenliğin küresel kamusal mallar içinde sınıflandırma, sunum yol ve yöntemleri bu malların nasıl finanse edileceğini hususunda büyük ölçüde yol gösterici olacaktır. Önceki bölümlerde barış ve güvenliği küresel kamusal mallar sınıflandırması ve sunumu açısından değerlendirilmiş, yazındaki sorunlar ve çözüm yolları ele alınmıştır. Bu bölümde ise küresel kamusal mal olarak kabul ettiğimiz barış ve güvenliğin alternatif finansman yöntemleri açıklanacaktır.

Tüm dünya ülkelerini ilgilendiren küresel bir konunun yine küresel kamusal kaynaklarla finansmanı barış ve güvenliğin finansmanda ilk akla gelen yöntem olacaktır. Bu yöntem küresel bir devletin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Hali hazırda böyle bir yapı olmadığı için alternatif finansman yolları aramak ve bulmak yine bu bölümün amaçları arasında yer almaktadır.

Küresel kamusal malların tüketimi ve üretimi sonucu oluşacak fayda ve maliyetlerin bu üretim ve tüketim faaliyetinde bulunanlara yüklediği dışsallıkların hangi ölçüde içselleştirildiğine göre finansman yöntemleri önceki bölümlerde açıklandığı gibi farklılık göstermektedir. Sagasti ve Bezanson (2000)'in sistematize ettiği finansman yöntemlerine göre dışsallıkların önemli ölçüde içselleştirildiği durumda pazar oluşturma, vergi ve fiyat mekanizması finansman yöntemi olarak kullanılabilir. Finansmanın piyasa mekanizması ile çözülmeye çalışıldığı bu yöntemler küresel kamusal malların finansmanında teorik olarak oldukça verimli fakat uygulamada bir o kadar da güç bir yöntemdir. Dışsallıkların sınırlı seviyede içselleştirildiği durumlarda ise ilk akla gelen finansman yöntemleri özel ve kamusal kaynaklardır. Üçüncü bir yöntem olarak uygulamada görülen kamu özel ortaklık sistemidir. Önceki bölümlerde sunum teknikleri olarak bu yöntemler ele alınmıştır.

Barış ve güvenlik küresel kamusal malının üretiminde tamamlayıcı aktiviteler olarak kabul edilen ülkelerin kendi savunma sistemleri (savunma harcamaları) ve

barışı sağlama ve koruma faaliyetlerinin ne şekilde finanse edilebileceği bu bölümde Sagasti ve Bezanson'un çalışmasında geliştirdiği “*karar ağacı*” kullanılarak açıklanacaktır (Şekil 18).

6.1. Dışsalıkların Büyük Ölçüde İçselleştirilebildiği Durumlarda Barış ve Güvenliğin Finansmanı

Barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının fayda ve zararlarının önemli ölçüde maliyet ve faydalara eklenebilmesi halinde pazar oluşturma, vergi, fiyat veya harç benzeri finansman mekanizmaları kullanılabilir. Barış ve güvenlik malının karakteristik özelliklerinden ötürü çevre sorunlarının çözümünde olduğu gibi pazar oluşturma yerine, kullanıcıya ve fayda elde edenlere uluslararası dışsalıkların ödettilmesi yönteminin kullanılması gerçekçi bir yöntem tercihi olacaktır. Çünkü pazar oluşturma yönteminde oluşacak fayda ve zararların miktar ve değerinin bir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir. Çevre kirliliğinde kirlilik yayan faaliyetlerin kim tarafından gerçekleştirildiği ve miktarının tespiti bir dereceye kadar mümkün olduğu için kirletme haklarının satışı gibi piyasa çözümleri uygulanabilmektedir.

Barış ve güvenliğin finansmanında kullanıcıya ve fayda elde edenlere ödettilme yönteminde ilk uygulama örneği, BM çatışma önleme aktivelerinin finansmanı için geçmişte birçok kez önerilen uluslararası vergilerin uluslararası sisteme entegre edilmesidir. Böyle bir verginin konulması BM güvenlik çalışmaları üzerinde mevcut üyelerin gönüllü katkılarına dayalı finansal sistemden daha bağımsız olmasını ve BM'nin daha bağımsız istikrarlı bir finansal yapıya kavuşmasını sağlayacaktır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 120-122).

Güvenlik ve barışın finansmanında kullanılabilir en uygun vergi silah ticareti üzerinde alınan vergi olacaktır. Bu vergi doğrudan küresel kamusal kötülüklerin vergilendirilmesi anlamına gelmektedir. Konulan bu vergi hem silah ticaretini azaltacak hem de elde edilecek gelire barış ve güvenlik malları finanse edilebilecektir. Vergileme tekniği açısından uygulamada konvansiyonel silah kayıtları ya da silah üreticilerinin yıl içerisindeki üretim miktarı temel alınabilir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 122). 2004-2014 yılları arasındaki dünyadaki toplam silah ticaretini dikkate alınacak olur ise kayıt altına alınmış yaklaşık 284 milyar

dolarlık ticaretten örneğin %5 oranında bir vergi alınması halinde küresel kamusal malların finansmanında kullanılabilen yıllık 1,5 milyar dolarlık bir kaynak yaratılmış olacaktır. Sadece ihracat ya da ithalat üzerinden tek yönlü olarak elde edilecek bu vergi iki taraflı olarak alınacak olur ise yaklaşık olarak yıllık 3 milyar dolarlık kaynak yaratılması söz konusu olacaktır.

Barış ve güvenlik küresel kamusal mallarının finansmanında en önemli yaratıcı finansman kaynağı önerisi Birleşmiş Milletler Güvenlik Sigortası Ajansı (United Nations Security Insurance Agency)'nın kurulmasıdır. Özel sigorta piyasası mantığına dayalı sistemde özellikle küçük ya da silahlı gücü bulunmayan, savunma harcamalarını azaltmak isteyen-azaltılması istenen- ülkelerin BM ile gelecekte ulusal güvenliklerini garanti altına almak için sözleşme yapması şeklinde bir uygulamadır. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü Sözleşmesi kapsamında ülkenin güvenliğini sağlayacaktır. Bu öneride ülkelerin kendi imkânları ile güvenliklerini sağlamanın maliyetinin bu yapıyla kıyaslandığında daha masraflı olduğu düşünülmekte yani ölçek ekonomilerin avantajından yararlanılması arzulanmaktadır (Smith, 1995: 209-210). Bu öneriye yöneltilen en önemli eleştiri ülkelerin egemenlik haklarının bir kısmından fedakârlıkta bulunmaları ve BM karar alma yapısındaki aksaklıklardır.

6.2. Dışsalıkların Sınırlı Olarak İçselleştirilebildiği Durumlarda Barış ve Güvenliğin Finansmanı

Dışsalıkların sınırlı seviyede içselleştirilebildiği durumlarda barış ve güvenliğin finansmanında sivil toplum örgütleri ve bireyler hem farkındalığı artırmakta hem de bu malların üretimi için sisteme kaynak sağlamaktadır. Özel fonlar, sivil toplum örgütleri ve bireylerden elde edilen kaynaklar operasyonel önleyici görevlerin finansmanında kullanılacak önemli bir kaynaktır. Farklı şirket ve özel vakıflar operasyonel önleme faaliyetlerini desteklemektedir. Bunlara en iyi örnek Carnegie Corporation of New York²⁸ verilebilir. Bu kuruluşun Uluslararası Barış ve Güvenlik Programı'nın bütçesi 22 milyon doların üzerindedir. Bu bütçe kuruluş aşamasında kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesinde ve çatışma önleyici araştırmalarda kullanılmaktadır. Sivil toplum örgütleri insani yardımlar,

²⁸ Carnegie Corporation of New York 1911 yılından Andrew Carnegie tarafından kurulmuş misyonu bilginin ve anlayışın ilerlemesini ve yayılmasını teşvik etmektedir.

arabuluculuk, uzlaşma, erken uyarı fon programları ile operasyonel önleyici aktiviteler de bulunmaktadır. Yine akademik kuruluşlar çatışmaları önleme alanlarında politika odaklı çalışmalar yaparak barış ve güvenliğin üretimine katkı sağlamaktadır. Bireyler de doğrudan hem zaman hem de parasal olarak operasyonel çatışma önleme görevlerinde ve bu kapsamdaki organizasyonlarda bulunarak, anlaşmazlıklarda arabuluculuk yaparak barış ve güvenliğin sunumunu dolaylı yoldan finanse etmekte ve desteklemektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 122).

Barış ve güvenliğin finansmanında kamu kaynaklarından en önemlisi GÜ'lerin ulusal kaynaklarının çatışma önleme görevlerinin finansmanı için kullanılmasıdır. Bu kaynaklar GÜ tarafından farklı şekillerde kullanılabilir. Bu uygulama yöntemleri pozitif ve negatif teşvik olmak üzere iki başlıkta yazında yer bulmaktadır. Pozitif teşvikler dış yardımlar, borçlanma garantileri, tarife azalışları, doğrudan mal satın alma, ihracat ve ithalat teşvikleri, ihracat ve ithalat izinlerinin desteklenmesi, ileri teknoloji ürünleri bağışlama, askeri birliktelik, çevresel ve sosyal birliktelikler, kültürel değişim, borç azaltılması, olumsuz yaptırımların kaldırılması, uluslararası organizasyonlar ve güvenlik ittifaklarına üyeliğin garanti edilmesi şeklinde olabilir. Negatif teşvikler ise daha çok nükleer silah üretimine engel olmak için özellikle GOÜ'lere yapılan ekonomik yaptırımları içermektedir. GÜ barış ve güvenliğin finansmanını istihbarat servisleriyle ve erken uyarı aktiviteleri yoluyla da yerine getirmektedir. GÜ'lerin askeri güçleri de bir araç olarak yoğun bir şekilde geleneksel barışın sağlanmasında müdahale aracı olarak kullanılmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 122).

GOÜ'ler barış ve güvenliğin finansmanına öncelikle savunma bakanlıklarının bu görevler için ayırdıkları bütçeler ile katkı sağlamaktadır. Belirli bir silahsızlanma ve silahların kontrolü gibi uluslararası rejimlere entegre olarak GOÜ'ler savunma harcamalarını, askeri güçlerini ve konvansiyonel silah stoklarını azaltmaktadır. Ek olarak GOÜ'ler finansal kaynaklarını çatışmaların çözümünde, uzlaşmada ve arabuluculuk faaliyetlerinde kullanılabilecekleri temel programlara ayırmaktadır. Son olarak da hem gelişmiş hem de GOÜ'ler genellikle ayaklanmalara, etnik milislere, diktatörlere karşı kullanılan hafif silahların trafiğini engelleyerek muhtemel çatışmaların önüne geçebilmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 123).

Barış ve güvenliğin finansmanında ulusal kaynaklara oranda daha az katkı sağlayan diğer bir kaynak da *uluslararası finansal kurumlar ve uluslararası organizasyon ve aktörler* tarafından sağlanan katkılardır. Çok uluslu kalkınma bankalarının özellikle 1985 yılından sonra önemli ölçüde sağlık, eğitim ve güvenlik gibi sosyal alanlarda fon kullandırmaya başladıkları görülmektedir. Çok uluslu kalkınma bankalarının en önemlisi olan DB'nin 1998 yılında eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarında kullandığı fonlar geleneksel sektör olarak kabul edilen enerji, madencilik, petrol ve gaz, sulama, ulaşım gibi alanlardan sosyal alanlara kaymıştır (Lyne, Nielson ve Tierney, 2009: 407-408).

Uluslararası finansal kuruluşlardan *çok uluslu kalkınma bankaları* belirli yerel tamamlayıcı aktivitelerin finansmanını sağlayarak barış ve güvenliğin sunumuna katkı sağlamaktadır. Bu bankalar özellikle stratejik öneme sahip bölgesel projelerin gerçekleşmesi için katkı yaratmaktadır. Negatif teşvik anlamında bu bankalar insan hakları ihlallerini protesto etmek için stratejik fon kullandırmama yolunu da tercih edebilmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 123). Çokuluslu bu kalkınma bankaları birkaç örnek hariç genellikle yüksek seviyede savunma harcaması ve silah ithalatı yapan ülkelere daha az yardım yaparak bir nevi negatif teşvik mekanizmasını kullandıkları söylenebilir. Burada temel sorun bu bankaların donörlerinin etkisi altında daha çok eski sömürgelerine fon kullandırarak gerçek amaçları dışına çıkmalarıdır (Neumayer, 2003).

Uluslararası seviyede barış ve güvenliğin finansmanında kullanılacak diğer kaynaklar uluslararası organizasyon ve ajansların katkılarıdır. Bu organizasyonlardan en önemlisi şüphesiz çatışma önleme operasyonlarında çok büyük görev ve sorumluluklar üstlenen BM'dir. BM'nin çatışma önlemedeki bu önemli misyonuna karşın çok önemli finansal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunları daha iyi anlayabilmek için BM'nin finansal yapısına kısaca değerlendirmek yerinde olacaktır. Organizasyonun normal bütçesi karar verici organlarının harcamalarından ve üye ülkelerin gelirleri ile orantılı katkılarından oluşmaktadır. BM'nin mevcut mali yapısında beş grup finansör yer almaktadır: Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi (A); daimi olmayan 22 adet gelişmiş ülke (B); zengin GOÜ (C); ve yoksul daha az gelişmiş ülkeler (D). Bu yapıda A ve B sınıfında yer alan ülkeler barış koruma operasyonlarını finanse etmektedir. BM daimi

temsilcisi ülkelerin operasyonlardaki katkısı %63 iken diğer ülkelerin ise (B) %35 civarındadır. Diğer ülkelerin payı ise %2'nin altındadır. Birleşmiş Milletler bütçesinin %22'sini karşılayan ABD aynı zamanda barışı koruma faaliyetlerin %31'ini finanse etmektedir. B grubunda yer alan ülkeler kendi bütçelerinin belirli bir oranı kadar katkı sağlamaktadır (Sandler, 2001: 28). Mevcut finansman ve karar alma yapısı BM'nin çatışma önleme aktivitelerinde bağımsız hareket etmesini engellediği ve engelleyeceği açıktır. Bu sebeple karar alma yapısında yapılacak değişiklikler başta olmak üzere küresel vergi benzeri kaynakların yaratılması hatta BM'ye para basımı ve özel çekme hakkının tanınması²⁹ BM'nin barış ve güvenliğin sağlanmasında önem arz eden ölümcül çatışmaların önlenmesinde hem hareket kabiliyetini hem de bağımsızlığını artıracaktır.

Barış ve güvenliğin uluslararası finansman araçlarından bir diğeri OECD bünyesinde bulunan Kalkınma Yardımı Komitesi (DAC-Development Assistance Comittes)'nin karşılıksız olarak yoksul ülkelerin gelişmelerine katkı sağlamak amacıyla yaptığı yardımlardır. Birçok uluslararası örgüte göre miktar olarak daha fazla olan bu yardımlar barış ve güvenliğin önemli bir finansman kaynağıdır. 2014 yılında DAC ülkelerinden yapılan yardım miktarı 135 milyar doları aşmıştır (OECD, 2015).

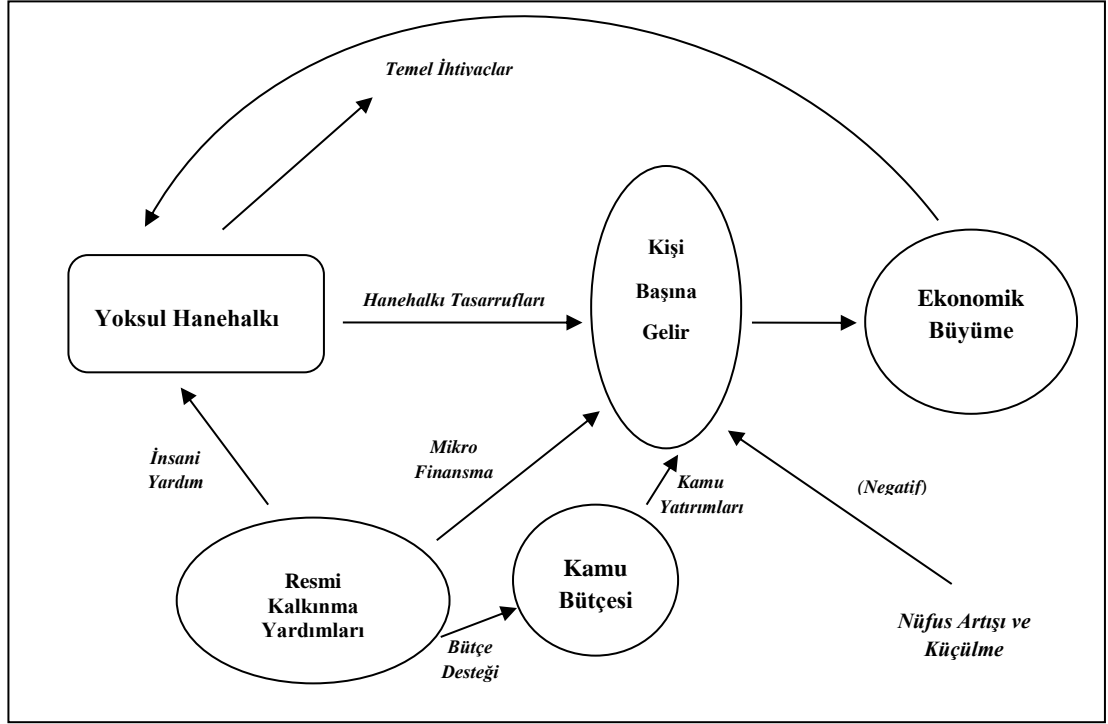
Güvenlik ve barışın finansmanı ile ilgili olarak OECD tarafından amaç bazlı sınıflandırmada “*çatışma önleme ve çözümü*” üst başlığı altında, güvenlik sistemi yönetimi ve reformu; sivil barışın inşası, çatışma önleme ve çözümü; uluslararası barışın tesisi operasyonlarına katılım; hafif silah ve kitle imha silahlarının kontrolü ve askeri personelin diğer alanlara entegrasyonu; kara mayınlarının temizlenmesi ve patlayıcı savaş kalıntılarının temizlenmesi; çocuk askerleri önleme ve seferberliği önleme alt amaç ve başlıkları bulunmaktadır. (Purpose Codes: sector classification, 2015). Çatışma önleme ve çözümü başlığı altında 2004 yılında yaklaşık 813 milyon dolar olan yardım miktarı 2013 yılına gelindiğinde 2.6 milyar dolara ulaşmıştır. Tüm resmi kalkınma yardımları alt başlıkları ile kıyaslanacak olur ise resmi kalkınma yardımları ilgili yıllarda bir buçuk kat artmasına karşın barış ve güvenliğin

²⁹D'Orville ve Najman (1995) Birleşmiş Milleler'in mali yönden daha bağımsız hareket edebilmesi devletlere ait bara basma, özel çekme hakkı ve borç alma gibi imkanların BM içinde tanınması gerektiğini ifade etmiştir.

finansmanı için yapılan harcamalar olumlu olarak yaklaşık üç kat artış göstermiştir (OECD.StatExtracts, 2014).

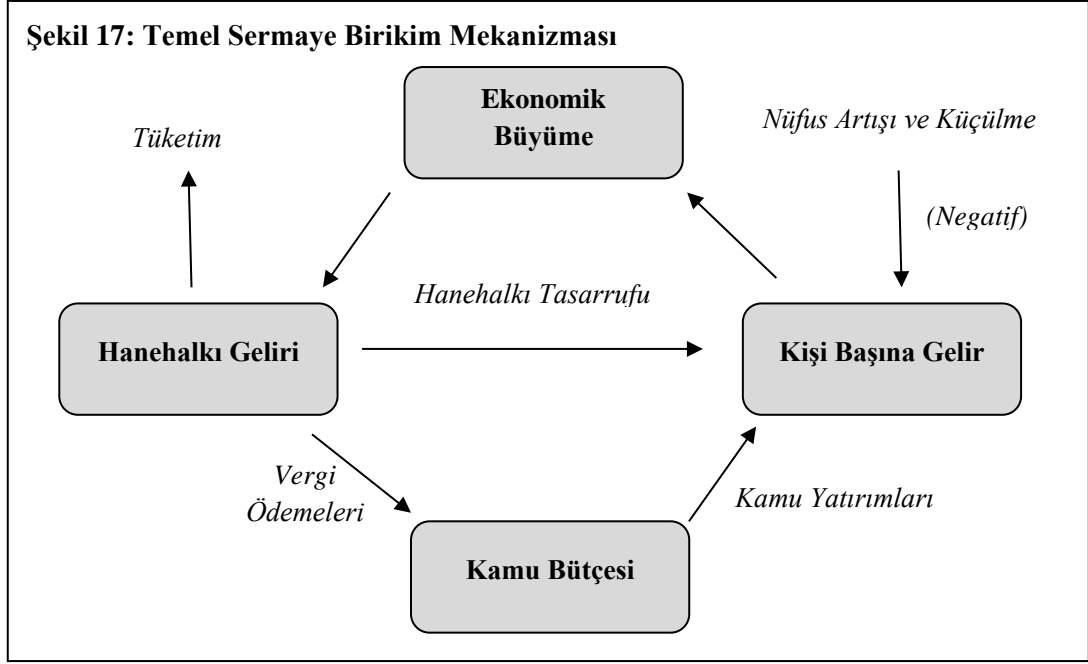
Resmi kalkınma yardımlarının yardımın yapıldığı ülke ya da ülke grupları üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerine ilişkin üç farklı bakış açısı yazından yer almaktadır. Bunların birincisi geleneksel yaklaşım olup göreceli olarak iyimser ve büyük miktarda yapılan yardımlar sayesinde kırılgan ülkelerin içinde buldukları yoksulluk tuzağından kurtulabilecekleri yönündedir. Sachs (2005: 246)'a göre resmi kalkınma yardımları şeklindeki yabancı yardımlar yardım yapılan ülkelerde sermaye birikiminde, ekonomik büyümede ve hanehalkı gelirlerinde olumlu anlamda sıçramaya neden olacaktır. Bu kapsamda yabancı yardımlar üç kanaldan bu ülkelere sağlanmaktadır. Küçük bir kısmı direk hanehalklarına özellikle gıda yardımları gibi insanı yardımlar kapsamında yapılmaktadır. Yardımların büyük bir kısmı ise kamusal yatırımların finansmanı için doğrudan kullanılmaktadır. Bir kısmı da tarım sektöründe olduğu gibi özel sektöre mikro finansman şeklindedir (**Şekil 15**). Şayet bu yardımlar istenilen seviyede ve sürede yapılacak olur ise sermaye stokundaki artış hanehalklarının gelir seviyelerini de artıracak ve ülkeler **Şekil 16**'da gösterilen yoksulluk tuzağından kurtulacaktır. Tuzaktan kurtulan bu ülkelerde temel sermaye birikim mekanizması işlemeye başlayacaktır (**Şekil 17**).

Şekil 15: Resmi Kalkınma Yardımlarının Yoksulluk Tuzağından Kurtulmadaki Rolü

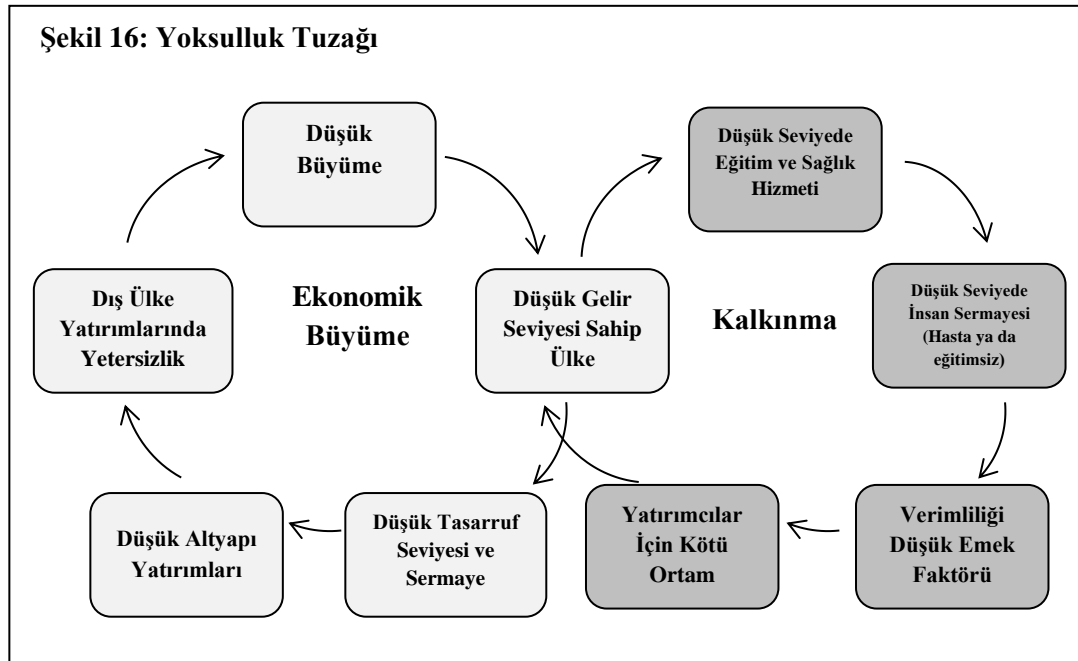

Kaynak: Sachs, J. D. (2005). *The end of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: The Penguin Press, s. 249.

Resmi kalkınma yardımlarına ilişkin üçüncü eleştirel yaklaşım ise sivil toplumlar tarafından yönetilen mikro projelerin bu yardımlardan ötürü olumsuz etkilendiği yönündedir. Makro seviyedeki resmi kalkınma yardımları yaklaşımında yardım projelerinin başarısı makroekonomik sınırlamaların nasıl aşılacağı ve çözüleceğine bağlıdır. Bu yaklaşımda özellikle GOÜ'lerin kendilerini korumak için koydukları ticari sınırlamaların nasıl kalkacağı bu ülkelerin dünya ekonomisi zarar görmeden nasıl ve ne şekilde entegre olacakları sorgulanmaktadır.

Kaynak: Sachs, J. D. (2005). *The end of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: The Penguin Press, s. 249

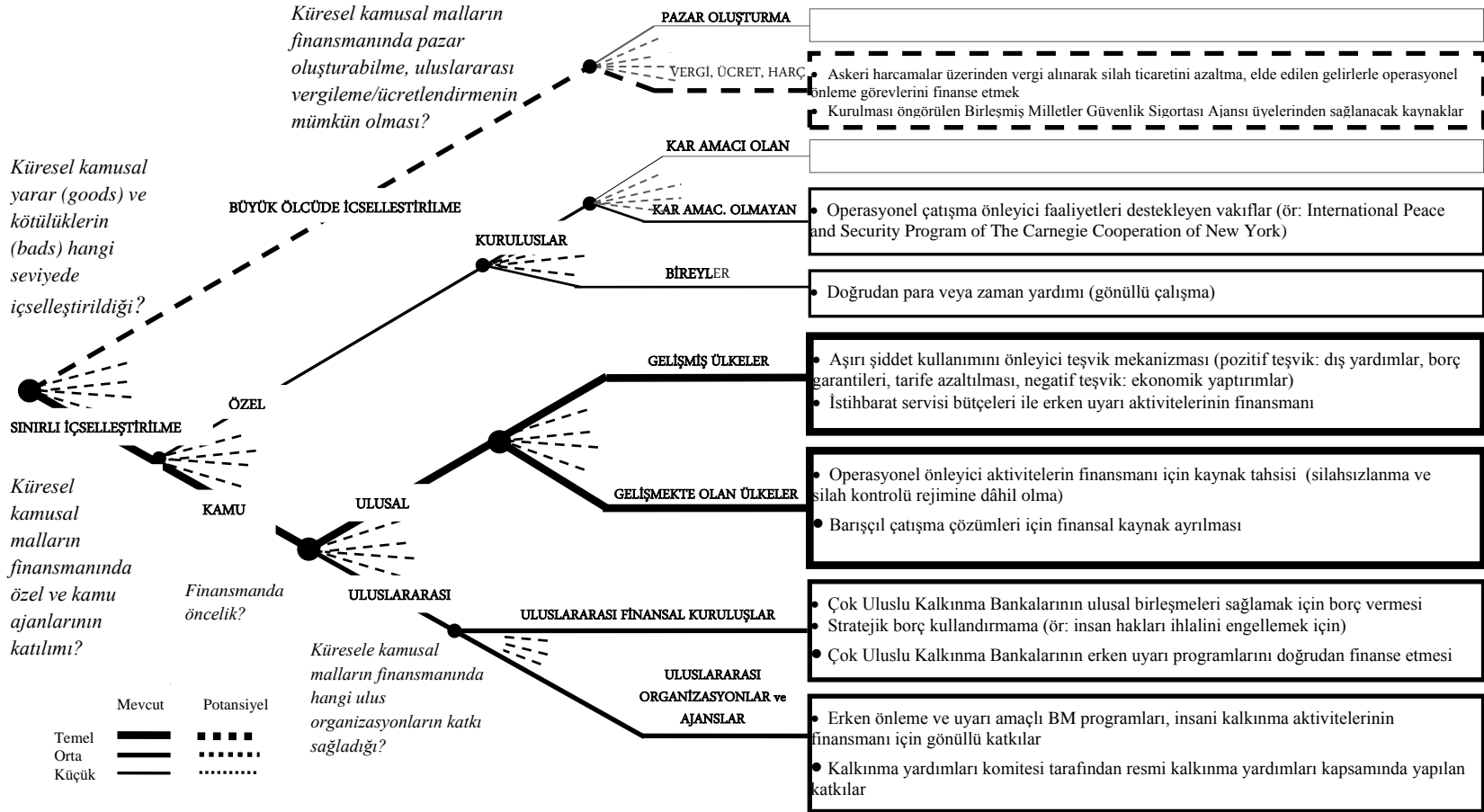
Kaynak: http://coolgeography.co.uk/GCSE/AQA/Development_Gap/Factors_affecting_inequalities/Factors_affecting_development.htm

Son finansman kaynağı olarak bölgesel ve bölge altı organizasyonların katkıları barış ve güvenliğin finansmansa yöntemi olarak kabul edilmektedir. Bu

organizasyonlar erken uyarı alanlarında operasyonel çatışma önleme aktivitelerinin finansmanında, çatışmalarda arabuluculuk ve NATO örneğinde olduğu gibi çatışmanın yayılmasının önlenmesinde ve önleyici diplomasi gibi birçok alanda barış ve güvenlik malının üretimine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda güvenlik ve barışın finansmanında, politik ve ekonomik organizasyonların bütçeleri birinci derecede üye olan ülkelerin bütçe katkılarından oluşmaktadır (Sagasti ve Bezanson, 2000: 123).

Ölümcül çatışmaların önlenmesi operasyonlarında mevcut finansman yöntemleri oldukça parçalanmış olmakla birlikte barış ve güvenliğin istenilen düzeyde finansmanı yetersiz görünmektedir. En önemli sorunu uluslararası ve ulusal aktörlerin küresel kamusal malların dağıtım sisteminin koordinasyonundaki uyumsuzluklar teşkil etmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2000: 124).

Şekil 18: Barış ve Güvenlik: Finansman Yöntemleri (Karar Ağacı)

Kaynak: (Sagasti ve Bezanson, 2000: 121)'den yararlanılmıştır.

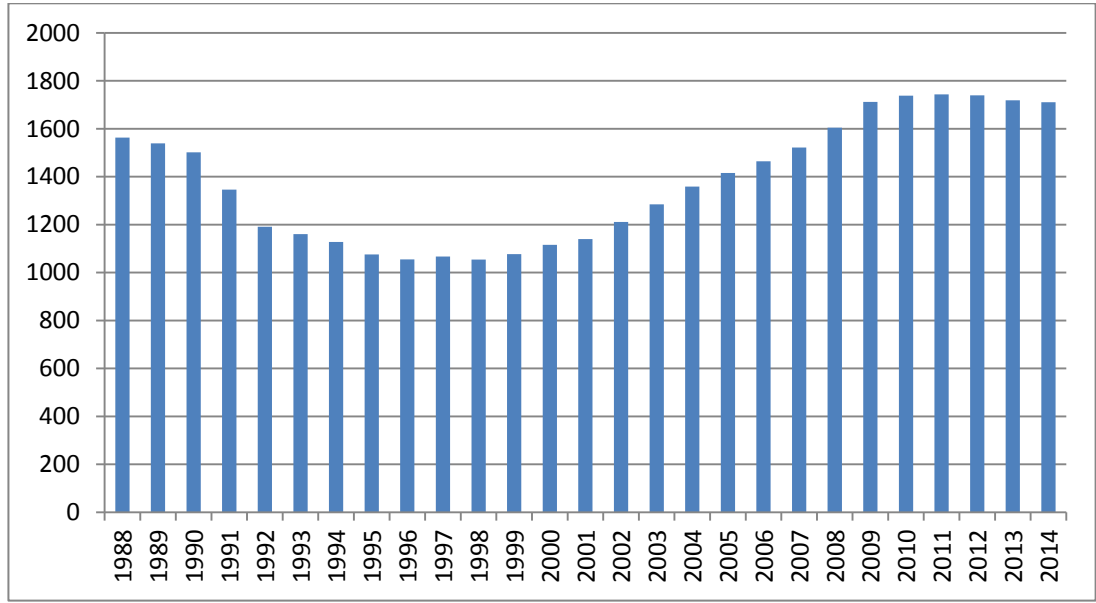
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KAMUSAL MAL/KÖTÜLÜK OLARAK SAVUNMA HARCAMALARI

Barış ve güvenlik ülke içinde ya da ülkeler arasındaki çatışmaların veya uluslararası terörizmin neden olduğu tehditlerin olmadığı durum olarak tanımlanabilir. Büyük çatışma ve uluslararası terörizm hareketlerinin içinde bulunduğumuz yüzyılda artış göstermesi küresel kamusal mal olarak ele alınan barış ve güvenlik sunumunun yetersizliğine işaret etmektedir. Barış ve güvenliğin üretilmesinde savunma sistemlerinin yanı sıra barışın inşası ve korunması da bu malların üretiminde girdi olarak kullanılmaktadır (Kaul, 2002: 54). Bu nedenle barış ve güvenlik mallarının üretimine ve kullanımına katkı sağlayan her ekonomik, sosyal ve politik faktör küresel kamusal mal olarak kabul edilmelidir. Aynı şekilde yazında bu malların üretimine katkı sağlamayan özellikle güvenlik ikileminden ötürü verimsiz harcama kalemi olarak kabul edilen savunma harcamalarının artışı maliyet taşmaları nedeniyle küresel kamusal kötülük olarak kabul edilmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılda yaşadığımız iki büyük savaş ve küresel terör saldırılarındaki artış dünyadaki savunma harcamalarını artırmıştır. Şekil 19'da gösterildiği gibi soğuk savaş döneminde zirve yapan savunma harcamaları dönemin bitişiyle birlikte azalış göstermiştir. Bu azalış yerini 2000'li yıllardan sonra tekrar artışa bırakmıştır. SIPRI (2015) verilerine göre bu artış trendiyle birlikte son on yılda yaklaşık 1.4 trilyon dolar olan küresel savunma harcamaları 2014 yılı itibarıyla 1.7 trilyon dolarları aşmıştır. Bu yüzde 20'lik artış daha önce ifade edildiği gibi küresel kamusal kaynakların eğitim ve sağlık gibi görece verimli alanlardan savunma alanlarına aktarıldığı anlamına gelmektedir.

Şekil 19: Dünyada Savunma Harcamaları (1988-2014 milyar \$)

Kaynak: (SIPRI, 2014)'den yararlanılmıştır.

Tablo 23'den hareketle miktar olarak en fazla savunma harcaması yapan ülkelere bakıldığında ilk sıraları ABD, Çin ve Rusya'nın aldığı görülmektedir. Yaklaşık olarak bu üç ülkenin savunma harcamaları toplamı küresel savunma harcamalarının yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Bu ülkelerin savunma harcamalarındaki artışın özellikle ülkelerin komşuları ve düşman olarak algıladıkları ülkeler tarafından güvenlik ikilemi kapsamında kötü niyetli algılandığı literatür kısmında ifade edilmiştir. Bu anlamda bu ülkelerin savunma harcamalarını iyi niyetli bile artırmaları önce bölge ardından tüm dünya ülkelerinin savunma harcamalarını artırmalarına neden olmaktadır.

Tablo 23: Küresel Savunma Harcamaları

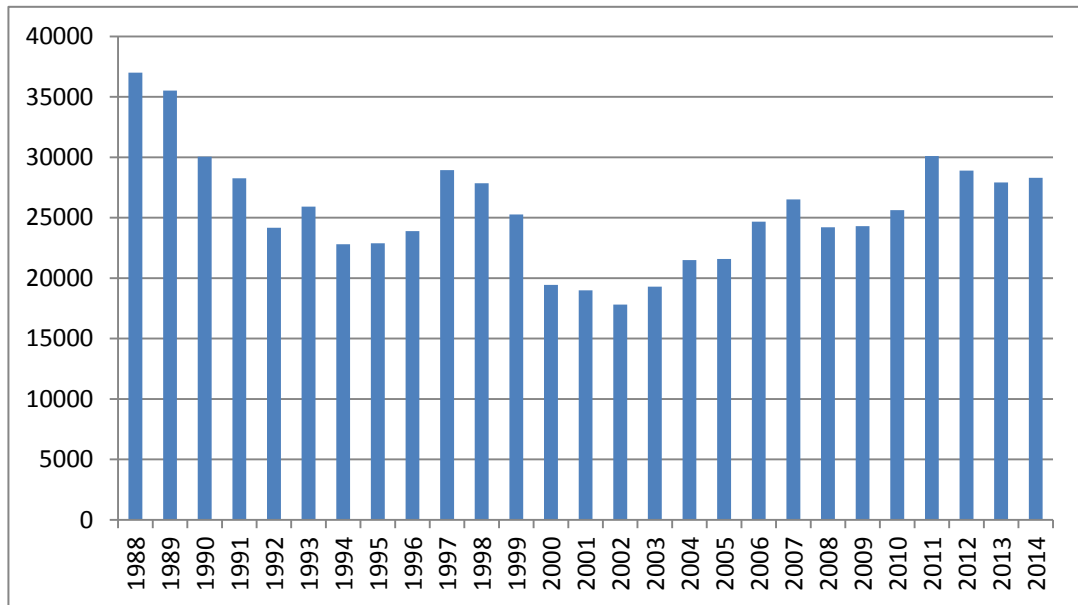
Sıra	Ülke	Savunma Harcamaları (Milyon \$)
1	ABD	609,914
2	Çin	216,371
3	Rusya	84,462
4	Suudi Arabistan	80,762
5	Fransa	62,289
6	İngiltere	60,482
7	Hindistan	49,968
8	Almanya	46,455
9	Japonya	45,776

10	Güney Kore	36,677
11	Brezilya	31,744
12	İtalya	30,909
13	Avustralya	25,411
14	Birleşik Arap Emirlikleri	22,755
15	Türkiye	22,618

Kaynak: (SIPRI, 2014)'den yararlanılmıştır.

Küresel kamusal kötülük olarak kabul edilen savunma harcamalarının bir diğer önemli boyutu bu harcamaların alt bileşeni olan küresel silah ticareti ve bu ticaretin günümüzde ulaştığı seviyedir (Şekil 20). SIPRI resmi rakamlarına göre 2014 yılında sadece 30 milyar dolara yakın silah ticareti yapılmıştır. Küresel savunma harcamaları ve silah ticareti karşılaştırıldığında iki değişken arasında paralellik olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 20: Küresel Silah Ticareti (1988-2014 milyon \$)

Kaynak: (SIPRI, 2014)'den yararlanılmıştır.

Küresel silah ekonomisinin günümüzde ulaştığı seviyeyi ve başat aktörleri Tablo 24'de görmek mümkündür. Büyük bir bölümü savunma harcaması olarak da ilk sıralarda yer alan Amerika ve Rusya tarafından yapılan silah satışı 2014 yılı itibariyle 28 milyar dolar ve 1988-2014 yılları arasında toplam 690 milyar dolar seviyesindedir. Bu tablolardan ulaşılabilecek diğer bir sonuçta silah alımı yapan

ülkelerin asker sayılarındaki azalışa rağmen silah alımlarını artırmalarıdır. Bu sonuç ise ülkelerin asker sayılarını azaltmalarına rağmen ileri teknoloji ürünü ateş gücü yüksek ordular oluşturmaları nedeniyle ülkelerin savunma harcamalarını da giderek artırdıklarını ortaya koymaktadır. Buraya kadar ifade edilmeye çalışılan küresel savunma harcamaları ve silah ticaretinin geldiği boyut başta gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin şimdiki ve gelecek nesiller üzerinde nasıl bir tehdit ve maliyet yüklediğini gözler önüne sermektedir.

Tablo 24: Küresel Silah Satışı (milyon \$)

Ülkeler	2014 Yılı Silah Ticareti	1988-2014 Dönemi Küresel Silah Ticareti
Amerika	10,194	259,805
Rusya	5,971	116,494
Fransa	1,978	46,105
İngiltere	1,704	39,458
Almanya	1,200	47,663
İspanya	1,110	9,380
Çin	1,083	24,015
İsrail	824	11,022
İtalya	786	12,557
Ukrayna	664	10,525
Hollanda	561	13,870
İsveç	394	10,244
İsviçre	350	6,878
Türkiye	274	1,182
Kanada	234	5,021
Diğer	984	77,571
Toplam	28,311	691,790

Kaynak: (SIPRI, 2014)'den yararlanılmıştır.

Sonucunda insan hayatının olduğu ve küresel yoksulluğun günümüzde geldiği boyut dikkate alındığında optimalin üzerinde yapılan her bir liralık savunma harcaması küresel kaynakların eğitim ve sağlık gibi katma değeri savunma alanlarına görece daha fazla olan alanlara aktarılamaması anlamına gelecektir. Savunma harcamaları ve büyüme arasında ilişki kurmaya çalışan geniş bir literatür mevcuttur. Burada yer vermemekle birlikte iki değişken arasında pozitif ve negatif ilişki olduğunu ortaya koyan ekonometrik birçok çalışma yazında yer almıştır. Literatürde görüş birliği mevcut olmamakta fakat yine de insan hayatına ve küresel yoksulluğa

rağmen savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin tespiti savunma harcamalarının küresel kamusal bir kötülük olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Savunma harcamaları artışı ya da azalışı sebep olarak değil sonuç olarak değerlendirilmesi konunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır. Bu bölümde küresel kamusal kötülük olarak ele alınan savunma harcamalarının nedenleri üzerinde durulacaktır.

Uluslararası politika ve çözüm gerektiren barış ve güvenlik sorunları ülkeler tarafından nasıl algılandığına bağlı olarak farklı çözüm yollarını gerektirmektedir. Örneğin realist görüş uluslararası aktiviteleri “yüksek politika (*high politics*)” ve “düşük politika (*low politics*)” olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır. **Tablo 25**'de ifade edildiği gibi yüksek politika yaklaşımında barış ve güvenlik uluslararası arenada askeri koalisyonlar ve birleşmiş milletler diplomasisini, düşük politika ise diğer ekonomik faaliyetleri ifade etmektedir. Düşük politika aktiviteleri BM'nin özel organların ve diğer uluslararası örgütlerle veyahut devletlerden bağımsız uluslararası örgütlerle gerçekleştirilmektedir (Baylis, 2001: 373; Ripsman, 2000: 1).

Tablo 25: Uluslararası Politika Türleri

	Yüksek Politika	Düşük Politika
Politika Sorunları	Barış ve güvenlik	Ekonomi, soysal sorunlar, insan hakları
Karar Vericiler	Hükümetin başı ve diğer üst düzey bakanlıklar	Diğer bakanlıklar ve bürokratları
Devlet Dışı Aktörlerin Katılımı	Hükümet birimlerinin olmadığı düşük seviyede	Sivil toplum kuruluşları, teknolojik ulusal işbirlikleri, uluslararası hükümet kuruluşları ve uluslararası hükümet dışı organizasyonlar
Durum Türü	Yüksek öncelik veya krizler	Düşük öncelik, rutin aktiviteler

Kaynak: Baylis, J. (2001). *International and Global Security ind the Post-Cold War Era*. In J. Baylis, ve S. Smith (Eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* (Second Edition ed., ss. 254-273). Oxford University Press: New York, s.378.

Bu realist düşünce askeri güç ile ekonomik ve sosyal güçleri birbirinden ayırmakta ekonomik ve sosyal aktiviteleri ikinci plana atmaktadır. Tezin bu bölümünde savunma harcamalarını belirleyen faktörleri analiz edilirken bu görüşün aksine savunma harcamaları üzerinde askeri nedenlerin yanı sıra ekonomik ve sosyal olgular da dikkate alınmıştır. Askeri aktivitelerin ekonomik, sosyal ve politik aktivitelerden ayrı düşünülmesi barış ve güvenlik küresel kamusal malların üretiminde tamamlayıcı mal olarak kabul edilen ülkelerin savunma sistemleri ve bu amaçla gerçekleştirdikleri savunma harcamalarını ve bu harcamaların miktar ve bileşimini belirleyen faktörlerin tam olarak belirlenmesini zorlaştıracaktır. Bu bölümde savunma harcamaları üzerinde etkili olan askeri değişkenleri inceleyen modellerin yanı sıra savunma harcamaları artışını ekonomik, sosyal ve politik olarak da açıklayan modeller dikkate alınmıştır.

1. Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

Savunma harcamaların belirleyicileri zaman içerisinde farklı kuramsal yaklaşım ve modeller ile açıklanmaya çalışılmıştır. Savunma harcamaları talebini belirleyen modelleri “*örgütsel politik modeller*”, “*silahlanma yarışı modelleri*” ve “*neoklasik modeller*” olmak üzere üç farklı grupta toplamak mümkündür. Örgütsel politik modeller daha çok bürokrat, politikacı ve silah endüstrisini içinde barındıran söz konusu kesimlerin mevcut pasta içerisinde daha fazla pay alma çabalarını incelemektedir. Bu modellerde savunma harcamalarının belirleyicileri kısa vadede söz konusu aktörlerin güdülere tarafından açıklanmaya çalışılmıştır (Isard ve Anderson, 1988). Silahlanma yarışı modelleri ise Richardson (1960) tarafından öne sürülen silahlanma yarışı olgusuna dayanmaktadır. Bu modelin temel dayanağı ülkelerin savunma harcamalarının rakip ülkelerin savunma harcamaları tarafından belirlendiğidir. Richardson dışındaki silahlanma yarışı modellerinde bu yarışın belirleyicileri iç ve dış faktörler olmak üzere iki başlıkta toplanmıştır (Hartley ve Sandler, 1995). Ülkelerin savunma harcamalarının temel belirleyicilerinin tespit edilmeye çalışıldığı neoklasik modellerde ise açık ekonomilere dayalı, savunma harcamalarının ekonomik ve politik faktörler tarafından belirlendiği temel görüşü hâkimdir.

1.1. Örgütsel Politik Modeller

Bürokrat, politikacı ve silah endüstrisinin bütçeleme sürecinde çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıkları modellere örgütsel politik modeller denilmektedir. Bu modellerde savunma bütçesinin büyüklüğü öncelikle bu grupların mücadelesi ve maksimizasyon güdüsü tarafından belirlenmektedir (Isard ve Anderson, 1988). Örgütsel politik modellerde karar vericiler baskı gruplarının sürekli olarak etkisi altında çok yıllık savunma bütçeleri yapmak zorunda kalacaktır (Lucier, 1979: 20).

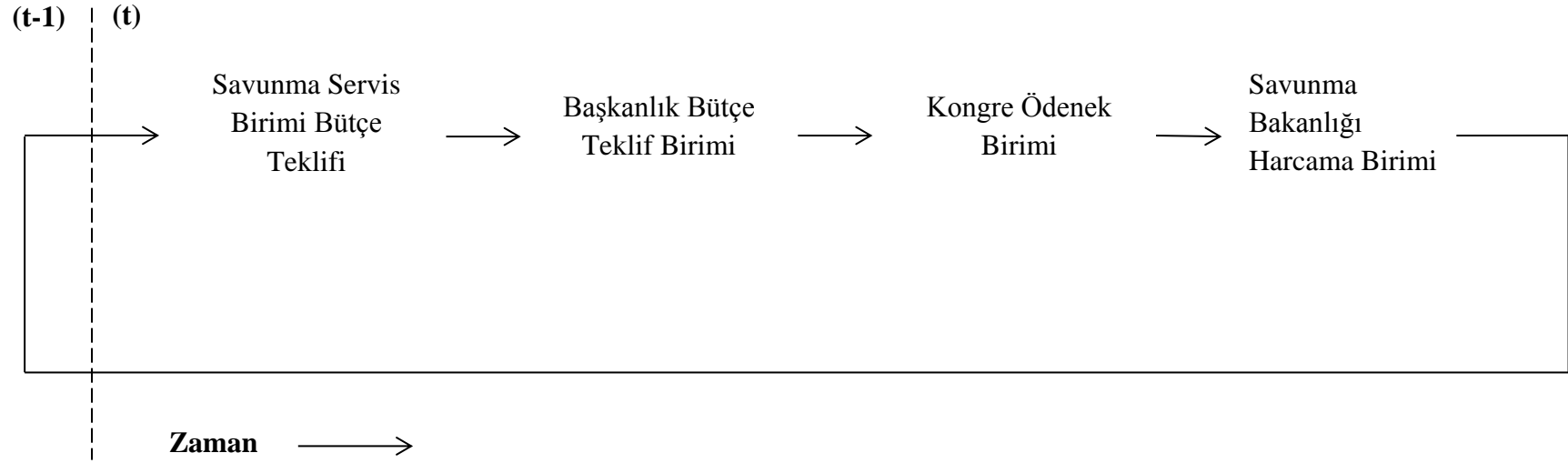
Lucier (1977) tarafından oluşturulan modelde gelecekteki savunma harcamaları kararını büyük ölçüde önceki dönem harcama seviyesi tarafından belirlenecektir. Bu durum aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$X_t = qX_{t-1}$$

Bu eşitlikte X_t , (t) dönemindeki savunma harcamalarını, (q) ise politika uygulayıcılarının kararlarını ifade eden sabit katsayıdır. Lucier'in modeli bu parametreye dayanmaktadır. Bu parametre öncelikle, ülkenin mevcut savunma stratejilerindeki değişmelere bunun yanında şayet zaman kısıtı var ise yerel ve uluslararası olaylara ya da politika uygulayıcılarının kararlarına bağlı olacaktır. Sonuç olarak savunma harcamaları önceki dönem savunma harcama seviyesine ve bunun belirleyicisi olan politika uygulayıcılarının kararlarına (q) bağlı olacaktır (Lucier, 1979: 20-21).

Örgütsel politik model kapsamında Majeski (1983) ABD ekonomisi üzerine yaptığı çalışmada savunma harcamaları üzerinde dört önemli politika belirleyici grup olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dört aşamadan meydana gelen söz konusu süreç Şekil 21'de gösterilmiştir. Bu süreçte bir önceki yıl savunma harcamaları gerçekleştirmelerinin savunma bütçesi tekliflerini etkilediği gösterilmeye çalışılmıştır. Devam eden bölümlerde literatür çalışmalarında da savunma harcamalarının bir önceki yıl gerçekleştirmeleri ile önemli ölçüde istatistiki olarak bağlantılı olduğu görülmektedir.

Şekil 21: Savunma Harcamaları Karar Alma Sürecinin Yapısı

Kaynak: Majeski, S. J. (1983). *Mathematical Models of the U.S. Military Expenditure Decision-making Process*. *American Journal of Political Science*, s. 488.

1.2. Silahlanma Yarışı Modelleri

Literatürde ilk defa Richardson (1960) tarafından ifadesini bulan “*silahlanma yarışı*” fenomeni bu alandaki tüm silahlanma yarışı modellerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu bölümde farklı silahlanma yarışı modelleri literatürü kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Richardson’ın modelinde yer verilen savunma harcamalarındaki artışın nedenleri zaman içerisinde farklı çalışmalarla geliştirilmeye çalışılmıştır. Richardson’ın silahlanma yarışı modeli ve türevleri daha önce güvenlik ikilemi olarak da ifade ettiğimiz basit bir reaksiyon fikrine dayanmaktadır. Şöyle ki, bir ülkenin savunma harcamalarındaki artışın temel sebebi ülkenin rakip/düşman ülke ya da ülke gruplarının savunma harcamalarıdır. Bir ülkenin savunma harcamalarını artırması dost ya da düşman fark etmeden diğer ülkeler için bir tehdit olarak algılanacaktır. Richardson’ın bu yüksek politika anlayışıyla şekillenmiş yaklaşımı askeri nedenler dışındaki faktörleri göz ardı etmiştir. Daha sonra geliştirilen modeller ise durumun bu kadar basit olmadığını savunma harcamalarının farklı iç ve dış faktörler tarafından belirlendiğini ve yine bu faktörlerin karışık ve birbiri ile iç içe olduğunu göstermiştir.

Richardson’ın modelinin zaman içerisinde evrimine bakılacak olur ise modelde sadece iki rakip ülkenin savunma harcamalarının temel belirleyici olduğu savına karşı, Wolfson (1968) ülkelerin komşularını taklit ederek savunma harcamalarını belirlediklerini, bununla birlikte mevcut savunma harcama seviyesinin gelecekteki harcamalar üzerinde önemli etkileri olduğunu söyleyerek modeli geliştirmiştir. 1990’larda Wolfson soğuk savaş döneminde ABD ve SSCB’nin karşılıklı silahlanma yarışını açıklamaya yönelik “*rekabet modeli*”ni geliştirerek yazına katkıda bulunmuştur (Wolfson, 1990).

Rattinger (1975) ise bürokrasinin ülkelerin savunma harcamaları üzerindeki etkilerini modele dâhil ederek “*bürokratik modeli*” geliştirmiştir. Bu modelde 1950 sonrası NATO üyesi Avrupa Ülkeleri ve Varşova Paktı ülkelerinin savunma

harcamaları üzerinde Rattinger'in yaptığı ampirik çalışmasında, ülkelerin savunma harcamalarını önceki dönem ve cari dönem savunma bütçesi ve rakip ülkelerin cari ve geçmiş dönem savunma bütçesi tarafından büyük ölçüde belirlendiğini göstermiştir.

McGuire (1965)'in geliştirdiği “*sosyal fayda maksimizasyonu modeli*”nde silahlanma yarışı modellerinde kaynakların kıt olduğunu ve stratejik düşünmenin gerekli olduğunu, her ülkenin sosyal faydasını maksimize etme eğiliminde olduklarını ileri sürülmektedir. İlerleyen bölümlerde açıklanacak neoklasik modellerde olduğu gibi McGuire sosyal faydanın güvenlik ve sivil çıktılara bağlı olduğunu kurduğu model yardımı ile açıklamaya çalışmıştır.

Richardson modelinin farklı bir versiyonu Isard ve Anderson (1988)'tarafından geliştirilmiş olan “*teslimiyet modeli*”dir. Yine iki ülke varsayımına dayalı bu model iki ülke arasında silah stoku miktarındaki asimetrik ilişkinin silahlanma yarışı etkileyeceğini, ülkeler arasındaki farkın açılması durumunda da baskın olan tarafın Richardson modeline göre rakip ülkeyle kıyaslandığında daha saldırgan davranacağını ortaya koymuştur. Söz konusu modelde iki ülkenin savunma harcamalarının birbirine yakın olması durumunda artışın daha yavaş olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Hartley ve Russett (1992) ABD ile SSCB'nin savunma harcamaları üzerinde yaptıkları çalışma, kamuoyunun tercih ve görüşlerinin savunma harcamaları kararları üzerinde etkili olduğunu, kamuoyu kararlarındaki değişmelerin politika yapıcıları üzerindeki etkisinin gecikmeli olarak gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Sonuçta gecikmeli de olsa kamuoyundaki savunma harcamaları hacmi konusundaki muhalefetteki artış gelecekteki savunma harcamalarını azaltacaktır. Richardson modeli ve bu modelin farklı versiyonları Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26: Silahlanma Yarışı Modelleri

Model	Yıl	Yazar
Richardson Modeli	1960	Richardson
Sosyal Maksimizasyon Modeli	1965	McGuire

Benzeşme Modeli	1968	Wolfson
Rekabet Modeli	1968-1990	Wolfson
Bürokrasi Modeli	1975	Rattinger
Kamuoyu Modeli	1992	Hartley, Russett

Richardson tipi silahlanma yarışları modellerinin yanında Intriligator ve Brito (1995) “*stratejik caydırıcı saldırı modeli*”ni geliştirmiştir. Bu model Richardson tipi silahlanma yarışları modellerinden farklı olarak potansiyel silah kullanımı ve bunun askeri üretim üzerindeki etkilerine yoğunlaşmıştır. Bu model silahlanma yarışında stratejik faktörlerin önemi üzerinde durarak, silahların saldırı ve caydırıcılık olmak üzere iki amaçla kullanıldıklarını, savunma planlayıcılarının algılarının silahlanma yarışını belirlediğini göstermiştir.

Gerek örgütsel politik modeller gerek silahlanma yarışları modelleri genelde iki ülkeli bir yapıya sahip daha çok düşman iki devletin savunma harcamaları kararları üzerindeki aksiyon reaksiyon fikri üzerine inşa edilmiştir. Birbirinden farklı olmalarına rağmen Richardson tipi silahlanma yarışları modellerinin türevleri olarak karşılaşılan yukarıda kısaca ifade edilen modellerin tamamı iki ülke varsayımına dayanan savunma harcamaları üzerinde açıklayıcı değişken olarak birkaç istisna dışında sadece askeri faktörler üzerinde daha çok yoğunlaşmıştır. Bu modellerin en önemli eksikliğidir. Savunma harcamalarındaki artışı belirlemek için geliştirilen açık ekonomi varsayımına dayalı çalışmada kullanılan neoklasik model ise bu modellerin eksiklerini tamamlar niteliktedir.

1.3. Neoklasik Model

Açık ekonomilere dayalı, savunma harcamalarının ekonomik ve politik faktörler tarafından belirlendiği temel görüşü üzerine inşa edilen neoklasik modeller Smith (1980)’in çalışmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmada Hewitt (1996) ve Smith (1980)’i takip ederek neoklasik model çerçevesinde ilgili ülkelerde savunma harcamalarının temel belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tarihsel süreçte ulusal güvenlik ve savunma harcamaları üzerindeki tartışmaların büyük bir kısmı rasyonel veya neoklasik savunma modellerine dayanmaktadır. Bu modellerde sosyal refah genel olarak sivil çıktılar ve dikkate pek alınmayan güvenlik değişkenine bağlıdır. Yine aynı modellerde güvenlik ise savunma harcamalarına bağlı bir değişken olarak belirlenmiştir. Bu modelde devletlerin görevi savunma harcamalarıyla sağlanan ve sivil çıktılarının alternatif maliyeti olan ekstra güvenlik ile sosyal fayda arasındaki dengeyi sağlamak olacaktır. Neoklasik modele göre (Smith, 1980: 811-820):

Ülkeler özel tüketim (**C**), güvenlik (**S**) ve diğer politik değişkenler (**Z**) tarafından belirlenen sosyal refah fonksiyonunu belirlemeye çalışmaktadır. Buradan sosyal refah fonksiyonu (**W**);

$$W=W(C, S, Z) \quad (1)$$

olarak ifade edilebilir.

Neoklasik modelde güvenlik seviyesi (**S_t**); ülkelerin savunma harcamalarına (**M_g**), düşman ülkelerin savunma harcamalarına (**M_e**), dış faktörlere (**E**) ve bir önceki dönem güvenlik seviyesine (**S_{t-1}**) bağlıdır. Güvenlik seviyesi aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$S_t=S(M_g, M_e, E, S_{t-1}) \quad (2)$$

Refah fonksiyonu bütçe kısıtına ve güvenlik fonksiyonuna rağmen maksimize edilmektedir. Bütçe kısıtı,

$$Y \geq P_m M_g + M_c C \quad (3)$$

şeklinde gösterilmektedir.

Smith modelinde askeri birliktelikleri dikkate almamıştır. Literatüre tezin önemli bir diğer katkısı da askeri birlikteliklerin neoklasik modele dâhil edilmesidir.

Modele askeri birliktelikler de eklenecek olur ise modeli (4) nolu eşitlik şeklinde ifade edebiliriz:

$$S_t = S(M_g, M_e, M_a, S_{t-1}) \quad (4)$$

Eşitlikteki (M_a) askeri işbirliğine dâhil olan diğer ülkelerin savunma harcamaları toplamını ifade etmektedir. Üç nolu eşitlikte (Y) nominal toplam gelir, (P_m) ve (P_c) sırasıyla savunma harcamaları ve tüketimin fiyat deflâtörüdür.

Ülkelerin savunma harcamaları dikkate alınarak ve ülkelerin (t) ve ($t-1$) dönemleri savunma harcamaları talebi eklenerek fayda fonksiyonu maksimize edilecek olur ise talep fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$M_{g,t} = D(Y, P_m, P_c, M_e, E, M_a, M_{g,t-1}) \quad (5)$$

Bu çalışmada teorik model dikkate alınarak savunma harcamaları bağımlı değişkenini açıklarken (Y), (M_e), (E), ($M_{g,t-1}$) ve (M_a) değişkenlerinin büyük bir kısmı ampirik olarak test edilmeye çalışılmıştır. Savunma harcamalarını etkileyen dış faktör olarak belirlenen (E) değişkeni arasında yer alan ülkelerin milli gelir içerisinde ihracatlarının oranı ya da ihracat ve ithalat toplamının oranı şeklinde ifade edilmiştir.

Düşman ülkelerin ya da komşu ülkelerin savunma harcamalarının etkilerini ölçebilmek için komşu ülkelerin savunma harcamaları toplamı, bu ülkelerin milli gelirleri toplamına oranlanarak belirlenmiştir. Sınır komşusu ülkeler arasındaki etkileşim aşağıdaki şekilde formüle edilebilir (Collier ve Hoeffler, 2006: 13-14):

Her bir ülkenin savunma harcamaları (m_i) dışsal bir değişken olarak tanımlanmış (a_i) ve buna ek olarak komşu ülkelerin harcamaları toplamı kullanılmıştır.

$$m_i = a_i + b \sum_{j=1}^n m_j, \text{ burada } i \neq j \text{ ve } n = 1, \dots, N.$$

Bu eşitlikte (a_i) savunma harcamalarını etkileyen dışsal bir faktör ve çalışmadaki modellerde bu ($M_{g,t-1}$), (E) ve (Y) parametrelerine karşılık gelmekte, b

$\sum_{j=1}^n m_j$ ise ülkenin sınır komşusu ülkelerin savunma harcamaları olarak dışsal faktör olarak tanımlanmıştır.

Tezde oluşturulan modelde ise dışsal faktör olarak kullanılan (e_i) parametresi her bir ülke için:

i ülkesi için komşusu olan ülkelerin savunma harcamaları toplamının komşu ülkelerin milli gelirlerine oranı olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$e_i = \frac{\sum_{j=1}^N E_j}{\sum_{j=1}^N Y_j}, \quad i \neq j \text{ ve} \quad n = 1, \dots, N$$

Yine dışsal değişken olarak (e_i) askeri birlikteliklere dâhil olan ülkeler için birliğe üye her bir ülke için kendisi dışındaki birlik üyelerinin savunma harcamalarının toplamını ifade eden değişken aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Birlik üyesi her bir ülke için (i) ülke dışındaki birlik üyesi diğer ülkelerin savunma harcamaları toplamı şeklinde ifade edilmiştir:

$$e_i = \sum_{j=1}^N E_j \quad i \neq j \text{ ve} \quad n = 1, \dots, N$$

1.4. Savunma Harcamalarına İlişkin Literatür

Savunma harcamalarının belirleyicileri literatür olarak bölge ve ülke grupları olmak üzere farklı şekilde ampirik incelemelere konu olmuştur. Bu bölümde ülke temelli çalışmalar kapsam dışında bırakılarak 1988-2013 yılları arasında gelişmiş, GOÜ ve 1993-2013 yılları arasında NATO üyesi ülkeler üzerinde yapılmış ampirik çalışmaların özeti verilmeye çalışılmıştır.

Bu alanda yapılan ilk çalışma, 1988 yılında Rosh tarafından 63 az gelişmiş ülkenin kullanıldığı çalışmadır. 1969-78 yıllarını kapsayan söz konusu çalışma AGÜ'lerin savunma harcamalarının milli gelir içindeki payındaki artışı, ülkenin dış çevresi, politik süreçler ve ülkenin dünya ekonomisi ile bağımlılığı yardımıyla açıklamaya çalışmıştır. Rosh, ampirik çalışmasına dayanarak dış çevrenin savunma

harcamaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışmada; potansiyel düşman, güvenlik alanı³⁰, dışa açıklık ve ülkelerin demokrasi seviyesi bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada demokrasi seviyesi ile savunma harcamaları arasında negatif bir ilişki; potansiyel düşman ülke, güvenlik alanı ve dışa açıklık seviyesi arasında ise pozitif bir ilişki olduğu istatistiksel olarak gözlenmiştir. Rosh, küresel ekonomiye entegre oldukça ülkelerin silah alımlarının kolaylaştığını ve sonuç olarak savunma harcamalarını arttırdıkları tespitinde bulunmuştur (Rosh, 1988).

Dommen ve Maizels (1988) 72 AGÜ üzerinden yaptıkları çalışmada, merkezi hükümet harcamalarının savunma harcamaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. 1978-1980 yılları arasında yapılan söz konusu çalışma merkezi yönetim harcamalarının milli gelir içindeki artışının savunma harcamaları üzerinde anlamlı (pozitif) bir etkisi olduğunu, buna karşın savunma harcamalarından arındırılmış merkezi hükümet harcamalarının ise savunma harcamaları üzerinde etkisinin anlamsız olduğunu göstermektedir. Dommen ve Maizels AGÜ’de savunma harcamalarının ulusal, bölgesel ve küresel faktörlerin etkisi ile belirlendiğini çalışmalarında ortaya koymuştur.

Dunne ve Mohammed (1995)’in 13 Sahra Altı Afrika ülkesinde 1967-85 yıllarını kapsayan çalışmaları; nüfus içerisindeki asker oranının savunma harcamaları üzerinde istatistiksel olarak pozitif etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Adı geçen çalışmada, savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payı üzerinde devlet harcamaları, bir önceki dönem savunma harcamalarının ($t-1$) pozitif; kişi başı düşen milli gelirin ise negatif etkisi olduğu gözlenmiştir.

Gelişmekte olan 125 ülkede 1972-1990 yılları arasında Hewitt (1996)’ın yaptığı çalışmada ise ülkelerin milli gelirleri, merkezi hükümet harcamaları ile savunma harcamaları arasında istatistiksel olarak pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

³⁰ Güvenlik Alanı (Security Web): Ülkenin sınır komşusu ülkelerinin toplam savunma harcamalarının milli gelir toplamına oranıdır.

92 ülke üzerinde yapılan bir diğer çalışmada Yıldırım ve Sezgin (2005) merkezi hükümet harcamalarının savunma harcamaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Dommen ve Maizels (1988), Hewitt (1996), Yıldırım ve Sezgin (2005)'in yaptığı çalışmalardan hareketle genel olarak GOÜ'lerde merkezi hükümet harcamalarının savunma harcamaları üzerinde ilgili yıllar temel alındığında pozitif etki yarattığını söylemek mümkündür.

Davoodi, Clements ve arkadaşları (2001) geçiş ekonomileri hariç toplam 100 gelişmiş ve GOÜ örneklemini üzerinde panel veri analizini kullanarak yaptıkları çalışmada savunma harcamaları bağımlı değişken olarak kullanılmış, komşu ülkelerin savunma harcamaları ile ülkelerin savunma harcamaları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak IMF'nin istikrar programlarının uyguladığı ülkelerde savunma harcamalarının diğer ülkelere göre azalış gösterdiği, bölgesel tansiyondaki azalışların yine savunma harcamaları üzerinde hissedilir ölçüde azalışa sebep olması çalışmadan çıkarılabilecek diğer sonuçlar arasında yer almaktadır.

Dunne ve Perlo Freeman (2003a) 1980-1990 yılları arasında yaptığı çalışmada yatay kesit analizini kullanarak soğuk savaş dönemi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönem için 1981-1988 yılları arasında 93, 1990-97 yılları arasında ise 111 GOÜ üzerinde çalışmışlardır. Bu çalışmada savunma harcamaları üzerinde ekonomik faktörlerden ziyade askeri ve politik değişkenler üzerinde durulmuştur. Güvenlik alanı, potansiyel düşman ülkelerin savunma harcamalarının ve iç savaşların savunma harcamalarını pozitif etkilediği, ülkelerdeki nüfus artışının ise savunma harcamaları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak negatif olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmadan çıkarılacak diğer sonuçlar ise; soğuk savaş dönemi sonrasında savunma harcamalarının azaldığı ve demokrasi seviyesindeki artışın savunma harcamalarını azalttığı yönündedir.

Dunne ve Perla Freman (2003b) önceki çalışmalarında soğuk savaş dönemi ve sonrasında savunma harcamaları üzerinde etkili olan açıklayıcı değişkenlerin pek

fazla değişmediği sonucuna varılmıştır. Daha sonra panel veri yöntemini kullanarak 98 GOÜ üzerinde yapmış oldukları analizde potansiyel dūřman ũlkelerin savunma harcamaları, diğer ũlkelerin savunma harcamaları, dış savaş ve iç savaşın savunma harcamaları üzerinde pozitif; nũfus, demokrasi ve dışa açıklık seviyesinin negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Dinamik etki modelinde ise, potansiyel dūřman ũlkelerin savunma harcamaları, bir ũnceki dŕnem savunma harcamaları ($t-1$), gũvenlik alanı, iç savaş ve dışa açıklık seviyesinin pozitif; dış savaş, demokrasi ve nũfusun savunma harcamaları seviyesi üzerinde istatistiksel olarak negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Collier ve Hoeffler (2007), 1960-1999 dŕnemi verilerini kullanarak 161 ũlke üzerinde yaptıkları çalışmada komşu ũlkelerin savunma harcamaları ve resmi kalkınma yardımlarının savunma harcamaları üzerinde ŕnemli bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Devamında iç savaş beklentisinin savunma harcamaları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu, soğuk savaşın bitişiyle ũlkelerin savunma harcamalarında anlamlı bir azalış eğilimine girdikleri diğer sonuçlar arasında yer almaktadır.

Tambudzai (2007), 12 Gũney Afrika ũlkesi üzerinde 1997-2004 dŕnemi kapsayan çalışmasında, kiři başına dūřen milli gelirin savunma harcamaları üzerinde ŕnemli bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Yine çalışmada demokrasi seviyesi ve savunma harcamaları arasında negatif, milli gelir ile asker sayısı arasında ise yine benzer Őekilde negatif bir ilişki olduğu diğer sonuçlar arasında yer almaktadır. Tambudzai'nin ulaştığı dikkate değer başka bir sonuç ise dūřuk ekonomik bũyũmenin yaşandığı bu ũlkelerde yoksulluk, HIV ve AIDS gibi hastalıklarda artış olmasına karşın incelenen dŕnemin sonlarına doğru savunma harcamalarının artışıdır.

Dunne, Freeman ve Smith (2008) daha ŕnce yine Dunne ve Freeman (2003b)'ın yapmış olduğu analizi aynı ŕneklem üzerinden tekrar incelemiştir. Sonuçlar ŕnceki çalışmayla bũyũk ŕlde paralellik gŕstermiřtir. Milli gelir ve nũfusun Dunne ve Freeman (2003b)'ın analiziyle aynı yŕnde fakat daha gũlũ bir Şekilde savunma harcamaları üzerinde negatif bir etki yarattığı; dış savaş, iç savaş ve ticaretin anlamlı ve pozitif; bũyũk gũ kukla değişkeninin pozitif, demokrasi

seviyesinin ise istatistiksel olarak negatif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada önemli olan husus güvenlik alanının savunma harcamaları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak negatif ve anlamsız çıkmasıdır.

Dunne ve Freeman (2010a), soğuk savaş dönemi 93, soğuk savaş sonrası 111 GO ile yaptıkları çalışmada, savunma harcamaları üzerinde ekonomik faktörlerden ziyade güvenlik parametreleri üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmada sınır komşusu ülkelerde gelir ile savunma harcamaları arasında pozitif bir ilişki; nüfus değişkeninin etkisi anlamlı ve negatif; potansiyel düşman ülkelerin savunma harcamalarının yine savunma harcamaları üzerinde pozitif etki yarattığı gözlenmiştir. Büyük g olarak Çin'in etkisi pozitif ve anlamlı, Orta Doğu lkelerinin savunma harcamalarının etkisi ise pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğu çalışmadan çıkarılabilecek diğer sonuçlar arasında yer almaktadır. Hem soğuk savaş hem de sonrası dönemde düşman ülke ve düşman olmayan ülkelerin savunma harcamaları üzerinde pozitif etki yaratması, soğuk savaş dönemi dış savaşların i savaşlara göre savunma harcamaları üzerinde daha fazla etki yarattığı çalışmada ulaşılan diğer tespitler arasında yer almaktadır.

Dunne ve Freeman (2010b) statik olarak yaptıkları önceki çalışmayı dinamik panel veri yöntemi kullanarak, 1981-1997 yılları arasında 98 GO örneklemini kullanarak yenilenmiştir. Bu alışma sonucunda potansiyel düşman ülke ve bu ülkelerin savunma harcamaları, dış savaş, iç savaş pozitif ve anlamlı; demokrasi ve nüfusun ise savunma harcamaları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Ek olarak ticaretin bağımlı değişken üzerinde negatif bir etkisi olduğu, büyük düşman kukla değişkeninin ise pozitif olmasına karşın çalışmada anlamsız olduğu görülmüştür.

Marin (2010), 1986-2005 yılları arasında 75 GO üzerinde yaptığı ampirik çalışmada özellikle uluslararası ticaret hacmi ve komşu ülkelerin savunma harcamalarının muhtemel etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmada resmi kalkınma yardımlarının savunma harcamaları üzerinde etkisinin anlamlı olmadığı buna karşın ticaret hacminin savunma harcamaları üzerinde önemli bir azaltıcı etki yarattığı sonucuna varılmıştır. lke içerisindeki çatışma, önceki dönem savunma harcamaları

(t-1), kişi başına düşen milli gelir ve komşu ülkelerin savunma harcamalarının bağımlı değişken (Savunma Harcaması/GSYİH) üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu; ihracatın milli gelir içerisindeki payının savunma harcamaları üzerinde negatif anlamı olduğu çalışmada ulaşılan diğer sonuçlar arasında yer almaktadır.

Wang (2012), 9 Güney Asya Ülkesini kapsayan soğuk savaş sonrası 1991-2011 yılları arasında dinamik panel veri analizi yöntemini uygulayarak yaptığı çalışmada savunma harcamasını bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Açıklayıcı değişken olarak, gayri safi yurtiçi hâsıla, dış borç yükü, algılanan güvenlik seviyesi, Çin tehdidi, nüfus ve demokrasi kullanılmıştır. Çalışmaya göre gayri safi yurtiçi hâsıla ve Çin'in savunma harcamalarındaki artış ülkelerin savunma harcamaları üzerinde pozitif etki yaratmakta; borç yükü, bölge ülkelerin savunma harcamalarındaki artış analiz dâhilindeki ülkelerin savunma harcamaları üzerinde negatif etki yarattığı gözlenmiştir. Diğer taraftan demokrasi seviyesinde artış savunma harcamaları üzerinde azaltıcı etkiye neden olurken, bir önceki yıl savunma harcamalarının etkisi istatistiksel olarak pozitif olarak tespit edilmiştir.

Dunne ve Mohammed (1995) yaptıkları çalışmalara dayanarak GOÜ'lerde savunma harcamalarının belirleyicilerini politik, askeri ve ekonomik gerekçelere dayanarak ulusal, bölgesel ve küresel düzlemde Tablo 27'de bütün halinde gösterilmiştir.

Nikolaidou (2008) 1961–2005 yıllarını kapsayan 15 Avrupa Birliği üyesi ülke ile ARDL modelini kullanarak yapmış olduğu analizde savunma harcamalarını bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Ülkelerin büyük bir kısmında milli gelir, NATO üyesi ülkelerin milli gelir içerisinde savunma harcaması oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu, savunma harcaması dışındaki kamu harcamaları ile savunma harcamaları arasında sadece 5 ülkede negatif, diğer ülkelerde ise literatürün aksine pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 27: Gelişmekte Olan Ülkelerde Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

	Ulusal	Bölgesel	Küresel
Politik Nedenler	<ul style="list-style-type: none">• Devlet yapısı	<ul style="list-style-type: none">• Bölgesel düşmanlar	<ul style="list-style-type: none">• Küresel güç bloğuna bağlılık
Askeri Nedenler	<ul style="list-style-type: none">• Askeri çıkarlar• İç savaş baskısı	<ul style="list-style-type: none">• Bölgesel savaşlar ve ülkelerarası düşmanlıklar	<ul style="list-style-type: none">• Yabancı askeri yardımlar
Ekonomik Nedenler	<ul style="list-style-type: none">• Ekonomin gelişmişlik seviyesi• Milli gelirdeki reel artış• Devlet bütçe büyüklüğü• Askeri sanayinin yapısı	<ul style="list-style-type: none">• Bölgesel ekonomik gruplaşmalar	<ul style="list-style-type: none">• Yabancı sermaye etkisi• Ana yardım veren ülkelerin etkisi• Ülkeye döviz girişi

Kaynak: Dunne, P., ve Mohammed, N. (1995). Military Spending in Sub-Saharan Africa: Some Evidence for 1967-85, Journal of Peace Research, s.384.

Fonfría ve Marín (2012) 1996-2006 yıllarını kapsayan NATO ülkelerinde savunma harcamalarını ekonomik, stratejik, askeri ve politik açıdan etkileyen faktörleri dinamik panel veri analizini kullanarak incelemiştir. Bağımlı değişken olarak savunma harcamaları ve savunma harcaması/gsyih kullanılmıştır. Her iki bağımlı değişken üzerinde önceki yıllar savunma harcamalarının etkisinin kısa vadede düşük uzun vadede oldukça yüksek ve artırıcı yönde olduğu istatistiksel olarak gözlenmiştir. Yine kişi başına milli gelir, askeri güç, risk açıklayıcı değişkenlerinin bağımlı değişkenler üzerinde artırıcı yönde etkiye sahip oldukları; özel mal ve hizmetler ile savunma hizmetlerinde kullanılan mallar arasındaki göreceli fiyatlardaki artışın ise değişkenler üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Fonfría ve Marín'in çalışmasında dikkat çeken en önemli nokta bedavacılık problemini tespit etmeye çalışmalarıdır. Burada problemi ölçmek için

herhangi bir ülke için bu ülke dışındaki NATO üyesi ülkelerin savunma harcamaları toplamı değişken olarak kullanılmıştır. Şayet uzun dönemde ülkeler savunma harcamalarını görece olarak bu değişkene göre azaltıyor ise bu ülkelerin bedavacı oldukları kabul edilmiştir. Çalışmada bu değişken ile bağımlı değişkenler arasında istatistikî olarak oldukça anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu bu tespit NATO üyesi ülkelerin diğer ülkelerin savunma harcamaları davranışlarına güvenerek bedavacı davrandıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Doucha ve Solomon (2013) 1955-2007 yılları arasında 9 GÜ üzerinde yaptıkları statik panel veri analizinde bağımlı değişken olarak savunma harcamalarını kullanmıştır. Dış tehditlerin savunma harcaması üzerinde etkisinin pozitif, üyesi oldukları birlik içinde en fazla savunma harcamasına sahip Amerika'nın savunma harcamalarıyla pozitif, savunma harcamaları dışındaki harcamalar arasında negatif, denizaşırı kalkınma yardımlarıyla savunma harcamaları arasında istatistiksel olarak pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yine ülkelerin milli gelir seviyeleri ile bağımlı değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu yapılan analiz sonuçları arasında yer almaktadır. Ek olarak çalışmada küresel istikrarsızlık (nükleer silah üretimi ve küresel nükleer silahlanma) olarak kullanılan değişkenlere savunma harcamalarının duyarlı olduğu ortaya konulmuştur.

Collier ve Hoeffler (2002), 1960-1990 yılları arasında toplam 161 ülke örneğini kullanarak yaptıkları analizde savunma harcamalarının milli gelire oranını bağımlı değişken olarak kullanmış ve özellikle komşu ülkelerin savunma harcamalarının bağımlı değişkeni pozitif yönde etkileyen en önemli faktör olduğu sonucuna ulaşarak savunma harcamalarının “*bölgesel kamusal kötülük*” olduğunu ifade etmiştir. Uluslararası ve iç savaş gibi askeri değişkenlerin savunma harcamaları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu, nüfus ve demokrasi seviyesindeki artışın savunma harcamalarını azalttığı çalışmadan çıkan sonuçlar arasında yer almaktadır. Çalışmada resmi kalkınma yardımlarının savunma harcamaları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak pozitif olmakla birlikte anlamsızdır.

1988-2013 arası yapılan literatür taramalarına ek olarak bu çalışmada yapılan ampirik çalışmalar sonucunda gelişmiş ülkeler, GOÜ ve NATO üyesi ülkelerde

savunma harcamalarının belirleyicilerini askeri, ekonomik ve politik olarak Tablo 28’de toplu olarak göstermek mümkündür. Tezin yazına bu noktada katkısı insani gelişmişlik endeksi ve ticaret (ihracat/GSYİH) değişkenlerinin açıklayıcı değişken olarak modellerde kullanılmasıdır.

Tablo 28: Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

		BELİRLEYİCİLER			
		ASKERİ NEDENLER	EKONOMİK NEDENLER	POLİTİK NEDENLER	DİĞER
SAVUNMA HARCAMALARI	• Dış Savaş	• Gayri Safi Milli Hâsıla	• Demokrasi Seviyesi (demokrasi-otokrasi)	• Nüfus	
	• İç Savaş	• Kişi Başına Gayri Safi Milli Hâsıla	• Askeri Yönetim	• Savunma Harcamaları (t, t-1)	
	• Güvenlik Alanı	• Büyüme Oranı	• Politik Değişkenler (kriz, seçim vs.)	• Askeri Katılım	
	• Büyük Düşman Devlet(ler)	• Doğrudan Yabancı Yatırım	• İnsan Hakları	• Bölgesel Faktörler	
	• Potansiyel Düşman Devlet(ler)	• Dışa Açıklık (İhracat+İthalat/GSYİH)	• Politik Haklar	• İnanç	
	• Askeri Teknoloji	• Ticaret(İhracat/GSYİH)	• IMF İstikrar Programları	• İnsani Gelişmişlik Seviyesi	
	• Askeri Yapılanmalar	• Merkezi Hükümet Harcamaları			
		• Savunma Harcamaları Hariç Merkezi Hükümet Harcamaları			
		• Ekonomik Birliklere Üyelik			
		• Gelir Dağılımı			
	• Ekonomik Kriz				

1.5. Veri Toplama ve Yöntem

Bu çalışmada 1988-2013 yılları arasında 90 gelişmekte olan ülke³¹ (Tablo 30), 43 gelişmiş ülke (Tablo 38) ve 26 NATO (Tablo 49) üyesi ve 133 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke kullanılmıştır. Örneklemin homojen bir yapıya kavuşması için

³¹ Bu çalışmada yöntem olarak gelişmekte olan ülke tanımında çok yüksek insani gelişmişlik endeksine sahip olan ülkelerin dışında kalan ülkeler gelişmekte olan ülke olarak kabul edilmiştir.

öncelikle gelişmiş, GOÜ ve NATO üyesi ülkeler ayrı modellerde analize tabi tutulmuştur. Daha sonra örneklem boyutunu artırmak için gelişmiş ve GOÜ'ler bütün halinde analize dâhil edilerek savunma harcamaları üzerinde etkisi olan ekonomik, politik ve sosyal faktörler test edilmeye çalışılmıştır. Tezde oluşturulan modellerde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Savunma Harcamaları

Devletler kendi isteklerine göre savunma harcamaları kalemlerini tanımlamada özgürdür. Seçilen tanımlama yöntemi ulusal bütçelerde ya da harcama kalemleri aracılığıyla ifade edilebilir. Bazen tanımlama noktasındaki bu özgürlük kamuoyunu kandırma amacıyla ya da özel durumlar için kullanılabilir (Brzoska, 1995: 48). Savunma harcamalarının belirlenmesinde NATO, IMF ve BM bazı harcama kalemlerinde fikir birliğine varamasa bile savunma harcamalarının belirlenmesinde bu kurumların görüşleri genel bir bakış açısı vermektedir. Tablo 29'da söz konusu kuruluşların savunma harcamasını tanımlarken kullandığı alt kalemler karşılaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 29: NATO, IMF ve BM Savunma Harcaması Tanımları

Harcama ve Gelir Kalemleri	NATO	IMF	BM
Askeri güç ve bu güce destek için yapılan harcamalar			
1. Asker ve polisler için yapılan ödemeler	X	X	X
2. Askeri organizasyonlar ve silahlı kuvvetlere dâhil teknisyen ve bürokrat maaşları	X	X	X
3. Tıbbi malzemeler, vergisel ve sosyal avantajlar	X	X	X
4. Emekli maaşları (askeri alanlar)	X	-	X
5. Askeri okullar ve hastaneler vb.	X	X	?
6. Silah ithalatları dâhil cari silah harcamaları	X	X	X
7. Altyapı inşaatı, barınma vb.	X	X	X
8. İşletme ve bakım	X	X	X
9. Diğer malların tedariki	X	X	X
10. Askeri ARGE'ler	X	X	X
Askeri, savunma ve stratejik amaçlarla yapılan diğer harcamalar			
11. Stratejik malların stoklanması	X ^a	-	-
12. Silahların ve üretim hatlarının imhası	X ^a	X	-
13. Silah üretim ve dönüşüm destekleri	X	-	-
14. Diğer ülkelere yapılan askeri yardımlar	X	X	X
15. Uluslararası organizasyonlara yapılan yardımlar (Askeri birlikler (NATO), Birleşmiş Milletler Barış Gücü vb.)	X	X	

16. Sivil savunma	-	X	X
Geçmişteki askeri eylem ve askeri güçler için yapılan harcamalar			
17. Gazilere yapılan ödemeler	-	-	-
18. Savaş borçları servisi	-	-	-
Diğer güçlere yapılan harcamalar			
19. Yarı askeri/Jandarma	X ^b	X ^b	X ^b
20. Sınır, gümrük koruma	X ^b	X ^b	X ^b
21. Polis	X ^b	-	-
Eklenebilir diğer kalemler			
22. İnsancıl, felaketzedelere yardım	X	-	-
23. Birleşmiş Milletler Barış Gücü	X	X	-
Elde edilen gelirler			
24. Askeri hastane, okul ve ortaklıklar	Y	Y	Y
25. Askeri tesislerin siviller tarafından kullanılması	Y	Y	Y
26. VIP taşıma	Y	Y	Y
27. Patent ve teknik bilgilerin satılması	Y	Y	Y
28. Üretim desteklerinin geri ödemesi	Y	Y	Y
29. Diğer ülkelerin yapmış olduğu yardımlar	-	-	X ^c
Gelecekteki harcamalara ilişkin yükümlülükler			
30. Kredi alımları	X	X	-
(X) : Savunma harcamalarına dâhil edilmeli (-) : Savunma harcamalarına dâhil edilmemeli (Y) : Bütçede gelir olarak yer almalı (^a) :Yönetimi ve finansmanı savunma teşkilatı tarafından yapılıyor ise (^b) : Askeri eğitim, teçhizat ve askeri operasyonlar dâhilinde (^c) : Önceki toplamaya dâhil edildiği durumda mükerrer olacaktır			

Kaynak: Brzoska, M. (1995). *World Military Expenditures*. K. Hartley, ve T. Sandler içinde, *Handbook of Defense Economics*, York, England: Elsevier Science, s.48.

Savunma harcamalarının tanımı ve kapsamı, bu alandaki verileri rapor eden kuruluşlardan en önemlileri olan Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI), Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı (ACDA) ve Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü (IISS) tarafından yazında büyük ölçüde belirlenmektedir. SIPRI ve ACDA savunma harcamaları verilerini IMF ve Birleşmiş Milletler tanımlarına göre daha kapsamlı olan NATO yöntemini kullanmaktadır. Bu çalışmada verilerin güvenilirliği için SIPRI (2015)'ye ek olarak ACDA (2013) ve IISS verileri kullanılarak veri setlerinin güvenilirliği test edilmiştir.

Büyük ölçüde NATO'nun tasnifini kullanan SIPRI'nin tanımına göre savunma harcamaları tüm cari ve sermaye harcamalarını kapsamaktadır. Bu tanım (SIPRI, 2014):

- Barış koruma gücünü de içine alan silahlı kuvvetleri,
- Savunma bakanlığı ve savunma projelerinde yer alan tüm devlet kurumlarını,
- Yarı askeri birimlerin askeri operasyonlar için kullandıkları ekipman ve eğitimini,
- Askeri uzay faaliyetlerini içermektedir.

Yine bu tanıma,

- Mevcut askeri ve sivil personel harcamaları, emekli askeri personel ödemeleri, askeri personele ve ailelerine yönelik sosyal hizmetler harcamaları,
- İşletme ve bakım giderleri,
- Askeri araştırma ve geliştirme giderleri,
- Askeri inşaat,
- Askeri yardımlar eklenmelidir.

SIPRI tarafında yapılan bu tanımlamada askeri harcamalar ile ilgili olmakla birlikte; sivil savunma ve geçmiş dönem askeri aktiviteler için yapılan cari harcamalar (silahların imhası, seferberlik, silah üretim tesislerinin dönüşümü) savunma harcamaları tanımını dışında bırakılmıştır.

Savunma harcamaları verilerinin tespitinde alanda karşılaşılan en önemli sorun; bu harcamaların ülkeler için stratejik öneme sahip olması, ülkelerin devlet sırrı kapsamında bütçelerinin “*black programmes (siyah programlar)*” (Brzoska, 1995: 47) ve “*gray zone (gri alan)*” (Berlin, 1992: 95) olarak adlandırdıkları savunma harcamalarının bazı bölümlerini kamuoyu ile paylaşmamalarıdır.

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

GSYİH verileri, savunma harcamaları ile uyumlu olarak 2011 yılı fiyatları temel alınarak hesaplanmıştır (The World Bank, 2015).

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Artış Oranı (%)

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın bir önceki döneme göre artış oranı yüzde olarak hesaplanmıştır (The World Bank, 2015).

Dışa Açıklık

Dışa açıklık oranı olarak ülkelerin o yıl içerisindeki ihracat ve ithalat toplamının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranlanması ile bulunmuştur.

Ticaret

Bir ülkenin dış alım ve dış satım değerlerinin milli gelire oranı olarak tanımlanan dışa açıklık derecesi özellikle GOÜ'lerin büyük çoğunluğunun silah ithalatçısı olduğu göz önüne alınarak bu değişkende sadece İhracat/GSYİH kullanılmıştır.

Çatışma

Bu çalışmada kukla değişken olarak kullanılan çatışma tanımı "Uppsala Conflict Data Program and International Peace Research Institute" (UCDP) tarafından hazırlanan askeri çatışma veri setine (Armed Conflict Dataset) dayanmaktadır (UCDP/PRIO, 2014). UCDP tarafından çatışma "...tarafardan en az birinin devlet olduğu, bir bölgeyi ve/veya devleti ilgilendiren, silahlı kuvvetlerin kullanıldığı, en az 25 kişinin ölümü ile sonuçlanan bir durum" olarak tanımlanmıştır. Tezde 1988-2013 yılları arasında GÜ ve GOÜ'ler için ve 1990-2013 yılların arasında NATO üyesi ülkeler için çatışmanın yaşandığı yıllar "1", çatışmanın olmadığı yıllar "0" ile tanımlanmıştır. Bu çalışmada yazından farklı olarak çatışmanın etkilerini tam olarak ölçebilmek amacıyla çatışmanın yaşandığı ülkelerin yanı sıra bu çatışmalarda

bir şekilde taraf olan ülkelerde çatışmanın olduğu kabul edilerek kukla değişken oluşturularak yazına katkı sağlanmıştır.

Güvenlik Alanı 1

Tezde kullanılan bağımsız değişkenler arasında yer alan güvenlik alanı (security web), ilk defa Rosh (1988) tarafından ifadesini bulmuş güvenlik ve barışın olduğu ya da tersinden okuyacak olur isek güvensizlik ve barışın olmadığı bir ortamın; çevre ülkeler, bölgeler ve tüm dünyaya nasıl bir dışsallık yayacağıının tespitinde önem arz etmektedir. Sadece iki ülkeli silahlanma yarışı modellerinden farklı olarak Rosh, ülkenin mevcut coğrafi konumunda güvenlik alanı olarak tanımlanan çevre ülkelerin ya da bölgesel güçlerin ülkelerin savunma harcamaları üzerinde etkili olduğunu, bölgesel güvenlik alanının bu ülkelerin savunma harcamaları toplamının milli gelir toplamına oranlanması ile belirlenebileceğini ifade etmiştir. Rosh, güvenlik alanlarının ülkelerin savunma harcamaları üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğunu yaptığı ampirik çalışmayla ortaya koymuştur.

Tezde 90 gelişmekte olan ülke, 43 gelişmiş ülke ve 26 NATO üyesi ülke ve 133 ülkenin sınır komşusu olan ülkeler tespit edilerek, bu ülkelerin savunma harcamaları toplamının toplam milli gelirlerine oranları hesaplanarak her ülke ve ilgili dönemler için veri setleri oluşturulmuştur (Ek 4). Güvenlik alanı aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir:

i ülkesinin komşusu olan ülkelerin savunma harcamaları toplamının komşu ülkelerin milli gelirlerine oranı şöyle ifade edilmektedir:

$$e_i = \frac{\sum_{j=1}^N E_j}{\sum_{j=1}^N Y_j}, \quad i \neq j \text{ ve } n = 1, \dots, N$$

Güvenlik Alanı 2 (Bedavacılık)

Askeri birlikteliğe dâhil ülkeler için geliştirilen bu değişken birlik üyesi (NATO) her ülke için, birlik üyesi diğer ülkelerin savunma harcamaları toplamı

olarak ifade edilir. NATO üyesi (i) ülkesi için NATO üyesi olan diğer ülkelerin savunma harcamaları toplamı aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

$$e_i = \sum_{j=1}^N E_j \quad i \neq j \text{ ve} \quad n = 1, \dots, N$$

Yönetim Şekli

Demokrasi seviyesinin, ülkelerin ekonomik büyüme ve savunma harcamaları üzerindeki etkileri son yıllarda analiz edilmeye başlamıştır. Bu çalışmada içsel bağımsız değişken olarak kullanılan ülkelerin demokrasi seviyelerinin belirlenmesinde “Center for Systemic Peace and Societal-Systems Research”in POLITY IV projesinden yararlanılmıştır (Polity IV Project, 2014). Bu çalışma ülkelerin politik rejimlerini zaman serisi analizlerinde kullanılacak değerlere dönüştürülerek yorumlama imkânı tanımıştır. Demokrasi ve otokrazi gibi iki uç politik rejimi -10 (tam otokrazi) ve +10 (tam demokrasi) aralığında derecelendirildiği bu çalışma küçük politik değişmelerden etkilenmeyecek şekilde düzenlenmiştir.

Politik Haklar

Politik haklar ile ilgili veri setleri Freedom House’un internet sitesinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Politik haklar 1 (en iyi) ile 7 (en kötü) arası derecelendirilmiş. Ülke değerleri oluşturulurken her ülke için seçim süreci, politik çoğulculuk ve katılım, hükümet fonksiyonları başlıkları altında sorular sorularak ülke değerleri tespit edilmiştir (Freedom House, 2014).

İnsan Hakları

Modellerde kullanılan insan hakları verileri politik haklarda olduğu gibi Freedom House’dan yararlanılarak oluşturulmuştur. Metodolojik olarak yine 1(en iyi) ve 7 (en kötü) arası değerler alan insan hakları verileri oluşturulurken ifade ve inanç özgürlüğü, çalışma ve örgütlenme hakları, hukukun üstünlüğü, kişisel özerklik ve bireysel haklar olmak üzere dört farklı bölümde sorulara verilen cevaplar kullanılmıştır. Politik haklar ve insan hakları birlikte kullanılarak oluşturulan

değerlendirme ile ülkelerin özgür, kısmen özgür ya da özgür olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır (Freedom House, 2014). Son yıllarda insan hakları ve politik haklar değişkenlerinin sıklıkla analizlerde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada demokrasi değişkenine alternatif olarak bu iki değişken modellerde kullanılmıştır.

Kişi Başına Resmi Kalkınma Yardımları

Resmi kalkınma yardımları verileri son derece güvenilir bir kaynak olan OECD üyesi ülkelerin tek taraflı ve çok taraflı olmak üzere yaptıkları yardımların ülke, sektör, tip ve amaç gibi değişkenlere bağlı olarak envanterinin tutulduğu OECD'nin OLIS (Online Information Services) adlı çevrimiçi kütüphanesinden elde edilen verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur (OECD, 2015).

Nüfus

Gelişmiş, GOÜ ve NATO üyesi ülkelerin veri setleri DB'nin veri bankası kullanılarak oluşturulmuştur (The World Bank, 2015).

İnsani Gelişmişlik Endeksi

Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq tarafından ilk olarak 1990 yılında geliştirilmiş ve 1993 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından yıllık Gelişme Raporu'nda sunulan bir ölçümdür. Metodolojik olarak yaşam uzunluğu, yetişkin okuryazar oranı ve okullara kayıtlı öğrenci sayısı yüzdesi dikkate alınarak oluşturulan bu endeks savunma harcamaları alanında ilk defa bu çalışmada kullanılmıştır (Human Development Report, 2014).

Yöntem

Bu çalışmada geleneksel yatay kesit analizi ve zaman serisi analizi yerine savunma harcamaları veri setleri için en uygun yöntem olan panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analizi hanehalkları, ülkeler, firmalar vb. yatay kesit gözlemleri ile belirli zaman dönemini bir araya getirerek gözlem sayısını yatay kesit

analizi ya da zaman serisi analizine göre artırarak özellikle veri eksikliği sorununu gözlem sayısını artırarak en aza indiren yöntemdir (Baltagi, 2005: 1).

Panel veri analizi hem gelişmiş hem de GOÜ'lerde 60'lı yıllardan sonra sıkça kullanılan yöntemdir. Önce DB'nin desteğiyle üretilen gelişmiş ülke veri setleri kullanılarak uygulanan panel veri yöntemi zaman içerisinde GOÜ' için de kullanılan ekonometrik yöntem olarak yazında yerini almıştır. GOÜ'lerde uzun dönem istatistiksel verilerin olmayışı ya da veri setlerinin kesintiye uğraması sıkça karşılaşılan sorunlar arasında yer almaktadır (Hsiao, 2003: 1-4). Bu sorunlar panel veri analizi yöntemi ile giderilmeye çalışılmış ve yazın bu yönde gelişmeye devam etmiştir.

Ekonomik araştırma süreçlerinde kullanılan panel veri analizi yönetiminin geleneksel yatay kesit analizi ve zaman serisi veri setlerine göre birçok avantajı bulunmaktadır. Panel veri analizinin kullanımının avantajları kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Hsiao, 2003: 3-8):

Panel veri genelde araştırmacılara geniş bir gözlem sayısı vererek, serbestlik derecesini artırıp açıklayıcı değişkenler arasındaki doğrusal bağlantı sorununu en aza indirmektedir. Panel verisinin bu özellikleri sonuçta etkili bir ekonometrik tahmine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle panel veri analizi yatay kesit analizi ve zaman serisi analiziyle cevap bulamadığımız ekonomik sorunların analiz edilmesinde etkili bir yöntemdir (Hsiao, 2003: 3).

Panel veri analizinde bireysel farklılıklar daha kolay kontrol altında tutulabilmektedir. Yöntem bireyler, firmalar, ülkeler ya da şehirlerin farklı yapılar da olduğunu varsayar. Zaman serisi ve yatay kesit analizleri bu farklılıkları kontrol etmede yetersiz kalmaktadır (Baltagi, 2005: 4).

Panel veri analizi dinamik durumların analizinde en uygun yöntemler arasında yer alır. Yatay kesit dağılımı çoklu değişimleri göreceli olarak gizlemektedir. İşsizlik süreleri, gelir ve konut mobiliteleri panelde yapılabilecek çalışmalardır. Panel veri analizi aynı zamanda işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik

durumların seyri üzerinde yapılacak çalışmaları mümkün kılmaktadır. Bunun yanında panel veri setinin yeterince uzun olması halinde ekonomi politika yapıcılarına yol gösterici bir yöntemdir. Örneğin işsizliğin ölçülmesinde yatay kesit analizi belirli bir zaman noktasındaki işsizliği ölçmektedir. Yatay kesit analizinin tekrarı halinde işsizlik oranının zaman içerisinde nasıl değiştiği bilgisine ulaşılabilmektedir. Sadece panel veri analizi belirli bir dönemdeki işsizlik oranının zaman içerisinde nasıl değişeceği hakkında bize bilgi vermektedir (Baltagi, 2005: 6). Bu özelliği politika yapıcılarına geleceğe yönelik alınacak kararlarda yol gösterici olmaktadır.

Panel veri analizi kesit analizi ve zaman serisi analizleri ile saptanamayan etkilerin ölçülmesi ve tespitinde uygun bir yöntemdir. Bunun yanında panel veri modelleri çok karışık davranış modellerinin kurulmasında ve test edilmesinde diğer yöntemlere göre daha fazla avantaj sağlamaktadır. Bu yöntemin beklide en önemli avantajı daha önce ifade edildiği gibi bireyler, firmalar ve hanehalklarının içeren küçük veri setleriyle daha fazla gözlem sayısının elde edilebilmesidir (Baltagi, 2005:6-7).

Panel veri regresyonu zaman serisi ve kesit analizinden değişkenlerin sahip olduğu çifte indisten dolayı oldukça farklıdır. Genel olarak k değişkenli panel veri modelini aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür (Baltagi, 2005: 11):

$$y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N; \quad t = 1, 2, \dots, T$$

Modelde i hane halkları, bireyler, firmalar, ülkeler vb. ifade etmektedir. i indisi burada yatay kesit birimlerini, t indisi ise zaman kesiti olmak üzere iki alt indisi göstermektedir.

Modele ilişkin temel varsayımlar hata terimi olan e 'nin ortalamasının sıfır ($E(e_{it}) = 0$) ve varyansının sabit ($Var(e_{it}) = \sigma_e^2$) olmasıdır.

Şayet panel veri analizinde her bir birim tüm zamanlar boyunca gözlemlenmişse yani eksik veri yoksa “*dengeli panel*”, eğer ana kütlede bazı birimler

için bazı dönemlere ait veriler eksikse “*dengesiz panel*” kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 1). Literatürde genelde dengeli paneller üzerinde çalışmalar yoğunluktadır. Dengesiz panel veri setleriyle karşılaşılmasının en önemli nedeni tesadüfi olarak ortaya çıkan veri eksiklikleridir. Örneğin birim ülke için bazı yıllarda ülkede istenilen veri gözlemlenememekte ya da bu çalışmada olduğu gibi savunma harcamalarının ülkeler için stratejik öneme sahip olması dolayısıyla ülkelerin devlet sırrı kapsamında bütçelerinin “*black programmes (siyah programlar)*” (Brzoska, 1995: 47) ve “*gray zone (gri alan)*” (Berlin, 1992: 95) olarak adlandırdıkları bölümlerini kamuoyu ile paylaşmamaları nedeniyle bazı gözlemler açıklanamamaktadır. Tezde bağımlı değişken başta olmak üzere değişkenlerin bir kısmında veri eksikliğinden ötürü dengesiz panel tercih edilmiştir.

Daha öncede ifade edildiği gibi dengeli panel veri modeli genel gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = X_{it}\beta + \mu_i + e_{it}$$

Temel varsayımlarımıza ek olarak dengesiz panel verilerinde şayet grup içi (sabit etkiler) tahmin yöntemi kullanılacak olur ise aşağıdaki varsayımlar yapılmaktadır;

Gözlemlerin birinci döneminde ($t = 1$), her birim için tüm veriler tamdır; son dönemde ise $t = T$ 'dir.

$s_{it} [(s_{i1}, \dots, s_{it})']$ değişkeni; ana kütlede tesadüfi olarak seçilen bir birimin bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait verileri gözlenmişse 1; diğer durumlarda ise 0 değerini alan bir gölge değişkenidir (Tatoğlu, 2013: 3).

Sabit etkiler dengesiz panel veri modellerinin diğer varsayımları aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Tatoğlu, 2013: 5-6):

Varsayım 1: $E(\mathbf{e}_{it} | \mathbf{X}_i, \mathbf{s}_i, \boldsymbol{\mu}_i) = \mathbf{0} \quad t = 1, 2, \dots, T$

Bu varsayım katı dışsallık varsayımdır. Tüm t 'ler için $E(\mathbf{X}\mathbf{s}_{it}, \ddot{\mathbf{x}}_{it}, \mathbf{e}_{it}) = \mathbf{0}$ 'nın gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bu varsayım sabit etkiler modeli için tutarlılık ve asimptotik normalliği sağlamaktadır.

Varsayım 2: $\sum_{t=1}^T (\mathbf{s}_{it}, \ddot{\mathbf{x}}'_{it}, \ddot{\mathbf{x}}_{it}) = \mathbf{K}$

Bu varsayım rank koşulu olarak ifade edilmekte ve çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığını bize söylemektedir. Birinci ve ikinci varsayım sabit etkili dengesiz panel veri modellerinde tutarlılığı sağlamak için yeterlidir.

Varsayım 3: $E(\mathbf{u}_i \mathbf{u}'_i | \mathbf{X}_i, \mathbf{s}_i, \boldsymbol{\mu}_i) = \sigma_u^2 \mathbf{I}_T$

Bu varsayımda homoskedastite ve otokorelasyonun olmadığı kabul edilmektedir. Ek olarak sabit etkiler tahmincisi etkindir ve tüm standart süreçler geçerlidir.

Gruplar arası tahmin yönteminde dengesiz panel veri modellerinde tahminci aşağıdaki şekilde elde edilmektedir (Tatoğlu, 2013: 8);

$$\hat{\boldsymbol{\delta}}_{GAT} = (\mathbf{Z}'\mathbf{P}\mathbf{Z})^{-1}\mathbf{Z}'\mathbf{P}\mathbf{y} \text{ burada,}$$

$$\mathbf{p}\mathbf{p} = \mathbf{diag}[\bar{\mathbf{J}}_{T_i}] \text{ eşitliği vardır ve gruplar arası kalıntılar,}$$

$$\hat{\mathbf{u}}_{GAT} = \mathbf{Y} - \mathbf{Z}\hat{\boldsymbol{\delta}}_{GAT} \text{ şeklinde hesaplanmaktadır.}$$

Dengesiz panellerde Havuzlanmış En Küçük Kareler Yönteminde tahminci aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$\hat{\boldsymbol{\delta}}_{GAT} = (\mathbf{Z}'\mathbf{Z})^{-1}\mathbf{Z}'\mathbf{Y}$$

Burada birim kök varyans ögesi $\sigma_\mu^2 = \mathbf{0}$ olduğu zaman *Havuzlanmış En Küçük Kareler Tahmincisi* en iyi sapmasız etkin tahmincidir. (σ_μ^2) olduğu zaman bile havuzlanmış en küçük kareler tahmincisi sapmasız ve tutarlıdır ancak standart

hataları sapmalıdır. Başka bir ifade ile etkinlik kaybolmaktadır. Havuzlanmış en küçük kareler kalıntıları,

$$\hat{u}_{EKK} = Y - Z\hat{\delta}_{EKK}$$

şeklinde ifade edilmektedir.

Panel veri analizi yönteminde; sabit terim, eğim katsayısı ve hata terimine ilişkin varsayımlara göre tahmin yöntemi de değişmektedir. Yapılan farklı varsayımlara göre panel veri analizinde “*sabit etkiler modeli*” veya “*rassal etkiler modeli*” kullanılabilir. Sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modellerinden hangisinin kullanılacağı noktasında genel yaklaşım, belirli bir grubun tüm üyelerinin modele dâhil edildiği durumlarda örneğin, OECD ya da AB ülkelerinin tümünün dâhil olduğu bir model için sabit etkiler modeli, bunun dışındaki durumlar için ise rassal etkiler modelinin kullanılması önerilmektedir. Bu yaklaşım, sezgisel bir nitelik taşımakla birlikte her iki model arasında daha sağlıklı seçim yapabilmek için yazında “*hausman testi*” kullanılmaktadır.

Uygulamada önce panel veride birey etkilerini görmek için kullanılan sabit etki ve rassal etki modelleri ile parametreler tahmin edilir. Daha sonra modellerden (sabit etki, rassal etki) hangisinin istatistiksel olarak geçerli olduğuna karar vermek gerekir. Sabit etki ve rassal etki modellerinin seçiminde temel faktör X_{it} ile e_{it} arasında korelasyon olup olmadığının tespitidir. Hausman testi sabit etkiler ve rassal etkiler modelinin seçimi için oldukça önemlidir. İki değişken arasında ilişki olması halinde sabit etkiler aksi halde rassal etkiler tahmincisi modelde tercih edilecektir (Wooldridge, 2001: 288).

Hausman testi özetle sabit etkiler modeli parametre tahmincileri ile rassal etkiler modelinin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına dayalı bir yöntemdir. Hausman testinde yokluk hipotezi “*rassal etki modeli*”, alternatif hipotez ise “*sabit etki modeli*” kullanılmalıdır şeklinde ifade edilir. Yüksek değerdeki hausman testi istatistiği yokluk hipotezinin reddi anlamına

gelecektir. Bu durumda sabit etkiler modelinin kullanılmaması gerekmektedir (Cameron ve Trivedi, 2005: 717).

2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

Panel veri analizi Tablo 30’da görülen 90 GOÜ³²’nin 1988-2013 yılları arasındaki savunma harcamalarına etki eden politik, ekonomik ve askeri faktörlere ilişkin gözlemler kullanılarak uygulanmıştır (Şekil 22). Analizlerde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadığı birim kök testleri uygulanarak test edilmiştir (EK 6). Modellerde bağımlı değişken olarak literatürde çoğunlukla tercih edilen güvenlik alanı olarak da kavramlaştırılmış savunma harcamalarının milli gelire oranı (me/gdp) kullanılmıştır. Modellerde açıklayıcı değişkenlere ilişkin literatürden yola çıkılarak oluşturulmuş beklentiler matrisi Tablo 31’de bütün halinde gösterilmiştir.

Tablo 30: Çalışmada Kullanılan Gelişmekte Olan Ülkeler

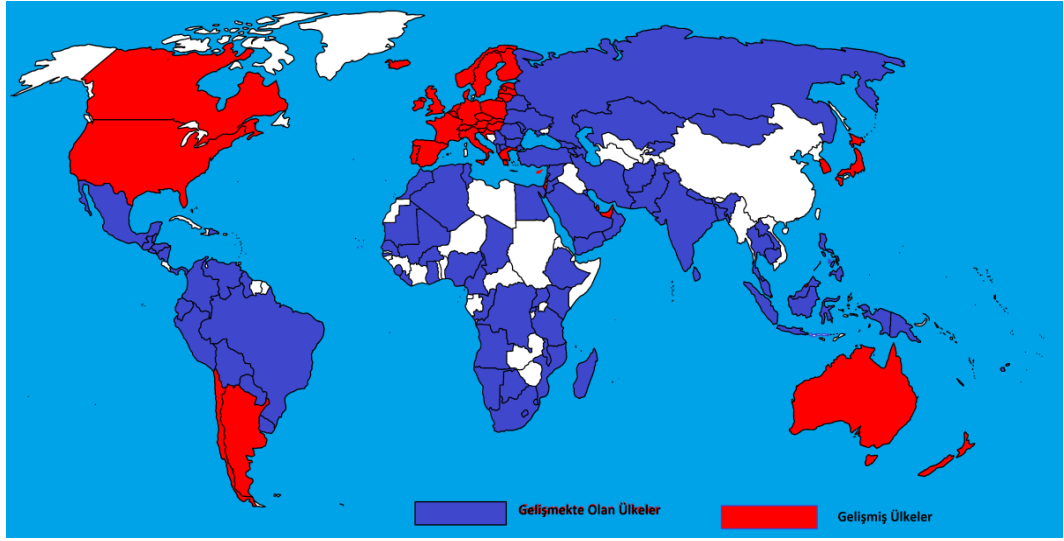
Afganistan	Cape Verde	İran	Meksika	Ruanda
Arnavutluk	Çad	Jamaika	Moldova	Suudi Arabistan
Cezayir	Kolombiya	Ürdün	Moğolistan	Senegal
Angola	Dem Kongo	Kazakistan	Fas	Sırbistan
Ermenistan	Cibuti	Kenya	Mozambik	Sierra Leone
Azerbaycan	Dominik Cumhuriyeti	Kuveyt	Namibya	Güney Afrika Cumhuriyeti
Bahreyn	Ekvador	Kırgızistan	Nepal	Sri Lanka
Bangladeş	Mısır	Laos	Nikaragua	Swaziland
Belarus	El Salvador	Lübnan	Nijerya	Suriye
Belize	Etiyopya	Lesoto	Umman	Tanzanya
Bolivya	Fiji	Liberya	Pakistan	Tayland
Bosna Hersek	Gürcistan	Makedonya	Panama	Tunus
Botsvana	Gana	Madagaskar	Papua Yeni Gine	Türkiye
Brezilya	Guatemala	Malavi Cumhuriyeti	Paraguay	Uganda
Bulgaristan	Guyana	Malezya	Peru	Ukrayna
Burkina Faso	Honduras	Mali	Filipinler	Uruguay
Kamboçya	Hindistan	Moritanya	İngiltere	Venezüella
Kamerun	Endonezya	Mauritius	Rusya	Yemen

³² Gelişmekte olan ülke örneklemini oluşturulurken insani gelişmişlik endeksindeki yüksek gelişmişlik seviyesine sahip olan ülkeler dışındaki ülkeler analizlerde kullanılmıştır.

Tablo 31: Gelişmekte Olan Ülkeler Ekonometrik Beklenti Matrisi

Açıklayıcı Değişkenler	Bağımlı Değişken
	Savunma Harcamaları/GSYİH
Güvenlik Alanı (emu)	+
Çatışma (dummy)	+
Demokrasi Seviyesi (Dem)	-
Milli Gelir Artış (%)	+ -
Kişi Başına Milli Gelir	-
Kişi Başına Resmi Kalkınma Yardımları	-
Resmi Kalkınma Yrd./GSYİH	-
Dışa Açıklık (ihracat+ithalat/GSYİH)	-
Ticaret (ihracat/GSYİH)	-
Nüfus (pop)	+ -
Nüfus Artışı (%)	+
İnsan Hakları (cl)	-
Politik Haklar (pr)	-
İnsani Gelişmişlik Endeksi (hdi)	-
Merkezi Yönetim Harcamaları (centgovexp)	+ -

Şekil 22: Modellerde Kullanılan Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler

MODEL (1)

Bağımlı değişken olarak güvenlik alanı olarak kabul edilen savunma harcamalarının milli gelire oranının kullanıldığı Model (1) aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

$$\ln megdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 \ln emu + \beta_3 dem + \beta_4 odagdp + \beta_5 \ln eximp gdp + \beta_6 gdp grow + \beta_7 \ln pop + \varepsilon_{it}$$

Modelde;

i indisi ülkeleri *t* ise zamanı (yılları) göstermektedir.

me: Savunma Harcamaları (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

gdp: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

lnmegdp: Logaritmik (ME/GSYİH)*100

dummy: Kukla Değişken (çatışma)

lnemu: Logaritmik (Güvenlik Alanı) Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları Toplamı/Komşu Ülkelerin GSYİH'ları Toplamı

dem: Demokrasi-Otokrasi Seviyesi

oda/gdp: Resmi Kalkınma Yardımları/GSYİH

lneximpdp: Logaritmik (İhracat+ithalat/GSYİH)

gdpgrowth: Milli Gelir Artışı (%)

lnpop: Logaritmik Nüfus

GOÜ’lerde savunma harcamalarını etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla sabit etkiler varsayımına göre uygulanan panel veri analizi sonuçları Tablo 32’de yer almaktadır.

Tablo 32: Model (1) GOÜ Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>dummy</i>	0.373866	0.043035	8.687461	0.0000*
<i>lnemu</i>	0.324200	0.025571	12.67824	0.0000*
<i>dem</i>	-0.039817	0.002865	-13.89938	0.0000*
<i>odagdp</i>	-0.004468	0.001654	-2.700599	0.0070*
<i>lneximpdp</i>	-0.067030	0.044401	-1.509629	0.1314
<i>gdpgrow</i>	-0.003435	0.003600	-0.954360	0.3401
<i>lnpop</i>	-0.039400	0.014964	-2.633033	0.0086*
<i>sabit terim</i>	-1.570556	0.406235	-3.866125	0.0001*
Modelin Anlamlılığı için test sonuçları <i>F</i> istatistiği = 19.02 (0.00) <i>R</i> ² değeri = 0.27				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır				
Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 84.81 (0.00)				

$$\begin{aligned} \lnmegdp_{it} = & -1.570556 + 0.373866dummy + 0.324200lnemu - \\ & 0.039817dem - 0.004468odagdp - 0.067030lneximpdp - \\ & 0.003435gdpgrow - 1.570556lnpop + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Tablo 33’de yer alan sabit etkiler modeli altında kurulan modelde kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için yapılan “*redundant fixed effects test*” sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde yatay kesit etkileri olmadığı ve zaman etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 33: Model (1) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	57.823802	(83,1391)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	2246.924128	83	0.0000
Zaman Etkisi F	0.662083	(23,1391)	0.8851
Zaman Etkisi ki-kare	16.386385	23	0.8382
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	45.790684	(106,1391)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	2260.100943	106	0.0000

Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %28 olarak bulunmuştur. Bu sonuç Model (1)'de kullanılan açıklayıcı değişkenlerin savunma harcamalarını %28 oranında açıkladığını göstermektedir. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak $\ln \text{eximp}_{\text{gdp}}$, gdp_{grow} dışındaki tüm değişkenler anlamlı çıkmıştır.

İlgili ekonomilerin dışa açıklık dereceleri ($\ln \text{eximp}_{\text{gdp}}$) ve büyüme oranları (gdp_{grow}) arasında beklentilere uygun olarak negatif bir ilişki olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Diğer değişkenlerin katsayıları beklentilere uygun bulunmuştur. Model sonuçlarına göre ilgili dönemlerde çatışma olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.37 daha fazladır. Diğer etkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanı olarak tanımladığımız komşu ülkelerin savunma harcamaları toplamının GSYİH toplamı içindeki payında %10'luk artış savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını %3.2 artırmıştır. Demokrasi seviyesinde 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.039 oranında azaltmıştır. Resmi kalkınma yardımlarının milli gelire oranında 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.004 azaltmıştır. Son olarak nüfusta meydana gelecek %10'luk bir artış GOÜ'lerde savunma harcamalarının GSYİH'ye oranını %0.39 oranında azalışa neden olmuştur.

MODEL (2):

Model (1)'deki demokrasi açıklayıcı değişkeni yerine politik haklar (pr) ve insan hakları (cl), resmi kalkınma yardımları/gdp yerine kişi başına resmi kalkınma

yardımları (*odapercap*), büyüme oranı yerine kişi başına milli gelir (*gdperpcap*) ve merkezi yönetim harcamaları (*centgovexp*) modele eklendiğinde yeni model aşağıdaki şekli almıştır.

$$\lnmegdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 lnemu + \beta_3 pr + \beta_4 cl + \beta_5 lnodapercap + \beta_6 lnexgdp + \beta_7 lngdpperpcap + \beta_8 lnpop + \beta_9 lncentgovexp + \varepsilon_{it}$$

Tablo 34: Model (2) GOÜ Pooled Ordinary Least Squares Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>dummy</i>	0.360359	0.044341	8.126979	0.0000*
<i>lnemu</i>	0.349451	0.023450	14.90212	0.0000*
<i>pr</i>	0.075275	0.018166	4.143713	0.0000*
<i>cl</i>	0.073529	0.025878	2.841365	0.0046*
<i>lnodapercap</i>	-0.060289	0.013495	-4.467569	0.0000*
<i>lnexgdp</i>	-0.206850	0.037223	-5.556986	0.0000*
<i>lngdpperpcap</i>	-0.062840	0.026852	-2.340221	0.0194*
<i>lnpop</i>	-0.209636	0.015361	-13.64761	0.0000*
<i>lncentgovexp</i>	0.083461	0.015188	5.495087	0.0000*
Modelin Anlamlılığı için test sonuçları <i>R</i> ² değeri = 0.23				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır				
Hausman Testi Sonuçları				
Ki-kare test istatistiği değeri = 153.86 (0.00)				

$$\lnmegdp_{it} = 0.360359dummy + 0.349451lnemu + 0.075275pr + 0.073529cl - 0.060289lnodapercap - 0.206850lnexgdp - 0.062840lngdpperpcap - 0.209636lnpop + 0.083461lncentgovexp + \varepsilon_{it}$$

Revize edilmiş modele ilişkin sonuçlar Tablo 34’de yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Tablo 35’de yer alan sabit etkiler modeli altında kurulan Model (2)’de kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için yapılan redundant fixed effects test sonucuna göre ise *H*₀ reddedilmeyerek modelde yatay kesit ve zaman etkilerinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 35: Model (2) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	61.286376	(80,1315)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	2218.536780	80	0.0000
Zaman Etkisi F	2.728934	(23,1315)	0.0000
Zaman Etkisi ki-kare	66.582362	23	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	55.026335	(103,1315)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	2384.189931	103	0.0000

Yapılan testler sonucu Pooled OLS yöntemi uygulanmış ve Tablo 34'deki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %23 olarak bulunmuştur. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak tamamı anlamlı çıkmıştır. Modelde kullanılan değişkenlerin katsayılarının işaretleri ise iktisadi açıdan beklentilere uygundur. Birinci modelden farklı olarak Model (2)'de demokrasi yerine insan hakları ve politik haklar açıklayıcı değişkenleri tercih edilmiştir.

Model sonuçlarına göre 1988-2013 yılları arasında çatışma olan ülkelerin bağımlı değişkenlerine ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.36 daha fazladır. Savunma harcamalarının GSYİH içindeki payını etkileyen diğer faktörler sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanı (*emu*) açıklayıcı değişkeninde meydana gelecek %10'luk artış bağımlı değişkeni %0.34 oranında artırmıştır. Yine insan hakları seviyesindeki 1 birimlik artış %0.73, politik haklar seviyesindeki 1 birimlik artış %0.075 savunma harcamalarını azaltmıştır³³. Kişi başına resmi kalkınma yardımlarındaki %10'lık artış bağımlı değişken üzerinde %0.6 seviyesinde azalışa neden olmuştur. Resmi kalkınma yardımlarının milli gelire oranında meydana gelecek 1 birimlik artış bağımlı değişken üzerinde %0.004'lük bir azaltıcı etki yaratmıştır. İhracat/GSYİH oranındaki %10'luk artış %2.06, kişi başına milli gelirdeki %10'luk artış %0.62 ve nüfustaki %10'luk artış %2.09 seviyesinde savunma harcamalarının GSYİH içindeki payını artırmıştır. Son olarak merkezi yönetim harcamalarındaki %10'luk artışın bağımlı değişkeni %0.83 oranında artırdığı gözlenmiştir.

³³ Politik haklar ve insan hakları değişkenlerinin işaretleriyle ters yönde yorumlanmasının sebebi bu değişkenlerde 1 en iyi, 7 en kötü seviye olarak tanımlanmasıdır.

MODEL (3):

İlk iki modelde politik haklar, insan hakları ve demokrasi değişkenleri yerine insani gelişmişlik endeksi (*hdi*) kullanılarak model revize edilecek olur ise Model (3) aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

$$\lnmegdp_{it} = a_i + \beta_1 dummy + \beta_2 lnemu + \beta_3 exgdp + \beta_4 lngdppercap + \beta_5 lnpop + \beta_6 lncentgovexp + \beta_7 hdi + \varepsilon_{it}$$

Tablo 36: Model (3) GOÜ Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>sabit terim</i>	-2.973403	0.693739	-4.286056	0.0000*
<i>dummy</i>	0.428969	0.077041	5.568051	0.0000*
<i>lnemu</i>	0.307567	0.046797	6.572379	0.0000*
<i>lnexgdp</i>	0.046710	0.071937	0.649320	0.5164
<i>lngdppercap</i>	-0.082118	0.100586	-0.816390	0.4147
<i>lnpop</i>	-0.265122	0.048922	-5.419236	0.0000*
<i>lncengovexp</i>	0.268295	0.050777	5.283813	0.0000*
<i>hdi</i>	-1.217626	0.560472	-2.172502	0.0303*
Modelin anlamlılığı için test sonuçları <i>F</i> istatistiği = 10.8 (0.00) <i>R</i> ² değeri = 0.22				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır				
Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 43.47 (0.00)				

$$\lnmegdp_{it} = -2.973403 + 0.428969dummy + 0.307567lnemu + 0.046710exgdp - 0.082118lngdppercap - 0.265122lnpop + 0.268295lncentgovexp - 1.217626hdi + \varepsilon_{it}$$

Model (3)'de GOÜ'lerde savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla sabit etkiler varsayımına göre gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları Tablo 36'da yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, "rassal etkiler tahmincisi doğrudur" boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Tablo 37'de yer alan sabit etkiler modeli altında kurulan Model (3)'de kesit etkileri

ve zaman etkilerini görmek için uygulanan *redundant fixed effects test* sonucuna göre ise modelde kesit etkileri olmadığı ve zaman etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 37: Model (3) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	24.784354	(82,427)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	917.447989	82	0.0000
Zaman Etkisi F	1.438407	(7,427)	0.1880
Zaman Etkisi ki-kare	12.212723	7	0.0938
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	24.555686	(89,427)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	949.101324	89	0.0000

Yapılan testler sonucu sabit etkiler yöntemi uygulanarak Tablo 36'daki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %22 olarak bulunmuştur. Bu sonuç bağımlı değişkeni etkileyen faktörlerin bu değişkeni %22 oranında açıkladığını göstermektedir. Katsayılarla ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak büyük bir kısmı anlamlı çıkmıştır.

Model sonuçlarına göre ilgili dönemde çatışma olan ülkelerin Savunma Harcamaları/GSYİH ortalaması, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.428 daha fazladır. Savunma harcamalarının GSYİH içindeki payını etkileyen diğer faktörler sabit kabul edilecek olur ise güvenlik alanı (*emu*) açıklayıcı değişkeninde meydana gelecek %10'luk artış bağımlı değişkeni %3.07 artırmıştır. İhracat/GSYİH oranındaki %10'luk artış %0.73, nüfustaki %10'luk artış %0.75 seviyesinde Savunma Harcaması/GSYİH'yi azaltmıştır. Merkezi yönetim harcamalarındaki %10'luk artış bağımlı değişken üzerinde %2.68 artışa neden olmuştur. Yazında ilk defa modelde kullandığımız insani gelişmişlik endeksinde 1 birimlik artışın bağımlı değişkeni %1.21 azalttığı gözlenmiştir.

3. Gelişmiş Ülkelerde Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

Panel veri analizi Tablo 38’de gösterilen 43 GÜ³⁴,nün 1988-2013 yılları arasındaki savunma harcamalarına etki eden politik, ekonomik ve askeri faktörlere ilişkin gözlemler kullanılarak uygulanmıştır. Analizlerde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıkları birim kök testleri uygulanarak test edilmiştir. Durağan olmayan serilerin birinci derece farkı alınarak durağanlaştırılmış ve analizlerde durağan serilerle çalışılmıştır (EK 6). GOÜ’lerde olduğu gibi bağımlı değişken olarak savunma harcaması/gdp analizlerde kullanılmıştır. Modellerde açıklayıcı değişkenlere ilişkin beklentiler Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 38: Çalışmada Kullanılan Gelişmiş Ülkeler

Arjantin	Hırvatistan	Almanya	Japonya	Yeni Zelanda	Slovakya
Avustralya	Kıbrıs	Yunanistan	Güney Kore Cumhuriyeti	Norveç	Slovenya
Avusturya	Çek Cumhuriyeti	Macaristan	Letonya	Polonya	İspanya
Belçika	Danimarka	İzlanda	Litvanya	Portekiz	İsveç
Brunei Sultanlığı	Estonya	İrlanda	Lüksemburg	Katar	İsviçre
Kanada	Finlandiya	İsrail	Malta	Seychelles Cumhuriyeti	Birleşik Arap Emirlikleri
Şili	Fransa	İtalya	Hollanda	Singapur	İngiltere
Amerika Birleşik Devletleri					

³⁴ Çalışmada insani gelişmişlik endeksindeki yüksek insani gelişmişlik seviyesine sahip ülkeler gelişmiş ülke olarak kabul edilmiştir.

Tablo 39: Gelişmiş Ülkelerde Ekonometrik Beklenti Matrisi

Açıklayıcı Değişkenler	Bağımlı Değişkenler
	Savunma Harcamaları/GSYİH
Güvenlik Alanı (emu)	+
Çatışma (dummy)	+
Demokrasi Seviyesi (Dem)	-
Milli Gelir Artış (%)	+ -
Kişi Başına Milli Gelir	+ -
Dışa Açıklık (ihracat+ithalat/GSYİH)	-
Ticaret (ihracat/GSYİH)	-
Nüfus (pop)	+ -
Nüfus Artışı (%)	+ -
İnsan Hakları (cl)	-
Politik Haklar (pr)	-
İnsani Gelişmişlik Endeksi (hdi)	-
Merkezi Yönetim Harcamaları (centgovexp)	+ -

MODEL (4)

Bağımlı değişken olarak savunma harcamalarının milli gelir içindeki payı kullanılarak oluşturulan Model (4) aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$dlnmegdp_{it} = a_i + \beta_1 lnemu + \beta_2 dlngdppercap + \beta_3 dummy + \beta_4 popgrow + \varepsilon_{it}$$

Modelde;

i indisi ülkeleri *t* ise zamanı (yılları) göstermektedir.

me: Savunma Harcamaları (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

gdp: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

lnmegdp: Logaritmik (ME/GSYİH)*100

dummy: Kukla Değişken (çatışma)

lnemu: Logaritmik (Güvenlik Alanı) Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları/Komşu Ülkelerin GSYİH'ları

popgrow: Nüfus Artışı (%)

dlngdppercap: Durağanlaştırılmış Logaritmik Kişi Başına Milli Gelir

Tablo 40: Model (4) GÜ Pooled EGLS Sonuçları

<i>dlnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>lnemu</i>	0.002656	0.000809	3.282849	0.0011*
<i>dlngdppercap</i>	-0.619734	0.069961	-8.858220	0.0000*
<i>popgrow</i>	-0.004323	0.002124	-2.035706	0.0421*
<i>dummy</i>	0.008034	0.003641	2.206770	0.0276*
Modelin anlamlılığı için test sonuçları <i>R</i> ² değeri = 0.09				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır				
Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 17.26 (0.0017)				

$$dlnmegdp_{it} = 0.002656lnemu - 0.619734dlngdppercap + 0.008034dummy - 0.004323popgrow + \varepsilon_{it}$$

43 gelişmekte olan ülkede savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları Tablo 40'da yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere

bakıldığında, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Tablo 41’de sabit etkiler modeli altında Model (4)’de kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için uygulanan *redundant fixed effects test* sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde yatay kesit ve zaman etkilerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 41: Model (4) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	64.535827	(80,1088)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	2099.803051	80	0.0000
Zaman Etkisi F	1.984146	(23,1088)	0.0038
Zaman Etkisi ki-kare	49.347220	23	0.0011
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	54.409686	(103,1088)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	2181.738015	103	0.0000

Yapılan testler sonucu Pooled EGLS yöntemi uygulanarak Tablo 40’daki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %9 olarak bulunmuştur. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenlerin savunma harcamaları üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak tamamı anlamlı ve katsayıları beklentilere uygun çıkmıştır.

Model sonuçlarına göre GÜ’de çatışma olan ülkelerin ilgili yıllardaki savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.027 büyüktür. Diğer etkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanında %10’luk artış savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını %0.01 artırmıştır. Kişi başına milli gelirden %10’luk artış bağımlı değişken üzerinde %6.1 azaltıcı etkiye neden olmuştur. Son olarak da büyüme oranındaki 1 birimlik artışın bağımlı değişkeni %0.004 azalttığı gözlenmiştir.

4. Dünyada Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

Önceki bölümlerde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrı olarak incelenmiştir. Bu bölümde panel veri analizi 133 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke

için 1988-2013 yılları arasındaki savunma harcamalarına etki eden politik, ekonomik ve askeri faktörlere ilişkin gözlemler kullanılarak uygulanmıştır. Modellerde kullanılacak değişkenlerin durağan olup olmadığı birim kök testleri yardımıyla test edilmiş ve durağan olmayan serilerin birinci derece farkı alınarak durağan hale getirilmiştir (EK 7). Önceki bölümlerde olduğu gibi yine bağımlı değişken olarak savunma harcaması/gdp kullanılmıştır. Modellerde açıklayıcı değişkenlere ilişkin beklenti matrisi Tablo 42’de bütün halinde gösterilmiştir.

Tablo 42: Tüm Ülkelerde Ekonometrik Beklenti Matrisi

Açıklayıcı Değişkenler	Bağımlı Değişkenler
	Savunma Harcamaları/GSYİH
Güvenlik Alanı (<i>emu</i>)	+
Çatışma (<i>dummy</i>)	+
Demokrasi Seviyesi (<i>Dem</i>)	-
Milli Gelir Artış (%)	+ -
Kişi Başına Milli Gelir	-
Dışa Açıklık (ihracat+ithalat/GSYİH)	-
Ticaret (ihracat/GSYİH)	-
Nüfus (<i>pop</i>)	+ -
Nüfus Artışı (%)	+ -
İnsan Hakları (<i>cl</i>)	-
Politik Haklar (<i>pr</i>)	-
İnsani Gelişmişlik Endeksi (<i>hdi</i>)	-
Merkezi Yönetim Harcamaları (<i>centgovexp</i>)	+ -

Model (5)

Savunma harcaması/gsyih bağımlı değişken olarak kullanılarak Model (5) aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$\ln megdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 \ln emu + \beta_3 gdppercap + \beta_4 \ln pop + \beta_4 \ln eximpdp + \beta_4 dem + \epsilon_{it}$$

Modelde;

i indisi ülkeleri *t* ise zamanı (yılları) göstermektedir.

me: Savunma Harcamaları (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

gdp: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

lnmegdp: Logaritmik (ME/GSYİH)*100

dummy: Çatışma (Kukla Değişken)

lnemu: Logaritmik (Güvenlik Alanı) Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları/Komşu Ülkelerin GSYİH'ları

lngdppercap: Logaritmik Kişi Başına Milli Gelir

lnpop: Logaritmik Nüfus

lneximpdp: Logaritmik (İhracat+ithalat/GSYİH)

dem: Demokrasi-Otokrasi seviyesi

Tablo 43: Model (5) GÜ ve GOÜ Pooled Ordinary Least Squares Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>dummy</i>	0.298062	0.029528	10.09434	0.0000*
<i>lnemu</i>	0.349565	0.018639	18.75406	0.0000*
<i>lngdppercap</i>	-0.020113	0.010369	-1.939811	0.0525
<i>lnpop</i>	-0.119022	0.007456	-15.96333	0.0000*
<i>eximpdp</i>	-0.002791	0.000309	-9.020309	0.0000*
<i>dem</i>	-0.041730	0.002292	-18.20377	0.0000*
Modelin anlamlılığı için test sonuçları R^2 değeri = 0.12				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 148.93 (0.00)				

$$\begin{aligned} \lnmegdp_{it} = & 0.298062dummy + 0.349565lnemu - 0.020113gdppercap \\ & - 0.119022lnpop - 0.002791neximpdp - 0.041730dem \\ & + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Model (5)'e ilişkin sonuçlar Tablo 43'de yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Sabit etkiler modeli altında kurulan Model (5)'de kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için yapılan Tablo 44'deki *redundant fixed effects test* sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde kesit ve zaman etkilerinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 44: Model (5) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	74.241354	(123,2292)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	3927.315891	123	0.0000
Zaman Etkisi F	2.159050	(23,2292)	0.0011
Zaman Etkisi ki-kare	52.407321	23	0.0004
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	65.196527	(146,2292)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	4008.774319	146	0.0000

Yapılan testler sonucu Pooled OLS yöntemi uygulanarak Tablo 43'deki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %12 olarak bulunmuştur. Katsayılarla ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenlerin savunma harcamaları üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak kişi başına milli gelir dışındaki tüm değişkenler anlamlı çıkmıştır.

Model sonuçlarına göre ilgili dönemlerde çatışma olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.29 büyüktür. Diğer etkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanındaki %10'luk artış savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını %3.4 artırmıştır. Demokrasi seviyesinde 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.041 oranında azaltmıştır. Nüfus ve İhracat+ithalat/GSYİH değişkenlerindeki %10'luk artış sırasıyla %1.1 ve %0.02 oranlarında bağımlı değişkeni azalttıkları gözlenmiştir.

Model (6)

Model (5)'de açıklayıcı değişken olarak kullanılan demokrasi (*dem*) yerine politik haklar (*pr*) ve insan hakları (*cl*) değişkenleri konularak Model (6) aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$\ln megdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 \ln emu + \beta_3 \ln gdppercap + \beta_4 \ln pop + \beta_5 \ln eximp gdp + \beta_6 cl + \beta_7 pr + \varepsilon_{it}$$

Tablo 45: Model (6) GÜ ve GOÜ Pooled Ordinary Least Squares Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>dummy</i>	0.236358	0.028087	8.415149	0.0000*
<i>lnemu</i>	0.290164	0.017678	16.41394	0.0000*
<i>lngdppercap</i>	0.088630	0.011768	7.531370	0.0000*
<i>lnpop</i>	-0.132619	0.006268	-21.15967	0.0000*
<i>lneximpdp</i>	-0.468510	0.024143	-19.40526	0.0000*
<i>cl</i>	0.123200	0.018282	6.738775	0.0000*
<i>pr</i>	0.051026	0.014562	3.504131	0.0005*
Modelin anlamlılığı için test sonuçları R ² değeri = 0.19				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 142.7 (0.00)				

$$\lnmegdp_{it} =$$

$$0.236358dummy + 0.290164lnemu + 0.088630lngdppercap + \beta_4 - 0.132619lnpop - 0.468510lneximpdp + 0.123200cl + 0.051026pr + \varepsilon_{it}$$

Model (14)'e ilişkin sonuçlar Tablo 45'de yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Sabit etkiler modeli altında kurulan Model (6)'da kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için yapılan Tablo 46'daki *redundant fixed effects test* sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde yatay kesit ve zaman etkilerinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 46: Model (6) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	<i>P</i> değeri
Kesit Etkisi F	36.874157	(129,733)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	1761.808343	129	0.0000
Zaman Etkisi F	1.303289	(7,733)	0.2457
Zaman Etkisi ki-kare	10.823157	7	0.1465
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	35.703528	(136,733)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	1777.433579	136	0.0000

Yapılan testler sonucu Pooled OLS yöntemi uygulanarak Tablo 45'deki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %19'dur. Katsayılarla ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine

göre; modeldeki değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak tamamı anlamlı çıkmıştır.

Model sonuçlarına göre ilgili dönemlerde çatışma olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.23 fazladır. Diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanındaki %10'luk artış savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını %2.9 artırmıştır. İnsan hakları ve politik haklar değişkenlerindeki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni sırasıyla %0.12 ve %0.05 oranlarında azaltmıştır. Nüfus ve İhracat+ithalat/GSYİH değişkenlerindeki %10'luk artış sırasıyla %1.3 ve %4.6 oranlarında bağımlı değişkeni azalttığı gözlenmiştir.

Model (7)

Politik haklar ve insan hakları açıklayıcı değişkenleri yerine insani gelişmişlik endeksi (*hdi*) kullanılacak olursa model aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

$$\lnmegdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 \lnemu + \beta_3 gdppercap + \beta_4 \lnpop + \beta_5 hdi + \varepsilon_{it}$$

Tablo 47: Model (7) GÜ ve GOÜ Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>sabit terim</i>	-5.604054	0.490589	-11.42311	0.0000*
<i>lnemu</i>	0.149435	0.036899	4.049819	0.0001*
<i>lnpop</i>	0.049095	0.015116	3.247803	0.0012*
<i>hdi</i>	-2.186970	0.448974	-4.871037	0.0000*
<i>dummy</i>	0.140065	0.051576	2.715709	0.0067*
<i>lngdppercap</i>	0.304838	0.060035	5.077692	0.0000*
Modelin anlamlılığı için test sonuçları F istatistiği = 9.38 (0.00) <i>R</i> ² değeri = 0.11				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 29.02 (0.00)				

$$\ln megdp_{it} = -5.604054 + 0.140065dummy + 0.149435lnemu + \beta_3 0.304838gdppercap + 0.049095lnpop - 2.186970hdi + \varepsilon_{it}$$

GÜ ve GOÜ’lerde savunma harcamalarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla sabit etkiler varsayımına göre gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları Tablo 47’de yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Sabit etkiler varsayımı altında kurulan Model (7)’de kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için yapılan Tablo 48’deki *redundant fixed effects test* sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde kesit etkileri olmadığı ve zaman etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 48: Model (7) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	69.815120	(83,1156)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	2278.215055	83	0.0000
Zaman Etkisi F	1.237696	(23,1156)	0.2019
Zaman Etkisi ki-kare	30.895451	23	0.1254
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	57.924233	(106,1156)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	2339.792357	106	0.0000

Yapılan testler sonucu sabit etkiler yöntemi uygulanarak Tablo 47’deki sonuçlara ulaşılmıştır. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenler savunma harcamaları/gdp üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Söz konusu değişkenlerin katsayılarının işaretleri ise iktisadi açıdan beklentilere uygun bulunmuştur. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %11 olarak bulunmuştur. Bu sonuç savunma harcamalarını etkileyen faktörlerin savunma harcamalarını %11 oranında açıkladığını göstermektedir.

Model sonuçlarına göre ilgili dönemlerde çatışma olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.14 büyüktür. Diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanındaki %10’luk artış savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını %1.4 artırmıştır. İnsani gelişmişlik seviyesindeki 1 birimlik artış

bağımlı değişkeni %2.1 oranında azaltmıştır. Nüfustaki ve kişi başına milli gelir değişkenlerindeki %10'luk artış bağımlı değişken üzerinde %0.4 ve %3 oranlarında artıcı etki yarattığı gözlenmiştir.

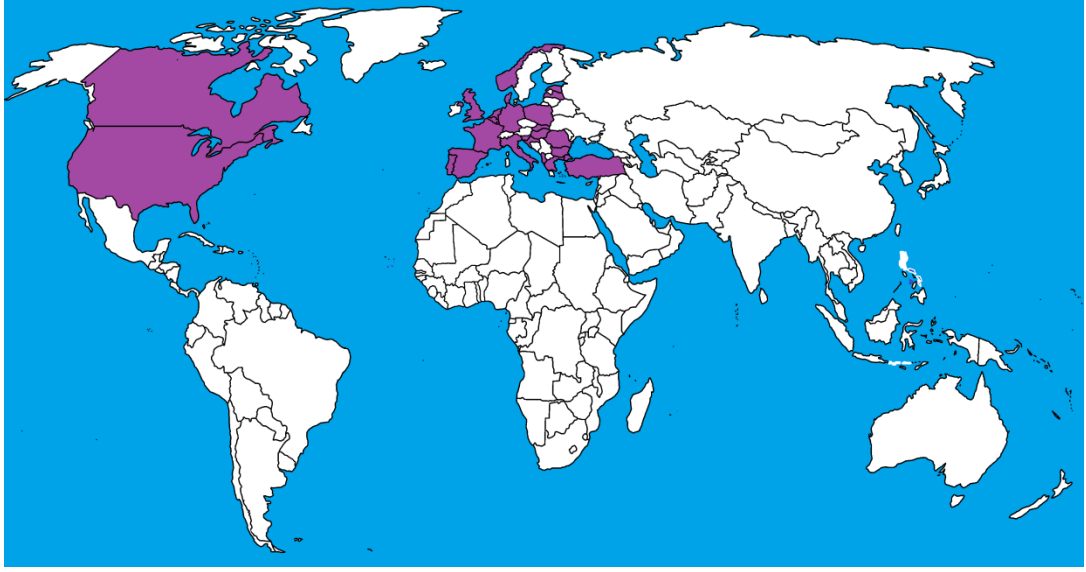
5. NATO Ülkelerinde Savunma Harcamalarının Belirleyicileri

Panel veri analizi Tablo 49 ve Şekil 23'de görülen 26 NATO üyesi ülkenin 1993-2013 yılları arasındaki savunma harcamalarına etki eden politik, ekonomik ve askeri faktörlere ilişkin gözlemler kullanılarak uygulanmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sonra NATO ülkelerinde savunma harcamalarının belirleyicilerinin analiz edilmesinin temel nedeni önceki bölümlerde ifade edilen güvenlik ikilemi olarak tanımlanan sorunun askeri ittifak kurulması halinde ortadan kalkıp kalkmadığının test edilmesidir. Diğer analizlerden farklı olarak modellerde açıklayıcı değişken olarak *emu2* (NATO üyesi olan diğer ülkelerin savunma harcamaları toplamı) değişkeni kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıklarına yönelik birim kök testleri uygulanmıştır. Durağan olmayan serilerin birinci bazı durumlarda ikinci derece farkı alınarak seriler durağan hale getirilerek analizlerde kullanılmıştır (EK 8). Modellerde açıklayıcı değişkenlere ilişkin beklenti matrisi Tablo 50'de gösterilmiştir.

Tablo 49: Ampirik Çalışmada Kullanılan NATO Ülkeleri

Arnavutluk	Belçika	Bulgaristan	Kanada	Hırvatistan
Danimarka	Estonya	Fransa	Almanya	Yunanistan
Macaristan	İtalya	Lotonya	Litvanya	Lüksemburg
Hollanda	Norveç	Polonya	Portekiz	Romanya
Çekoslovakya	Slovenya	İspanya	Türkiye	İngiltere
Amerika Birleşik Devletleri				

Şekil 23: Çalışmada Kullanılan NATO Üyesi Ülkeler

Tablo 50: NATO Ülkelerinde Ekonometrik Beklenti Matrisi

Açıklayıcı Değişkenler	Bağımlı Değişkenler
	Savunma Harcamaları/GSYİH
Güvenlik Alanı (<i>emu</i>)	-
Çatışma (<i>dummy</i>)	+
Demokrasi Seviyesi (<i>Dem</i>)	-
Milli Gelir Artış (%)	+ -
Kişi Başına Milli Gelir	+ -
Dışa Açıklık (<i>ihracat+ithalat/GSYİH</i>)	-
Ticaret (<i>ihracat/GSYİH</i>)	-
Nüfus (<i>pop</i>)	+ -
Nüfus Artışı (%)	+ -
İnsan Hakları (<i>cl</i>)	-
Politik Haklar (<i>pr</i>)	-

İnsani Gelişmişlik Endeksi (hdi)	-
Merkezi Yönetim Harcamaları (centgovexp)	+ -
Güvenlik Alanı2 (emu2)	-

Model (8)

Model (8)'de bağımlı değişken olarak savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payı kullanılarak model aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$\ln megdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 \ln emu2 + \beta_3 \ln eximp gdp + \beta_4 \ln gdppercap + \beta_5 \ln pop + \beta_6 \ln emu + \beta_7 dem + \varepsilon_{it}$$

Modelde;

i indisi ülkeleri *t* ise zamanı (yılları) göstermektedir.

me: Savunma Harcamaları (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

gdp: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (Milyon US\$, 2011 yılı fiyatlarıyla)

ln megdp: Logaritmik (ME/GSYİH)*100

dummy: Kukla Değişken (çatışma)

ln emu2: Durağanlaştırılmış Logaritmik NATO Üyesi Diğer Ülkelerin

Savunma Harcamaları Toplamı

ln eximp gdp: Logaritmik (İhracat+ithalat/GSYİH)

ln gdppercap: Durağanlaştırılmış Logaritmik (Kişi Başına Gayri Safi Milli Hâsıla)

ln pop: Durağanlaştırılmış Logaritmik Nüfus

ln emu: Logaritmik (Güvenlik Alanı) Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları/Komşu Ülkelerin GSYİH'ları

dem: Demokrasi-Otokrasi Seviyesi

Tablo 51: Model (8) NATO Ülkeleri Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	P_değeri
<i>sabit terim</i>	-1.944872	0.216051	-9.001910	0.0000*
<i>dlnemu2</i>	-0.931652	2.035859	-0.457621	0.6474
<i>lneximpgdp</i>	-0.601672	0.028358	-21.21717	0.0000*
<i>dlngdppercap</i>	0.332301	0.467386	0.710978	0.4775
<i>dlnpop</i>	0.367336	1.871933	0.196233	0.8445
<i>lnemu</i>	-0.286919	0.038512	-7.450195	0.0000*
<i>dem</i>	-0.073422	0.008679	-8.459743	0.0000*
<i>dummy</i>	0.049472	0.041207	1.200560	0.2305
Modelin anlamlılığı için test sonuçları F istatistiği = 25.87 (0.00) R ² değeri = 0.59				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 50.13 (0.00)				

$$\begin{aligned} \lnmegdp_{it} = & -1.944872 + 0.049472dummy - 0.931652dlnemu2 \\ & - 0.601672lneximpgdp + 0.332301dlngdppercap \\ & + 0.367336dlnpop - 0.286919lnemu + 0.049472dem + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

NATO ülkelerinde savunma harcamalarını etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla sabit etkiler varsayımına göre gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları Tablo 51’de yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Tablo 52’de sabit etkiler varsayımı altında kurulan Model (8)’de kesit etkileri ve zaman etkilerini görmek için yapılan Tablo 52’deki *redundant fixed effects test* sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde yatay kesit etkileri olmadığı ve zaman etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 52: Model (8) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	27.839995	(25,448)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	469.683912	25	0.0000
Zaman Etkisi F	0.646979	(19,448)	0.8699
Zaman Etkisi ki-kare	13.561650	19	0.8086
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	16.105804	(44,448)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	475.195799	44	0.0000

Yapılan testler sonucu sabit etkiler yöntemi uygulanarak Tablo 51'deki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %59 olarak bulunmuştur. Bu sonuç bağımlı değişkeni etkileyen faktörlerin savunma harcamalarının milli gelir içindeki payını %59 oranında açıkladığını göstermektedir. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak $\ln\text{eximpgdp}$, dlnngdppercap , dlnemu2 ve kukla değişken dışındaki değişkenler anlamlı ve işaretleri beklentilere uygun çıkmıştır.

İstatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamsız olmasına rağmen ilgili dönemlerde çatışma olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.04 fazladır. Diğer etkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanındaki %10'luk artış savunma harcamalarının milli gelir içerisindeki payını %2.8 oranında azaltmıştır. Demokrasi seviyesinde 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.07 oranında azalışa neden olmuştur. İhracat+ithalat/GSYİH değişkenindeki %10'luk artış bağımlı değişkeni %6 oranında azaltmıştır. Emu2 değişkeninin işareti yazına paralel olarak negatif çıkmasına rağmen modelde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

Model (9)

Model (9)'de açıklayıcı değişken olarak kullanılan demokrasi (*dem*) değişkeni yerine politik haklar (*pr*) ve insan hakları (*cl*) kullanılacak olur ise Model (9) aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$\ln megdp_{it} = \alpha_i + \beta_1 dummy + \beta_2 dlnemu2 + \beta_3 lneximp gdp + \beta_4 dlngdppercap + \beta_5 dlnpop + \beta_6 lnemu + \beta_7 pr + \beta_8 cl + \varepsilon_{it}$$

Tablo 53: Model (9) NATO Ülkeleri Sabit Etkiler Modeli Sonuçları

<i>lnmegdp</i>	Katsayı Tahminleri	Standart Hatalar	<i>t</i>	<i>P</i> _değeri
<i>sabit terim</i>	-3.023729	0.209113	-14.45976	0.0000*
<i>dlnemu2</i>	-1.104004	2.097415	-0.526364	0.5989
<i>lneximp gdp</i>	-0.565962	0.029307	-19.31166	0.0000*
<i>dlngdppercap</i>	0.464281	0.479047	0.969178	0.3330
<i>dlnpop</i>	-0.345997	1.926896	-0.179562	0.8576
<i>lnemu</i>	-0.308358	0.039637	-7.779604	0.0000*
<i>pr</i>	0.027447	0.029898	0.918031	0.3591
<i>cl</i>	0.069071	0.028205	2.448884	0.0147*
<i>dummy</i>	0.063649	0.042001	1.515416	0.1303
Modelin Anlamlılığı için test sonuçları <i>F</i> istatistiği = 21.98 (0.00) <i>R</i> ² değeri = 0.55				
* % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır				
Hausman Testi Sonuçları Ki-kare test istatistiği değeri = 43.3 (0.00)				

$$\ln megdp_{it} = -3.023729 + 0.063649 dummy - 1.104004 dlnemu2 + -0.565962 lneximp gdp + 0.464281 dlngdppercap - 0.345997 dlnpop - 0.308358 lnemu + 0.027447 pr + 0.069071 cl + \varepsilon_{it}$$

NATO ülkelerinde savunma harcamalarının milli gelir içindekini payını etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla sabit etkiler varsayımına göre gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları Tablo 53'de yer almaktadır. Testin açıklama gücüne ilişkin istatistiklere bakıldığında, "rassal etkiler tahmincisi doğrudur" boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmektedir. Sabit Etkiler varsayımı altında kurulan Model (9)'da kesit etkileri

ve zaman etkilerini görmek için yapılan Tablo 54'deki redundant *fixed effects test* sonucuna göre ise H_0 reddedilmeyerek modelde kesit etkileri olmadığı ve zaman etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 54: Model (9) Kesit ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

Etki Testleri	İstatistik Değeri	Standart Hatalar	P değeri
Kesit Etkisi F	27.839995	(25,448)	0.0000
Kesit Etkisi ki-kare	469.683912	25	0.0000
Zaman Etkisi F	0.646979	(19,448)	0.8699
Zaman Etkisi ki-kare	13.561650	19	0.8086
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi F	16.105804	(44,448)	0.0000
Kesit Etkisi/Zaman Etkisi ki-kare	475.195799	44	0.0000

Yapılan testler sonucu sabit etkiler yöntemi uygulanarak Tablo 53'deki sonuçlara ulaşılmıştır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R^2 değeri %55 olarak bulunmuştur. Bu sonuç bağımlı değişkeni etkileyen faktörlerin %55 oranında bağımlı değişkeni açıkladığını göstermektedir. Katsayılara ilişkin anlamlılık sınaması sonuçlarına bakıldığında ise, p değerlerine göre; modeldeki bağımlı değişken üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak $dlneu2$, $dlngdppercap$, $dlnpop$, pr değişkenleri hariç diğer değişkenler anlamlı çıkmıştır.

Model sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamsız olmasına rağmen ilgili dönemlerde çatışma olan ülkelerin savunma harcamalarının GSYİH içindeki paylarına ait ortalama, çatışma olmayan ülkelerin ortalamasına göre %0.06 büyüktür. Diğer etkenlerin sabit olduğu varsayımı altında güvenlik alanı değişkenindeki %10'luk artış savunma harcamalarının milli gelir içindeki payını %3 oranında azaltmıştır. Demokrasi seviyesinde 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.07 oranında azaltmıştır. İhracat+ithalat/GSYİH değişkenindeki %10'luk artış bağımlı değişkeni %6 oranında azalttığı gözlenmiştir. $Emu2$ değişkeninin işareti yazınla paralel olarak negatif çıkmasına rağmen %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak modelde anlamsızdır. Son olarak insan hakları değişkeninde 1 birimlik artış bağımlı değişkeni %0.06 oranında azalttığı gözlenmiştir.

Tablo 55: Tezde Kullanılan Modeller Sonuç Matrisi

Model	Ülkeler	Açıklayıcı Değişkenler														R ²			
		Askeri			Ekonomik						Politik			Diğer					
		Çatışma	Güvenlik Alanı	Güvenlik Alanı2	Kişi Başına Milli Gelir	Büyüme Oranı (%)	Dışa Açıklık (İhracat+İthalat/GSYİH)	Ticaret (İhracat/GSYİH)	Resmi Kalkınma Yardımları	Res. Kal. Yard./GSYİH	Merkezi Yönetim Har	Demokrasi Seviyesi	İnsan Hakları	Politik Haklar	Nüfus		Nüfus Artış (%)	Savunma Harcamaları	İnsani Gelişmişlik Seviyesi
Model (1)	GOÜ (90)	0.373 (0.0000)	0.324 (0.0000)			-0.003 (0.3401)	-0.067 (0.1314)		-0.004 (0.0000)		-0.039 (0.0000)			-0.039 (0.0000)					0.27
Model (2)	GOÜ (90)	0.36 (0.0000)	0.349 (0.0000)		-0.062 (0.0194)			-0.206 (0.0000)	-0.06 (0.0000)		0.083 (0.0000)		0.073 (0.0046)	0.075 (0.0000)	-0.209 (0.0000)				0.23
Model (3)	GOÜ (90)	0.428 (0.0000)	0.307 (0.0000)		-0.082 (0.4147)			0.046 (0.5164)			0.268 (0.0000)				-0.265 (0.0000)			-1.217 0.0303	0.22

Tabloda açıklayıcı değişkenlere ilişkin parantez içerisinde yer alan değerler olasılık değerlerini (p) ifade etmektedir.

Model	Ülkeler	Açıklayıcı Değişkenler															R ²				
		Askeri			Ekonomik						Politik			Diğer							
		Çatışma	Güvenlik Alanı	Güvenlik Alanı2	Kişi Başına Milli Gelir	Büyüme Oranı (%)	Dışa Açıklık (İhracat+İthalat/GSYİH)	Ticaret (İhracat/GSYİH)	Resmi Kalkınma Yardımları	Res. Kal. Yard./GSYİH	Merkezi Yönetim Har	Demokrasi Seviyesi	İnsan Hakları	Politik Haklar	Nüfus	Nüfus Artış (%)		Savunma Harcamaları	İnsani Gelişmişlik Seviyesi		
Model (4)	GÜ (43)	0.008 (0.0276)	0.0026 (0.001)		-0.619 (0.0000)												-0.004 (0.0421)			0,09	
Model (5)	GÜ+GOÜ (133)	0.298 (0.0000)	0.349 (0.0000)		-0.02 (0.0525)								-0.041 (0.0000)				-0.119 (0.0000)			0.12	
Model (6)	GÜ+GOÜ (133)	0.236 (0.0000)	0.29 (0.0000)		0.088 (0.0000)									0.123 (0.0000)	0.051 (0.0005)		-0.132 (0.0000)			0.19	
Model (7)	GÜ+GOÜ (133)	0.14 (0.0067)	0.149 (0.0001)		0.304 (0.0000)												0.049 (0.0012)			-2.186 (0.0000)	0.11

Tabloda açıklayıcı değişkenlere ilişkin parantez içerisinde yer alan değerler olasılık değerlerini (*p*) ifade etmektedir.

Model	Ülkeler	Açıklayıcı Değişkenler														R ²						
		Askeri			Ekonomik						Politik			Diğer								
		Çatışma	Güvenlik Alanı	Güvenlik Alanı2	Kişi Başına Milli Gelir	Büyüme Oranı (%)	Dışa Açıklık (İhracat+İthalat/GSYİH)	Ticaret (İhracat/GSYİH)	Resmi Kalkınma Yardımları	Res. Kal. Yard./GSYİH	Merkezi Yönetim Har	Demokrasi Seviyesi	İnsan Hakları	Politik Haklar	Nüfus		Nüfus Artış (%)	Savunma Harcamaları	İnsani Gelişmişlik Seviyesi			
Model (8)	NATO (26)	0.0494 (0.2305)	-0.286 (0.0000)	-0.931 (0.6474)	0.332 (0.4775)		-0.601 (0.0000)						-0.0734 (0.0000)				0.367 (0.8445)					0.59
Model (9)	NATO (26)	0.0636 (0.1303)	-0.308 (0.0000)	-1.104 (0.5989)	0.464 (0.3330)		-0.565 (0.0000)							0.069 (0.0147)	0.027 (0.3591)		-0.345 (0.8576)					0.55

Tabloda açıklayıcı değişkenlere ilişkin parantez içerisinde yer alan değerler olasılık değerlerini (*p*) ifade etmektedir.

Tablo 56: Savunma Harcamaları/GSYİH Değişkeni Üzerindeki Etki Sonuçları

Savunma Harcamaları/GSYİH				
Açıklayıcı Değişkenler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler	GÜ+GOÜ	NATO Üyesi Ülkeler
Güvenlik Alanı (<i>emu</i>)	+	+	+	-
Çatışma (<i>dummy</i>)	+	+	+	+
Demokrasi Seviyesi (<i>Dem</i>)	-	-	-	-
Milli Gelir Artış (%)	-	*	*	*
Kişi Başına Milli Gelir	-	-	+	+
Kişi Başına Resmi Kalkınma Yardımları	-	*	*	*
Dışa Açıklık (ihracat+ithalat/GSYİH)	-	*	-	-
Ticaret (ihracat/GSYİH)	-	*		*
Nüfus (<i>pop</i>)	-	*	+ -	*
Nüfus Artışı (%)	*	-	*	*
İnsan Hakları (<i>cl</i>)	-	-	-	-
Politik Haklar (<i>pr</i>)	-	-	-	-
İnsani Gelişmişlik Endeksi (<i>hdi</i>)	-	*	-	*
Güvenlik Alanı2 (<i>emu2</i>)	*	*	*	-
Merkezi Yönetim Harcamaları (<i>centgovexp</i>)	+	-	*	*

*İlgili bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Önceki bölümlerde kısaca açıklanan barış ekonomistleri uluslararası sistemlerde şiddetli çatışmaların etkilerini ve nedenlerini açıklamak, muhtemel çatışmaları engellemek, yönetmek ve çözmek için ekonomi biliminin araçlarını kullanmaya çalışmışlardır. Bu alandaki temel araştırmalar daha çok barış çalışmaları başta olmak üzere hem savunma ekonomisi hem de barış çalışmalarıyla bağlantılı disiplinler arası bir karaktere sahiptir. Yine alandaki çalışmaların çoğu çatışmaların maliyetleri, çatışma yaşam döngüsü, ekonomik büyüme, ülkeler arası çatışmaların belirleyicileri, silahlanma yarışı ve bu yarışın yayılması, silah kontrolü gibi alanlarda yoğunlaşmıştır (Anderton ve Carter, 2007: 1212). Disiplinler arası karaktere sahip bu geniş yazından hareketle bu çalışmada tüm modellerde savunma harcamalarını belirleyen temel faktörleri tespit ederken askeri faktörlerin yanında ekonomik ve politik faktörleri de analizlere dâhil etmeye çalışılmıştır.

Hipotezleri test ederken kurulan tüm modellerde bağımlı değişken olarak literatürde ekonometrik çalışmalarda güvenlik yükü olarak kabul edilen savunma harcamalarının gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı kullanılmıştır.

Kurulan modellerde öncelikle ana hipotez olan “*barış ve güvenlik küresel kamusal maldır*” test edilirken barış ve güvenliğin olmadığı çatışma ortamının ülkelerin savunma harcamaları üzerindeki muhtemel etkileri ampirik olarak test edilmiştir. “*Barış ve güvenliğin olmadığı durum olan çatışmanın olduğu yıllarda ülkeler savunma harcamalarını artırmaktadır*” şeklinde kurulan alt hipotez test edilirken modellerin tamamında yazında kullanılan yıl içerisinde çatışmalardan kaynaklanan ölü sayısının 25 ve üzerinde olması durumu (düşük seviyede çatışma) çatışma olarak kabul edilmiştir³⁵.

Yazında ekseriyetle ülke içi ve ülkeler arası ortaya çıkan çatışmalar dikkate alınarak analizler yapılmıştır. Yazından farklı olarak bu hipotez test edilirken sadece çatışma yaşanan ülke ya da ülkelerin yanında bu çatışmalara bir şekilde taraf olan ülkelerde de çatışmanın olduğu kabul edilerek kukla değişkenler oluşturulmuş ve

³⁵ Alandaki çalışmaların çoğu çatışma için 1000 ve üzeri ölü sayısını (yüksek yoğunluklu çatışma) dikkate almıştır. Tezde özellikle GÜ ve NATO üyesi ülkeler için çatışmanın savunma harcamaları üzerindeki etkisini ekonometrik olarak daha hassas bir şekilde tespit edebilmek için bu sayıyı 25 ve üzeri olarak modellerde tercih edilmiştir.

ekonometrik analizler yapılmıştır. Model sonuçları bu hipotez altında değerlendirilecek olur ise öncelikle gelişmiş, gelişmekte olan ve NATO üyesi ülkeler örneklemeleri üzerinde kurulan tüm modellerde çatışmanın yaşandığı yıllarda bu çatışmaların yaşandığı ülke ya da ülkelerin yanında bu çatışmalara taraf olan ülkelerin de savunma harcamalarını artırdıkları istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. Diğer bir ifade ile düşük yoğunlukta olsa bile meydana gelecek çatışmaların ülkelerin savunma harcamaları üzerinde artırıcı yönde bir etki yarattığı açıktır. Bu tespit özellikle temel hipotezin testi için oldukça önemlidir. Şöyle ki bir mal ve hizmetin küresel kamusal mal olabilmesi için birinci bölümde ifade edildiği gibi yaratılan fayda ve zararın sadece ülke içerisinde değil tüm dünya ülkelerine yayılması gerekmektedir. Bu fayda ve maliyet taşmalarını tespit edebilmek için çatışma savunma harcaması ilişkisini ele alınan tüm ülke grupları için kurmak önem arz etmektedir. Birkaç model hariç modellerin tamamında çatışma ile savunma harcaması arasındaki pozitif ilişki istatistiksel olarak ortaya konulmuştur.

Bu hipotez test edildikten sonra *“herhangi bir ülkedeki savunma harcaması artışı sonucu oluşacak negatif dışsallık bölgeye ve dünyaya yayılacaktır”* alt hipotezi ampirik olarak sınanmaya çalışılmıştır. Burada en önemli sorun bir ülkedeki savunma harcamaları artışının komşu ülkeler başta olmak üzere bölge ve tüm dünya ülkeleri üzerindeki etkisinin nasıl test edileceğidir. Tezde kırılma noktası olarak kabul edilebilecek bu hipotezin testi için uluslararası ilişkiler teorilerinin merkezinde yer almasına karşın ampirik olarak çok fazla üzerinde çalışmanın olmadığı güvenlik ikilemi kavramı kullanılmıştır. Bu teori bir ülkenin diğer ülkelerin saldırılarını hiçbir zaman istemedikleri, diğer ülkelerin barışçıl oldukları veyahut barışçıl düşüncelerinin devam etmeyeceğini ve bu düşünceler sonucunda ülkelerin savunma için güçlerini sürekli artıracaklarını ifade etmekteydi. Buradan hareketle ülkelerin diğer ülkelerin mevcut savunma güçlerini bilememesi ülkeleri savunma yönünde motive edeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuçta bir ülkenin savunma güçlerindeki artış diğer ülkelerin buna ayak uydurmasına yol açacak ve bu durum ülkelerin kendilerini artarak daha fazla güvensiz bir ortamda hissedecekleri fasih bir daireye sokacaktır.

Herz, Butterfield ve daha sonra Jervis'in realist bakış açısıyla şekillenen güvenlik ikilemi kuramının ekonometrik olarak hangi model kullanılarak test

edileceği diğer önemli bir sorun olarak çalışmada karşılaşılmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak ilk akla gelen model tercihi iki ülke varsayımına dayalı silahlanma yarışı modeli olmuştur. Bu model genellikle düşman olan iki ülkenin savunma harcamalarını reaksiyon güdüsüyle artırdığını ortaya koymaktadır. Savunma harcamalarının bölgesel ve küresel etkilerini belirlemek modelin kısıtlarından ötürü mümkün değildir. Tezde bu fayda ve maliyet taşmalarını belirleyebilmek için açık ekonomi varsayımına dayalı neoklasik model tercih edilmiştir. Modelin silahlanma yarışı modellerine göre üstün tarafı savunma harcamalarının belirleyicilerini analiz ederken askeri faktörlerin yanında ekonomik ve sosyal etkenleri de dikkate alarak daha fazla değişkeni analizlerde kullanılmasına imkân tanınmıştır.

Model tercihinden sonra diğer problem savunma harcamaları sonucu oluşacak dışsallığın nasıl ve hangi değişkenler kullanılarak ölçülebileceği olmuştur. Bu durum tezin ikinci kırılma noktası olmuştur. Bu dışsallığı tespit ederken hangi değişken ve hangi ekonometrik yöntem tercih edilmeli sorusuna cevap bulunması ana hipotezin testi açısından önem arz etmekteydi. Güvensizlik ve barışın olmadığı bir ortamın; çevre ülkeler, bölgeler ve tüm dünyaya nasıl bir dışsallık yayacağına tespitinde Rosh (1988) tarafından geliştirilen “güvenlik alanı (security web)”nı bu sorunun çözümünde kullanılmıştır. Sadece iki ülkeli silahlanma yarışı modellerinden farklı olarak Rosh, ülkenin mevcut coğrafi konumunda güvenlik alanı olarak tanımlanan çevre ülkelerin ya da bölgesel güçlerin ülkelerin savunma harcamaları üzerinde etkili olduğunu, bölgesel güvenlik alanının ülkelere komşu olan ülkelerin savunma harcamalarının milli gelirine oranlanması ile hesaplanacağını ifade etmiştir. Güvenlik alanı yaklaşımı ile analizde kullanılan her ülke için komşu ülkelerin savunma harcamaları toplamını yine aynı şekilde milli gelir toplamlarına bölerek tüm ülkeler için güvenlik alanı veri setlerini oluşturarak bunu tüm modellerde açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır.

Güvenlik alanı değişkeni bir ülkede ya da bölgedeki savunma harcamaları artışının yaratacağı dışsallığın (savunma harcaması artışı) ölçülmesinde yardımcı olarak “*bir ülkedeki savunma harcaması artışı önce bölge ardından tüm dünya ülkelerinin savunma harcamalarını artıracaktır*” hipotezinin testine olanak

tanımıştır. Ekonometrik olarak da özellikle savunma harcamaları veri setlerindeki veri eksikliği başta olmak üzere dezavantajları ortadan kaldırdığı için panel veri yöntemi tercih edilerek ülke gruplarının savunma harcamaları üzerinde komşu ülkelerin savunma harcamaları artış ve azalışlarının etkileri analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucu modellerin büyük bir kısmında güvenlik alanının savunma harcamaları üzerinde genel olarak pozitif etkiye sahip olduğu istatistiksel olarak ortaya konulmuştur.

Bu hipotezin testine yönelik olarak model sonuçları değerlendirilecek olur ise, güvenlik yükü açıklayıcı değişkeni kullanarak kurulan tüm modellerde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ve bu iki grubun birlikte kullanıldığı (GÜ+GOÜ) analizlerde yazına paralel olarak ülkelerin güvenlik alanları ile güvenlik yükleri arasında pozitif bir ilişki olduğu istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. NATO üyesi ülkeler için ise ilişki istatistiksel olarak negatif ve anlamlıdır. Bu sonuçlardan hareketle herhangi bir ülkenin savunma harcamasını artırması diğer ülkeler tarafından tehdit olarak algılanacağı ve oluşacak bu olumsuz dışsallığın komşu ülkeleri, bölgeyi ve tüm dünya ülkelerini etkileyeceği sonucuna varılmıştır.

Analizlerde NATO üyesi ülkelerde ilişkinin istatistiksel olarak negatif çıkması üye ülkelerin savunma harcamaları konusunda bedavacı davranması, bu ülkelerin diğer ülkelerin savunma harcamalarını artırmaya güvenmesi ile açıklanabilir. Sonuç olarak oluşturulacak NATO benzeri askeri işbirliklerinin güvenlik ikilemini zayıflatacağı hatta ortadan büyük ölçüde kaldıracağını göstermektedir. Aynı şekilde yazında ekonomik işbirliklerinin güvenlik ikilemini azaltacağı ifade edilmiştir. EK 9'da AB üyesi ülkeler üzerinde yapılan ekonometrik çalışmalar ise bize ekonomik işbirliğinin ülkelerin savunma harcamaları üzerinde yazının aksine güvenlik ikilemini azaltmadığını göstermiştir.

Savunma harcamaları artışı özellikle kaynakların daha verimli alanlar olan eğitim ve sağlık gibi alanlara ayrılmasını önlemesi nedeniyle yazında kamusal kötülük olarak kabul edilmektedir. Ek olarak tezde yapılan ampirik analizler ülkelerin savunma harcamalarını iyi niyetli olarak bile artırmalarının önce bölgeye ardından tüm dünya ülkelerinin savunma harcamalarını artırmalarına neden olduğunu

göstermiştir. Birinci bölümde küresel kamusal malları tanımlanırken bu malların doğrudan üretimi ya da bir şekilde üretimine katkı sağlayan, bu mallara ulaşımı kolaylaştıran her mal ve hizmet tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal kabul edilmiştir. Bu kapsamda kamusal kötülük olarak sayılan savunma harcamalarını azaltan değişkenler tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal sayılacaktır. Çünkü savunma harcamalarında meydana gelecek azalış güvenlik ikilemini tersine işleterek önce bölge ardından dünyada savunma harcamalarının azalışı şeklinde fayda taşmalarına neden olacaktır.

Küresel kamusal kötülük olarak kabul edilen savunma harcamalarını azaltan tüm faktörler aynı zamanda güvenlik ikileminin ortadan kalkmasına katkı sağlayacağı için küresel kamusal malların tamamlayıcı aktivitesi olarak küresel kamusal mal olarak kabul edilecektir. Bu kabulden sonra savunma harcamaları etkileyen ekonomik, sosyal ve askeri nedenlerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Ekonometrik analizlerin yapıldığı bu bölümde gelişmiş, gelişmekte olan ve NATO üyesi ülkelerin yanında tüm ülkelerin birleşimi olarak oluşturulan örneklemlerde savunma harcamalarının temel belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada tüm örneklemler için ortak savunma harcamalarını azaltıcı ve dolaylı yoldan güvenlik ikilemini azaltan değişkenlerin tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal kabul edilmesi gerekmektedir.

Tüm bağımlı değişkenler üzerinde modellerde azaltıcı etkiye sahip değişken, ülkelerin küresel ekonomi ile ne kadar entegre olduklarını gösteren dışa açıklık seviyesi (ihracat+ithalat/gdp) olmuştur. Analizlerin daha sağlıklı olması için GOÜ'ler için kurulan modellerde bu ülkelerin büyük bir kısmının silah ithalatçısı olduğu göz önünde bulundurularak yazında pek fazla kullanılmayan dışa açıklık yerine ihracat/gdp oranı da modellerde tercih edilmiştir. Model sonuçlarına göre dışa açıklık derecesi ya da ihracat/gdp oranları artan ülkelerin savunma harcamalarını azalttıkları istatistiksel olarak tespit edilmiştir. Bu tespitin altında kuramsal olarak birçok neden yatmaktadır. Örneğin 1970'li yıllarda Baron de Montesquieu barışın ticaretin doğal bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Bu yıllardan sonra birçok ekonomist ve siyaset bilimcisi ticaretin barışın sağlanmasında en önemli etken olduğu düşüncesini savunmuştur. 21.yüzyılda ülkeler en iyi üretebildikleri mallar

üzerinde uzmanlaşmış hatta mikro seviyede ara malların büyük bir kısmını daha ucuz üretilebilecek ülkeler vasıtasıyla temin eder hale gelmiştir. Bu durumda oluşabilecek bir politik çatışma bu ticareti engelleyecek olur ise bu çatışmanın maliyeti ticaret hacminde azalış olarak ülkelerin karşısına çıkacaktır (Polachek ve Seiglie, 2007: 1018).

Bu muhtemel çatışmalardan vazgeçirmek için çatışmaya niyetlenenlerin bu çatışma sonucu elde edecekleri faydaların çatışma sonucu yüklenecekleri ticari kayıplar sonucu oluşacak maliyetlerden daha az olması ülkeleri çatışmalardan alıkoyacaktır. Sonuçta dışa açıklık seviyesi çatışma sonucu ortaya çıkacak maliyetleri artıracaktır. Modeller dışa açıklık seviyeleri daha fazla olan ülkelere çatışmaların diğer ülkelere göre daha az gerçekleştiğini de göstermektedir.

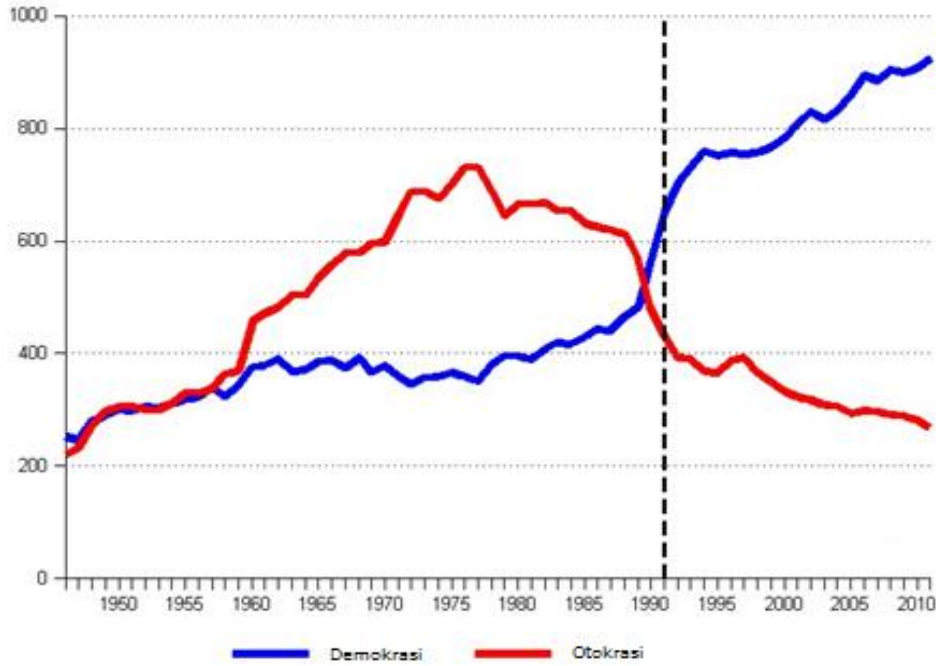
Model sonuçlarından hareketle özellikle GOÜ'lerdeki nükleer silah üretimine engel olmak ve savunma harcamalarını bütün halinde azaltmak için bu ülkelere ekonomik yaptırımları içeren negatif teşvikler yerine dış yardımlar, borçlanma garantileri, tarife azalışları, doğrudan mal satın alma, ihracat ve ithalat teşvikleri, ihracat ve ithalat izinlerinin desteklenmesi, ileri teknoloji ürünleri bağışlama, askeri birliktelik, çevresel ve sosyal birliktelikler, kültürel değişim, borç azaltılması, olumsuz yaptırımların kaldırılması, uluslararası organizasyonlar ve güvenlik ittifaklarına üyeliğin garanti edilmesi şeklinde önceki bölümlerde ifade edilen pozitif teşviklerin tercih edilmesi yerinde olacaktır.

Ülkelerin demokrasi seviyesinin, ülkelerin ekonomik büyüme ve savunma harcamaları üzerindeki etkileri son yıllarda analiz edilmeye başlanmış ve modellerde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada içsel bağımsız değişken olarak ülkelerin demokrasi seviyelerinin belirlenmesinde "Center for Systemic Peace and Societal-Systems Research" in POLITY IV projesinden türetilmiş demokrasi otokrasi seviyesi kullanılmıştır (Polity IV Project, 2014). Bu çalışma ülkelerin politik rejimlerini ekonometrik analizlerinde kullanılacak değerlere dönüştürülerek yorumlama imkânı tanımıştır. Demokrasi ve otokrasi gibi iki uç politik rejimi -10 (tam otokrasi) ve +10 (tam demokrasi) aralığında derecelendirildiği bu çalışma küçük politik değişmelerden etkilenmeyecek şekilde hazırlamıştır. Yine de

modellerde bu veri setine alternatif olarak Freedom House tarafından oluşturulan politik haklar ve insan hakları değişkenleri kullanılarak bir şekilde iki farklı veri setinin sağlanması yapılmıştır.

Demokrasi ve otokrazi iki uç seviyedeki ülkeler tarihsel süreçte incelendiğinde Soğuk Savaş bitimine kadar otokrazi ile yönetilen ülkelerin sayısında artış meydana geldiği Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte otokrazi ile yönetilen ülkelerin demokrasiye yöneldiklerini görülmektedir. Şekil 24'de görüleceği gibi Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte demokrasi ile yönetilen ülke sayısında artış meydana gelirken otokrazi seviyesi hızlı bir şekilde azalış göstermiştir.

Şekil 24: Küresel Demokrasi-Otokrazi 1946-2011

Kaynak: <http://www.systemicpeace.org/CTfig11.htm>

Tezde kullanılan tüm modellerde demokrasi seviyesi ile bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki ortaya konulmuştur. Demokrasi seviyesi ile savunma harcamaları arasındaki bu ilişki GOÜ'de daha güçlü olmasına rağmen GÜ'de daha zayıftır. Bunun en önemli nedeni GÜ'lerin büyük bir kısmında demokrasi seviyenin en üst seviyede olması ve yıllar itibari değişimin daha az olmasıdır. Küresel kamusal mallar açısından konu ele alınacak olur ise demokrasi

seviyesindeki artış savunma harcamalarını azaltıcı etkiye neden olduğundan tamamlayıcı faaliyet olarak küresel kamusal mal olarak kabul edilmelidir.

Kurulan modellerde demokrasi seviyesine benzer bir şekilde savunma harcamalarının belirleyicisi olarak kullanılan diğer değişkenler Freedom House tarafından anket çalışmalarına dayalı her ülke için seçim süreci, politik çoğulculuk ve katılım, hükümet fonksiyonları başlıkları altında sorular sorularak oluşturulan politik haklar değişkeni ve ifade ve inanç özgürlüğü, çalışma ve örgütlenme hakları, hukukun üstünlüğü, kişisel özerklik ve bireysel haklar olmak üzere dört farklı bölümde sorulara verilen cevaplar ile oluşturulmuş insan hakları değişkenleri olmuştur. Son yıllarda yapılan analizlerin büyük bir çoğunluğunda demokrasi seviyesi yerine hem analizlere uygunluğu hem de daha güvenilir kabul edildikleri için politik haklar ve insan hakları değişkenleri tercih edilmeye başlanmıştır. Tezde kurulan modellerde mümkün oldukça hem demokrasi hem de insan hakları ve politik haklar değişkenini kullanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan modellerin tamamında bağımlı değişken üzerinde politik haklar ve insan hakları değişkeninin istatistiksel olarak negatif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle politik haklar ve insan hakları seviyesinde artış ülkelerin savunma harcamaları üzerinde azaltıcı etki yaratacağı sunucuna ulaşılmıştır. Demokrasi değişkeninin bir tür sağlaması niteliğinde olan politik haklar ve insan hakları aynı şekilde savunma harcamalarının azaltılmasında katkı sağlayan bir küresel kamusal maldır.

Demokrasi, insan hakları ve politik haklar değişkenlerine alternatif olarak tezde açıklayıcı değişken olarak insani gelişmişlik endeksi de kullanılmıştır. Daha önce insani gelişmiş endeksinin ekonometrik çalışmalarda kullanılmamasının nedeni veri setlerinde eksiklik ve savunma harcamaları analizlerinde genellikle kullanılan yatay kesit veri analizi ve zaman serisi analizlerinde bu eksik veri setlerinin kullanılamamasıdır. Panel veri analizi bu alandaki eksikleri özellikle gözlem sayısını artırmasıyla ortadan kaldırarak endeksi tezde kullanılabilir kılmıştır.

Metodolojik olarak yaşam uzunluğu, yetişkin okuryazar oranı, okullara kayıtlı öğrenci sayısı yüzdesi dikkate alınarak oluşturulan, yazına katkı olarak açıklayıcı

değişken olarak kullanılan insani gelişmişlik endeksi ile GÜ’de ve NATO üyesi ülkelerde bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İlişki kurulamamasın temel nedeni bu ülkelerde endeksin yüksek olması ve endeksin incelenen dönemlerde değişiklik göstermemesidir. Modellerdeki sonuçlardan hareketle sosyal ve ekonomik değişkenleri içeren endeksteki artış yani iyileşmeler bu ülkelerdeki savunma harcamalarını azaltıcı yönde etki yaratacağı istatistiksel olarak ortaya konulmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle kalkınmanın finansmanı olarak kullanılan bir diğer açıklayıcı değişken olan resmi kalkınma yardımları bu ülkelerde savunma harcamalarını azaltıcı etkiye sahiptir (model 2). OECD tarafından tek taraflı karşılığında herhangi bir şey alınmadan zengin ülkelere yoksul ülkelere sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması için yapılan bu transferlerin geleneksel yaklaşım çerçevesinde büyük miktarda gerçekleştirilmesi halinde kırılgan ülkelerin içinde buldukları yoksulluk tuzağından kurtulabilecekleri ileri sürülmüştür.

Sachs (2005: 246)’ın küresel kamusal malların finansmanı bölümünde ifade ettiği gibi resmi kalkınma yardımları şeklindeki yapılan yabancı yardımlar, yardım yapılan ülkelerde sermaye birikiminde, ekonomik büyümede ve hanehalkı gelirlerinde olumlu anlamda sıçramaya neden olacaktır. Şayet bu yardımlar istenilen seviyede ve sürede yapılacak olur ise sermaye stokundaki artış hanehalklarının gelir seviyelerini de artıracak ve ülkeler Şekil 16’da daha önce ifade edilen yoksulluk tuzağından kurtulacaktır. Tuzaktan kurtulan bu ülkelerde temel sermaye birikim mekanizması işlemeye başlayacaktır (Şekil 17). Bu açıdan bakıldığında savunma harcamalarını azaltıcı yönüyle resmi kalkınma yardımları küresel kamusal malların üretiminde tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal kabul edilecektir.

GOÜ örneklemini için ticaret ve resmi kalkınma yardımlarının savunma harcamaları üzerindeki etkileri karşılaştırılacak olur ise, her iki değişkenin de bağımlı değişken üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğu fakat bu ülkelerde İhracat/GSYİH oranındaki artışın resmi kalkınma yardımları artışından daha fazla savunma harcamaları üzerinde olumlu anlamda azaltıcı etki yarattığı ilgili model sonuçlarında da görülmektedir (model 2). Eğer bir tercih yapılması gerekiyor ise bu ülkelere

yardım yapmak yerine bu ülkelerle katma değeri şüphesiz daha fazla olan ticaret yapılması istatistiksel olarak daha anlamlı olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada barış ve güvenliğin küresel kamusal mal olarak kabul edilip edilemeyeceğinin testine yönelik olarak “*barış ve güvenlik küresel kamusal maldır*” ana hipotezi alt hipotezler yardımı test edilmeye çalışılmıştır. Mal ve hizmetlerin küresel kamusal mal olarak kabul edilmesi için iki temel özelliği taşıması zorunludur. İlk olarak bu malların kamusal karakteristیکlerine haiz olmaları gerekmektedir. Kamusal boyutu bir malı küresel kamusal mal olarak tanımlamak için yeterli değildir. Kamusal yanında bu malların sunumu sonucu fayda yayılma alanının tüm ülkeleri ve nesilleri de etkilemesi gerekmektedir. Geleneksel yazında herkesin üzerinde fikir birliğine vardıkları şekliyle barış ve güvenlik kamusal maldır. Barış ve güvenliğin kamusal özelliği taşıması gerek şart olmasına rağmen yeter şart ise fayda taşıma alanlarının küreselliği ve nesiller arası olumlu etkiye sahip olmasıdır.

Fayda ve maliyet taşmalarının tespiti için tezde küresel kamusal kötülük olarak yazında kabul gören savunma harcamaları kullanılmıştır. Barış ve güvenliğin olmadığı çatışma ve savaş durumlarında oluşacak maliyet taşmaları dikkate alınarak barış ve güvenlik sonucu oluşacak dışsallığın seviyesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çatışma ya da savaş olan ya da bir şekilde bu iki duruma taraf olan ülkelerin savunma harcamalarındaki değişim belirlenmeye çalışılmıştır. “*Çatışma olan yıllarda savunma harcaması diğer yıllara göre daha fazladır*” alt hipotezi çerçevesinde ele alanın tüm örneklerde çatışma ile savunma harcamaları seviyesi arasında pozitif bir ilişki olduğu istatistiksel olarak ortaya konulmuştur.

Bu ilişki tespit edildikten sonra herhangi bir ülkede meydana gelecek savaş ya da çatışma ortamının yaratacağı dışsallığın tespiti için uluslararası ilişkiler yazınında ilk defa 1950’li yıllarda sistematik olarak kendisine yer bulan güvenlik ikilemi kavramı kullanılmıştır. Bu kavram ülkelerin iyi niyetli bile olsa savunma harcamalarını artırmalarının diğer ülkeler tarafından kötü niyetli algılanacağını ve ülkelerin bu artışa reaksiyon güdüsüyle savunma harcaması artışı ile karşılık vereceğini ileri sürmektedir. Güvenlik ikilemi kapsamından yola çıkılarak alt hipotez “*bir ülkedeki savunma harcaması artışı önce bölge ardından tüm dünya ülkelerinin savunma harcamalarını artıracaktır*” şeklinde belirlenmiş ve hipotez

ekonometrik olarak test edilmiştir. Hipotez testinde “*komşu ülkelerin savunma harcamaları artışı ülkelerin savunma harcamalarını artıracaktır*” alt hipotezi kullanılmıştır. Bu hipotez tüm örneklem için test edilmiş ve NATO üyesi ülkeler haricinde tüm ülke gruplarında ülkelerin savunma harcamalarını sınır komşusu ülkelere göre belirledikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak herhangi bir ülkede meydana gelecek çatışma ya da savaş halinin tüm ülkelere savunma harcamaları artışı şeklinde etki edeceği sonucuna istatistiksel olarak ulaşılmıştır. Bu tespit barış ve güvenlik mallarının küresel kamusal mal olarak kabul edilebilmesinin için yeter şartı olan maliyet ve fayda taşmalarının küresel seviyede gerçekleşmesi ampirik olarak tespit edilmesi anlamına gelmektedir.

DB yazarlarının kullandığı çekirdek ve tamamlayıcı küresel kamusal mallar sınıflandırmasına göre küresel kamusal malların üretimine yönelik olan mallar çekirdek faaliyet ya da mal olarak kabul edilirken, ülkelerim bu malları tüketme kabiliyetlerini ya da bu malların üretimine katkıda bulunan mal ve hizmetler ise tamamlayıcı mal ve hizmetler olarak DB tarafından tanımlanmıştır. Aynı şekilde küresel kamusal kötülüklerin azaltılması yönündeki tüm mal ve hizmet sunumları da tamamlayıcı mal ve hizmet olarak küresel kamusal mal sayılmaktadır. Bu kapsamda barış ve güvenliğin olmaması durumunda ortaya çıkacak küresel kamusal kötülük olarak kabul edilen savunma harcamalarını azaltan başta askeri olmak üzere tüm ekonomik, sosyal ve politik faktörler benzer şekilde küresel kamusal mal olarak kabul edilmiştir. Bu kontekstten hareketle savunma harcamaları talebini belirleyen faktörler ampirik olarak test edilmiştir. Savunma harcamaları/GSYİH bağımlı değişkeni kullanılarak ülke grupları üzerinde bu tezde yapılan ampirik çalışmalardan genel olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Tüm ülke grupları için güvenlik alanı olarak kabul edilen herhangi bir ülke için sınır komşusu ülkelerin savunma harcamaları artışı ülkelerin savunma harcamalarını güvenlik ikilemi kapsamında etkilemektedir. Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç ülke büyüklüğüne bakılmaksızın herhangi bir ülkenin savunma harcamalarını azaltması küresel savunma harcamalarının azaltılmasına doğrudan katkı yaratacaktır. Bu yönüyle savunma harcamalarının azaltılması küresel kamusal mal olarak kabul edilmelidir.

- Çalışmada geliştirilen modellerden çıkarılabilecek bir diğer sonuç muhtemel askeri birlikteliklerin savunma harcamalarının azalmasına katkı sağladığı yönünde olmuştur. NATO üyesi 26 ülke örneklemini üzerinde tezde yapılan panel veri analizi sonucu ülkelerin güvenlik alanları ile savunma harcamaları arasında negatif bir ilişki olduğu istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. Kamu maliyesi yazının önemli problemi olarak kabul edilen bedavacılık sorunu küresel savunma harcamalarını azaltıcı yönde etki yaratmaktadır. Askeri birlikteliklerdeki temel güdü diğer ülkelerin savunma harcamaları artışı ve birlikteliğin dış tehditlere karşı ülkeyi koruma kapasitesidir. Yazında ekonomik ve sosyal birlikteliklerin güvenlik ikilemini azaltacağı hatta ortadan kaldıracağı yönünde görüşler olmasına karşın bu çalışmada Avrupa Birliği üzerinde kurulan modellerde bunun geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak askeri birliktelikler savunma harcamalarını azaltması yönüyle küresel kamusal mal olarak kabul edilmesi yerinde olacaktır.

- Tüm örneklemler üzerinde kurulan modellerde ülkelerin dışa açıklık seviyeleri ile savunma harcamaları arasında ters yönde istatistiksel bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Bu ilişkide, ülkelerin küreselleşme ile birbirlerine daha bağımlı hale gelmeleri, olası askeri hatta siyasi bir çatışma ortamının başta GÜ olmak üzere tüm ülkelerde üretim maliyetleri artışı ve pazar kaybı gibi telafisi oldukça güç zararlara yol açması etkili olmaktadır. Yazına katkı olarak özellikle gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklık seviyesi olarak ihracat/gsyih kullanılmıştır. Bu ülkelerin çoğunun silah ithalatçısı olduğu göz önüne alındığında bu değişkenin ampirik çalışmalarda kullanılması yerinde olacaktır. Sonuç olarak olumlu savunma harcamaları azalmasına neden olan dışa açıklık seviyesi tamamlayıcı faaliyet olarak küresel kamusal mal kabul edilecektir. Bu sonuca yöneltilecek eleştiri dışa açıklık seviyesi artışı sonucu küresel ekonomiye entegre olan özellikle GOÜ'lerin yine küresel kamusal mallar başlığı altında ele alınan sağlık ve finansal istikrar alanlarında savunmasız hale gelmesidir.

- Politik değişkenler başlığında değerlendirilen demokrasi, insan hakları ve politik haklar savunma harcamaları üzerinde azaltıcı etkiye sahiptir. Bu yönüyle demokrasi, insan hakları ve politik haklar alanlarındaki iyileşmeler savunma harcamalarını azaltıcı yönüyle küresel kamusal mal olarak kabul edilecektir.

- Yazına katkı olarak açıklayıcı değişken olarak insani gelişmişlik endeksi kullanılmıştır. GÜ ve NATO üyesi ülkeler dışındaki GOÜ, GÜ+GOÜ örneklerinde insani gelişmişlik seviyesi ile savunma harcamaları arasında istatistiksel olarak negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu yönüyle yaşam uzunluğu, yetişkin okuryazar oranı, okullara kayıtlı öğrenci sayısı gibi ülkelerde sosyal yapıda meydana gelecek yapısal iyileşmeler savunma harcamalarını azaltmasından ötürü küresel kamusal mal sayılmalıdır.

- GOÜ örneği için oluşturulan modellerde dikkat çeken en önemli sonuç OECD tarafından yoksul ülkelere sosyal ve ekonomik gelişmenin desteklenmesi amacıyla yapılan resmi kalkınma yardımları ile savunma harcamaları arasındaki negatif ilişkidir. Yazında resmi kalkınma yardımları ile savunma harcamaları arasında ilişki olmadığı ya da çok düşük olduğu gözlenmesine rağmen bu çalışmada kurulan modellerde bu yardımların savunma harcamalarını önemli ölçüde azalttığı gözlenmiştir. Küresel kamusal mallar kapsamında bu yardımlar GOÜ'lerin içinde buldukları yoksulluk tuzağından kurtulmalarına yardımcı olmasının yanında savunma harcamalarını azaltıcı yönüyle küresel kamusal mal olarak kabul edilmelidir.

- Yazında resmi kalkınma yardımları yerine bu ülkelerle ticaret yapılması gerektiği yönünde çalışmalar mevcuttur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde resmi kalkınma yardımları ile savunma harcamaları arasındaki ilişkinin negatif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsız çıkması bu yargının en önemli nedenidir. Modellerde yapılan analizler ilişkinin dışa açıklık seviyesine nazaran daha az olmasına rağmen yine de resmi kalkınma yardımları ile savunma harcamaları arasında istatistiksel olarak negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu yardımlar dışa açıklık değişkeninin bir alternatifi yerine savunma harcamalarını azaltan iki ayrı etken olarak düşünülmelidir.

Tezde ampirik çalışmalardan çıkarılacak sonuçların yanında küresel kamusal mallar, küresel kamusal mal olarak barış ve güvenlik kavramları ve bu mallarının sunum ve finansmanı konusunda sonuç ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- Bu alandaki çalışmaları çoğu sağlık ve finansal istikrar örneklerinde olduğu gibi bu malların küresel kamusal mal olduğu ön kabulüne dayanmaktadır.

Daha çok sezgisel yaklaşımla bu malların küresel kamusal mal olduğu varsayımıyla başlayan analizler küresel kamusal malların sadece gerek şartı olan kamusalılık boyutunu dikkate almış yeter şart olan dışsallığın yayılma alanı ve nesiller arası etkiyi analizdeki zorluklardan ötürü dikkate almamıştır. Yapılacak çalışmalarda tamamlayıcı ek olarak “küresel” kullanılması halinde mutlaka bu malların neden küresel kamusal mal olduğu ikinci bölümde yapılan tanım çerçevesinde en azından test edilmeye çalışılmalıdır. Özellikle fayda ve maliyet taşmalarının geçerli olduğu alan tespit edilmelidir. Eğer etki sadece birkaç ülke ile sınırlı ise tamlayan olarak “uluslararası”, bölge ile sınırlı ise “bölgesel”, tüm dünya uluslarını ilgilendiriyor ise “küresel” kullanılmalıdır.

- Yazında savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin tespitine yönelik geniş bir literatür mevcuttur. Bu çalışmanın kapsamı dışında olan bu ilişki çalışmalarının bir kısmında istatistiksel olarak pozitif, bir kısmında negatif ve azımsanmayacak ölçüde birçok çalışmada iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı yönündedir. Özellikle küresel kamusal kötülük olarak kabul edilen savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönde ilişki tespit eden çalışmalar savunma harcamaları talebini belirleyen askeri, ekonomik, sosyal ve politik faktörleri dikkate almadığı için özellikle politika yapıcıları açısından yanıltıcı olabilmektedir. Çoğu zaman ideolojik tartışmaların merkezinde yer alan askeri harcamaların objektif değerlendirilebilmesi için öncelikle savunma harcamaları artış ve azalışının bir neden değil sonuç olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

- Yazında genellikle küresel ve uluslararası kamusal mal kavramının kullanıldığı görülmektedir. Küresel kamusal malların tüm özelliklerini taşıması halinde uluslararası yerine küresel terimi tercih edilmelidir. Bu tercihin temel gerekçesi geleneksel maliye yazınında uluslararası kamusal mal kavramı sadece coğrafik bir tanımlama olmasına karşın küresel kamusal mal kavramındaki küresel, coğrafik bir alanın yanı sıra demografik, sosyolojik ve nesiller arası olmak üzere daha geniş bir alanı ifade etmesidir.

- Küresel kamusal mal olarak barış ve güvenliğin iki alt bileşeni olan ölümcül çatışmaların önlenmesi ve ülkelerin mevcut savunma sistemleri de yazında küresel kamusal mal olarak kabul edilmektedir. Yazında çatışmaların kolektif olarak önlenmesinin küresel kamusal mal olarak değerlendirilmesine karşın savaşı önleme,

yavaşlatma ya da durdurma faaliyetlerinin şayet başarılı olması halinde küresel kamusal mal sayılıp sayılmayacağı net değildir. Oluşacak pozitif dışsallıklardan sadece çatışan taraflar değil geniş bir insan kitlesi ve devletler yararlanacaktır. Bu aşamada ölümcül çatışmaların önlenmesi temiz hava ve temiz içme suyu örneklerinde olduğu gibi nasıl küresel bir kamusal mal olarak sayılacağı tezde ampirik olarak da test etmeye çalışılan sorular arasında yer almıştır. Başarı halinde sonuçlar hem coğrafi hem de nesiller arasında fayda taşmalarına neden olacağı açıktır. Bu yönüyle küresel kamusal malların tüm özelliklerini sağlayan savaşı önleme, yavaşlatma ya da durdurma ve çatışma sürecindeki arabuluculuk faaliyetleri gibi tüm olumlu müdahaleler küresel kamusal mal sayılmalıdır.

- Küresel kamusal mal alanında çalışacaklar için barış ve güvenlikte olduğu gibi finansal istikrar/istikrarsızlık halinin ortaya çıkaracağı küresel seviyedeki pozitif/negatif dışsallıkların ekonometrik olarak tespiti oldukça önemlidir. Aynı şekilde sağlık için özellikle bulaşıcı hastalıkların küresel olarak etkisinin bir şekilde ölçülmesi gerekmektedir. Bu alanda yine oldukça az çalışılmış bir diğer alt başlık küresel kamusal mal olarak kabul edilen yönetim olacaktır. Yine yazında tamamlayıcı aktivite olarak küresel kamusal mal kabul edilen yoksullukla mücadelenin küresel seviyede yaratacağı pozitif dışsallıkların ölçülmesi yönünde yapılacak çalışma da faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Human Development Report. (1994). Oxford: Oxford University Press.

Oxford Dictionaries. (2005). Nisan 11, 2015 tarihinde Oxford Dictionaries:
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/learner/defence> adresinden alındı

Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. (2006).
Washington: Government Printing Office.

Dictionary of Military and Associated Terms, Fifth Edition. (2010). April 8, 2015 tarihinde Dictionary of Military and Associated Terms:
<http://www.thefreedictionary.com/deterrence> adresinden alındı

ACDA. (2013). Nisan 13, 2013 tarihinde U.S. Arms Control and Disarmament Agency: <http://dosfan.lib.uic.edu/acda/> adresinden alındı

Human Development Report. (2014, Mart). Mart 2014 tarihinde United Nations Development Programme: <http://hdr.undp.org/en/data> adresinden alındı

OECD.StatExtracts. (2014, Kasım). Şubat 2015 tarihinde OECD.StatExtracts:
<http://stats.oecd.org/> adresinden alındı

Polity IV Project. (2014). Mayıs 18, 2013 tarihinde Center for Systemic Peace:
www.systemicpeace.org adresinden alındı

SIPRI. (2014, Şubat). Mayıs 12, 2013 tarihinde Stockholm International Peace Research Institute:
http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/definitions adresinden alındı

UCDP/PRIO. (2014, Mart). Mart 25, 2013 tarihinde UCDP:
http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/ucdp_prio_armed_conflict_datasets/ adresinden alındı

About United Nations. (2015, Şubat). Şubat 15, 2015 tarihinde United Nations: <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html> adresinden alındı

American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition. (2015). April 8, 2015 tarihinde American Heritage Dictionary of the English Language: <http://www.thefreedictionary.com/threat> adresinden alındı

Cambridge Dictionaries. (2015, Şubat 12). Şubat 12, 2015 tarihinde Cambridge Dictionaries Online: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/peace> adresinden alındı

Department of Peace and Conflict Research. (2015). Nisan 15, 2015 tarihinde UCDP Conflict Termination Dataset: http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/ucdp_conflict_termination_dataset/ adresinden alındı

OECD. (2015). Mart 2015 tarihinde OECD: <http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/ODA%202014%20Technical%20Note.pdf> adresinden alındı

OECD.StatExtracts. (2015). Mart 15, 2015 tarihinde Organization For Economic Co-Operatation And Development: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?ThemeTreeId=3> adresinden alındı

Oxford Dictionaries. (2015, Mart 4). Mart 4, 2015 tarihinde Oxford Dictionaries: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/peace> adresinden alındı

Oxford Dictionaries. (2015). Nisan 11, 2015 tarihinde Oxford Dictionaries: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/conflict> adresinden alındı

Oxford Dictionaries. (2015). Nisan 12, 2015 tarihinde Oxford Dictionaries: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/security> adresinden alındı

Oxford Dictionaries. (2015). Mart 15, 2015 tarihinde Oxford Dictionaries: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/conflict> adresinden alındı

Purpose Codes: sector classification. (2015). Nisan 10, 2015 tarihinde OECD: <http://www.oecd.org/dac/stats/purposecodessectorclassification.htm> adresinden alındı

The World Bank. (2015). Haziran 1, 2013 tarihinde <http://data.worldbank.org/> adresinden alındı

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons . (2015, Ekim 11). United Nations Office for Disarmament Affairs: <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml> adresinden alınmıştır

What is Nato? (2015, Şubat 18). Şubat 18, 2015 tarihinde North Atlantic Treaty Organization: <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> adresinden alındı

UNHCR. (2015b, Ekim 10). UNHCR: Suriyeli mültecilerin toplam sayısı ilk kez 4 milyonu geçti: <http://www.unhcr.org.tr/?content=648> adresinden alınmıştır

Akyol, S. ve Ulutürk, S. (2007). Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomi Politiği. *Akteniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13, 62-85.

Akyol, S. ve Varlık, S. (2010). Bir Küresel Kamu Malı Olarak Finansal İstikrar: Eleştirel Değerlendirmeler. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(75), 141-162.

Anand, P. B. (2002). Financing the Provision of Global Public Goods. *Discussion Paper*(110), s. 1-31.

Anand, P. B. (2004, February). Financing the Provision of Global Public Goods. *The World Economy*, 27(2), 215-237.

- Anderton, C. H. ve Carter, J. R. (2007). A Survey of Peace Economics. T. Sandler, ve K. Hartley (Dü) içinde, *Handbook of Defense Economics* (s. 1212-1236). Elsevier.
- Annan, K. (2000). *Preventing Conflict In The Next Century*. Mart 12, 2015 tarihinde Global Policy Forum: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/150/32620.html> adresinden alındı
- Annan, K. (2001). Technical Note No. 3: Existing Proposals for Innovative Sources of Finance. *Conference on Financing for Development*. Şubat 11, 2015 tarihinde Global Policy Forum: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/213/45686.html> adresinden alındı
- Arce, D. G. ve Sandler, T. (2002). *Regional Public Goods: Typologies, Provision, Financing and Development Assistance*. Stockholm: Almqvist ve Wiksell International.
- Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl*. (R. Boztemur, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Wiltshire: John Wiley ve Sons.
- Baumol, W. J. ve Oates, W. E. (1988). *The Theory of Environmental Policy*. New York: Cambridge University Press.
- Barrett, S. (2007). *Why Cooperate? The Incentive to Supply Global Public Goods*. New York: Oxford University Press.
- Batchelor, P., Dunne, P., ve Lamb, G. (May, 2002). The Demand for Military Spending in South Africa. *Journal of Peace Research*, 339-354.
- Bauger, G., Gerstenbrand, F., ve Rulml, E. (1979). Varieties of the Locked-in Syndrome. *Journal of Neurology*, 77-91.

- Baylis, J. (2001). International and Global Security in the Post-Cold War Era. J. Baylis, ve S. Smith (Dü) içinde, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* (Second Edition b., s. 254-273). Oxford University Press: New York.
- Berlin, D. P. (1992). Military Autonomy and Emerging Democracies in South America. *Comparative Politics*, 83-102.
- Bilgiç, A. (2011). “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmaları’nda Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 123-142.
- Binger, A. (2003). *Global Public Goods and Potential Mechanisms For Financing Availability*. Background paper prepared for the Fifth Session of the Committee for Development Policy Meeting.
- Booth, K. ve Wheeler, N. J. (2008). *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. Palgrave: Basingstoke.
- Brito, D. ve Intriligator, M. (1995). Arms Races and Proliferation. *Handbooks in Economics* (s. 109-165). içinde England: Elsevier Science B. V.
- Brzoska, M. (1995). World Military Expenditures. K. Hartley, ve T. Sandler içinde, *Handbook of Defense Economics* (s. 46-65). York, England: Elsevier Science.
- Buchanan, J. M. (1965). An Economic Theory of Clubs. *Economica*, 1-14.
- Bulutoğlu, K. (2004). *Kamu Ekonomisine Giriş: Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Butterfield, H. (1951). *History and Human Relations*. London: Lollins Clear-Type Press.
- Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Brighton: John Spiers.
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. New York: Cambridge University Press.

- Caldwell, D. ve Williams, R. E. (2012). *Seeking Security in an Insecure World*. United Kingdom: Rowman ve Littlefield Publishers.
- Cameron, C. ve Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict. (1997). *Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, Preventing Deadly Conflict: Final Report*. Washington: Carnegie Corporation of New York.
- Cavallo, D. Cottani, J., Silva, C., ve Bandura, A. (2008). Public Goods For Economic Development. O. Memedovic (Dü). içinde Vienna: United Nations Industrial Development Organization.
- Chichilnisky, G. (2006). Environment and Global Public Goods. *Environment, Inequality and Collective Action*, 183-189.
- Coase, R. H. (1960, october). The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*, 3, 1-61.
- Collier, P. ve Hoeffler, A. (2002, November). Military Expenditure: Threats, Aid and Arms Races. *World Bank Policy Research Working Paper 2927(2927)*.
- Collier, P. ve Hoeffler, A. (2006). Unintended Consequences: Does Aid Promote Arms Races? *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. içinde Blackwell Publishing.
- Collier, P. ve Hoeffler, A. (2007). Unintended Consequences: Does Aid Promote Arms Races? *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*.
- Conceição, P. (2003). Assessing the Provision Status of Global Public Goods. I. Kaul, P. Conceição, L. K. Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (s. 152-161). New York: Oxford University Press.
- Conceição, P. ve Mendoza, R. U. (2006). Identifying High-Return Investments: A Methodology For Assessing When International Cooperation Pays-And For

Whom. I. Kaul, ve P. Conceição (Dü) içinde, *The New Public Finance: Responding To Global Challenges* (s. 327-357). New York: Oxford University Press.

Conceição, P. ve Mendoza, R. U. (2006). Identifying High-Return Investments: A Methodology For Assessing When International Cooperation Pays—And For Whom. I. Kaul, ve P. Conceicao (Dü) içinde, *The New Public Finance: Responding To Global Challenges* (s. 327-356). New York: Oxford University Press.

coolgeography. Mart 14, 2015 tarihinde Environmental, economic, social and political factors affecting development – global imbalance of trade between different parts of the world.: http://coolgeography.co.uk/GCSE/AQA/Development_Gap/Factors_affecting_inequalities/Factors_affecting_development.htm adresinden alındı

Cornes, R. ve Sandler, T. (1996). *The Theory of Externality, Public Goods and Club Goods* (2 b.). Cambridge: Cambridge University Press.

Cornes, R. ve Sandler, T. (1996). *The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cornes, R. ve Sandler, T. (1999). *The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods*. Cambridge: Cambridge University Press.

Coussy, J. (2006). The adventures of a concept: is neo-classical suitable for defining global public goods? *Review of International Political Economy*, 12(1), 177-194.

Davoodi, H., Clements, B., Schiff, J., ve Debaere, P. (2001). Military Spending, the Peace Dividend, and Fiscal Adjustment. *IMF Staff Papers*, 48(2), s. 290-316.

Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Derin Yayınları.

Desai, M. (2003). Public Goods: A Historical Perspective. I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (s. 63-78). New York: Oxford University Press.

- Dileyici, D. ve Vural, T. (2005). Kamusal Mallar Teorisinde Yeni Gelişmeler. C. C. Aktan, D. Dileyici, ve İ. Y. Vural (Dü) içinde, *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları*. Ankara.
- Dommen, E. ve Maizels, A. (1988). The Military Burden in Developing Countries. *The Journal of Modern African Studies*, 377-401.
- D'Orville, H. ve Najman, D. (1995). A New System to Finance The United Nations. *Futures*, 171-179.
- Doucha, M. ve Solomon, B. (2013). Middle Powers And The Demand For Military Expenditures. *Defence and Peace Economics*, 25(6), 605-618.
- Dunne, P. ve Freeman, S. P. (2003a). The Demand for Military Spending in Developing Countries. *International Review of Applied Economics*, 23-48.
- Dunne, P. ve Freeman, S. P. (2003b). The Demand for Military Spending in Developing Countries: A Dynamic Panel Analysis. *Defence and Peace Economics*, 461-471.
- Dunne, P. ve Freeman, S. P. (2010a). The Demand for Military Spending in Developing Countries. *International Review of Applied Economics*, 23-48.
- Dunne, P. ve Freeman, S. P. (2010b). The Demand for Military Spending in Developing Countries: A Dynamic Panel Analysis. *Defence and Peace Economics*, 461-473.
- Dunne, P. ve Mohammed, N. (1995). Military Spending in Sub-Saharan Africa: Some Evidence for 1967-85. *Journal of Peace Research*, 331-343.
- Dunne, P., Freeman, S. P., ve Smith, R. (2008). The Demand for Military Expenditure in Developing Countries: Hostility Versus Capability. *Defence and Peace Economics*, 293-302.
- Erdoğan, M. ve Balseven, H. (2006). How Effective is the Tobin Tax in Coping with Financial Volatility? *Sosyal Bilimler Dergisi*(1).

- Evans, G. (1996). Preventive Action and Conflict Resolution. O. A. Otunnu, ve M. W. Doyle (Dü) içinde, *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century* (s. 61-89). New York: Rowman ve Littlefield Publishers.
- Feachem, R. G. ve Sachs, J. D. (2002). *Global Public Goods for Health*. Geneva: World Health Organization.
- Ferroni, M. (1999). *Reforming Foreign Aid: The Role of International Public Goods*. Washington: World Bank.
- Fischer, D. (2007). Peace As a Self-Regulating Process. C. Webel, ve J. Galtung (Dü) içinde, *Handbook of Peace and Conflict Studies* (s. 187-209). New York: Routledge.
- Fonfría, A. ve Marín, R. (2012). Determininents of the Demand for Defence Expenditure in the NATO Countires. *Journal of the Higher School of National Defense Studies*, 9-30.
- Freedom House. (2014, Nisan 15). *Freedom House*. Nisan 15, 2014 tarihinde Freedom House: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/checklist-questions#.U0U6xkBrO8B> adresinden alındı
- Gardiner, R. ve Le Goulven, K. (2002). Kasım 12, 2013 tarihinde <http://erdgipfel.de/downloads/Globalpublicgoods.pdf> adresinden alındı
- Gere, F., Hadjovic, D. ve Samaan, J. (2011). Modeling Security. F. Géré, ve M. Sharpe (Dü) içinde, *Global Security: A Vision for the Future* (s. 35-45). Amsterdam.
- Gerrard, C. D. Ferroni, M., ve Mody, O. (2001). *Global Public Policies and Programs: Implications fro Financinc and Evaluation*. Washington, DC. U.S.A.: World Bank.
- Geuss, R. (2007). *Kamusal Şeyler, Özel Şeyler*. (G. Koçak, Çev.) İstanbul: YKY.
- Ginty, R. M. (2006). *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*. New York: Palgrave Macmillan.

- Goulding, M. (1993). The Evolution of United Nations Peacekeeping. *International Affairs*, 451-464.
- Grunberg, I. (1990). Exploring the "Myth" of Hegemonic Stability. *International Organization*, 44(4), 431-477.
- Hamburg, D. A. ve Holl, J. E. (1999). Preventing Deadly Conflict: From Global Housekeeping to Neighbourhood Watch. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century* (s. 366-382). New York: Oxford University Press.
- Hans, M. H. (2007, October 5). *A Global Public Goods Approach to a Currency Transaction Tax*. Şubat 10, 2015 tarihinde Global Policy Forum: <https://www.globalpolicy.org/social-and-economic-policy/global-public-goods-1-101/46040-a-global-public-goods-approach-to-a-currency-transaction-tax.html> adresinden alındı
- Hartley, K. ve Sandler, T. (1995). *Handbook of Defense Economics*. Holland.
- Hartley, T. ve RussettSource:, B. (1992). Public Opinion and the Common Defense: Who Governs Military Spending in the United States? *The American Political Science Review*, 905-915.
- Held, D. ve McGrew, A. (2003). Political Globalization: Trends and Choices. I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (s. 185-199). New York: Oxford University Press.
- Herber, B. P. (1990). The International Public Goods Of Antarctica: A New Political Economic Regime For the World's Seventh Continent. V. Tanzi (Dü.), *Proceedings of the 44th Congress of the International Institute of Public Finance* içinde (s. 563-276). Detroit: Wayne State University Press.
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 2(2), 157-180.

- Hewitt, D. (1996). *Military Expenditures 1972-1990: The Reasons Behind The Post-1985 Fall in World Military Spending* (Cilt 4). Public Budgeting and Financial Management.
- Hewitt, D. (1996). Military Expenditures 1972-1990: The Reasons Behind The Post-1985 Fall In World Military Spending. *Public Budgeting and Financial Management*, 520-558.
- Hirshleifer, J. (1983). From weakest-link to best-shot: The voluntary provision of public goods. *Public Choice*, 41, 371-386.
- Hoffer, A. J., Shughart, W. F., ve Thomas, M. D. (2014). Sin Taxes and Sindustry: Kevenuey Paternalism and Political Interest. *The Independent Review*, 47-64.
- Howard, M. (2001). *The İnvention of Peace and Reinvention of War*. London: Profile Books.
- Hsiao, C. (2003). *Analysis of Panel Data*. New York: Cambridge University Press.
- Hyman, D. N. (2010). *Public Finance: A Contemporary Aplication of Theory to Policy*. Mason, OH: North Carolina State University.
- Iqbal, Z. (2011). Human Security: Population Well-Being as a Path to Global Security. F. Géré, ve M. Sharpe (Dü) içinde, *Global Security: A Vision for the Future* (s. 162-712). Amsterdam: IOS Press.
- Isard, W. (1994). Peace Economics: A Topical Perspective. *Peace Economics, Peace Science, and Public Policy*, 9-11.
- Isard, W. ve Anderson, C. (1988). *A Survet of Arm Race Models*. Cembridge: Cembridge University Press.
- Isard, W. ve Anderson, C. (1988). Arms Races, Arms Control and Conflict Analysis. W. Isard içinde, *A Survey of Anns Race Models*.
- Jacquet, P. ve Marniesse, S. (2006). Financing Global Public Goods: Issues and Prospects. *Expert Paper Cross-Cutting Seven Issues* (s. 59-98). içinde Stockholm: Erlanders Infologistics Väst.

- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*, 30(2), 167-214.
- Jha, R. (2002). *Innovative Sources of Development Finance: Global Cooperation in the Twenty-first Century*. Malden: Blackwell Publishing.
- Kanbur, R., Sandler, T., ve Morrison, K. M. (1999). *The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods*. ODC Policy Essay.
- Kapur, D. (2002). The Common Pool Dilemma of Global Public Goods: Lessons from the World Bank's Net Income and Reserves. *World Development*, 30(3), 337-354.
- Karabulut, B. (2011). *Küreselleşme Süresince Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Kaul, I. (2000). Governing Global Public Goods In a Multi-Actor World: Role Of The United Nations. R. C. Thakur, ve E. Newman (Dü) içinde, *New Millennium, New Perspectives: The United Nations, Security, and Governance* (s. 296-315). New York: The United Nations University.
- Kaul, I. (2002). *Profiling the Provision Status of Global Public*. New York: Office of Development Studies.
- Kaul, I. ve Le Goulven, K. (2003). Financing Global Public Goods: A New Frontier of Public Finance. I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (s. 341-342). New York: Oxford University Press.
- Kaul, I. ve Le Goulven, K. (2003). Financing Global Public Goods: A New Frontier of Public Finance. I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (s. 329-370). New York: Oxford University Press.

- Kaul, I. ve Mendoza, R. U. (2003). Advancing the Concept of Public Goods. I. Kaul, P. Conceição, K. Le Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods*. New York: Oxford University Press.
- Kaul, I., Conceicao, P., Le Goulven, K., ve Mendoza, R. U. (2013, Temmuz 10). *UNDP. United Nations Development Programme*: <http://web.undp.org/globalpublicgoods/globalization/pdfs/english2.pdf> adresinden alınmıştır
- Kaul, I., Grunberg, I. ve Stern, M. A. (1999). Global Public Goods: Concepts. Policies and Strategies. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *Global Public Goods: International Cooperation In The 21st Century* (s. 450-509). New York: Oxford University Press.
- Kaul, I., Grunberg, I. ve Stern, M. A. (1999). *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*. Washington: Oxford University Press.
- Kaul, I., Grunberg, I. ve Stern, M. A. (1999c). I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *Global public goods: international cooperation in the 21st century* (s. 364-366). Washington,,: Oxford University Press.
- Kaul, I., Grunberg, I. ve Stern, M. A. (1999c). Defining Global Public Goods: Concepts. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *Global Public Goods: International Cooperation In The 21St Century* (s. 450-507). New York: Oxford Univetsity Press.
- Keane, J. (2004). *Violence and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Keohane, R. O. (1980). *The Theory of hegemonic stability and changes in international economic regimes 1967-1977*. Los Angeles: University of California Press.
- Kindleberger, C. (1973). The World in Depression, 1929-39. *An Explanation of the 1929 Depression* (s. 291-308). içinde Berkeley: University of California Press.

- Kindleberger, C. P. (1981). Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides. *International Studies Quarterly*, 242-254.
- Kindleberger, C. P. (1986). *International Public Goods without International Government* (Cilt Vol. 76). The American Economic Review.
- Kindleberger, C. P. (1986a). International Public Goods without International Government. *American Economic Association*, 76(1), 1-13.
- Kirmanoglu, H., Yılmaz, B. E. ve Susam, N. (2006, Ocak). Maliye Teorisinin Çıkması: Küresel Kamusal Mallar (Kalkınma Yardımları İçinde Küresel Kamusal Malların Finansmanı. *Maliye Dergisi*(150), 25-51.
- Krause, K. (2007). Insecurity and State Formation in the Global Military Order: The Middle Eastern Case. B. Buzan, ve L. Hansen (Dü) içinde, *International Security* (Cilt 3, s. 202-232). London: SAGE Publications.
- Kupchan, C. A. (2010). *How Enemies Become Friends*. New Jersey: Princeton University Press.
- Lake, D. A. (1993). Leadership, Hegemony, and the International Economy: Naked Emperor or Tattered Monarch with Potential? *International Studies Quarterly*, 459-489.
- Leach, J. (2004). *A Course in Public Economics*. New York: Cambridge University Press.
- Loader, I. ve Walker, N. (2007). *Civilizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Long, A. (2008). *Deterrence from Cold War to Long War*. Pittsburgh: RAND Corporation.
- Lorenzi, P. (2004, March/April). Sin Tax. *Social Science and Public Policy*, 59-65.
- Lorenzi, P. (2006). The Moral Grounds of Sin Taxes. *Social Science and Public Policy*, 44(1), 67-71.

- Lucier, C. (1977). Organizational processes and decision making. P. o. Research. içinde
- Lucier, C. E. (1979). Changes in the Values of Arms Race Parameters. *The Journal of Conflict Resolution*.
- Lund, M. (1996). *Preventing Violent Conflicts : a Strategy for Preventive Diplomacy*. Washington: United States Institute of Peace Press.
- Lyne, M. M., Nielson, D. L. ve Tierney, M. J. (2009). Controlling coalitions: Social lending at the multilateral development banks. *The Review of International Organizations*, 407-433.
- Majeski, S. J. (1983). Mathematical Models of the U.S. Military Expenditure Decision-making Process. *American Journal of Political Science*(27).
- Mariné, A. C. (2010). *Universitat Autònoma de Barcelona*. Mayıs 15, 2013 tarihinde *Universitat Autònoma de Barcelona*: <http://www.eco.uab.es/ue/trabajos%20premi/TFC%2031%2020%20Campos.pdf> adresinden alındı
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy*. Canada: University of Toronto Press.
- Mendez, R. P. (1992). *International Public Finance: A New Perspective on Global Relations*. New York: Oxford University Press.
- Mendez, R. P. (1999). Peace as a Global Public Goods. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *Global Public Goods: International Cooperation In the 21St Century* (s. 382-417). New York: Oxford University Press.
- Meriç, M. (2006). Küresel Kamusal Malların Yönetiminde Uluslararası Kurumsal Oluşumların Önemi, 21. Maliye Sempozyumu: Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler, Antalya, 143-161.
- Mishan, E. J. (1971). The Postwar Literature on Externalities: An Interpretative Essay. *Journal of Economic Literature*, 1-28.

- Møller, B. (2004). *Peace as a Global Public Good*. Denmark: Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold.
- Morrissey, O., Te Velde, D. W. ve Hewitt, A. (2002). Defining International Public Goods: Conceptual Issues. M. Ferroni, ve A. Mody (Dü) içinde, *International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing* (s. 31-47). London: The World Bank.
- Morrissey, O., Te Velde, D. W. ve Hewitt, A. (2002b). Defining International Public Goods: Conceptual Issues. M. Ferroni, ve A. Mody (Dü) içinde, *International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing*. London: Kluwer Academic Publishers.
- Mutlu, A. (2006, Haziran). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Maliye Dergisi*, 53-78.
- Myles, G. D. (2001). *Public Economics*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Myles, G. D. (2001). *Public Economics*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Neumayer, E. (2003). The Determinants of Aid Allocation by Regional Multilateral Development Banks and United Nations Agencies. *International Studies Quarterly*, 47(1), 101-122.
- Nikolaidou, E. (2008). The Demand For Military Expenditure: Evidence From The Eu15 (1961–2005). *Defence and Peace Economics*, 19(4), 273-292.
- O’Leary, M. R. (2006). *The Dictionary of Homeland Security and Defense*. New York: iUniverse.
- ODI. (1996, February). *New Sources of Finance for Development*. Ocak 10, 2015 tarihinde The Overseas Development Institute: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2640.pdf> adresinden alındı

- Olivier, J. G., Janssens, G., Muntean, M., ve Peters, J. A. (2013). *Trends in global CO2 emissions: 2013 Report*. The Hague: PBL Netherlands Environmental Assessment Agency.
- Olson, M. (1969, MAY). AssociationThe Principle of "Fiscal Equivalence": The Division of Responsibilities among Different Level of Government. *American Economic Association*, 59(2), 479-487.
- Olson, M. (2002). *The Logic of Collctive Action: Public Goods and the Theory of Grollps*. London: Harvard University Press.
- Olson, M. ve Zeckhauser, R. (1966). *An Economic Theory of Alliences*. California: The RAND Cooperation.
- Ortaç, F. R. (2004). *Global Kamu Malları ve Finansmanı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Paul, J. A. ve Wahlberg, K. (2002, March). *Global Taxes for Global Priorities*. Mart 10, 2015 tarihinde Global Policy Forum: https://www.globalpolicy.org/component/content/article/216/46027.html#_ednref3 adresinden alındı
- Paul, T. V. (2004). Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance. T. V. Paul, J. J. Wirtz, ve M. Fortmann (Dü) içinde, *Balance of Power: Teory and Practive in the 21st Century* (s. 1-25). California: Standford University Press.
- Polachek, S. W. ve Seiglie, C. (2007). Trade, Peace and Democracy: An Analysis of Dyadic Dispute. In T. Sandler, ve K. Hartley (Eds.), *Handbook of Defense Economics, Volume 2* (Vol. 2, pp. 1018-1039). Elsevier.
- Polachek, S. W. ve Seiglie, C. (2007). Trade, Peace and Democracy: An Analysis of Dyadic Dispute. T. Sandler, ve K. Hartley (Dü) içinde, *Handbook of Defense Economics, Volume 2* (Cilt 2, s. 1018-1039). Elsevier.
- Posen, B. R. (2007). The Security Dilemma and Ethnic Conflict. B. Buzan, ve L. Hansen (Dü) içinde, *International Security: The Transition to the Post-Cold War Security Agenda* (Cilt II, s. 338-357). London: SAGE Publications.

- Rattinger, H. (1975). Armaments, Detente, and Bureaucracy: The Case of the Arms Race in Europe. *The Journal of Conflict Resolution*, 571-595.
- Reiter, D. (1995). Exploding the Powder Keg Myth: Preemptive Wars Almost Never Happen. *International Security*, 5-34.
- Richardson, L. (1960). *Arms and Insecurity: A Mathematical Study of Causes and Origins of War*. Pittsburg: Boxwood Press.
- Rincón, A., Ramos, L. E., ve Estévez, L. (2006). *Soft-Security within the Euro-Mediterranean Partnership*. Spain: The Sixth Framework Programme.
- Ripsman, N. M. (2000). The Political Economy of Security: A Research and Teaching Agenda. *Journal of Military and Strategic Studies*, 3(1).
- Rodhan, N. (2011). Sustainable Global Security. F. Géré, ve M. Sharpe (Dü) içinde, *Global Security: A Vision for the Future* (s. 3-8). Amsterdam: IOS Press.
- Rosh, R. (1988). Third World Militarization: Security Webs and the States They Ensnare. *The Journal of Conflict Resolution*, 671-698.
- Sachs, J. D. (2005). *The end of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: The Penguin Press.
- Sagasti, F. ve Bezanson, K. (2000). *Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects*. Stockholm: Sweden Ministry for Foreign Affairs.
- Samuelson, P. (1954a). *Pure Theory for Public Expenditure and Taxation* (Cilt Vol. 36). The Review of Economics and Statistics.
- Samuelson, P. (1954b). The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 387-389.
- Sandler, T. (1977). Impure of Defense: An Application to The Economics of Alliances. *Kyklos*(30), 443-460.

- Sandler, T. (1999). Intergenerational Public Goods: Strategies, Efficiency and Institutions. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *International Cooperation In the 21St Century* (s. 20-50). New York: The United Nation Development Programme.
- Sandler, T. (1999). İnterngenerational Public Goods: Strategies, Efficiency and Institutions. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern içinde, *Global Public Goods:Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*. New Yorkm: Oxford University Press.
- Sandler, T. (2001). On Financing Global and International Public Goods. *World Bank Economic Policy Prospects Group*.
- Sandler, T. (2003). Assessing the Optimal Provision of Public Goods: In Search of the Holy Grail. I. Kaul, P. Conceição, K. L. Goulven, ve R. U. Mendoza (Dü) içinde, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (s. 131-152). New York: Oxford Universtiy Press.
- Sandler, T. ve Couley, J. (1975). On the Economic Theory of Alliances. *The Journal of Conflict Resolution*, 19(2), 330-348.
- Sandole, D. J. (2007). *Peace and Security in the Postmodern World*. New York: Routledge.
- Shonchoy, A. (2010). What is Happening with the Government Expenditure of Developing Countries - A Panel Data Study. *Proceedings of the German Development Economics Conference* (s. 1-57). German: Research Committee on Development Economics.
- Smith , R. (1995). The Demand for Military Spending. (K. Hartley, ve T. Sandler, Dü) *Handbook of Defense Economics*.
- Smith, D. M. (1995). The United Nations Security Insurance Agency (UNSI) Proposal. *Futures*, 209-213.
- Smith, R. (1980). *Military Expenditure and Inverstment in OECD 1954-1973* (Cilt 1). Journal of Comparative Economics.

- Smith, R. (1980). *The Demand for Military Expenditure*. Wiley on Behalf of the Royal Economic Society.
- Smith, R. (1989). *Model of Military Expenditure* (Cilt 4). Journal of Applied Economics.
- Snidal, D. (1985). The Limits of Hegemonic Stability Theory. *International Organization*, 39(4), 579-614.
- Snyder, G. S. (1984). The Security Dilemma in Alliance Politics. *World Politics*, 36(4), 461-495.
- Sørensen, G. (2007). After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values. *Security Dialogue*, 38(3), 357-378.
- Sönmez, S. (1987). *Kamu Ekonomisi Teorisi*. Ankara: Teori Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu Kesimi Ekonomisi*. (Ö. F. Batırel, Çev.) İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Susam, N. (2008). Kamu Maliyesinde Sınır Ötesi Bir Kavram: Küresel Kamusal Mallar. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII(1-2), 277-303.
- Şener, B. (2014). Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı". *International Journal of Social Science*, 405-420.
- Tambudzai, Z. (2007). Military Burden Determinants in Southern Africa, 1996-2005: A Cross-section and Panel Data Analysis. *Economic Development in Africa Conference* (s. 1-25). Oxford: St Catherine's College.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- The World Bank. (2001). *Global Development Finance*. Washington: The World Bank.

- Thoyer, S. (2002). *The provision of Global Public Goods and Global Governance*. Berlin: Institute for International and European Environmental Policy.
- Toussaint, E. (2004, September 28). *Committee for the Abolition of Third World Debt*. Şubat 2, 2015 tarihinde Sixtieth Anniversary of Bretton Woods World Bank - IMF support to dictatorships: [http://cadtm.org/World-Bank-IMF-support-to adresinden alındı](http://cadtm.org/World-Bank-IMF-support-to-adresinden-alindi)
- Tuna, G. (2003). *Küresel, Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Tehditler: Yeni Güvenlik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- UNDP. (2002). *UNDP*. Temmuz 30, 2013 tarihinde UNDP: <http://web.undp.org/globalpublicgoods/globalization/pdfs/ques-ans.pdf> adresinden alındı
- UNHCR. (2015a). *Asylum Trends 2014*. Switzerland: UNHCR.
- Van Kesteren, K. (2001). Global Public Goods and Official Development Assistance. C. D. Gerrard, M. Ferroni, ve A. Mody (Dü) içinde, *Global Public Policies and Programs: Implications for Financing and Evaluation* (s. 205-209). The World Bank.
- Wahl, P. ve Waldow, P. (2001). *Currency Transaction Tax - a Concept With a Future*. Bonn: World Economy, Ecology ve Development Ass.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. USA: McGraw-Hill.
- Walzer, M. (1983). *Sphere of Justice*. New York: Basic Book.
- Wang, Y. (2012). Determinants of Southeast Asian Military Spending in the Post-Cold War Era: A Dynamic Panel Analysis. *Defence and Peace Economics*, 24(1), 73-87.
- Webel, C. (2007). Toward a Philosophy and Metapsychology of Peace. C. Webel, ve J. Galtung (Dü) içinde, *Handbook of Peace and Conflict Studies* (s. 3-14). New York: Rautledge.

- Wheeler, N. J. (2008). To Put Oneself into the Other Fellow's Place: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age. *International Relations*, 22(4), 493-509.
- Williams, R. C., Gordon, H., Burtraw, D., Carbone, J. C. ve Morgenstern, R. D. (2014). The Initial Incidence of a Carbon Tax Across U.S. States. *National Tax Journal*, 807-830.
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.
- Wolfson, M. (1968). *A Mathematical Model of The Cold War*. Peace Research Society Papers.
- Wolfson, M. (1990). Perestroika and the Quest for Peace. *Defence Economics*, 221-232.
- Wooldridge, J. M. (2001). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge,; The MIT Press.
- World Bank Development Committee. (2000, September 25). Poverty Reduction and Global Public Goods: Issues for the World Bank in Supporting Global Collective Action. World Bank.
- Wyplosz, C. (1999). International Financial Instability. I. Kaul, I. Grunberg, ve M. A. Stern (Dü) içinde, *Global Public Goods: International Cooperation In The 21st Century* (s. 152-190). New York: Oxford University Press.
- Yildirim, J. ve Sezgin, S. (2005). Democracy and Military Expenditure: A Cross-Country Evidence. *Transition Studies Review*, 93-100.
- Yıldırım, J. ve Sezgin, S. (2005). Democracy and Military Expenditure: A Cross-Country Evidence. *Transition Studies Review*, 93-100.
- Zwass, A. (2002). *Globalization of Unequal National Economies*. (M. Vale, Çev.) New York: M.E. Sharpe.

ÖZET

Bu çalışmada barış ve güvenliğin küresel kamusal mal olarak kabul edilip edilemeyeceğinin testine yönelik olarak “barış ve güvenlik küresel kamusal maldır” ana hipotezi alt hipotezler yardımı test edilmeye çalışılmıştır. Mal ve hizmetlerin küresel kamusal mal olarak kabul edilmesi için iki temel özelliği taşıması zorunludur. Gerek şart bu malların kamusal karakteri taşımasıdır. Yeter şart olarak bu malların sunumu sonucu fayda yayılma alanının tüm ülkeleri ve nesilleri de etkilemesi gerekliliğidir. Barış ve güvenliğin küresel kamusal mal olarak kabul edilebilmesi için kamusal özellik taşıması gerek şart olmasına rağmen yeter şart ise fayda taşıma alanlarının küreselliği ve nesiller arası olumlu etkiye sahip olmasıdır.

1988-2013 yılları arasında gelişmekte olan 93, gelişmiş 43, 26 NATO üyesi ülke ve 133 ülke örnekleriyle panel veri analizi tercih edilerek fayda ve maliyet taşmalarının tespiti için tezde küresel kamusal kötülük olarak yazında kabul gören savunma harcamaları kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda “çatışma olan yıllarda savunma harcaması diğer yıllara göre daha fazladır” alt hipotezi çerçevesinde ele alanın tüm örneklerde çatışma ile savunma harcamaları seviyesi arasında pozitif bir ilişki olduğu istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. Güvenlik ikilemi kapsamında “bir ülkedeki savunma harcaması artışı önce bölge ardından tüm dünya ülkelerinin savunma harcamalarını artıracaktır” hipotezi ekonometrik olarak test edilmiştir. Yapılan testler sonucunda NATO üyesi ülkeler haricinde tüm ülke gruplarında ülkelerin savunma harcamalarını sınır komşusu ülkelere göre belirledikleri istatistiksel olarak tespit edilmiştir. Bu tespit barış ve güvenlik mallarının küresel kamusal mal olarak kabul edilebilmesinin için yeter şartı olan maliyet ve fayda taşmalarının küresel seviyede gerçekleşmesi ampirik olarak tespit edilmesi anlamına gelmektedir.

Ülkelerin küresel kamusal malların tüketme kabiliyetlerini ya da bu malların üretimine katkıda bulunan mal ve hizmetler yazında tamamlayıcı mal ve hizmetler olarak küresel kamusal mal kabul edilmektedir. Aynı şekilde küresel kamusal kötülüklerin azaltılması yönündeki tüm mal ve hizmet sunumları da tamamlayıcı mal ve hizmet olarak küresel kamusal mal sayılmaktadır. Bu kapsamda barış ve güvenliğin olmaması durumunda ortaya çıkacak küresel kamusal kötülük olarak

kabul edilen savunma harcamalarını azaltan başta askeri olmak üzere tüm ekonomik, sosyal ve politik faktörler benzer şekilde küresel kamusal mal olarak kabul edilmiştir. Tezde bu kapsamda uygulanan modeller sonucunda çıkarılabilecek en önemli sonuç muhtemel askeri birlikteliklerin savunma harcamalarının azalışına katkı sağladığı yönünde olmuştur. Tüm örneklemde üzerinde kurulan modellerde ülkelerin dışa açıklık seviyeleri ile savunma harcamaları arasında ters yönde istatistiksel bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Politik değişkenler başlığında değerlendirilen demokrasi, insan hakları ve politik haklar savunma harcamaları üzerinde azaltıcı etkiye sahiptir. Yazına katkı olarak açıklayıcı değişken olarak insani gelişmişlik endeksi kullanılmıştır. GÜ ve NATO üyesi ülkeler dışındaki GOÜ, GÜ+GOÜ örneklemde insani gelişmişlik seviyesi ile savunma harcamaları arasında istatistiksel olarak negatif bir ilişki tespit edilmiştir. GOÜ örneklemini için oluşturulan modellerde dikkat çeken en önemli sonuç OECD tarafından yoksul ülkelere sosyal ve ekonomik gelişmenin desteklenmesi amacıyla yapılan resmi kalkınma yardımları ile savunma harcamaları arasındaki negatif ilişkidir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mallar, Küresel Kamusal Mallar, Savunma Harcamaları, Uluslararası Güvenlik, Güvenlik İkilemi

ABSTRACT

In this study, the main hypothesis “peace and security are global public goods.” has been tried to be tested with the help of sub-hypotheses, for the intent to test whether peace and security can be accepted as global public goods or not. Goods and services must have two main conditions in order to be accepted as global public goods. The necessary condition is these goods must possess a quality of publicness. The sufficient condition is the condition that the benefit range, as a result of supply of these goods, must cover all countries and generations. For peace and security to be accepted as global public goods, that they must possess a quality of publicness is a necessary condition, whereas the sufficient condition is the globalization of their benefit range and the fact that they have a positive impact between generations.

Panel data analysis with samples of 93 developing, 43 developed countries and 133 countries between the years 1988-2013; 26 NATO member countries between the years 1993-2013 and has been preferred and conducted; and in the thesis, military expenditures, accepted as global public bads in literature, have been used in order to determine the benefit and cost range. As a result of analyses, it has been statistically revealed that in all the samples taken within the frame of the sub-hypothesis “In years of conflict, military expenditures are higher than any other year.”, there is a positive relation between the conflict and military expenditure levels. The hypothesis “The increase in military expenditures of a country will increase the military expenditures of that area first, then the military expenditures of all countries in the world” from the security dilemma has been tested econometrics-wise. As a result of tests, it has been statistically confirmed that in all groups of countries, except NATO member countries, countries determine their military expenditures according to their contiguous countries. This proof indicates that the existence of cost and benefit range globally, which is a sufficient condition for peace and security properties to be accepted as a global public goods, has been empirically tested.

Goods and services that contribute to the global public goods consuming capacity of countries or to the manufacturing of these goods are accepted as supplementary global public goods in literature. Likewise, supply of all goods and services which intend to decrease global public bads is accepted as supplementary global public goods. In this sense, all economical, social and political factors, notably military factors, which decrease military expenditures, accepted as global public bads and which will arise when there is not peace and security, have been accepted as global public goods in a similar fashion. The most significant result that can be deduced by the models conducted in this frame in the thesis is that possible martial associations contribute to the decrease of military expenditures. In models which are based on all the samples, it has been found that there is an inverse proportion between countries' level of openness and military expenditures. Democracy, civil liberties and political rights, evaluated under the title of political variables, have reducing effect on military expenditures. Human development index is used as an explanatory variable, to contribute to literature. In the samples of Developing Countries, Developed Countries + Developing Countries except for the Developed and NATO member Countries, a statistically negative relation between human development index and military expenditures. The most salient result of the models created for the sample of Developing Countries is the negative relation between military expenditures and official development aids given by OECD to support social and economic progress of poor countries.

Keywords: Public Goods, Global Public Goods, Military Expenditure, International Security, Security Dilemma

EKLER

EK 1: Küresel Kamusal Malların Finansmanında Yer Alan Uluslararası ve Uluslararası Yapılar

Kuruluş	Kurumsal Açıklama	Finansman Şekli
INTELSAT Uluslararası Telekomünikasyon Uydu Organizasyonu	Üye olan ülkeler ve firmalar arasındaki iletişim ağı	Üye olan ülke ya da firmalardan kullanım seviyelerine bağlı olarak sabit ücret alınması
Birleşmiş Milletler Barışı Koruma	Her bir operasyona destek için ülkelere değer biçilmesi. Ödeme yapmayanların genel kuruldaki oylama hakları askıya alınabilir	Ülkeler faydalanma kriterine ve ödeyebilme kapasitelerine göre yatay ve dikey eşitlik çerçevesinde 4 farklı kategoriye ayrılmıştır.
Birleşmiş Milletler	Birleşmiş Milletler üyelerinden düzenli olarak aldıkları ödemeler ve üyelerin gönüllü yardımları ile küresel kamusal malların finansmanını sağlamaktadır.	Finansman yöntemi ülkelerin birleşmiş milletlerdeki konumu ve dikey eşitlik ilkesine dayalı ödeme güçlerine bağlıdır.
NATO	1969 yılında kurulmuş 28 üyelik birliktelik. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın üye ülkelerin silahlı bir saldırıya uğrayan herhangi bir üye ülkeye yardım etmelerini öngören 5. Maddesi çerçevesinde hareket edilmektedir. Daha sonra misyonu zaman içerisinde kriz yönetimi ve kitle imha silahlarının üretiminin azaltılması şeklinde dönüşüme uğramıştır.	NATO üyesi ülkelerin savunma harcamalarının %99,5'i bağımsız olarak yapılmakta kalan %0,5'lik kısım genellikle temel altyapı yatırımları, NATO sivil yapısı ve askeri komuta için kullanılmaktadır. Savunma harcamaları yüksek seviyede dışlamamanın mümkün olmadığı yararlanma prensibine dayalıdır.
WHO Dünya Sağlık Örgütü	BM'ye bağlı, toplum sağlığıyla ilgili uluslararası çalışmalar yapan örgüttür.	Üye ülkelerin varlıklarına bağlıdır. Ödeme gücü ilkesi kullanılır.
UNEP Birleşmiş Milletler Çevre Programı	Kloroflorokarbon, Sülfür, Azot Oksit gibi çevre kirliliğine yol açan maddelerin miktarını azaltma anlaşmaları	Kloroflorokarbonlar üzerinde Montreal Protokolü çerçevesinde ödeme gücüne dayalı çok uluslu fon.
Avrupa Birliği	Ticari ve ticari olmayan engelleri ortadan kaldırmak için kurulmuş ekonomik birlik. AB malların, hizmetlerin, emek faktörünün ve sermayenin serbest dolaşımını amaçlamaktadır. Birlik	Birlik içerisinde yapılan ticaretten elde edilen katma değer vergisi üye ülkeler arasından bağlantı kuracak kamusal malların finansmanında ve altyapı yatırımlarında kullanılır. Vergileme işlemi faydalanma

	<p>içerisinde ticaret konu olan kamusal malların oluşturulması ve emeğin uzmanlaşması, ölçek ekonomileri yaratarak etkinliğin sağlanması. Pratikte gelirin yeniden dağıtılması. Alan ekonomilerinden yararlanma.</p>	<p>ilkesinden ziyade ödeme gücüne dayanmaktadır. Yeniden dağıtım verimsizlik ortak tarım politikalarına bağlıdır.</p>
<p>Dünya Bankası</p>	<p>Kalkınmanın finansmanı, teknik danışmanlık ve araştırmaları destekleyen çok uluslu bir organizasyon. Aynı zamanda diğer donör ülkeler tarafından yapılacak kalkınma yardımlarını koordine eder. Bankanın faaliyetleri kamusal boyutu ve ortak ürünlerin sunumuna göre değişmektedir.</p>	<p>Banka faaliyetleri üye ülkelerin bankanın sermaye stokuna yaptıkları katkılardan oluşmaktadır. Üye ülkelerin katkı miktarları aynı zamanda bu ülkelerin oy ağırlıklarını da belirlemektedir. Böylece daha fazla katkı sağlayan ülkeler bankanın politikalarında daha fazla söz sahibi olmaktadır.</p>
<p>IMO (International Maritime Organization) Uluslararası Denizcilik Örgütü</p>	<p>Uluslararası denizcilikte, ilgili örgüt ticareti denetler ve oluşacak kazalarda ve kazaların önlenmesinde kurallar koyar.</p>	<p>Örgüt BM'nin alt kuruluşu olarak üye ülkelerin ödemelerinden kaynak elde etmektedir.</p>
<p>ITU (International Telecommunication Union) Uluslararası Telekomünikasyon Birliği</p>	<p>Devletlerin ve özel sektörün küresel telekom ağı ve hizmetlerini bünyesinde koordine ettikleri uluslararası organizasyon. Örgüt sinyal girişimlerini engellemek ve elektromanyetik spektrum bantlarının frekanslarını dağıtmak için kurulmuştur. Diğer bir görevi kullanılan teçhizatları standardize etmek ve uyumlarını sağlamak.</p>	<p>Örgüt BM'nin alt kuruluşu olarak üye ülkelerin ödemelerinden kaynak elde etmektedir.</p>
<p>MMV (New Medicines for Malaria Venture) Sıtma İle Mücadele Yeni İlaç Girişimi</p>	<p>Sıtmanın kontrol edilmesi için WHO, Dünya Bankası, Rockefeller Fonu, ABD, Uluslararası İlaç Üreticiler Birliği ve İngiltere İlaç Endüstrisinin bir araya gelerek oluşturdukları kamu özel ortaklığı. Sıtmanın önlenmesi ve bulaşıcı hastalıklar için yeni ilaçların geliştirilmesi temel amaç</p>	<p>Finansman çok uluslu ajanslar, donör ülkeler, kar amacı gütmeyen vakıf ve sivil toplum örgünlerinden sağlanmaktadır.</p>

OCP (Onchocerciasis Control Program) Onkoserkoz Kontrol Programı	Batı Afrika'da yaklaşık 25 yıldır parazit enfeksiyonunun neden olduğu nehir körlüğü hastalığı için yapılan operasyonlar. Merck Corporation, Afrika devletleri, yerel birlikler, donör ülkeler, vakıflar ve sivil toplum örgütlerin ortaklığıyla yapılan mücadele.	Merck şirketinin ücretsiz olarak sunduğu ivermek ilacı ve ülke ve kurumların katkıları.
--	---	---

Kaynak: (Binger, 2003: 36-37) ve (Ferroni, 1999)'den yararlanılmıştır.

Ek 2: Analizlerde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Tanımlama	Kaynak
Savunma Harcamaları	1988-2013 arası savunma harcamaları	SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) http://www.sipri.org/databases/milex <i>ACDA World Military Expenditures ve Arms Transfers 1991-1992</i> <i>ACDA World Military Expenditures ve Arms Transfers 1998</i>
Güvenlik Alanı1 Komşu ülkelerin benzemeye çalışması	i ülkesi için komşusu olan ülkelerin savunma harcamaları toplamının komşu ülkelerin milli gelirlerine oranı. $e_i = \frac{\sum_{j=1}^N E_j}{\sum_{j=1}^N Y_j}$ $i \neq j$ $n = 1, \dots, N$	SIPRI and World Bank <i>ACDA World Military Expenditures ve Arms Transfers</i>
Güvenlik Alanı2	NATO üyesi i ülkesi için NATO üyesi olan diğer ülkelerin savunma harcamaları toplamı. $e_i = \sum_{j=1}^N E_j$ $i \neq j$ $n = 1, \dots, N$	SIPRI and World Bank <i>ACDA World Military Expenditures ve Arms Transfers</i>
Resmi Kalkınma	Milli gelirin	Organization for Economic Cooperation

Yardımları	yüzdesi olarak resmi kalkınma yardımları (ODA)	and Development (OECD). www.oecd.org/dac/stats/data
Kişi Başına Milli Hâsıla	Kişi Başına Milli Hâsıla Dünya Bankası Atlas Metoduna uygun olarak alınmıştır	World Bank http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD
Openess Milli hâsılanın oranı olarak ihracat+ithalat	İhraç ve ithal edilen mal ve hizmetlerin milli hâsılaya oranı olarak alınmıştır	World Bank http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD
Trade Milli hâsılanın oranı olarak ihracat	İhraç edilen mal ve hizmetlerin milli hâsılaya oranı olarak alınmıştır	World Bank http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD
Demokrasi – Otokrasi Seviyesi	Demokrasi-otokrasi verileri POLITY98'in Demokrasiye karşı otokrasi veri tabanından alınmıştır.	http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm
Politik Haklar	Politik Haklar Derecelendirmesi +1(en iyi) ila +10(en kötü) arası	http://www.freedomhouse.org/
İnsan Hakları	İnsan Hakları Derecelendirme +1(en iyi) ila	http://www.freedomhouse.org/

	+10(en kötü) arası	
--	-----------------------	--

Ek 3: Gelişmekte Olan Ülkelerin Güvenlik Alanları

Ülke	Güvenlik Alanı
Afganistan	Pakistan, İran, Çin
Arnavutluk	Makedonya, Yunanistan
Cezayir	Tunus, Moritanya, Mali, Fas
Angola	Namibya, Zambiya
Arjantin	Şili, Bolivya, Paraguay, Brezilya, Uruguay
Azerbaycan	Rusya, Ermenistan, İran, Türkiye
Bahrain	Katar, Suudi Arabistan
Bangladeş	Hindistan
Belarus	Polonya, Litvanya, Letonya, Rusya, İngiltere
Belize	Meksika, Guatemala
Bolivya	Brezilya, Paraguay, Şili, Peru
Bosna Hersek	Hırvatistan, Hırvatistan
Botsvana	Güney Afrika Cumhuriyeti, Namibya, Zambiya
Brezilya	Uruguay, Paraguay, Bolivya, Peru, Kolombiya, Venezüella, Surinam, Fransız Guyanası
Bulgaristan	Romanya, Hırvatistan, Makedonya, Yunanistan, Türkiye
Burkina Faso	Fildişi Sahili, Gana, Mali, Nijer, Togo
Kamboçya	Tayland, Laos, Vietnam
Kamerun	Nijerya, Çad
Cape Verde	Senegal, Moritanya
Çad	Libya, Nijer, Nijerya, Kamerun, Sudan
Kolombiya	G. Afrika, Venezüella, Brezilya, Ekvator, Peru
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Uganda, Ruanda, Burundi, Tanzanya, Angola
Cibuti	Etiyopya, Yemen
Dominik Cumhuriyeti	Venezüella
Ekvador	Kolombiya, Peru
Mısır	İsrail, Sudan
El Salvador	Guatemala
Etiyopya	Sudan, Cibuti, Kenya, Uganda, Etiyopya
Fiji	Yeni Zelanda
Gürcistan	Rusya, Azerbaycan, Ermenistan Türkiye
Gana	Fildişi Sahili, Burkina Faso, Fas, Togo
Guatemala	Meksika, Belize, El Salvador
Guyana	Venezüella, Brezilya
Haiti	Dominik Cumhuriyeti
Honduras	Guatemala, El Salvador, Nikaragua
Hindistan	Pakistan, Çin, Nepal, Bangladeş
Endonezya	Papua Yeni Gine, Malezya
İran	Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Pakistan
Jamaika	Küba, Hispaniola, Dominik Cumhuriyeti
Ürdün	Suriye, Suudi Arabistan, İsrail

Kazakistan	Rusya, Çin, Kırgızistan, Özbekistan
Kenya	Tanzanya, Uganda, Etiyopya
Kuveyt	Suudi Arabistan
Kırgızistan	Kazakistan, Çin
Laos	Tayland, Vietnam, Çin, Combodia
Lübnan	Suriye, İsrail
Lesotho	Güney Afrika Cumhuriyeti
Liberya	Sierra Leone
Makedonya	Bulgaristan, Hırvatistan, Arnavutluk , Yunanistan
Madagaskar	Mozambik
Malavi Cumhuriyeti	Tanzanya, Mozambik, Zambiya
Malezya	Singapur, Endonezya, Tayland
Mali	Cezayir, Fildişi Sahili, Burkina Faso, Fas, Gine Cumhuriyeti, Moritanya, Senegal
Moritanya	Senegal, Mali, Cezayir
Mauritius	Madagaskar, Hindistan
Meksika	Belize, USA, Guatemala
Moldova	Ukrayna, İngiltere
Moğolistan	Rusya, Çin
Fas	Cezayir, İspanya
Mozambik	Tanzanya, Malavi, Zambiya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Svaziland
Namibya	Angola, Zambiya, Botswana, Güney Afrika Cumhuriyeti
Nepal	Çin, Hindistan
Nikaragua	Honduras
Nijerya	Kamerun, Niger, Çad
Umman	Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Yemen
Pakistan	İran, Çin, Hindistan
Panama	Kolombiya, Kostarika
Papua Yeni Gine	Endonezya
Paraguay	Arjantin, Brezilya, Bolivya
Peru	Ekvador, Kolombiya, Brezilya, Bolivya, Şili
Filipinler	Vietnam, Tayland, Çin, Endonezya
Romanya	Macaristan, Ukrayna, Moldova, Bulgaristan
Rusya	Norveç, Finlandiya, Letonya, Litvanya, Polonya, Belarus, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Çin Moğolistan, Japan, usa
Ruanda	Burundi, Uganda, Tanzanya
Suudi Arabistan	Ürdün, Kuveyt, Bahrain, Birleşik Arap Emirlikleri Umman, Yemen
Senegal	Moritanya, Mali
Hırvatistan	Macaristan, Kosova, İngiltere, Bulgaristan
Sierra Leone	Gine Cumhuriyeti
Güney Afrika Cumhuriyeti	Namibya, Botswana, Mozambik, Swaziland
Sri Lanka	Hindistan

Swaziland	Güney Afrika Cumhuriyeti, Mozambik
Suriye	Lübnan, Türkiye, Ürdün, İsrail
Tanzanya	Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi, Zambiya, Malavi Cumhuriyeti, Mozambik
Tunus	Cezayir
Türkiye	Yunanistan, Bulgaristan, Ermenistan, Azerbaycan, İran
Uganda	Kenya, Ruanda, Tanzanya
Ukrayna	Rusya, Polonya, Slovakya, Macaristan, İngiltere, Moldova, Belarus
Uruguay	Brezilya
Venezüella	Guyana, Brezilya, Kolombiya
Yemen	Umman, Suudi Arabistan

Ek 4: Gelişmiş Ülkeler Güvenlik Alanları

Arjantin	Şili, Bolivya, Paraguay, Brezilya, Uruguay
Avustralya	Endonezya, Papua Yeni Gine, Yeni Zelanda,
Avusturya	İtalya, Macaristan, Slovakya, Almanya, Çek Cumhuriyeti, İsviçre
Belçika	Hollanda, Almanya, Lüksemburg, Fransa
Brunei Darussalam	Malezya
Kanada	USA
Şili	Peru, Bolivya
Hırvatistan	Slovenya, Macaristan
Kıbrıs	Türkiye, Suriye, İsrail, Lübnan, Yunanistan
Çek Cumhuriyeti	Polonya, Almanya, Avusturya, Slovakya
Danimarka	Almanya, İsveç
Estonya	Rusya, Letonya
Finlandiya	Rusya, Norveç, İsveç
Fransa	Belçika, Lüksemburg, Almanya, İsviçre, İtalya, Andora, İspanya
Almanya	Danimarka, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Belçika, Fransa, Avusturya, İsviçre, Hollanda
Yunanistan	Türkiye, Arnavutluk, Bulgaristan
Macaristan	Avusturya, Slovakya, Ukrayna, Hırvatistan, Slovenya
İzlanda	Norveç
İrlanda	İngiltere
İsrail	Lübnan, Ürdün, Mısır
İtalya	Fransa, Avusturya, İsviçre
Japan	Çin, Güney Kore, Rusya
Güney Kore	Çin, Japonya
Letonya	Litvanya, Rusya, Belarus
Litvanya	Polonya, Belarus, Letonya
Lüksemburg	Fransa, Almanya, Belçika
Malta	Tunus, Libya
Hollanda	Belçika, Almanya
Yeni Zelanda	Avustralya, Fiji
Norveç	Finlandiya, Rusya, İsveç
Polonya	Litvanya, Beyaz Rusya, İngiltere, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Almanya
Portekiz	İspanya
Katar	Suudi Arabistan

Seychelles	Madagaskar, Kenya, Tanzanya
Singapur	Malezya, Endonezya
Slovakya	Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, İngiltere
Slovenya	İtalya, Macaristan, Avusturya
İspanya	Portekiz, Fransa
İsveç	Finlandiya, Norveç
İsviçre	Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya
Birleşik Arap Emirlikleri	Umman, Suudi Arabistan, İran, Pakistan
İngiltere	Fransa, Almanya, Danimarka, Norveç
Amerika	Kanada, Meksika, Rusya

EK 5: Gelişmekte Olan Ülkeler Birim Kök Testleri

Değişkenler	Im, Pesaran and Shin W-stat	ADF - Fisher Chi-square
<i>pr</i>	-9.14391 (0.000)	706.596 (0.000)
<i>cl</i>	-8.29919 (0.000)	382.182 (0.000)
<i>lnmegdp</i>	-7.88369 (0.000)	423.433 (0.000)
<i>lnmex</i>	-5.54417 (0.000)	310.812 (0.000)
<i>lnemu</i>	-5.31862 (0.000)	352.948 (0.000)
<i>lneximpdp</i>	-7.53524 (0.000)	357.996 (0.000)
<i>lnexgdp</i>	-8.84452 (0.000)	375.567 (0.000)
<i>lngdppercap</i>	-7.63526 (0.5556)	569.765 (0.000)
<i>gdpgrow</i>	-23.604 (0.000)	867.412 (0.000)
<i>lnpop</i>	-10.1977 (0.000)	706.322 (0.000)
<i>popgrow</i>	-7.58062 (0.000)	615.452 (0.000)
<i>dem</i>	-25.9776 (0.000)	1022.01 (0.000)
<i>lnodapercap</i>	-3.71115 (0.0001)	295.942 (0.000)
<i>hdi</i>		320.998 (0.000)
<i>lnodapercap</i>	-8.84274 (0.000)	605.895 (0.000)
<i>lncengovexp</i>	-2.57373 (0.005)	266.993 (0.000)
<i>lnmecent</i>	-7.95822 (0.000)	371.954 (0.000)

EK 6: Gelişmiş Ülkeler Birim Kök Testleri

Değişkenler	Im, Pesaran and Shin W-stat	ADF - Fisher Chi-square
<i>pr</i>	-8.52326 (0.000)	343.323 (0.000)
<i>cl</i>	-5.48092 (0.000)	201.221 (0.000)
<i>lnmegdp</i>	-0.24323 (0.4039)	93.0413 (0.2342)
<i>Δlnmegdp</i>	-16.7736 (0.000)	420.76 (0.000)
<i>lnmex</i>	-0.91947 (0.1789)	104.879 (0.0612)
<i>Δlnmex</i>	-16.7736 (0.000)	420.76 (0.000)
<i>lnemu</i>	-7.91714 (0.000)	319.688 (0.000)
<i>lneximpdp</i>	-3.54617 (0.000)	133.41 (0.001)
<i>lnexgdp</i>	-2.25389 (0.0121)	117.347 (0.014)
<i>lngdppercap</i>	4.03583 (1.000)	79.4622 (0.6198)
<i>Δlngdppercap</i>	-12.3165 (0.000)	296.875 (0.000)
<i>gdpgrow</i>	-12.3632 (0.000)	298.473 (0.000)
<i>lnpop</i>	-1.05831 (0.145)	183.192 (0.000)
<i>Δlnpop</i>	-8.51403 (0.000)	248.989 (0.000)
<i>popgrow</i>	-8.11843 (0.000)	238.767 (0.000)
<i>dem</i>	-13.4241 (0.000)	548.557 (0.000)
<i>hdi</i>		126.665 (0.000)
<i>lncentgovexp</i>	-1.29238 (0.0981)	90.0495 (0.306)
<i>lnmexcent</i>	-1.5444 (0.0612)	113.009 (0.0191)
<i>Δlnmexcent</i>	-16.3616 (0.000)	445.895 (0.000)

EK 7: Tüm Ülkeler Birim Kök Testleri

Değişkenler	Im, Pesaran and Shin W-stat	ADF - Fisher Chi-square
<i>pr</i>	-11.7434 (0.000)	1049.92 (0.000)
<i>cl</i>	-9.91263 (0.000)	583.403 (0.000)
<i>lnmegdp</i>	-6.69031 (0.000)	516.475 (0.000)
<i>lnmex</i>	-5.26168 (0.000)	418.922 (0.000)
<i>lnemu</i>	-8.76839 (0.000)	672.712 (0.000)
<i>lneximpdp</i>	-8.21916 (0.000)	491.4 (0.000)
<i>lnexgdp</i>	-8.59336 (0.000)	492.874 (0.000)
<i>lngdpperpercap</i>	-4.05662 (0.000)	649.217 (0.0000)
<i>gdpgrow</i>	-26.4574 (0.000)	1165.87 (0.000)
<i>lnpop</i>	-9.10027 (0.0000)	889.514 (0.000)
<i>popgrow</i>	-10.8058 (0.000)	854.22 (0.000)
<i>dem</i>	-29.0535 (0.000)	1570.56 (0.000)
<i>hdi</i>		447.664 (0.000)
<i>lncengovexp</i>	-2.8584 (0.0021)	357.043 (0.000)
<i>lnmecent</i>	-7.43784 (0.000)	484.963 (0.000)

EK 8: NATO Ülkeleri Birim Kök Testleri

Değişkenler	Im, Pesaran and Shin W-stat	ADF - Fisher Chi-square
<i>lnFr</i>	1.75074 (0.9600)	24.1314 (0.9997)
$\Delta lnFr$	7.8923 (1.000)	4.31467 (1.000)
$\Delta^2 lnFr$	-11.0083 (0.000)	207.152 (0.000)
<i>pr</i>	-10.9082 (0.000)	356.186 (0.000)
<i>cl</i>	-0.7281 (0.2333)	38.1798 (0.4613)
Δcl	-11.7072 (0.000)	161.82 (0.000)
<i>lnmegdp</i>	-0.63338 (0.2632)	64.7008 (0.1111)
$\Delta lnmegdp$	-13.3093 (0.000)	251.831 (0.000)
<i>lnmex</i>	-1.7689 (0.0385)	75.0356 (0.0199)
<i>lnemu</i>	-6.07917 (0.000)	142.918 (0.000)
<i>lneximpdp</i>	-4.49186 (0.000)	104.654 (0.000)
<i>lngdpperap</i>	2.65563 (0.996)	75.0138 (0.0200)
$\Delta lngdpperap$	-8.96482 (0.000)	168.748 (0.000)
<i>lnpop</i>	1.10029 (0.8644)	78.5369 (0.0102)
$\Delta lnpop$	-6.93046 (0.000)	154.214 (0.000)
<i>popgrow</i>	-6.50658 (0.000)	146.626 (0.000)
<i>dem</i>	-8.2081 (0.000)	305.194 (0.000)
<i>hdi</i>		96.0779 (0.000)
<i>lncentgovexp</i>	-9.30984 (0.000)	184.999 (0.000)
<i>lnmecent</i>	-1.22631 (0.110)	68.3999 (0.0632)
$\Delta lnmecent$	-11.0641 (0.000)	224.346 (0.000)

EK 9: Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Savunma Harcamaları Belirleyicileri Analiz Sonuçları

Correlated Random Effects - Hausman Test
Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	9.741402	4	0.0450

Redundant Fixed Effects Tests
Test cross-section and period fixed effects

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	49.052410	(25,491)	0.0000
Cross-section Chi-square	679.874236	25	0.0000
Period F	1.857200	(22,491)	0.0107
Period Chi-square	43.403704	22	0.0042
Cross-Section/Period F	27.244794	(47,491)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	696.745455	47	0.0000

Dependent Variable: LNMEGDP
Method: Pooled Least Squares
Sample (adjusted): 1991 2013
Included observations: 23 after adjustments
Cross-sections included: 26
Total pool (unbalanced) observations: 543
Cross sections without valid observations dropped

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LNEMU	0.065309	0.030558	2.137213	0.0330
DLNGDPPERCAP	0.666331	0.409051	1.628969	0.1039
LNEXIMPGDP	-0.631560	0.030127	-20.96306	0.0000
DEM	-0.111650	0.009282	-12.02807	0.0000
R-squared	0.445735	Mean dependent var		-4.123560
Adjusted R-squared	0.442650	S.D. dependent var		0.472132
S.E. of regression	0.352474	Akaike info criterion		0.759661
Sum squared resid	66.96437	Schwarz criterion		0.791316
Log likelihood	-202.2481	Hannan-Quinn criter.		0.772038
Durbin-Watson stat	0.128485			

Correlated Random Effects - Hausman Test
 Pool: AAAAEU
 Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	8.174616	5	0.1469

Cross-section random effects test equation:
 Dependent Variable: LNMEGDP
 Method: Panel Least Squares
 Sample (adjusted): 1991 2013
 Included observations: 23 after adjustments
 Cross-sections included: 28
 Total pool (unbalanced) observations: 585

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.613445	0.305057	-2.010916	0.0448
LNEMU	0.454556	0.073901	6.150848	0.0000
DLNGDPPERCAP	0.966442	0.246663	3.918072	0.0001
LNEXIMPGDP	-0.408106	0.070496	-5.789048	0.0000
PR	0.142926	0.029006	4.927473	0.0000
CL	-0.022652	0.022578	-1.003249	0.3162

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.825817	Mean dependent var	-4.149440
Adjusted R-squared	0.815719	S.D. dependent var	0.475759
S.E. of regression	0.204234	Akaike info criterion	-0.284348
Sum squared resid	23.02467	Schwarz criterion	-0.037744
Log likelihood	116.1718	Hannan-Quinn criter.	-0.188242
F-statistic	81.78375	Durbin-Watson stat	0.423530
Prob(F-statistic)	0.000000		

Correlated Random Effects - Hausman Test
 Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	9.853166	6	0.1310

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: LNMEGDP

Method: Panel Least Squares

Sample (adjusted): 2000 2013

Included observations: 7 after adjustments

Cross-sections included: 28

Total pool (unbalanced) observations: 182

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.800169	0.776586	1.030368	0.3045
LNEMU	0.451827	0.122035	3.702431	0.0003
DLNGDPPERCAP	0.321588	0.475527	0.676278	0.4999
LNEXIMPGDP	-0.327229	0.143515	-2.280102	0.0240
PR	0.099273	0.038720	2.563900	0.0113
CL	-0.071528	0.041523	-1.722614	0.0870
HDI	-1.989763	0.989641	-2.010590	0.0462

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.918452	Mean dependent var	-4.264649
Adjusted R-squared	0.900269	S.D. dependent var	0.431716
S.E. of regression	0.136337	Akaike info criterion	-0.980543
Sum squared resid	2.750989	Schwarz criterion	-0.381992
Log likelihood	123.2294	Hannan-Quinn criter.	-0.737899
F-statistic	50.51143	Durbin-Watson stat	0.272758
Prob(F-statistic)	0.000000		